

ISSN 2307-8035

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ФАКУЛЬТЕТ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

**100** *Років*  
ХЕРСОНСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ  
УНІВЕРСИТЕТУ

**НАУКОВИЙ ВІСНИК  
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО  
УНІВЕРСИТЕТУ**



Серія:  
**ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО  
ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ**  
Випуск 2

Херсон-2017

## РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

### Головний редактор:

*Демецька Владислава Валентинівна* – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри перекладознавства та прикладної лінгвістики Херсонського державного університету, декан факультету перекладознавства

### Заступник головного редактора:

*Белєхова Лариса Іванівна* – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри англійської мови та методики її викладання Херсонського державного університету

### Відповідальний секретар:

*Гізер Валерія Володимирівна* – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри перекладознавства та прикладної лінгвістики Херсонського державного університету

### Члени редакційної колегії:

*Біль Лучія* – доктор філософії, заступник декана Інституту прикладної лінгвістики Варшавського університету (м. Варшава, Польща)

*Гудманян Артур Грантович* – доктор філологічних наук, професор, директор Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету

*Главацька Юлія Леонідівна* – кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладознавства та прикладної лінгвістики Херсонського державного університету

*Коломієць Лада Володимирівна* – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

*Кредатусова Ярміла* – доктор філософії, доцент факультету мистецтв Прешовського університету (м. Прешов, Словаччина)

*Покорн Ника К.* – доктор філософії, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу Люблянського університету (м. Любляна, Словенія)

*Ребрій Олександр Володимирович* – доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та практики перекладу англійської мови Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

*Романова Наталя Василівна* – доктор філологічних наук, професор кафедри німецької мови Херсонського державного університету

*Французова Катерина Сергіївна* – кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладознавства та прикладної лінгвістики Херсонського державного університету

Науковий вісник Херсонського державного університету.  
Серія «Перекладознавство та міжкультурна комунікація» є фаховим виданням  
на підставі Наказу МОН України від 11 липня 2016 р. № 820 (додаток № 12).

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet  
рішенням Вченої ради Херсонського державного університету  
(Протокол № 13 від 29.05.2017 р.)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації  
(серія КВ № 21018-10818Р від 29.09.2014 р.  
видане Державною реєстраційною службою України)

Офіційний сайт видання: [www.tsj.kherson.ua](http://www.tsj.kherson.ua)



### ШАНОВНІ КОЛЕГИ!

*Херсонський державний університет – провідний науково-освітній центр Півдня України, який у 2017 році святкує свій 100-літній ювілей. Це не просто значний відтинок часу, а ціла епоха для нашого університету. Це шлях наполегливої праці багатьох поколінь досвідчених, творчих, талановитих фахівців. Це шлях утвердження власних принципів, пошуків, звершень, зростання та примноження здобутків.*

*Херсонський державний університет відомий своїми науковими школами, які розвиваються та виховують молодих науковців. За керівництва відомих учених у нашому навчальному закладі підготовлено не одне покоління висококваліфікованих фахівців. Серед них – народні й заслужені вчителі, артисти, народні депутати України, олімпійські чемпіони, чемпіони Європи та світу, видатні вчені, письменники, журналісти, економісти, менеджери, юристи, державні й політичні діячі тощо.*

*Університет є засновником багатьох журналів, 12 з яких – фахові наукові видання України. Філософія «Наукового вісника Херсонського державного університету. Серія «Перекладознавство та міжкультурна комунікація» полягає в науковому осмисленні актуальних проблем перекладознавства, дослідженні в галузі мов народів світу, проблем перекладу, а також актуальних проблем міжкультурної комунікації.*

*Упевнений, що високий професіоналізм та самовіддана праця вчених Херсонського державного університету сприятимуть подальшому розвитку і примноженню освітнього й наукового потенціалу нашої держави.*

*Щирозердно вітаю редакційний колектив, авторів і читачів «Наукового вісника Херсонського державного університету. Серія «Перекладознавство та міжкультурна комунікація» з ювілейною датою. Хвала і шана талановитим і невтомним творцям цього видання!*

З повагою,

Ректор Херсонського державного університету  
**Василь СТРАТОНОВ**





## ЗМІСТ

### СЕКЦІЯ 1

### ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

**Варламова А.О.**

ПРОБЛЕМА ОВОЛОДІННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМАМИ СУЧАСНОЇ  
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ НЕФІЛОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ.....8

**Варчук Л.В.**

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ  
З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....14

**Гринюк І.Л.**

«ЧАС І МІСЦЕ, АБО МОЯ ОСТАННЯ ТЕРИТОРІЯ» ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА  
В ПЕРЕКЛАДІ НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ АЛОЇЗА ВОЛЬДАНА.....18

**Єлісєєва С.В.**

ПРОБЛЕМА ЛОКАЛІЗАЦІЇ МОБІЛЬНИХ ДОДАТКІВ..... 23

**Ікалюк Л.М., Тацакович У.Т.**

СПОСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ МЕНТАЛЬНОГО ОБРАЗУ  
ОНТОЛОГІЧНОЇ МЕТАФОРИ В ПЕРЕКЛАДІ.....28

**Муц Л.Ф., Карпенко І.Ю., Демихова О.Г.**

СЕМАНТИЧНА ВЗАЄМОДІЯ ЛЕКСЕМ І ДИСКУРСУ РИЗИКУ.....34

**Малярчук О.В.**

АНАЛІЗ СЛОТУ *LOVE/ЛЮБОВ*  
У МЕЖАХ ФРЕЙМУ КОНЦЕПТУ *MORALITY/МОРАЛЬНІСТЬ*.....39

**Маслова А.Н., Белла М.В.**

КЛАСИФИКАЦІЯ ПЕРЕВОДЧЕСКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ  
ПРИ ПЕРЕВОДЕ ЖАРГОННОЇ ЛЕКСИКИ.....43

**Mykhaulyenko V.V.**

VIABLE TECHNOLOGIES  
IN TEACHING REGISTER-BASED TRANSLATION/ INTERPRETING.....49

**Paliei T.A.**

EUPHEMISMS IN ENGLISH POLITICAL DISCOURSE  
AND THEIR RENDERING INTO UKRAINIAN.....54

**Смольницька О.О**

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ВІДТВОРЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ  
У ВИБРАНІЙ ПОЕЗІЇ ЗАХОДУ Й СХОДУ XVI – XVII СТ.  
(ЄЛИЗАВЕТА І АНГЛІЙСЬКА ТЮДОР – РЕЗМИ).....60



## СЕКЦІЯ 2 МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

**Vuiek O.Ye.**

DEVELOPMENT OF METAPHOR IN THE CONTEXT OF POETIC TEXT.....67

**Kairzhanov Abay, Boldrikova Aigerim**

MILLENNIUMS AROUND THE BLACK SEA  
(TURKISMS IN ISLAND DIALECTS AND ETHNIC TAMGAS).....73

**Каніболоцька О.А.**

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ СТРАТЕГІЧНОЇ  
КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ МОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ  
У МЕЖАХ МІЖКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ.....79

**Козак С.В.**

ВІДОБРАЖЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ ЛЮДИНИ Й ПРИРОДИ  
В ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ.....86

**Коновалова О.С.**

ДЕВЕРБАТИВИ ІЗ СУФІКСАМИ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ  
НА ПОЗНАЧЕННЯ ДІЇ/ПРОЦЕСУ Й СТАНУ  
В ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ І. ФРАНКА.....91

**Романюха М.В.**

МЕТОНІМІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ СМИСЛОВОЇ КОМПРЕСІЇ  
В АНГЛІЙСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ.....97

**Смольницька О.О.**

ГЕРМАНО-СКАНДИНАВСЬКИЙ КОНТЕКСТ У ПОЕЗІЇ УКРАЇНСЬКОЇ  
ПИСЬМЕННИЦІ В БРАЗИЛІЇ ВІРИ ВОВК: ДІАЛОГ ТЕКСТІВ.....102

**Суворова С.А., Шашкина Н.И., Соколова Е.В.**

ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКИЕ ЕДИНИЦЫ КАК НЕОТЪЕМЛЕМЫЙ  
КОМПОНЕНТ ЗАГОЛОВКА НАУЧНОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ.....110

**Тищенко О.О.**

ОЦІННІСТЬ У ГРЕЦЬКІЙ ГАЗЕТНІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ РЕЦЕНЗІЇ.....114

**Фильчук Т.Ф., Манец А.М.**

ВИДЫ ЯЗЫКОВОЙ ИГРЫ В СОВРЕМЕННЫХ РЕКЛАМНЫХ ТЕКСТАХ.....118

**Хребтова В.В.**

БІЛІНГВАЛЬНЕ НАВЧАННЯ  
В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ КОНЦЕПЦІЙ ОСВІТИ.....124



## CONTENTS

### SECTION 1 TRANSLATION STUDIES

**Varlamova A.O.**

THE PROBLEM OF STUDYING THE PHRASEMES OF THE MODERN ENGLISH LANGUAGE BY STUDENTS OF NON-PHILOLOGICAL PROFESSION..... 8

**Varchuk L.V.**

FEATURES OF TRANSLATION OF PHRASEOLOGICAL UNITS FROM ENGLISH.....14

**Hryniuk I.L.**

YURI ANDRUKHOVYCH'S "TIME AND PLACE, OR MY LAST TERRITORY" IN THE GERMAN TRANSLATION OF ALOIS WOLDAN..... 18

**Yeliseieieva S.V.**

THE PROBLEM OF THE MOBILE APPLICATION LOCALIZATION..... 23

**Ikalyuk L.M., Tatsakovych U.T.**

MEANS OF RENDERING MENTAL IMAGERY OF ONTOLOGICAL CONCEPTUAL METAPHORS IN TRANSLATION .....28

**Muts L.F., Karpenko I.Yu., Demihova O.H.**

THE SEMANTIC CORRELATION OF THE LEXEME AND THE DISCOURSE OF RISK..... 34

**Maliarchuk O.V.**

THE ANALYSIS OF THE SLOT *LOVE/ЛЮБОВ* IN THE FRAME STRUCTURE OF THE CONCEPT *MORALITY/МОРАЛЬНІСТЬ*..... 39

**Maslova A.N., Bella M.V.**

CLASSIFICATION OF TRANSLATION TRANSFORMATIONS AT THE TRANSLATION OF JARGON LEXICON.....43

**Mykhaylenko V.V.**

VIALE TECHNOLOGIES IN TEACHING REGISTER-BASED TRANSLATION/ INTERPRETING..... 49

**Paliei T.A.**

EUPHEMISMS IN ENGLISH POLITICAL DISCOURSE AND THEIR RENDERING INTO UKRAINIAN..... 54

**Smolnytska O.O.**

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE EMOTIONAL CONDITION REFLECTING IN THE SELECTED POETRY OF THE WEST AND THE ORIENT OF THE 16TH – 17TH CENTURIES (ELIZABETH I OF ENGLAND TUDOR – REZMÎ)..... 60



## SECTION 2 INTERCULTURAL COMMUNICATION

**Vuiek O.Ye.**

DEVELOPMENT OF METAPHOR IN THE CONTEXT OF POETIC TEXT..... 67

**Kairzhanov Abay, Boldrikova Aigerim**

MILLENNIUMS AROUND THE BLACK SEA  
(TURKISMS IN ISLAND DIALECTS AND ETHNIC TAMGAS).....73

**Kanibolotska O.A.**

PLACE AND ROLE OF THE FORMATION OF STRATEGIC COMPETENCE  
OF FOREIGN LANGUAGE DEPARTMENT STUDENTS  
IN INTERCULTURAL SPACE.....79

**Kozak S.V.**

THE REPRESENTATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN  
MAN AND NATURE IN FICTION DISCOURSE.....86

**Konovalova O.S.**

ACTION NAMES WITH THE SUFFIXES FOREIGN ORIGIN TO DENOTE  
ACTION/PROCESS AND STATES IN ARTISTIC TEXT OF I. FRANKO..... 91

**Romaniukha M.V.**

METONYMY AS AN INSTRUMENT OF MEANING COMPRESSION  
IN ENGLISH LINGUISTIC CULTURE ..... 97

**Smolnytska O.O.**

THE GERMANIC-SCANDINAVIAN CONTEXT IN THE POETRY  
BY THE UKRAINIAN WRITER IN BRAZIL VIRA VOVK:  
DIALOGUE OF THE TEXTS.....102

**Suvorova S.A., Shashkina N.I., Sokolova K.V.**

TERMINOLOGICAL UNITS AS AN INTEGRAL PART  
OF THE TITLE OF SCIENTIFIC WORK..... 110

**Tyschenko O.O.**

EVALUATIVITY IN GREEK NEWSPAPER LITERARY REVIEW.....114

**Filchuk T.F., Manets A.M.**

TYPES OF THE LANGUAGE GAME IN MODERN ADVERTISING TEXTS..... 118

**Khrebtova V.V.**

BILINGUAL TEACHING IN THE CONTEXT OF MODERN  
INTEGRAL CONCEPTS OF EDUCATION.....124



## СЕКЦІЯ 1 ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 811.111(076)

### ПРОБЛЕМА ОВОЛОДІННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМАМИ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ НЕФІЛОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ

**Варламова А.О., викладач**  
кафедри іноземних мов професійного спілкування  
*Міжнародний гуманітарний університет*

У пропонованій статті визначено, що фразеологізми з укладеними в них образами, символами, стереотипами народної свідомості володіють методичним потенціалом у рамках викладання іноземної мови, зокрема й у студентів нефілологічного профілю. Проаналізовано тематичний підхід до оволодіння фразеологізмами сучасної англійської мови студентами нефілологічного профілю. Розкриті поняття «фразеотематичні поля» і «тематичний індикатор». Доведено, що використання концепції дослідження фразеотематичних полів прискорює збагачення мовлення студентів нефілологічного профілю під час вивчення сучасної англійської мови.

**Ключові слова:** фразеологізми, тематичний підхід, фразеотематичні поля, тематичний індикатор, збагачення мовлення студентів.

В данной статье определено, что фразеологизмы с заключенными в них образами, символами, стереотипами народного сознания владеют методическим потенциалом в рамках преподавания иностранного языка, в том числе и у студентов нефилологического профиля. Проанализирован тематический подход к овладению фразеологизмами современного английского языка. Раскрыты понятия «фразеотематические поля» и «тематический индикатор». Доказано, что использование концепции исследования фразеотематических полей ускоряет обогащение речи студентов нефилологического профиля при изучении современного английского языка.

**Ключевые слова:** фразеологизмы, тематический подход, фразеотематические поля, тематический индикатор, обогащение речи студентов.

#### **Varlamova A.O. THE PROBLEM OF STUDYING THE PHRASEMES OF THE MODERN ENGLISH LANGUAGE BY STUDENTS OF NON-PHILOLOGICAL PROFESSION**

This article stipulates that phraseological units along with images, symbols, stereotypes of people's consciousness that they contain, possess methodological potential in foreign language teaching, including the teaching to students of non-philological profession. In this work the thematic approach of studying the phraseology of modern English was analyzed. Also the concepts of thematic field of the phraseological unit and thematic indicator have been revealed. It is proved that usage of the concept that consists in studying the thematic fields of phrasemes will accelerate the enrichment of the speech of students of non-philological profession in learning modern English language.

**Key words:** phraseological unit, thematic approach, thematic fields of phrasemes, thematic indicator.

**Постановка проблеми.** З розвитком процесів глобалізації в сучасному світі посилюється роль міжкультурної комунікації, що зумовлює вивчення іноземних мов. Кожна мовна система має свою яскраву специфіку, яка віддзеркалює різні аспекти культури, сфери життя, історію, знання й менталітет народу – творця та носія мови. Для оволодіння нерідною мовою, для того, щоб коротко й дуже виразно висловлювати свою думку, потрібно добре засвоїти не тільки словниковий склад, але й фразеологізми, які формують частину словника будь-якої мови, а що стосується сучасної англійської мови, то її суттєву частину. Фразеологізми вживаються майже в усіх галузях життя сучасної людини.

Їх можна зустріти як у творах класиків, так і в сучасних письменників, під час перегляду аутентичних кінофільмів. Вони активно використовуються в засобах масової інформації та в повсякденному мовленні. Фразеологізми відображають і передають образ життя й мислення, характерного для конкретного суспільства. Отже, оволодіння фразеологізмами сучасної англійської мови дасть можливість студентам нефілологічного профілю більш вільно орієнтуватися в найрізноманітніших життєвих ситуаціях, розуміти мову й поведінку людей, подавати в розмові власну оцінку подій, а також розвивати здібності до висловлювання різноманітного спектру почуттів. Ми переконані, що вивчення фразеологізмів



може бути важливим засобом інтенсивного оволодіння сучасною англійською мовою.

#### **Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Хоча за останні роки проблемі теорії методики вивчення фразеологізмів присвячені праці І. Добровольської, Г. Подосиннікова, Н. Топтигіна, Є. Хохлачова та ін., а також праці О. Василенко, О. Петрошук, О. Єрмоленко, О. Тарнопольського, С. Ніколаєвої та ін. з методики викладання англійської мови, не менш важливою є й практична значущість, яка полягає в можливості застосування результатів досліджень для викладання іноземних мов, зокрема сучасної англійської мови в студентів нефілологічного профілю.

Нами було проведено дослідження з метою виявлення в студентів нефілологічного профілю знань про фразеологізми й умінь застосовувати їх у спілкуванні англійською мовою.

У результаті анкетування виявилось, що 72% респондентів не знає про фразеологізми англійської мови, 18% знають менше ніж 10 ідіом, і тільки 10% з опитаних знають більше 10 ідіом; деякі студенти згадали їх з української та російської мов. На жаль, студенти рідко використовують фразеологізми й у рідній мові, а в англійській мові фразеологізми майже ніхто не використовує. Хоча респонденти вважають, що фразеологізми прикрашають англійську мову; на таке запитання 83% дали ствердну відповідь, 6% відповіли «ні»; 11% – не знають.

Проблема полягає в тому, що під час використання фразеологізмів виникає багато труднощів, наприклад, у перекладі, коли дослівний переклад фразеологізму або взагалі неможливий, або породжує недорікувату фразу. Ті студенти нефілологічного профілю, які вивчають сучасну англійську мову, часто не знають, у яких випадках під час спілкування можна використовувати той або інший фразеологізм, чи можна використовувати цю мовну одиницю у формальній або неформальній ситуації, чи доречна вона у конкретному випадку або чи є вона природною.

Незважаючи на те, що загальною тенденцією сучасної англійської мови є перехід до більш широкого використання фразеологізмів, питанню вивчення фразеологізмів сучасної англійської мови студентами нефілологічного профілю приділяється мало уваги, тобто фразеологічні одиниці не вивчаються студентами повною мірою.

**Постановка завдання.** Виходячи з вищесказаного, мета статті – розглянути фразеоло-

гізми сучасної англійської мови як засіб збагачення мовлення студентів нефілологічного профілю під час вивчення сучасної англійської мови.

Оскільки тема оволодіння фразеологізмами англійської мови студентами нефілологічного профілю ще недостатньо вивчена, то нашим завданням є: 1) дослідження теоретичного та практичного значення фразеологізмів під час оволодіння англійською мовою студентами нефілологічного профілю; 2) використання концепції дослідження фразеологізмів під час оволодіння англійською мовою студентами нефілологічного профілю; 3) активне введення фразеологізмів у навчальні матеріали, що значно розширить можливості студентів урізноманітнити своє мовлення й удосконалити володіння сучасною англійською мовою.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Починаючи із 40-х рр. ХХ ст., учені-лінгвісти досліджують фразеологізми за допомогою власних підходів, методологій досліджень, власних термінологій і класифікацій. Вагомим внеском у дослідження фразеології є праці Ш. Баллі, Н. Амосової, В. Виноградова, В. Телії, Л. Саркісової, Н. Курчаткіної, О. Супрун, О. Смірницького та ін. Істотний внесок у дослідження фразеології зробили українські лінгвісти М. Алефіренко, Я. Баран, М. Демський, А. Івченко, С. Коновець, І. Олійник, М. Сидоренко, Л. Саркісова, Л. Скрипник, В. Ужченко, Л. Авксентьев та ін. В англійській і американській лінгвістичній літературі найбільш значущими є роботи А. Маккая, У. Вейнрейха, Л. Сміта.

Унаслідок «молодості» фразеології як науки в учених-лінгвістів немає одностайного судження з приводу визначення фразеологізмів, їхніх характерних особливостей і співвідношення з різними частинами мови та безпосередньо класифікації. Беззаперечним є той факт, що це явище досить складне. Фразеологічний фонд сучасної англійської мови є настільки великий, що повне його дослідження не вклалося б у рамки цієї роботи. Тому пропонуємо використати методику тематичного підходу до вивчення фразеологізмів (Л. Олександрівська, В. Каплуненко, М. Семко, С. Серова, Ф. Філін, Ю. Шувалова та ін.), який спрямований на системне вивчення мовних явищ, розкриття внутрішніх зв'язків, що існують між одиницями поля. Такий підхід дозволяє говорити про тематичні класифікації фразеологізмів [7, с. 7].

Тематичний підхід до аналізу фразеологічного матеріалу знайшов практичну реалізацію



в лексикографічній практиці: тематичний принцип розташування фразеологізмів ми знаходимо в словниках В. Бала, В. Фрідеріха, П. Рогета. Проте всі вони мають оглядовий характер і не містять теоретичного обґрунтування.

Утворившись унаслідок багаторазового вживання в людському колективі, вирази поступово (часто поза волею самих носіїв) розширювали свої функції, набували нового змісту, їхнє вузьке конкретне значення замінилося ширшим, узагальнюючим. Разом із новим значенням ці вирази набували і якісно нових семантичних ознак, ставали якісно новими мовними одиницями [5, с. 61–65].

Для позначення фразеологізмів англійський лінгвіст Л. Сміт використав термін «ідіоми». Він писав, що слово *idiom* використовується в англійській мові для позначення граматичної структури сполучень, що є характерними для англійської мови, хоча дуже часто значення цих поєднань неможливо пояснити з граматичного та логічного поглядів [8, с. 95].

Отже, під фразеологізмами з погляду тематичної класифікації ми розуміємо такі стійкі комбінації слів, у яких у результаті ослаблення лексичного значення складових частин їхніх компонентів виробилося цілісне переносне значення. Також фразеологізми неможливо створити в процесі мовлення, вони існують у мові як готові одиниці. Цілісність переносного значення та стійкість конструкції (сталість контексту, у якому проявляється це значення) – це дві основні риси фразеологічної одиниці. Усі інші ознаки фразеологізмів (наприклад, образність, неперекладність на інші мови, морфологічна своєрідність та інші) являють собою додаткові риси, які характеризують більшість фразеологізмів, але не виражають їхню сутність.

Проведення досліджень фразеологізмів за тематичним підходом передбачає обов'язкове виділення семантичної домінанти або ядра, що є семантичним інваріантом поля, тобто узагальненим значенням, притаманним усім одиницям цього поля. Використовуючи це поняття, можна говорити про існування фразеотематичних полів (далі – ФТП) із тематично інваріантними ознаками. Тематичний інваріант визначається нами як загальна ознака тематичної (логіко-предметної) співвіднесеності для всіх фразеологізмів, яка присутня в семантиці кожної одиниці поля й виділяється емпіричним шляхом. Тематичний інваріант, що виконує інтегруючу функцію в складі ФТ поля, може бути надійною основою для об'єк-

тивного виділення та дослідження фразеологічних полів. Особливий акцент слід зробити на тлумаченні фразеологічного значення, яке залежить від лексичних компонентів фразеологізмів і повністю чи частково переосмислене їхнім значенням.

Досліджуючи конкретні ФТП, ми повертаємося до «першоджерела» – відроджуємо екстралінгвістичні обставини, що стали причиною виникнення образу, розкриваємо внутрішню форму фразеологізмів, установлюємо шляхи їхнього розвитку, взаємодію різних рівнів мови, тобто ми повертаємося до прямого, не переосмисленого словосполучення, до прямої номінації.

Необхідно зазначити, що більшість фразеологізмів створювалася народом, тому вони тісно пов'язані з інтересами та повсякденними заняттями простих людей, образами, якими мислить людина.

У величезному шарі фразеологізмів сучасної англійської мови ми можемо виділити такі ФТП, наприклад:

1) ФТП «людина та її характеристика»: *vall of fire* – дуже енергійна людина; *full of beans* – мати гарний настрій; *move up in the world* – бути успішною людиною; *a man of means* – заможна людина; *to be shorthanded* – той, що потребує допомоги; *to zip the lip* – не розмовляти; *to stretch the truth* – перебільшувати; *to have a green thumb* – мати хист до вирощування рослин;

2) ФТП «почуття й емоції»: *mixed feelings* – змішані відчуття (радість і засмучення з якогось приводу); *no hard feelings* – «Без образ!» (ніхто ні на кого не ображається й не тримає зла); *be as hard as nails* – «бути твердим як цвях», не мати співчуття до інших; *to carry the torch for* – бути закоханим в когось, можливо, не взаємно; *chip on your shoulder* – людина скривджена, глибоко нещасна або та, з якою поводяться негідно, не так, як вона на це заслуговує; *go to pieces* – «розлітатися, розбиватися на шматки», бути сильно пригніченим, розбитим (після втрати чогось або когось украй важливого в житті); *to be in a stew* – бути вкрай занепокоєним, приголомшеним із будь-якого приводу; *to be hopping mad* – бути дуже сердитим, злим, у нестямі від люті;

3) ФТП «час і години»: *like clock work* – робити все в один час; *not born yesterday* – «не вчора народився», людина, яку важко обдурити; *with a snap of the fingers* – дуже швидко; *high time* – уже час; *in no time* – умить; *to kill time* – байдикувати.

Отже, можна говорити про існування ФТ полів, під якими ми розуміємо сукупність фра-

зеологізмів, виділених на основі спільності їхньої логіко-предметної, екстралінгвістичної співвіднесеності. Об'єднання фразеологізмів за тематичною ознакою відображають об'єктивні угруповання предметів і явищ предметного світу на основі їхньої логіко-предметної, комунікативної спільності або презентують певну галузь знань.

Основою для системного аналізу одиниць ФТ поля є також тематичний індикатор, що має організаційно-диференційне навантаження в складі ФТП. Як тематичний інваріант, так і тематичний індикатор виконують двоєдину функцію в складі ФТ поля: вони є обов'язковими елементами в дослідженні ФТП.

Нами було проведено лексикографічне дослідження методом часткової вибірки з фразеологічних словників сучасної англійської мови за тематичним індикатором (далі – ТІ), під яким ми маємо на увазі лексично домінуючий компонент у складі фразеологізму, що вказує на приналежність до конкретного тематичного поля. ТІ є тематичним образним стрижнем фразеотематичної групи, який дозволив виявити закріплені за ними конотації.

1. ТІ «products and meal». Наприклад, *the apple of one's eye* – кохана людина; *go bananas* – божеволіти; *a piece of cake* – дуже легко щось зробити; *fishy* – підозрілий; *dutch supper* – частування, за якого кожен платить сам за себе; *mustard plaster* – прилиплива людина, «банний лист»; *call bread bread and wine wine* – називати речі своїми іменами; *meat-and-potatoes* – життєво важливий; *feed rumours (suspicion)* – давати привід чуткам, підозрам; *free lunch* – те, що отримано безкоштовно, «халява»; *easy meat* – легка здобич; *to sit above the salt* – займати високе положення в суспільстві; *coffee hour* – зустріч за чашкою кави для бесіди (зазвичай про жінок).

2. ТІ «numbers». Наприклад, *sixth sense* – уміти здогадуватися (мати шосте чуття); *at first sight* – перше враження; *of two minds* – нерішучий; *in seventh heaven* – дуже щасливий.

3. ТІ «colors». Наприклад, *out of the blue* – неочікувано; *blue-blooded* – аристократичне походження (бути «блакитної» крові); *true blue never stains* – справжнє золото не іржавіє; *black and blue* – в синяках; *in the black* – заможний; *in the red* – бути в боргу; *red-letter day* – щасливий, святковий, пам'ятний день; *the green light* – дозвіл на щось; *be in the limelight* – бути в центрі уваги; *yellow press* – жовта, бульварна преса; *golden oldies* – популярні пісні старих часів; *grey matter* – мізки;

*сіра рідина*; *whitewash the truth* – прикрашати, приховувати правду.

4. ТІ «zoons». Наприклад: *an alley cat* – бездомна кішка, нерозбірлива жінка (у плані стосунків); *as poor as a church mouse* – бідний як церковна миша; *a paper tiger* – здаватися сильним, але насправді бути слабким і незначним; *to make a mountain out of a molehill* – робити з мухи слона; *to serve as a guinea pig* – бути піддослідним кроликом; *the black sheep of the family* – біла ворона в родині; *to cast pearls before swine* – метати бісер перед свинями; *to back the wrong horse* – прорахуватися, помилитися, зробити поганий вибір; *a cat gets the one's tongue* – проковтнути язик, несподівано втратити мову, оніміти; *to have a tiger by the tail* – кидати виклик долі, спокушати долю; *to work like a dog* – плідно працювати; *a bookworm* – бібліофіл, той, хто любить читати; *chicken* – боягуз; *a soruscat* – людина, що не має своєї думки; *a nearly bird* – людина, що завжди в усьому перша.

5. ТІ «heart». Наприклад, *big heart* – великодушна, шляхетна людина «із великим серцем»; *goldhearted (heart of gold)* – добросердна людина; *heartless* – безсердечна, безжальна людина; *lighthearted* – безтурботна людина, якій «легко на серці»; *blackhearted* – злий, недобррозичливий; *sweetheart* – кохана людина (як звертання «любий, коханий»); *take to heart* – приймати близько до серця, хвилюватися; *after one's heart* – подобається, до душі, до смаку; *from the bottom of one's heart* – від усього серця, з глибини душі; *move heart* – розчулити; *lose heart* – упасти духом, зневіритися; *halfhearted* – нерішучий, несміливий, сповнений суперечливих почуттів; *heart free* – неодружений або незаміжня; не закоханий(-а); серце, відкрите для почуттів, відносин.

6. ТІ «home». Наприклад, *make yourself at home* – «відчувайте себе як удома»; *coming home to roost* – що посієш, те й пожнеш; *home truth* – «гірка правда» – незаперечні (часто неприємні) факти, які не хочеться визнавати; *homesick* – ностальгія за домом, за батьківщиною; *it's nothing to write home about* – нічого особливого, так собі; *home is where the heart is* – дім там, де твоє серце; *the lights are on, but nobody's home* – без царя в голові; *close to home* – зачепити чиїсь почуття, інтереси, зачепити за живе; *home free* – бути впевненим у майбутньому успіху.

7. ТІ «sky». Наприклад, *castles in the sky (build castles in the sky)* – будувати повітряні замки, нереальні мрії, плани, надії; *go*



sky-high – дуже високо, до неба; pie in the sky – рай на небі, щось утопічне, передбачувана посмертна нагорода за не оцінені здобутки; out of a clear blue sky – як грім серед ясного неба, раптово; the sky is the limit – «межа – тільки небо»; без кордонів; reach for the sky – бажати неможливого, прагнути чогось, «тягнутися до неба»; high as a kite / the sky – бути в стані сильного алкогольного або наркотичного сп'яніння.

Отже, фразеологізми з перерахованими ТІ є частково переосмисленими одиницями, які мають експресивно-емоційне наповнення. Ті з них, що повністю переосмислені, володіють яскравою образністю й емоційною експресивно-стилістичною конотацією.

Аналіз матеріалу тематичного індикатора свідчить про широкі можливості утворення фразеологізмів і є основою для переосмислення. Саме ознака переосмислення ускладнює оволодіння й використання в мові фразеологізмів студентами нефілологічного профілю, що вивчають сучасну англійську мову.

Для того, щоб правильно використовувати фразеологізми в мовленні, треба розуміти їхнє значення та знати, в якій ситуації доречний той або інший фразеологізм [6, с. 58]. Деякі фразеологізми сучасної англійської мови з перекладом, схожим з українськими й російськими аналогами, зрозумілі та не потребують відмінного володіння мовою. Інші ж фразеологізми є специфічними та не перекладаються дослівно. Дослівний переклад цих виразів лише заплутає, тому необхідно запам'ятати цілі вирази.

Для ефективнішого оволодіння фразеологізмами сучасної англійської мови студентами нефілологічного профілю нами розроблені такі рекомендації:

1) необхідно моделювати середовище «занурення», наближене до реальної мовної ситуації [3], створюючи умови спілкування, мотивувати студентів до використання фразеологізмів. При цьому має здійснюватися просто переказ тексту, в якому зустрічаються фразеологізми, а на продуктивному рівні студентам необхідно висловлювати власні думки із застосуванням відповідних фразеологізмів;

2) слід урахувати головний принцип відбору фразеологізмів із навчальною метою, тобто безумовну актуальність мовної одиниці для сучасної мовної свідомості, а також навчально-методичну доцільність обраних одиниць;

3) якомога частіше використовувати фразеологізми в комунікативних діалогах, з яких

студенти зможуть черпати необхідну лексику, а також навчатися правильно будувати фрази, які вони зможуть використовувати в мовленні. При цьому навички діалогічного мовлення кращі, ніж монологу, оскільки в реальному спілкуванні рідко доводиться виступати з довгими монологами;

4) рольові ігри з використанням фразеологізмів як активний засіб навчання іноземної мови дають можливість створити реальні ситуації, з якими студенти можуть стикнутися в житті. Використання рольових ігор на заняттях сприяє виробленню комунікативних умінь, можливості студентів активно використовувати мовний «запас» у спілкуванні іноземною мовою, варіювати таке спілкування, переносити засвоєні одиниці на інші ситуації [1, с. 8–10]. Практика показує, що активне ставлення студентів до процесу навчання іноземної мови сприяє підвищенню їхньої зацікавленості в сприйнятті матеріалу та досягненню більш високих результатів у навчанні, а також формує суб'єктивну мотивацію подальшого активного самонавчання [4; с. 7].

В умовах обмеженої кількості годин, виділених на вивчення іноземної мови у ВНЗ немовного профілю, ефективно засвоєння потрібних знань у багатьох випадках можливе лише в процесі самостійної роботи. Для «домашнього» самонавчання студентів нефілологічного профілю пропонуємо таке:

1) використовуючи тематичний підхід до вивчення фразеологізмів англійської мови за допомогою тематичних індикаторів, зробити вибірку фразеологізмів із фразеологічних словників і розподілити їх за фразеотематичними полями, виписуючи в окремий зошит або блокнот;

2) якщо вивчати напам'ять по 5–10 фразеологізмів на тиждень, то незабаром словниковий запас студентів нефілологічного профілю значно збільшиться, і англійське мовлення стане набагато яскравішим;

3) щоразу, натрапляючи на будь-який новий фразеологізм, необхідно записувати його в спеціальний зошит для фразеологізмів, а поруч писати приклад речення чи словосполучення із цим фразеологізмом;

4) для кращого запам'ятовування фразеологізмів англійської мови студенти мають складати власні речення із цими фразеологізмами.

Дуже ефективною під час оволодіння сучасною англійською мовою є організація навчального процесу з опорою на можли-

вості Інтернету, щоб студенти за завданням викладача здійснювали пошук інформації на англійськомовних професійних сайтах, а також для отримання міжкультурної інформації від першоджерела, використовуючи листування-діалог за допомогою e-mail [9, с. 47–51].

Якщо під час вивчення фразеологізмів сучасної англійської мови дотримуватися цих рекомендацій, то студенти нефілологічного профілю отримають максимальну користь і зможуть збагатити своє мовлення, збільшити словниковий запас, правильно висловлювати свої думки й щодня говорити англійською більш вільно.

**Висновки з проведеного дослідження.** Збагачення мови фразеологізмами є одним із найбільш дієвих засобів пізнання її системи, а також одним зі шляхів знайомства з національною культурою, національним характером і світоглядом народу – носія мови, яка вивчається.

Ті, хто вивчає англійську мову, часто відчують труднощі під час засвоєння фразеологізмів, які заважають адекватно зрозуміти сенс повідомлення, а перекладати їх досить складно. Особливого значення це набуває для студентів нефілологічного профілю під час вивчення сучасної англійської мови. Тому в цій статті ми намагалися дослідити теоретичне та практичне значення фразеологізмів, загальнотеоретичні питання класифікації фразеологічних одиниць із використанням концепції дослідження фразеотематичних полів і активного введення фразеологізмів у навчальні матеріали.

Подальша значущість дослідження обумовлюється можливістю практичного застосування цих рекомендацій для ефективного оволодіння студентами нефілологічного профілю фразеологізмами сучасної англійської мови, що не тільки поповнить словниковий запас студентів, але й сприятиме реалізації практичної мети ефективного навчання

іноземним мовам – оволодінню навичками живого спілкування та запобіганню появі мовного бар'єру.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Балаева Л. Рольєвые игры в обучении иностранным языкам Л. Балаева // Англійська мова і література. – 2010. – № 3. – С. 8–10.
2. Баран Я. Фразеологія у системі мови / Я. Баран. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1997. – 175 с.
3. Заболотська О. Актуальні проблеми методики викладання англійської мови / О. Заболотська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/1195/1/\\_1\\_doc](http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/1195/1/_1_doc).
4. Китайгородская Г. Методические основы интенсивного обучения иностранным языкам / Г. Китайгородская. – М. : МГУ, 1986. – 176 с.
5. Кунин А. Фразеологія современного английского языка / А. Кунин. – М. : Изд. Международные отношения, 1972. – 288 с.
6. Ніщик Р. Лінгвістичні передумови навчання майбутніх філологів. Уживання англійськомовних фразеологічних одиниць у говорінні / Р. Ніщик // Вісник КНЛУ. Серія : Педагогіка та психологія. – К. : 2012. – Вип. 21. – С. 56–64.
7. Пастушенко Л. Английские фразеологические единицы в составе фразеотематического поля (на материале фразеотематического поля маринизмов) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.05 «Германские языки» / Л. Пастушенко. – К., 1982. – 19 с.
8. Смит Л. Фразеологія английского языка / Л. Смит. – М. : Дрофа, 1998. – 158 с.
9. Тарнопольський О. Використання Інтернет-технологій у навчанні англійської мови для професійного спілкування студентів немовних спеціальностей / О. Тарнопольський // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – № 53, 2010. – С. 47–51.
10. Ярмоленко О. Сучасні технології у вивченні іноземної мови / О. Ярмоленко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/Yarmolenko.php>.
11. Англо-український фразеологічний словник / Уклад. К. Баранцев. – 2-ге вид., випр. – К. : т-во «Знання», КОО, 2005. – 1056 с.
12. Кунин А. Англо-русский фразеологический словарь / А. Кунин. – 4-е изд. – М. : Русский язык, 1984. – 944 с.



УДК 81'25:81'373.72=111

## ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Варчук Л.В., викладач  
кафедри іноземних мов

*Вінницький національний технічний університет*

Стаття присвячена визначенню структури фразеологічного значення. Виявлено, що фразеологічна одиниця має денотативне й коннотативне значення. У статті приділяється увага огляду особливостей, властивих різним фразеологічним одиницям, і аналізу застосовуваних до них способів перекладу. Акцентується увага на виробленні критеріїв відбору фразеологічних одиниць. Розглянуто фразеологізм як носій національного забарвлення, стилістичних особливостей і яскравої виразності.

**Ключові слова:** фразеологічна одиниця, денотат, еквівалент, конотація, калькування.

Статья посвящена определению структуры фразеологического значения. Выявлено, что фразеологическая единица обладает денотативным и коннотативным значениями. В статье уделяется внимание рассмотрению особенностей, свойственных различным фразеологическим единицам, и анализу применяемых к ним способов перевода. Акцентируется внимание на применении критериев отбора фразеологических единиц. Рассмотрен фразеологизм как носитель национальной окраски, стилистических особенностей и яркой выразительности.

**Ключевые слова:** фразеологическая единица, денотат, эквивалент, коннотация, калькирование.

### Varchuk L.V. FEATURES OF TRANSLATION OF PHRASEOLOGICAL UNITS FROM ENGLISH

The article is devoted to the definition of the structure of the phraseological meaning and it is revealed that the phraseological unit has denotative and connotative meanings. The article pays attention to the consideration of features peculiar to different phraseological units and analysis of the methods of translation applied to them. Attention is focused on the application of selection criteria for phraseological units. Considered phraseology, as a carrier of national coloring, stylistic features and vivid expressiveness.

**Key words:** phraseological unit, denotation, equivalent, connotation, tracing.

**Постановка проблеми.** Інтенсивний розвиток фразеології за останні десятиліття виявив безліч різноманітних проблем. З одного боку, завданням фразеології є опис фразеологічного матеріалу окремих мов з акцентом на їхні специфічні особливості, з іншого – усе більшого значення набуває порівняльне вивчення фразеологічних систем різних мов.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Останнім часом з'явилася достатня кількість робіт, присвячених з'явленню достатньої кількості фразеологічних одиниць у двох і більше мовах. Предметом уваги дослідників стали фразеологічні одиниці з певним компонентом у своєму складі (Солодухо Е., Долгополов Ю. і т. д.). Приділяється велика увага структурно-граматичній характеристиці фразеологічних одиниць, а також походженню фразеологічних одиниць (Арсентьева Е.).

**Постановка завдання.** Мета статті – визначити структуру фразеологічного значення, показати вироблення критеріїв відбору фразеологічних одиниць і проаналізувати способи перекладу фразеологічних одиниць.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Країнознавча цінність фразеоло-

гічних одиниць складається з трьох аспектів. По-перше, фразеологізми відображають національну культуру розчленовано, одиницями свого складу. Деякі з таких слів належать до числа безеквівалентних. По-друге, фразеологізми будь-якої мови відображають національну культуру нерозчленовано, комплексно, усіма своїми елементами, узятими разом, тобто своїм фразеологічним значенням. Нарешті, по-третє, фразеологізми відображають національну культуру своїми прототипами, оскільки генетично вільні словосполучення описували певні звичаї, традиції, особливості побуту й культури, історичні події та багато іншого [1, с. 17].

Фразеологічне значення, що є результатом непрямой, вторинної номінації, являє собою виключно складний феномен [7, с. 40]. Це значення створюється загальним метафоричним або метонімічним переосмисленням компонентів, що входять у фразеологізм. Відбувається переосмислення його прототипу, що зазвичай призводить до образного, оціночного й експресивного характеру семантики одиниці й відображає узагальнено-цілісне позначення будь-якого явища дійсності. Більшість дослідників фразеологічного мате-

ріалу виділяє два основних макрокомпоненти в структурі узуального фразеологічного значення: сигніфікативно-денотативний і конотативний [7, с. 242].

У процесі відображення дійсності, що має кілька етапів у свідомості людини, за посередництвом відчуттів і сприйняття виникає уявлення про який-небудь предмет або явище дійсності. Уже на цьому етапі відбувається відокремлення ознак від предмета, можуть виникати абстракції, позначається не сам предмет або явище дійсності, а їх відображення у свідомості. Так виникають типізовані, узагальнені уявлення про класи предметів, властивих знаку в системі засобів, які входять у фразеологічне значення як компонент його структури. Такі уявлення позначаються як денотат «ідеальний», або денотат у мові [7, с. 143].

Денотат у мові, або денотат «ідеальний» – поняття мовне, також називається денотативним аспектом значення і являє собою узагальнене, збірне, соціально закріплене уявлення про реальні денотати.

Сигніфікат (від лат. *Significatum* – позначуване) – понятійний зміст фразеологічної одиниці. Із гносеологічного погляду сигніфікат є відображенням у людській свідомості властивостей відповідного денотата. Сигніфікат є найбільш сталою частиною семантики фразеологізму, висловлює узагальнено-понятійний зміст. Фразеологічна одиниця «*to burn the earth*» денотатом має уявлення про швидке пересування в просторі, його сигніфікат – «нести́ся що́духу, мчати з карколомною швидкістю» (поняття вкрай швидкого руху в одному напрямку) [1, с. 41]. Говорячи про сигніфікативний компонент фразеологічного значення, ми насамперед маємо на увазі смисловий зміст фразеологічної одиниці, у якому вона відбивається в людській свідомості, у почуттях.

У сучасній лінгвістичній літературі пильна увага також приділяється розгляду конотативного макрокомпонента лексичного й фразеологічного значення, що видається цілком закономірним і актуальним.

У лінгвістиці з кінця XIX століття терміном «конотація» стали позначатися всі емотивно забарвлені елементи змісту виразів, що співвідносяться з прагматичним аспектом мови. Закріпленню подібного розуміння терміна «конотація» сприяли психолінгвістичні дослідження афективного боку слів, а також асоціативні експерименти, які показали реальність усвідомлення асоціативно-образних, оціночних і стилістичних ознак.

За останні три-чотири десятиліття у вітчизняній і зарубіжній лінгвістиці виникло кілька напрямів вивчення цього явища: семіотичне, психолінгвістичне і власне лінгвістичне. Дослідники по-різному трактують поняття конотації й для її позначення користуються також іншими термінами: «стилістичне значення», «стилістичне забарвлення», «конотативний зміст», «конотативний компонент», «прагматичний елемент». Абсолютна більшість вітчизняних учених говорить про конотацію як про мовне явище, оскільки в мовній одиниці відбивається не тільки поняття про предмет або явище дійсності, а й ставлення людини до цього предмета чи явища.

Низка вчених, говорячи про конотації лексичних одиниць, відносять до них усю інформацію про сферу застосування цих одиниць, тобто сукупність маркерів експресивно-оціночного, регіонального, соціального характеру. Л. Круглова доводить, що в семантичну структуру слова входять емоційний і оцінний компоненти, але не входить стилістичний [1, с. 43].

С. Влахов і С. Флорін відзначають, що можливість досягнення повноцінного словникового перекладу фразеологічної одиниці залежить від співвідношень між одиницями вихідної мови та мови перекладу.

1. Фразеологічна одиниця має в мові перекладу точну, незалежну від контексту повноцінну відповідність (сміслову значення + конотації), тобто фразеологізм вихідної мови, рівний фразеологізму мови перекладу, перекладається еквівалентом.

2. Фразеологічні одиниці можна передати мовою перекладу тією чи іншою відповідністю, звичайно, з деякими відступами від повноцінного перекладу, тобто фразеологізм вихідної мови, приблизно рівний фразеологізму мови перекладу, перекладається варіантом (аналогом).

3. Фразеологічна одиниця не має в мові ні еквівалентів ні аналогів, не перекладається в словниковому порядку, тобто фразеологізм вихідної мови не дорівнює фразеологізму мови перекладу, передається іншими, нефразеологічними засобами.

З перекладацького погляду англійські фразеологічні одиниці поділяються на дві групи [8]:

- фразеологічні одиниці, що мають еквіваленти в українській мові;
- безеквівалентні фразеологічні одиниці.

Фразеологічні еквіваленти можуть бути двох типів:

1) постійно рівнозначна відповідність, яка є єдино можливим перекладом і не залежить від



контексту [10]. Оскільки будь-яка рівнозначна відповідність є еквівалентом, то зазначений вид перекладу доцільно назвати моноеквівалентом. Відповідності ці можуть виникати як результат дослівного перекладу англійських фразеологічних одиниць, наприклад, *dumb as a fish* – «німий як риба»;

2) можлива також наявність в українській мові двох і більше еквівалентів англійської фразеологічної одиниці, з яких для перекладу вибирають більш доречний у тексті варіант або будь-який, якщо вони рівноцінні. Такі еквіваленти називаються вибірковими [8].

Крім цього поділу, слідом за А. Куніним можна класифікувати еквіваленти таким чином:

1) повні еквіваленти – це українські еквіваленти, у своїй більшості є моноеквівалентами англійських фразеологізмів, що збігаються з ними за значенням, за лексичним складом, образністю стилістичної направленості та граматичною структурою. Подібні відповідності нечисленні, до цієї групи належать фразеологічні одиниці інтернаціонального характеру, засновані на міфологічних переказах, біблійних легендах та історичних фактах (наприклад, *Achilles' heels* – Ахіллесова п'ята) [11];

2) часткові еквіваленти. Частковість не означає якоїсь неповноти в передачі значення, такий еквівалент лише містить лексичні, граматичні чи лексико-граматичні розбіжності за наявності однакового значення однієї й тієї ж стилістичної спрямованості. Тому частковий еквівалент за ступенем адекватності перекладу слід вважати рівноцінним повному еквіваленту. Часткові еквіваленти й собі діляться на частковий лексичний і частковий граматичний еквівалент;

3) калькування, або дослівний переклад фразеологізмів за наявності повного або часткового еквівалента. Незважаючи на наявність повного або часткового еквівалента, стійкі поєднання слів іноді доводиться перекладати дослівно. Такий переклад особливо важливий, коли образ, що міститься у фразеологізмі, необхідний для розуміння тексту, а його заміна не дає достатнього ефекту. Наприклад, *the lion's share* – «левова частка». Дослівний переклад часто застосовується за наявності розширеної метафори, фразеологічних синонімів, гри слів і каламбурів [11];

4) описовий переклад фразеологічної одиниці. Він зводиться до перекладу не власне фразеологізму, а його тлумачення, як це часто буває з одиницями, що не мають еквівалентів у мові перекладу. Це можуть бути

пояснення, порівняння, опис, тлумачення – усі засоби, що передають у максимально ясній і короткій формі зміст фразеологічної одиниці, наприклад, шила в мішку не сховаєш – «*truth will out*» (пор. англ. прислів'я «*murder will out*»).

Під час перекладу фразеологізму як національно забарвленої одиниці ми слідом за В. Комісаровим виділяємо три основні типи відповідностей образним фразеологічним одиницям оригіналу.

У першому типі відповідностей збирається весь комплекс значень одиниці, що перекладається.

У другому типі відповідностей однакове переносне значення передається мовою перекладу за допомогою іншого образу при збереженні всіх компонентів семантики фразеологізму (частково лексичний еквівалент за термінологією А. Куніна).

Третій тип відповідностей створюється шляхом калькування іншомовної образної одиниці.

Калькування образів широко використовується для передачі національно-етнічного компонента значення фразеологізму. Кальки стосуються античності, Біблії й узагалі будь-якого джерела європейського культурно-історичного ареалу. Наприклад, *Noah's ark* – «Ноїв ковчег»; а *Trojan horse* – «троянський кінь».

Перекладачеві необхідно піклуватися про те, щоб образ був зрозумілий читачеві, і в разі необхідності забезпечувати повноцінність розуміння за допомогою відповідних приміток.

Нерідко в перекладача є можливість вибрати між типами фразеологічних відповідностей. Залежно від умов контексту він може віддати перевагу образу, що існує в мові перекладу за рахунок утрати національно-етнічного компонента.

**Висновки з проведеного дослідження.** У роботі визначено структуру фразеологічного значення, виявлено, що фразеологічна одиниця має денотативне й конотативне значення. Денотат – мовне поняття, яке являє собою відображення реальних речей. Говорячи про конотацію, ми маємо на увазі не тільки мовне явище, яке відображає предмет або явище дійсності, а й ставлення людини до цього предмета чи явища.

Фразеологізм як носій національного забарвлення, стилістичних особливостей і яскравої виразності, перекладається в сукупності з екстралінгвістичними факторами. Огляд особливостей, властивих різним фразе-



ологічним одиницям, і аналіз застосовуваних способів перекладу переконує в тому, що величезному різноманіттю мовних засобів, які трапляються в різних джерелах, відповідає не менша різноманітність засобів, що слугують для їх передачі в іншій мові.

Існує багато способів перекладу фразеологічних одиниць, однак ми повинні пам'ятати, що реальний процес перекладу фразеологічних одиниць не зводиться до підбору еквівалентних мовних відповідностей, а являє собою складний процес, у якому крім власної майстерності перекладача відіграють роль і замовник перекладу, і набір культурних знань потенційних реципієнтів, на яких орієнтується перекладач, і характер взаємовідносин контактуючих культур, і багато інших чинників, що впливають на якість перекладу.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Арсентьева Е. Сопоставительный анализ фразеологических единиц / Е. Арсентьева. – Издательство Казанского университета, 1989. – 130 с.
2. Амосова Н. Основы английской фразеологии / Н. Амосова. – М. : Наука, 1961. – 189 с.
3. Анисимова З. Фразеологические единицы типа «прилагательное+существительное» в современном английском языке / З. Анисимова. – М. : Мысль, 1952. – 193 с.
4. Антрушина Г. Лексикология английского языка / Г. Антрушина. – М. : Дрофа, 2001. – 288 с.
5. Виноградов В. Основные понятия русской фразеологии как лингвистической дисциплины / В. Виноградов // Труды юбилейной научной сессии ЛГУ (1819–1944). – Л. : Секция филологических наук. – 1946. – С. 45–69.
6. Кумачева А. Фразеологические сочетания как часть словарного запаса / А. Кумачева // Иностранные языки в школе. – 1953. – № 6. – С. 12.
7. Кунин А. Английская фразеология: теоретический курс / А. Кунин. – М. : Высш. шк., 1970. – 344 с.
8. Кунин А. О переводе английских фразеологизмов в англо-русском фразеологическом словаре / А. Кунин. – М. : 1964 – 183 с.
9. Кунин А. Англо-русский фразеологический словарь / А. Кунин. – М. : Русский язык Медиа, 2002. – 512 с.
10. Рецкер Я. О закономерных соответствиях при переводе на родной язык / Я. Рецкер // Вопросы теории и методики учебного перевода. – М., 1950. – С. 156–178.
11. Хакимова А. Способы перевода фразеологических единиц с английского на русский язык / А. Хакимова // Педагогическое мастерство. – П., 2015 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.pedm.ru/categories/10/articles/385>.
12. Allen R. The New Penguin English Dictionary. – Penguin Group, – 2003 – 1642 p.
13. Cambridge International Dictionary. – Cambridge University Press, – 2002. – 587 p.



УДК 81.255.4

## «ЧАС І МІСЦЕ, АБО МОЯ ОСТАННЯ ТЕРИТОРІЯ» ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА В ПЕРЕКЛАДІ НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ АЛОЇЗА ВОЛЬДАНА

Гринюк І.Л., аспірант  
кафедри міжкультурної комунікації та перекладу  
Львівський національний університет імені Івана Франка

Статтю присвячено дослідженню особливостей перекладу німецькою мовою есе Юрія Андруховича. Виявлено особливості авторського стилю та проаналізовано способи перекладу цього твору німецькою мовою. Зіставний аналіз текстів оригіналу й перекладу демонструє труднощі перекладу сучасної української прози.

**Ключові слова:** художній переклад, есе, Юрій Андрухович, постмодернізм.

Статья посвящена исследованию особенностей перевода на немецкий язык эссе Юрия Андруховича. Выявлены особенности авторского стиля и проанализированы способы перевода этого произведения на немецкий язык. Сопоставимый анализ текстов оригинала и перевода демонстрирует трудности перевода современной украинской прозы.

**Ключевые слова:** художественный перевод, эссе, Юрий Андрухович, постмодернизм.

### Hryniuk I.L. YURI ANDRUKHOVYCH'S "TIME AND PLACE, OR MY LAST TERRITORY" IN THE GERMAN TRANSLATION OF ALOIS WOLDAN

The article is devoted to the study of the peculiarities of the translation into the German language of Yuri Andrukhovich's essays. The peculiarities of the author's style are revealed and the ways of translating this work into German are analyzed. A comparable analysis of the texts of the original and the translation demonstrates the difficulties of translating of the modern Ukrainian prose.

**Key words:** artistic translation, essay, Yuri Andrukhovich, postmodernism.

**Постановка проблеми.** Іноземний читач сприймає Україну через літературні твори, а отже, і через світогляд кількох найвідоміших за рубежом українських письменників, до яких, безперечно, зараховуємо і Юрія Андруховича. Не лише талант вкладати ідею в химерні речення зробив його найяскравішим літературним постмодерністом України, а й те, що ці ідеї актуальні, глибокі й унікальні, а тексти не просто сучасні, а іноді й випереджають сучасність. Уже більше двадцяти років Європа й Америка знають Юрія Андруховича, його твори видано 16 мовами, а самого автора нагороджено численними відзнаками. Саме тому дослідження його творчості в іншомовних перекладах було б важливим внеском не лише в українську науку.

**Постановка завдання.** Оскільки твори Юрія Андруховича належать до доби постмодернізму, то неоднозначною й складною є їхня внутрішня морфологічна, лексична, синтаксична та стилістична структура. Безумовно, перекладачеві, який взяв би на себе надскладне завдання відобразити ці структури будь-якою іншою мовою, доводиться мати справу з хитро сплетеними реченнями, експериментальними в будові словами, неологізмами поруч із архаїзмами, інтернаціоналізмами та діалектизмами, грою слів, сумнівними тлумаченнями авторських ока-

зіоналізмів. Проте кількість перекладених німецькою мовою творів цього письменника вже достатня для того, щоб, досліджуючи її, зробити висновки про можливості та проблеми перекладу творів Юрія Андруховича й літератури українського постмодернізму в цілому.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Есе Юрія Андруховича «Час і місце, або Моя остання територія» увійшло до збірки «Дезорієнтація на місцевості» 1999 р. Сам автор описав цю книжку як спробу «екзистенційного, тобто особистісно-безпосереднього, інтуїтивного пошуку духовних першопочатків єдності й унікальності культурного простору Центральної Європи» [2, с. 1], до якої згідно з текстами творів належить і вся Україна, і Галичина зокрема.

У першій частині есе (яких усього є чотири) автор ставить питання «де я?» і знаходить себе в Галичині, яку вважають «жалюгідною, іронічною, імморальною, спробою продовжити Європу на Схід, манекенною, ляльковою, надутою» [1, с. 1]. Для більшості це територія протилежностей і неможливих поєднань, місцевість, «переповнена єхиднами й химерами» [1, с. 1]. Саме в таких ознаках вона нагадує всю епоху постмодернізму, який «перейнятий майже виключно цитуванням, колажує, монтажує, паразитує на текстах

попередників» [1, с. 1]. У третій частині Юрій Андрухович заявляє про власну перспективу, з якої він розглядає Галичину: вона не пост-модерна, а «післямодерна». Він шукає її місце в Центральній Європі й не знаходить, узагалі пише, що «її немає, цієї Центральної Європи, точніше, майже немає, як майже немає в ній Галичини» [1, с. 1].

Описуючи постмодернізм, автор дає й приховану характеристику написання свого пост-модерного есе: «позбавляє сенсу, розмиває межі, бере слова, а відтак і саму дійсність, у лапки, хаотизує й без того хаотичне буття, іронізує, цитує, колажує, монтажує...» [1, с. 1]. Окрім того, варто виявити й інші ознаки індивідуального стилю Ю. Андруховича в есе «Час і місце, або Моя остання територія». На фонетичному рівні – це алітерація, особливо під час спроб описати постмодернізм прикметниками, що починаються на кожну з літер українського алфавіту: *кліповий, колажний, колаптичний, комбінаторно-компілятивний, компіляторно-комп'ютерний, конформістський, консумптивний*.

За Володимиром Олексенком, однією з індивідуальних рис письменника на морфологічному рівні є прагнення «до новацій у галузі художнього слова, індивідуального творчого пошуку, що зумовлює особливий підхід автора до вибору словотвірних засобів, його індивідуальне прочитання змістової структури словотвірної одиниці, яка значно впливає на зміст висловлюваного» [3, с. 1]. Есе містить, наприклад, велику кількість складених прикметників, які становлять надскладну проблему під час перекладу: *анемічно-німецький, гомоєретичний, роздери-рота-зівотний, часопідсумковий, fin-de-siecl'івський*.

Окрім цих авторських оказіоналізмів, яскравою лексичною рисою стилю автора є інтернаціоналізми: *дискурс, автентика, креації, нарації й супернатив, віртуал, мультимедіальний*.

Есе містить приклади синонімії (*справжність, автентика й щирість; цілування ручок і клямок; повидла й джеми*), антонімії (*виснажена/пересичена*) і омонімії (*структуроїдний і структуроїдний*).

Синтаксична структура тексту досить складна й неоднорідна, оскільки складається зі складнопідрядних і складносурядних речень із різними видами зв'язку. Подекуди думка, закладена в одному реченні, тягнеться двадцять один рядок. У такому разі автор вдається до рубрикації й розбиває свою думку

на десять підпунктів, що візуально спрощує сприйняття тексту. Поміж ними є також короткі прості речення, які виконують роль або підсумку вищесказаного, або наголошують на важливій інформації: «Крім того, він «ніякий»; «Але я маю інакшу перспективу» [1, с. 1].

Для підсилення думки автор застосовує анафору: «<...> **ось тільки хай** поляків зі словако-угорцями приймуть до НАТО, а відтак до Заходу, до «власне Європи», Україну ж – до оновленої слов'янської федерації; **ось тільки хай** клацнуть замки по західних кордонах нашої другої за значенням союзної республіки, **ось тільки хай** вийдуть на знов укріплені пости старі прикордонники з молодими амбітними вівчарками без намордників» [1, с. 1].

Окрім того, за допомогою анафори Юрій Андрухович порівнює та протиставляє Галичину й Полісся «Адже **Полісся**, ця космічна поганська колиска, басейн Прип'яті та Десни з його арійською чистотою коренів і древлянською нескаламученістю джерел, з його визначальними генетично-культурними кодами, з найархаїчнішим фольклором, епосом, діалектами – озерами, торфовищами, готичними соснами, з пастками на тварин і людей, з підраними вовками, **Полісся** – це національний субстрат, це чорнобильський вибір України, це сама справжність, це сокирна автентика й щирість, каральний похід месії Онопрієнка уздовж залізничних колій і шосейних шляхів. **Полісся** – це повільність і понурість, це доведений майже до повної зупинки час, це повзуча комуністична вічність, що зусібіч обклала невідомий сторозтлінний Київ, це сама глибинна чорна українськість» [1, с. 1]. «**Галичина** – це не-Україна, якийсь такий географічний доважок, польська галюцинація. **Галичина** вся наскрізь манекенна, лялькова, надута, в усьому й завжди прагне нав'язати Україні свою неукраїнську, настоящу десь у таємних сіонських лабораторіях, волю. **Галичина** позбавлена епосу, у ній споконвіку панує анекдот, причому підлий. **Галичина** – містечкова батьківщина масонства й марксизму. **Галичина** облудна й фальшива, це смердючий звіринець, переповнений східними й химерами, <...> **Галичина** вся іронічна й імморальна, тому це вічне відступництво й пристосуванство, перманентне уніатство, продані в Америку діти. **Галичина** – це показна й поверхова, як накладні манжети, панськість» [1, с. 1].



Синтаксичний аналіз тексту вказує на наявність вставних речень: «Дехто схильний вважати, що постмодернізм починається там, де починається – **даруйте тавтологію** – авторська авторефлексія»; «Тим більше, що, **як мені здається, практика нападників загалом ясна, послідовна і виграшна**»; «Галичина тільки й може, що натужно наслідувати Європу, яка, до речі, сама по собі вже давно нічого не може (**Шпенглер ще коли про це сказав!**)» [1, с. 1].

До розмовної мови текст наближують застосовані розриви речень: «А все, що є, – це **«майже», суцільна територія постмодернізму. Який, здається, жодним чином не стосується Ліотара, Дерріди чи Саїда, а, може, саме їх і стосується, тільки я не про те**»; «Мабуть, саме ця ознака дозволяє мені вважати, що постмодернізм (**добре, назвімо це «постмодернізмом»!**) – це там, де кожен із нас опинився сьогодні <...>» [1, с. 1].

У 2003 р. збірку есе «Остання територія» в перекладі Алоїза Вольдана та Софії Онуфрив опублікувало німецьке видавництво «Suhrkamp», сюди також увійшов твір «Час і місце, або Моя остання територія», який в оригіналі завершував збірку «Дезорієнтація на місцевості».

Напевне, перекладач вбачав у своєму перекладі мету ознайомити німецькомовного читача з новим іменем постмодерної української літератури та з її особливостями, а не з постмодернізмом в Україні загалом, бо чомусь пропускає із самого початку перекладу важливу для теми есе постать історика та публіциста Ярослава Грицака: «Запрошуючи мене для участі в цьому зібранні, Ярослав Грицак попередив, що мій виступ мав би бути голосом **«на захист постмодернізму», дозволю собі ще одну цитату, «постмодернізму з людським обличчям»** [1, с. 1]. Перекладач не акцентує увагу й на тому, наприклад, що Юрія Андруховича просили позитивно висловитися про постмодернізм. Німецькомовний читач втрачає момент неочікуваного ним суперечливого опису. Проте варто зазначити, що й автор, пояснюючи нам, до якого саме зібрання готував цей виступ («*1. Написано для конференції «Пост-модерн чи post mortem?» (Львів, січень 1999)*» [1, с. 1]), не дає в кінці есе примітку щодо постаті Ярослава Грицака, хоча додає до інших творів цієї збірки нотатки про Василя Стефаника, Григорія Чубая й Віктора Неборака.

Однак цікавим є рішення перекладача на фонетичному рівні. Важливу роль у цьому есе відігравав опис постмодернізму прикметниками, які починаються на кожен літеру українського алфавіту. По-перше, такий опис чітко давав зрозуміти багатогранність і багаторівневність постмодернізму, а по-друге, слугував, можливо, антитезою до самого змісту написаного – постмодернізм «тупо експериментує», «руйнує ієрархію»; проте бачимо два чітких і логічно побудованих описи: перший містить пункти від 1 до 10, другий – літери від А до Я. Щодо першої характеристики Ю. Андруховича, то перекладач чомусь не помічає логіки десятипунктного опису й розділяє одну з тез на дві: «7) **тупо експериментує з мовою (-ами), механічно нарощує суму прийомів і засобів, а також їхніх комбінацій, отже, втретє, – «з нудьгою й сумом сповіщаємо про смерть»...**» [1, с. 1]. Переклад: «7) *einfalllos mit der Sprache (den Sprachen) experimentiert, mechanisch eine Summe von Techniken und Verfahren und sonstiger Kombinationen anhäuft; 8) „in tiefer Trauer und Langeweile geben wir den Tod bekannt“ ...*» [4, с. 61].

У другому описі перекладач утрачає певну частину оригінального тексту, проте йому вдається зберегти фонетичну задумку письменника. Він не транслітерує українські букви, а замінює український алфавіт німецьким. Таким чином, маємо в перекладі на три пункти менше (26 пунктів), адже в оригіналі (29 пунктів) автор не дає опису на «и», «і» та «ь». Кількість літер можна було б зберегти, спробувавши ввести прикметники, що починаються на «ä», «ö» та «ü». Далі слід указати на зміни, які спостерігаємо в перекладі. Деякі прикметники змінюють позицію в структурі тексту, бо німецькою мовою починаються з іншої літери: **жартоцентричний** – *witzbesessend*, **колажний** – *collagierend*, **жидомасонський** – *jüdisch-freimaurerisch*. Інші були створені перекладачем, щоб зайняти позицію тих німецьких літер, відповідників яким немає в українському алфавіті: «х», «у». Так з'являються okazionalizmi перекладача «*x-beliebig*», «*y-strahlenförmig*». На фонетичному рівні вдало відображена варіативність слова «Європа» в українських діалектах: «*розмови про Європу, Европу, Еуропу*» – «*Gespräche <...> über Jewropa, Juropa, Europa*». Щоб зберегти стилістичну своєрідність тексту оригіналу, перекладач

створює й інші слова («*novoneurotisch*») або вводить такі, яких не існує в оригіналі («*quasi-Kunst*», «*vaginal*»). Утраченими під час перекладу стають прикметники «*евнухоморфний*», «*роздери-рота-зівотний*», «*шаманічний*», омоніми «*структурОїдний та структуроїдний*» та ін. Новоутворене Юрієм Андруховичем слово «*fin-de-siecl'івський*» втрачає у перекладі особливості словотвору – «*fin-de-siecle*».

Збереженими в німецькомовному варіанті залишаються застосовані в оригіналі інтернаціоналізми: «*authentische Kreation*», «*Diskurs*», «*das Virtuelle*», «*collagiert*», «*ambivalent*», «*idée fixe*», «*Substrat*», «*Halluzination*», (які важливо було відтворити в перекладі задля збереження співзвучності, наприклад, таких слів, як «*польська галюцинація*» та «*Галичина*» – «*eine polnische Halluzination*» та «*Galizien*»), синонімічні ряди: «*Wirklichkeit, Authentizität und Offenheit*», «*Torten und Kuchen*», «*Powidl und Marmeladen*». Проте «*цілування ручок і клямок*» перекладено звичайним «*Handkuß*»: «*Галичина – це показна й поверхова, як накладні манжети, панськість, кумедне розшаркування навсібіч, цілування ручок і клямок із так і невизбутим селяцьким причмокуванням <...>*» [1, с. 1].

«*Galizien – das ist demonstrative Oberflächlichkeit, wie aufgesetzte Manschetten, herrschaftliche Attitüden, ein lächerlicher Kratzfuß nach allen Seiten, ein Handkuß mit unvermeidlichem bäuerlichen Schmatzen <...>*» [4, с. 66].

Окрім того, антоніми «*виснажена/пересичена*», що їх Ю. Андрухович подає один за одним, перекладені словом «*überzuchtet*». Задля збереження стилістичного складника есе перекладач компенсує втрачені засоби, увівши їх в інші речення: «*це дуже вразлива територія*» – «*das ist ein außergewöhnlich heikles und brüchiges Territorium*» [4, с. 70].

Синтаксична структура тексту перекладу така ж складна, як і в оригіналі. Збережено питальні й окличні речення: «*Eigentlich ist es mir völlig egal, wie das heißt. Postmoderne? Gut so*» [4, с. 70]; «*<...> wer aber wird sich um fremde Gräber kümmern?*» [4, с. 69]; «*Sprengler hat bereits davon gesprochen!*» [4, с. 66].

«*Власне кажучи, мені глибоко все одно, як це називають. Постмодернізм? Хай буде так*» [1, с. 1]; «*<...> але хто доглядатиме чужі могили?*» [1, с. 1]; «*Шпенглер ще коли про це сказав!*» [1, с. 1].

Перекладач, як і автор, розбиває речення на дві окремих частини, хоча тому й перечить граматику німецької мови:

«*Особисто я маю себе за нелінивого й живого, тому з радістю приєднався б радше до нападаючої сторони. Тим більше, що, як мені здається, практика нападників загалом ясна, послідовна й виграшна*» [1, с. 1].

«*Ich selbst halte mich weder für faul noch für tot und hätte mich deshalb lieber dem Angriff angeschlossen. Um so mehr, als die Praktik der Angreifer klar, konsequent und erfolgversprechend ist*» [4, с. 60].

У перекладі передано ту ж текстову інтонацію, що й в оригіналі, завдяки збереженню анафор: «*<...> sollen doch die Schlösser an den westlichen Grenzen unserer zweitwichtigsten Unionsrepublik zuschnappen, sollen doch die alten Grenzer mit jungen Schäferhunden voll Tatendrang und ohne Maulkorb wieder auf ihre gefestigten Posten zurückkehren*» [4, с. 67]. У порівнянні Галичини й Полісся перекладач зберігає анафору для такого ж чіткого розмежування, як і в автора есе: «*Polesien ist ja die Wiege des heidnischen Kosmos, das Becken der Prypjat und der Desna <...>; Polesien ist ein nationales Substrat, die Tschernobyl-Wahl der Ukraine, die reine Wirklichkeit <...>. Polesien – das bedeutet Langsamkeit und Langeweile, fast völlig zum Stille gekommene Zeit <...>*» [4, с. 63–64].

До речі, слово «*Галичина*» трапляється в другій частині оригіналу шістьнадцять разів, стільки ж – у перекладі.

Подекуди перекладач скорочує текст, пропускаючи тавтологію: «*Я живу в споконвіку підозрюваній і зневажуваній частині світу. Ця частина світу називається Галичиною*» [1, с. 1] – «*Ich lebe in einer ewig beargwöhnten und benachteiligten Weltgegend. Sie heißt Galizien*» [4, с. 63].

**Висновки з проведеного дослідження.** Попри недосконале відтворення всіх лексичних особливостей тексту оригіналу (утрат зазнає опис постмодернізму), перекладачеві вдається зберегти естетичний вплив на іншомовного читача, оскільки в німецькому варіанті ми також маємо справу зі складною структурою підрядних і сурядних речень, вдалим відображенням застосованих автором оказіоналізмів, синонімічних рядів, інтернаціоналізмів і зі спробами компенсувати втрати під час перекладу.

Аналіз показує, що твори Юрія Андруховича – справжній виклик для перекладачів. Алоїз Вольдан був першим, кому вдалося здійснити переклади української сучасної літератури



на такому рівні, щоб їх погодилося друкувати німецьке видавництво й після цього систематично працювати з творами українського постмодернізму. Хоча перекладач вдається до пропусків, компенсацій, новоутворень, спрощень та інших прийомів, йому вдається відтворити внутрішню структуру есе «Час і місце, або Моя остання територія» й особливості авторського стилю Юрія Андруховича німецькою мовою.

Цей аналіз – спроба порівняльної характеристики для подальших досліджень німецькомовних перекладів творів Юрія Андруховича, їхніх особливостей і способів відтворення, а також можливого порівняльного аналізу з іншими варіантами перекладів цього твору в майбутньому.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрухович Ю. Дезорієнтація на місцевості / Ю. Андрухович. – Івано-Франківськ : Лілея – НВ, 2006. – 128 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www.ukrcenter.com/Література/Юрій-Андрухович/20262-1/Час-і-місце-або-Моя-остання-територія](http://www.ukrcenter.com/Література/Юрій-Андрухович/20262-1/Час-і-місце-або-Моя-остання-територія).
2. Дігай Т. Юрій Андрухович. Спроби пошуку філософського каменю / Т. Дігай // АРТ-Вертеп. – Івано-Франківськ : Лілея – НВ, 2006. – 128 с.
3. Олексенко В. Іменники-новотвори у прозі Юрія Андруховича / В. Олексенко // Українське мовознавство. – 2010. – Вип. 40/1. – С. 203–208.
4. Andruchowysch J. Das letzte Territorium. Essays. Aus dem Ukrainischen von Alois Woldan / J. Andruchowysch. – Suhrkamp, 2003. – S. 60–71.

УДК 81'322.2

## ПРОБЛЕМА ЛОКАЛІЗАЦІЇ МОБІЛЬНИХ ДОДАТКІВ

**Єлісеєва С.В., старший викладач**

кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови

*Чорноморський національний університет імені Петра Могили*

Стаття присвячена мовній локалізації мобільних додатків. У статті розглядається поняття мовної локалізації мобільних додатків, її особливості й труднощі, а також описуються основні складові частини процесу локалізації мобільних додатків. Крім того, розглядаються мови, які є пріоритетними для локалізації на світовому ринку, указуються основні ресурси, якими можна користуватися з метою виконання якісної локалізації мобільних додатків.

**Ключові слова:** локалізація, мобільний додаток, переклад, особливості, процес, мова, користувач, інтерфейс, програма, рядок, пріоритетна мова, корегування, труднощі, ресурси, компіляція, код, адаптація.

Статья посвящена языковой локализации мобильных приложений. В статье рассматривается понятие языковой локализации мобильных приложений, ее особенности и трудности, а также описываются основные составляющие процесса локализации мобильных приложений. Кроме того, рассматриваются языки, которые являются приоритетными для локализации на мировом рынке, указываются основные ресурсы, которые можно использовать с целью выполнения качественной локализации мобильных приложений.

**Ключевые слова:** локализация, мобильное приложение, перевод, особенности, процесс, язык, пользователь, интерфейс, программа, строка, приоритетные языки, корректировка, трудности, ресурсы, компиляция, код, адаптация.

### **Yeliseieieva S.V. THE PROBLEM OF THE MOBILE APPLICATION LOCALIZATION**

The article is devoted to the language localization of mobile applications. The article deals with the concept of language localization of mobile applications, its features and difficulties, as well as describes the main components of the process of mobile applications localization. In addition, the languages that prioritized for localization in the world market are considered in the article and the basic resources that can be used to perform qualitative localization of mobile applications are provided.

**Key words:** localization, mobile application, translation, features, process, language, user, interface, program, string, priority languages, alignment, difficulties, resources, compilation, code, adaptation.

**Постановка проблеми.** В якості пристрою мобільний телефон – один із найпоширеніших засобів комунікації, тому його програмні інтерфейси постійно вимагають поліпшення. Переклад і локалізація мобільних додатків дають розробникам можливість збільшити кількість користувачів, тобто зробити проект більш популярним. Тож локалізація мобільних додатків є одним з актуальних напрямів досліджень і практичних робіт із покращення адаптації мобільних продуктів для певної аудиторії користувачів.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблему локалізації слід розглядати швидше з практичного погляду, ніж із теоретичного. У наш час багато перекладачів і науковців замислюються над цією проблемою, наприклад, Молчанова Н., Михайлова Є., Шерешевський Л., Волков М., Шурма С., Єрко В., Фокіна І., Ромадіна І., Сіткарьова І., Солокова А. та ін.

**Постановка завдання.** Метою статті є висвітлення основних особливостей локалізації мобільних додатків, труднощів, які

виникають перед фахівцями-локалізаторами, і важливості локалізації для користувачів.

Завдання статті – проаналізувати процес локалізації програм, які використовуються в мобільних додатках, проаналізувати принцип відбору мов, на які треба робити локалізацію згідно з ринком попиту, надати інформацію щодо складових частин процесу локалізації мобільних додатків і труднощів, які при цьому виникають.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Локалізація включає цілий комплекс технічних завдань з адаптації коду, компонентів і додавання ресурсів. Вона вирішує проблему відмінності в культурі, мові й сприйнятті матеріалу різними національностями. Локалізація додатка означає переклад його таким чином, щоб у користувача не виникло ніяких складнощів із розумінням і використанням продукту, а також із його призначенням.

Локалізація є частиною процесу адаптації, якій завжди передує так звана глобалізація (globalization) і інтернаціоналізація (internationalisation). Ці терміни використо-



вуються для позначення способу проектування програмного забезпечення (далі – ПЗ), за якого можливість багатомовної підтримки закладається із самого початку, а також процедури модернізації вже існуючого ПЗ із метою його абстрагування від особливостей мови й стандартів країни користувача.

В основу глобалізації програмної підтримки покладені дві основні ідеї, які дають можливість гнучкого підстроювання мовного оточення під конкретні вимоги без компіляції додатків:

1) зберігання національно залежної частини додатків окремо від програмного ядра у вигляді набору даних (об'єктів локалізації);

2) використання тільки передбачених в операційній системі (далі – ОС) стандартних методів представлення й оброблення інформації, які враховують усі національні особливості конкретних мовних оточень.

Процедуру інтернаціоналізації можна представити у вигляді такої послідовності діяльності:

1) відділення всіх елементів, які можна перекласти, від програмного ядра;

2) забезпечення гнучкості та мовної нейтральності інтерфейсу користувача;

3) перевірка підтримки необхідних наборів символів і національних стандартів;

4) забезпечення легкості перекладу тексту, який включений до растрових зображень[1].

Локалізація мобільних додатків – серйозне завдання, але вона дозволяє кожному зручно взаємодіяти з програмою-додатком і отримувати інформацію на своїй рідній мові. Вона також дає значні ринкові переваги, дозволяючи розширити базу клієнтів і виділити додатки з маси одномовних програм.

Окрім графіки й продуктивності, користувач завжди неусвідомлено оцінює якість адаптації додатка й адекватність перекладу. Додаток може працювати відмінно, але після деяких некоректно сформульованих команд у користувачів може залишитися враження про неякісний контент.

Далеко не всі власники смартфонів володіють англійською мовою, тому розробники розуміють важливість локалізації своїх мобільних проектів. Незважаючи на те, що ціна на локалізацію мобільних додатків може істотно варіюватися залежно від мови перекладу й тематики додатка, досвідчені розробники вважають за краще локалізувати мобільні стартапи відразу на декілька іноземних мов [2].

Моніторинг попиту на локалізацію додатків на ту чи іншу мову дозволяє компаніям-розробникам розширити свою клієнтську базу. При цьому може виникнути низка проблем: на які мови необхідно виконати переклад; що саме, тобто які саме складові частини необхідно перекласти; на які деталі треба звернути увагу.

Для того, щоб відповісти на перше запитання, необхідно вибрати певні критерії. По-перше, ринок для додатка має бути великим. У цьому разі перша мова, на яку необхідно виконати переклад (якщо початкова – українська або російська), – це англійська, оскільки саме вона широко використовується в багатьох країнах світу. Для того, щоб відповісти на запитання, які ще мови необхідно включити в процес локалізації, треба звернутися до комп'ютерного додатка *App Annie*, який подає відомості й аналітику, що дозволяють вивести бізнес додатків на новий рівень. У результаті ми отримуємо дані про те, що окрім англійської, серед користувачів популярні такі мови, як японська, німецька, французька, італійська, китайська спрощена, іспанська, португальська, турецька, російська, голландська. Сюди ж можна віднести китайську традиційну й корейську.

Таким чином, десятьма найпопулярнішими мовами в Інтернеті є:

- 1) англійська;
- 2) китайська (спрощена);
- 3) іспанська;
- 4) німецька;
- 5) японська;
- 6) французька;
- 7) арабська;
- 8) португальська (бразильська);
- 9) російська;
- 10) корейська.

Італійська зайняла тільки 11-е місце в рейтингу, а польська, яка зайняла 17-е місце, набирає все більшої популярності й часто трапляється в затребуваних мовних парах.

Що стосується китайської мови, тут треба враховувати деякі особливості. Існує два види китайської: традиційна й спрощена. Традиційна використовується здебільшого в Гонконзі й Тайвані, а спрощену офіційно ввели в 1956 р. на території КНР. Тобто це потенційно величезний ринок. Але незважаючи на кількість населення, люди там не вважають за необхідне витратитися на мобільні додатки. З іншого боку, якщо додаток безкоштовний, то неплатоспроможність ролі не грає.



Рейтинг затребуваності мов залежить не лише від кількості носіїв, але й від впливу економіки країни на світовий ринок. Англійська – мова міжнародного спілкування, і в багатьох країнах вона є офіційною державною мовою. Мандарин (китайська мова) є мовою міжнародного бізнесу. Це мова, яка найбільше використовується в усьому світі, а китайська економіка займає друге місце за номінальним значенням ВВП у країні.

Останнє дослідження агентства *Common Sense Advisory* в березні 2016 р. показало, що вартість перекладу найпоширеніших мовних пар не має чіткої лінійної залежності. Це пов'язано з тим, що ціни на переклад можуть знижуватися, тоді як попит росте через високу конкуренцію на ринку мовних послуг [3].

Витіснивши Японію з другої позиції за доходами від додатків на обох платформах (*Android* і *Apple*) у першому кварталі 2016 р. (в основному за рахунок мобільних ігор), Китай упритул наблизився до лідера в рейтингу за мобільними іграми в *AppStore* (електронний магазин мобільних додатків) – США. За прогнозами *AppAnnie* (електронний магазин мобільних додатків), у цьому році Китай може стати беззастережним лідером за виручкою від продажу ігор на платформі від *Apple*. Крамниці мобільних додатків *GooglePlay* в Китаї все ще немає. Китайські розробники орієнтуються на локальні електронні магазини для *Android*-продуктів, тому й доходи від продажу додатків на платформі від *Google* досить низькі.

Отже, згідно з даними *AppAnnie* можна зробити висновки про мови, на які варто виконувати локалізацію мобільних додатків на двох платформах:

Перші 5 мов у рейтингу для локалізації iOS-додатків:

- 1) англійська;
- 2) китайська;
- 3) японська;
- 4) німецька;
- 5) французька.

Перші 5 мов у рейтингу для локалізації Android-додатків:

- 1) англійська;
- 2) японська;
- 3) німецька;
- 4) французька;
- 5) іспанська [4]

Переклад і локалізація додатків – комплексне завдання. Фахівці-локалізатори радять локалізувати додаток повністю. У цьому процесі для перекладу немає

неважливих мобільних сторінок. Наприклад, на перший погляд, опис мобільного додатка не відіграє важливої ролі в його просуванні. Але більшість користувачів відмовляться від знайомства з ним, якщо не знайдуть адекватної інформації щодо його використання.

Що стосується запитання, що ж саме має бути перекладене, треба замислитися над тим, що важливіше – опис у магазині додатків (*AppStore*) або переклад самого додатка? Користувач, швидше за все, відразу закрий сторінку з неперекладеним описом додатка. Тому багато локалізаторів вважають за краще перекладати насамперед опис в *Appstore* у тому разі, якщо для локалізації вони віддають перевагу певній мові. Після цього вони приступають до локалізації самого додатка. Локалізація не обмежується перекладом інтерфейсу іншою мовою. Це багаторівнева операція, перші кроки якої можна виконати, навіть залишивши інтерфейс недоторканим, а останні вимагають взаємодії програмістів, дизайнерів і перекладачів.

Локалізація мобільного додатка має на увазі переклад інтерфейсу й адаптацію програмного забезпечення для використання іншою мовою. Кожен рядок тексту має бути пояснений за допомогою унікального ідентифікатора. До перекладу рядки тексту краще організувати у вигляді таблиці. Під час локалізації слід використовувати ізоляцію, яка допомагає звернути увагу користувача на потрібні рядки. Необхідно додати в налаштування опцію «мова».

Після перекладу інтерфейсу й текстів додатка іншою мовою слід переробити дизайн. Однією з очевидних технічних проблем, яка виникає досить часто, є розходження довжини текстів мовою оригіналу і їх перекладів. Одне й те ж речення або слово іншою мовою може виявитися довшим, ніж в оригіналі. Інколи текст і зовсім не вміщається у відведену для нього форму. Наприклад, співвідношення знаків під час перекладу з англійської мови на російську в середньому складає 1:1,2, хоча в художніх перекладах буває навпаки. Необхідно виконати вирівнювання й розміщення елементів інтерфейсу з урахуванням того, що повідомлення-рядки в різних мовах можуть мати різні розміри. Наприклад, звичайне повідомлення англійською, перекладене німецькою мовою, стає довшим на 17,3%. Крім того, існують мови з написанням справа наліво (арабська, іврит) і зверху вниз (японська).



Носій іншої мови живе в рамках іншої культури й правил. Тому, локалізуючи додатки для конкретної країни, необхідно враховувати її культурні й мовні особливості, щоб уникнути негативного впливу на користувачів. Наприклад, у США дата «1 квітня» писатиметься як 04/01, а в Україні це 4 січня [5].

Якщо на зображеннях є текст, його треба перемальовувати, а якщо є звукові повідомлення, їх необхідно наговорити на мові перекладу. Має бути виконана робота зі словоформами. Необхідно брати до уваги додаткові стандарти, які не впливають на основну функціональність додатка. Наприклад, формат дати/часу в медіаплеєрі, особливості типографіки. Необхідно забезпечити інтероперабельність локалізованого додатка з початковим. Наприклад, якщо в додаток вводяться певні символи, то вони мають відобразитися і в його локалізованій українській версії. Під час налагодження мережевого застосування української мови з англійською не повинен розірватися зв'язок через незбіг програмних версій.

Також необхідним є врахування національного менталітету. Наприклад, червоний колір у українців асоціюється не лише з небезпекою, але й зі святом. У мобільних додатках інколи доводиться змінювати, а зрідка – навіть коригувати сюжет або зображення. Під час локалізації додатка часто виникає необхідність перемальовування графіки (сплеш-екранів, значків і т. д.) для реалій іншої країни. Наприклад, глобус повертають до глядача тією частиною світу, на яку розраховується продукт. У Великобританії у вимикача увімкненим є нижнє положення, у колишньому СРСР – верхнє. Значки перемальовують українською, тому дизайнери спочатку намагаються зробити їх якомога більше «інтернаціональними».

Виконується корегування *clipart*-бібліотеки (набір графічних елементів дизайну для складання цілісного графічного дизайну). Наприклад, додаються картинки місцевих свят. Під час локалізації додатків для мусульманських країн кліпарт переглядається докорінно – вилучаються всі зображення людини й тварин, додаються арабески (складний східний середньовічний орнамент, що складається з геометричних і рослинних елементів. Арабеска також може включати вишукану графіку арабського шрифту) [6].

У локалізації додатків існує одна вага проблема. У мобільних додатках платформи *Android* наявні спеціальні файли ресурсів,

де зберігаються початкові дані. У початкових файлах знаходиться стандартний xml файл, що містить, наприклад, словник додатка. Його неможливо витягти з готового додатка, оскільки інтегроване середовище розроблення перетворює текстові ресурси на бінарні, які не підлягають редагуванню. Саме тому у створюваних мобільних додатках заздалегідь передбачаються мови використання додатків або за необхідності береться початковий код, додається підтримка (код переписується необхідною мовою й забезпечується його робота в додатку) і код перекомпілюється, тобто переписується файл словника, після чого він компілюється з тексту в бінарний пакет. *Android* додаток – це один арк-файл, усередині якого зберігається вся інформація.

Інша проблема, яка постає перед локалізаторами – це відсутність контексту. У програмах (додатках) діагностичні повідомлення, назви вікон і вміст рядків стану часто складаються динамічно із заздалегідь заданих словосполучень і фрагментів речень. Таким чином, на першому етапі перекладач не в змозі вгадати, у якому контексті буде використовуватися те чи інше слово або фраза. Наприклад, присудок може залежати не лише від числа, але й від роду підмета (*picture was updated* – зображення було оновлене / *pictures were updated* – зображення були оновлені; *picture was deleted* – зображення було видалене / *library was deleted* – бібліотека була видалена). Подібні труднощі виникають і з числівниками. Речення з параметрами, які підставляються динамічно, становлять великі труднощі для локалізаторів.

Щодо культурологічних аспектів, вони менш важкі, ніж технічні, але вони все ж таки існують. Наприклад, курсор у вигляді руки з вказівним пальцем буде неадекватно сприйнятий в ісламських країнах, де заборонено зображувати частини людського тіла.

Отже, якісну локалізацію додатка може зробити фахівець:

- близько знайомий із предметною галуззю;
- якій досконало володіє мовою, на яку виконується переклад (носій мови);
- якій добре володіє мовою оригіналу додатка;
- якій є досвідченим користувачем додатка або системи;
- якій має широкі знання в галузі програмування;
- якій має досвід у локалізації програмних систем або додатків.

Нестача таких фахівців приводить до необхідності створення тандему «досвідчений локалізатор + експерт із продукту й предметної галузі» [7].

Для локалізації мобільних додатків використовується низка програм, які дозволяють виконати якісну локалізацію. Нижче наводяться деякі корисні ресурси:

*Babble-on* – сервіс локалізації додатків;

*ICan Localize* – сервіс локалізації додатків;

*Ackuna* – сервіс локалізації додатків;

*OneSky* – сервіс локалізації додатків (серед клієнтів – LINE, box, Viber); *Smooth Localize* – мінімалістичний в оформленні сервіс із приємним калькулятором;

*Transifex* – система контролю версій для управління локалізаціями;

*Crowdin* – система управління локалізаціями;

*Smartling* – система управління локалізаціями (її використовують Pinterest і TED);

*PhraseApp* – система управління локалізаціями (серед клієнтів – Zendesk);

*LingoHub* – технологічна система управління локалізаціями (інтеграція з GitHub) [8]

#### **Висновки з проведеного дослідження.**

Таким чином, можна зробити висновок, що локалізація – це складна й усеосяжна операція, і міркування з приводу майбутньої інтернаціоналізації повинні враховуватися вже під час розроблення мобільних додатків [9]. На всіх рівнях мовної локалізації використовуються перекладацькі трансформації, що слугують для таких цілей, як економія

простору, максимальне збереження сенсу й прагматичного впливу на користувача.

Локалізація додатків, хоча і є важкою й копіткою роботою, відкриває перед розробниками нові можливості й величезну аудиторію потенційних користувачів, які відокремлені одним лише мовним бар'єром. Ретельний і методичний підхід до локалізації додатків для смартфонів не лише окупиться, але й приведе до появи додаткових джерел доходу.

---

#### **ЛІТЕРАТУРА:**

1. Шерешевский Л. Особенности локализации программного обеспечения на примере SCADA – системы WinCC / Л. Шерешевский [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sms-automation.ru>.
2. Локализация мобильных приложений [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://moscowtime24.ru/uslugi/localization/ios-android-localization.html>.
3. Локализация мобильных приложений [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://kolkogroup.ru/2-uslugi/56-lokalizatsiya\\_mobilnx\\_prilojeniy.html](http://kolkogroup.ru/2-uslugi/56-lokalizatsiya_mobilnx_prilojeniy.html).
4. Маркетинг. Что разработчику нужно знать о локализации приложения [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://habrahabr.ru/company/polyglot/blog/304870/>.
5. Локализация мобильных приложений [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://kolkogroup.ru/2-uslugi/56-lokalizatsiya\\_mobilnx\\_prilojeniy.html](http://kolkogroup.ru/2-uslugi/56-lokalizatsiya_mobilnx_prilojeniy.html).
6. Локализация мобильных приложений: 7 важных шагов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.procontent.ru/news/30274.html>.
7. Клип-арт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ru.wikipedia.org/wiki>.
8. Локализация для чайников. Качественная локализация мобильного приложения. 5 простых советов и 12 ссылок [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://habrahabr.ru/company/kamagames/blog/205728/>.



УДК 81'255.4:81'373.612.2

## СПОСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ МЕНТАЛЬНОГО ОБРАЗУ ОНТОЛОГІЧНОЇ МЕТАФОРИ В ПЕРЕКЛАДІ

**Ікалюк Л.М., к. філол. наук, доцент,  
доцент кафедри англійської філології**

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника*

**Тацакович У.Т., студентка V курсу  
факультету іноземних мов**

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника*

У статті окреслено основні способи репрезентації ментального образу онтологічної метафори в перекладі. Кожну перекладацьку стратегію проілюстровано порівнянням онтологічних метафоричних виразів із романів В. Вулф «Місис Деллоуей» і «На маяк» із варіантами їхнього перекладу українською, російською, французькою й італійською мовами.

**Ключові слова:** онтологічна концептуальна метафора, просторова метафора, структурна метафора, концептуальний метафоричний вираз, ментальний образ, концептуалізація.

В статье рассматриваются главные способы репрезентации ментального образа онтологической метафоры в переводе. Каждая переводческая стратегия объясняется путем сравнения онтологических метафорических выражений из романов В. Вулф «Миссис Дэллоуэй» и «На маяк» с вариантами их перевода на украинском, русском, французском, а также итальянском языках.

**Ключевые слова:** онтологическая концептуальная метафора, пространственная метафора, структурная метафора, концептуальное метафорическое выражение, ментальный образ, концептуализация.

### **Ikaljuk L.M., Tatsakovych U.T. MEANS OF RENDERING MENTAL IMAGERY OF ONTOLOGICAL CONCEPTUAL METAPHORS IN TRANSLATION**

The article outlines the main means of rendering mental images embodied in ontological conceptual metaphors from the source language into the target one. Each translation strategy is illustrated by an example comparing ontological metaphorical expressions taken from V. Woolf's two novels "Mrs Dalloway" and "To the Lighthouse" with their Ukrainian, Russian, French, and Italian translation variants.

**Key words:** ontological conceptual metaphor, spatial metaphor, structural metaphor, conceptual metaphorical expression, mental image, conceptualization.

**Постановка проблеми.** Наприкінці ХХ ст. прихильники когнітивного підходу в лінгвістиці почали застосовувати інструментарій когнітивної науки до перекладу метафори. Вони пролили нове світло на перекладацькі дослідження, розглядаючи процес перекладу як дистанційну взаємодію двох різних когнітивних структур адресанта й адресата через когніцію перекладача, а метафору – як одиницю мислення, що має системний, концептуально вмотивований характер і реалізується в мовленні у вигляді метафоричних виразів. Такі науковці, як Е. Табаковска, К. Шеффнер, З. Ковешец, Н. Менделбіт, С. Хелверсон, М. Хірага, Н. Маругіна, О. Бурмакова, С. Шурма та ін. наводять у своїх працях види й причини концептуальних зсувів і перераховують труднощі в збереженні концептуальної образності, орієнтуючись при цьому здебільшого на проблеми структурної концептуальної метафори, звертаючи увагу на просто-

рові й онтологічні концептуальні метафори тільки побіжно. Щодо онтологічних метафор, то вони, як зазначає Дж. Лакофф, дають нам змогу сприймати недискретні, абстрактні речі як дискретні, конкретні об'єкти чи сутності та, як наслідок, говорити про них, класифікувати й рахувати їх [1, с. 23]. До онтологічних метафор належать метафори-контейнери (ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ Є КОНТЕЙНЕРАМИ, ПОЛЕ ЗОРУ Є КОНТЕЙНЕРОМ та ін.), сутнісні метафори (ЩОСЬ Є СУТНІСТЮ), персоніфікації (ЩОСЬ Є ЛЮДИНОЮ) і такі базові метафори, як ПОДІЇ Й ДІЇ Є ОБ'ЄКТАМИ та ДІЯЛЬНІСТЬ Є РЕЧОВИНОЮ [1, с. 24–28]. У традиційних концепціях перекладу онтологічні метафори зазвичай розглядаються як «мертві метафори» або ж узагалі не вважаються метафорами, тому теоретики й практики перекладу не приділяли та не приділяють їм достатньо уваги. Незважаючи на їхню базовість і системність, у них закла-

дений певний ментальний образ, який евокується під час уживання відповідного метафоричного виразу, що нерідко є важким для відтворення в перекладі.

#### **Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Польська вчена Е. Табаковська розглядає способи відтворення концептуальної образності онтологічних метафор на матеріалі віршів Е. Дікінсон і їхніх перекладів польською мовою; вона виділяє збереження оригінальної метафори й оригінального образу; заміну оригінальної метафори іншою онтологічною метафорою; модифікацію оригінального образу й компенсування оригінального образу через підсилення онтологічної метафори [2, с. 168–181]. Українська дослідниця С. Шурма подає такі види концептуальних зсувів під час відтворення концептуального образу в рамках моделі ВЕЛИКИЙ ЛАНЦЮГ БУТТЯ, як вилучення метафоричного образу, уведення відсутньої в тексті оригіналу концептуальної метафори, доповнення власною інтерпретацією й заміна метафоричного образу [3, с. 213–217]. Російський науковець Н. Маругіна окреслює тільки два способи перекладу: збереження образу метафоричного виразу та його трансформацію [4, с. 51]. Ці дослідження, однак, є доволі фрагментарними й не наводять усіх стратегій, до яких удаються перекладачі, намагаючись відтворити ментальний образ онтологічної метафори в перекладі. Ця проблема потребує глибшого висвітлення та детальнішого окреслення всіх можливих способів відтворення концептуальної образності онтологічних метафор у перекладі, що й зумовлює актуальність дослідження.

**Постановка завдання.** Метою дослідження є визначення способів репрезентації ментального образу онтологічної метафори в перекладі. Матеріалом дослідження слугували 200 метафоричних виразів із двох романів В. Вулф («Місіс Деллоуей», «На маяк») і 658 варіантів їхнього перекладу українською, російською, французькою й італійською мовами.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** У різних контекстах представники відносно близьких культур можуть використовувати різні онтологічні метафори для концептуалізації якоїсь дії, стану, явища чи ділянки простору. Британці, французи й італійці, наприклад, концептуалізують вулицю як контейнер, застосовуючи онтологічну метафору ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ Є КОНТЕЙНЕРАМИ: “And Elizabeth waited in Victoria

Street for an omnibus” [5, с. 110]; «Élisabeth attendit, dans Victoria Street, un omnibus» [6, с. 134]; «Intanto Elizabeth aspettava l’omnibus in Victoria Street» [7, с. 320]. Маркерами цієї метафори є прийменники «in», «dans» та «in» відповідно. Українці й росіяни в цьому контексті концептуалізують вулицю як плоску поверхню, на якій можна стояти, застосовуючи онтологічну метафору ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ Є ОБ’ЄКТАМИ: «Елізабет чекала автобуса на Вікторія-стріт» [8, с. 143]; «Элизабет ждала автобуса на Виктория-стрит» [9, с. 227]. Інший контекст зумовив би використання метафори-контейнера; у виразі «звертати у вуличку», наприклад, читач концептуалізуватиме вулицю як контейнер, беручи до уваги вуличний простір загалом. В американській англійській прийменник «on» (“on the streets”) трапляється частіше, аніж «in». Тож доволі часто перекладачі, намагаючись відтворити метафору оригіналу, застосовують у цільовому тексті ті онтологічні метафори, що в тому чи іншому контексті є більш звичними для їхньої культури.

Інколи перекладачі можуть відтворити метафору вихідного тексту, але з певних суб’єктивних міркувань роблять вибір на користь іншої онтологічної метафори. Пітер Волш у романі «Місіс Деллоуей», роздумуючи про їхні з Кларисою стосунки, пригадує одну розмову біля озера, під час якої їм було так легко порозумітися, що вони ніби «заходили й виходили з голови» один одного: “They went in and out of each other’s minds without any effort” [5, с. 52]. В. Вулф застосовує тут онтологічну метафору РОЗУМ Є КОНТЕЙНЕРОМ (THE MIND IS A CONTAINER). Український та італійський перекладачі зберігають вихідну метафору й ментальний образ, закладений у ній: «Вони заходили й виходили з голови одне одного без найменшого зусилля» [8, с. 68]; «Entravano e uscivano l’uno dalla mente dell’altra senza alcuno sforzo» [7, с. 168]. Французький перекладач замінює метафору оригіналу персоніфікацією – онтологічною метафорою ДУША / ДУХОВНЕ НАЧАЛО Є ЛЮДИНОЮ: «Leurs esprits se rencontraient et se quittaient sans aucun effort» [6, с. 61]. Щоб наголосити на духовному зв’язку між Пітером і Кларисою, перекладач наділяє їхні духовні «я» людськими рисами, які «зустрічаються» й «прощаються» без зусиль. Уведення іншої онтологічної метафори призводить до зміни ментального образу, котрий значно відрізняється від оригіналу, хоч і передає загальну суть сказаного. Російський



перекладач теж застосовує іншу онтологічну метафору, помітно модифікуючи авторську ідею «духовного порозуміння» між закоханими: «Они сидели на земле и болтали – он и Кларисса, и *все* выражалось и схватывалось само, без малейших усилий» [9, с. 102]. Онтологічна метафора **ВСЕ Є СУТНІСТЮ** дає змогу надати чомусь невизначеному й дуже загальному відносно визначені обриси й змусити «це щось» діяти. Використання її в перекладі, однак, зумовлює опускання ментального образу вихідного тексту й відтворення оригінальної ідеї надто узагальнено.

У багатьох досліджених нами прикладах перекладачі зберігають оригінальну метафору, але або відтворюють її ментальний образ неповноцінно, або створюють інший ментальний образ, відмінний від оригіналу. У романі «На маяк» донька містера Ремзі Кем, спостерігаючи за тим, як її батько читає книгу під час їхньої подорожі до маяка, бачить, що він дуже рідко відволікається, бо дуже захоплений читанням. Не встигне він підняти очі, як знову *поринає в читання*: “...his mind flew back again and he *plunged into his reading*” [10, с. 160]. Метафоричний вираз «поринати в читання» евокує дві онтологічні метафори: **ДІЯЛЬНІСТЬ Є РЕЧОВИНОЮ** та **ДІЯЛЬНІСТЬ Є КОНТЕЙНЕРОМ**. Перша метафора актуалізується завдяки дієслову «to plunge», що містить у собі такий центральний елемент значення, як **ПОТРАПЛЯТИ В ЩОСЬ РІДКЕ** [11], і дозволяє концептуалізувати процес читання як рідину. Маркером другої метафори є прийменник «into», що передбачає рух усередину чогось і підкреслює, що містер Ремзі так зацікавлений читанням, що мовби «занурюється» в нього, як у щось рідке. Ментальний образ «занурення в читання» зберігається у французькому й італійському перекладах: «...son esprit prenait de nouveau son vol et il *se replongeait dans sa lecture*» [12, с. 212]; «...la mente tornava indietro volando e lui *si rituffava nella lettura*» [13, с. 117]. Французьке дієслово «plonger» та італійське «tuffare» містять у собі центральний елемент значення **ЗАГЛИБЛЮВАТИСЯ В РІДИНУ** [14] і разом із прийменниками «dans» й «in» дозволяють сконструювати сцену, аналогічну оригіналу. Російський перекладач подає ментальний образ «падіння» в процес читання: «Но он в это так углублен, что если поднимет глаза, – вот как сейчас, – то не для того, чтоб на что-то взглянуть, а для того, чтоб вернее ухватить свою мысль. И – *снова проваливается в чтение*» [15, с. 78]. Прийменник «в»

у метафоричному виразі «проваливаться в чтение» евокує онтологічну метафору оригіналу **ДІЯЛЬНІСТЬ Є КОНТЕЙНЕРОМ**. Центральний елемент значення російського дієслова «проваливаться» – **ПАДАТИ В ОТВІР** [16] – не дозволяє, однак, актуалізувати другу онтологічну метафору вихідного тексту **ДІЯЛЬНІСТЬ Є РЕЧОВИНОЮ**. Російський перекладач створює ментальний образ читання як отвору, у який «провалюється» містер Ремзі, що суттєво відрізняється від ментального образу, поданого в оригіналі.

Трапляється так, що перекладачі з певних причин замінюють онтологічну метафору вихідного тексту на нову просторову чи структурну метафору. Наприклад, у романі «Місіс Деллоуей» дочка Клариси Елізабет, ідучи в напрямку до собору Св. Павла, раптом чує звук сурм у гаморі: “The noise was tremendous; suddenly there were *trumpets* (the unemployed) *blaring, rattling about in the uproar*; military music...” [5, с. 113]. Метафоричний вираз “trumpets rattling about in the uproar” евокує дві онтологічні метафори: **СТАНИ Є КОНТЕЙНЕРАМИ** та персоніфікацію **СУРМА Є ЛЮДИНОЮ**. Маркером першої метафори є прийменник «in», що дозволяє читачеві концептуалізувати стан гамору як контейнер для звуків сурм. Обидві метафори й ментальний образ, який вони створюють, зберігаються тільки у французькому перекладі: «Le bruit était formidable; tout à coup *des trompettes éclatèrent, retentirent* – c’étaient les *chômeurs* – *dans le vacarme*; de la musique militaire...” [6, с. 137]. Центральні елементи значення французьких дієслів «éclater» (**ВИБУХАТИ, РОЗКОЛЮВАТИСЯ, ГОЛОСНО ПРОЗВУЧАТИ** [14]) та «retentir» (**ВІДЛЮНЮВАТИ, ГРИМІТИ** [14]) корелюють із центральними семантичними рисами англійських дієслів «to blare» (**ВИДАВАТИ ГОЛОСНІ, РІЗКІ ЗВУКИ** [11]) і «to rattle» (**ВИДАВАТИ ШВИДКІ, КОРОТКІ ЗВУКИ** [11]); зберігається також прийменник «в» – «dans», у результаті чого цільовий ментальний образ еквівалентний оригіналу.

Український перекладач неточно передає оригінальну фразу й відтворює ментальний образ неповноцінно: «...тут долинув страшенний гуркіт, ще й сурми (безробітні) засурмили й *щось затарабанило в гаморі* – *військовий оркестр*» [8, с. 147]. Обидві онтологічні метафори вихідного тексту зберігаються в перекладі, однак з’являється ще третя персоніфікація (**ВІЙСЬКОВИЙ ОРКЕСТР Є ЛЮДИНОЮ**) у виразі «щось затарабанило в гаморі – військовий оркестр», що неточно

передає зміст оригіналу. Змінюється остаточна концептуалізація сцени: читач уже уявлятиме не гамір-контейнер, усередині якого чути звуки сурм, а гамір-контейнер, у якому гучно лунає оркестрова музика.

Російський перекладач створює інший ментальний образ: «Грохот немислимий; вдруг еще *трубы* вступили (это безработные), *вонзились, врезались в грохот*; военная музыка...» [9, с. 232]. Метафоричний вираз «вонзиться, врезаться в грохот» евокує метафору СТАНИ Є КОНТЕЙНЕРАМИ та персоніфікацію СУРМА Є ЛЮДИНОЮ, але модифікує ментальний образ, створений цими метафорами: російський читач уявлятиме звуки сурм як ножі, що вриваються в гуркіт-контейнер, що суттєво відрізняється від первинної побудови сцени.

Італійський перекладач вводить просторову метафору: «Il chiasso però era tremendo. E poi d'un tratto si udirono *squilli di tromba* (i disoccupati) *sovrastare quel bailamme*; una musica militaresca...» [7, с. 328–329]. У цьому разі зберігається тільки персоніфікація СУРМА Є ЛЮДИНОЮ; онтологічна метафора-контейнер замінюється просторовою метафорою СИЛА ЧИ КОНТРОЛЬ Є РУХОМ УГОРУ: італійське дієслово «*sovrastare*» (СТОЯТИ НАД ЧИМОСЬ, ДОМІНУВАТИ [17]) у метафоричному виразі «звуки сурм домінують над гуркотом» дозволяє концептуалізувати звук сурм як силу, що «стоїть над» довколишнім гамором. Тому остаточна концептуалізація сцени буде значно відрізнитися від первинної.

Доволі часто перекладачі звертаються до більш деталізованих і ускладнених ментальних образів у цільовому тексті. У романі «На маяк» місіс Ремзі, відчуваючи, що в домі існує напруга між батьком (її чоловіком) і дітьми та між гостями й дітьми, каже, що із цієї ситуації треба шукати якийсь вихід: “They must find a way *out of it all*” [10, с. 6]. Метафоричний вираз оригіналу «знаходити вихід із цього всього» актуалізує онтологічну метафору ТРУДНОЩІ Є КОНТЕЙНЕРАМИ, що належить до більш загальної метафори СТАНИ Є КОНТЕЙНЕРАМИ. Завдяки прийменнику «out of», що передбачає напрямок «ізсередини – назовні», читачі оригіналу концептуалізують складну ситуацію як контейнер, з якого треба «вийти», щоб справи пішли на лад. Французький та італійський варіанти перекладу зберігають цю онтологічну метафору й ментальний образ, закладений у ній: «Il fallait trouver un moyen

*de sortir de tout cela*» [12, с. 8]; «Dovevano trovare un via *d'uscita*» [13, с. 9]. Метафоричний вираз «знайти спосіб, щоб *viiyti iz ьogo vsьogo*» у французькому перекладі та «знайти спосіб *виходу*» в італійському дозволяють уявити труднощі у вигляді контейнера, з якого треба вийти. Російський перекладач задіює структурну метафору, щоб перекласти це речення: «*Iz vsьogo ьogo* как-то надо было *выпутываться*» [15, с. 2]. Завдяки прийменнику «із» онтологічна метафора оригіналу в перекладі зберігається, однак остаточний ментальний образ ускладнюється структурною метафорою ПРОБЛЕМА Є СПЛУТАНИМ КЛУБКОМ. Складна ситуація тут уже уявляється плетивом, з якого треба «виплутатися», щоб усе стало на свої місця.

Часто перекладачі відкидають онтологічну метафору оригіналу, замінюючи її концептом чи фреймом. Наприклад, у романі «Місіс Делловей» Пітер Волш згадує, як на початку дев'яностих він втрачав голову від Клариси: “It was at Bourton that summer, early in the nineties, when he was so passionately *in love* with Clarissa” [5, с. 48]. Прийменник «in» дає змогу концептуалізувати кохання як контейнер, усередину якого потрапляє людина, котра закохується; тому Пітер Волш перебував «у стані пристрасного кохання» до Клариси. Цей ментальний образ актуалізується через онтологічну метафору КОХАННЯ Є КОНТЕЙНЕРОМ (СТАНИ Є КОНТЕЙНЕРАМИ). Український і російський перекладачі, бажаючи уникнути незвичного для цільової читацької аудиторії дослівного перекладу англійської фрази «to be in love», опускають онтологічну метафору оригіналу й уводять структурну метафору КОХАННЯ Є БОЖЕВІЛЛЯМ: «Це сталося в Бортоні того літа на початку дев'яностих, коли він був *до безтями закоханий* у Кларису» [8, с. 63]; «Это было в Бортоне тем летом, в начале девяностых годов, когда он так *сходил с ума* по Клариссе» [9, с. 95]. Французький та італійський перекладачі замінюють первинну метафору фреймом «перебування в стані закоханості»: «C'était à Bourton, peu après 1890, l'été où il était *si passionnément amoureux* de Clarissa» [6, с. 57]; «La scena era a Bourton, nell'estate del 1890 o giù di lì, all'epoca in cui Peter Walsh era *appassionatamente innamorato* di Clarissa» [7, с. 159–160]. Вони використовують звичний для них вираз «бути закоханим» («être amoureux de quelqu'un» та «essere innamorato/a di qualcuno»).



Таблиця 1

## Частота застосування способів репрезентації онтологічної метафори в перекладі

Спосіб репрезентації	1	2	3	4	5	6	7	8
Кількість перекладів метафори	315	65	9	139	7	18	99	6

Висновки з проведеного дослідження. Для дослідження ми проаналізували 200 онтологічних метафоричних виразів із двох романів Вірджинії Вулф і 658 варіантів їхнього перекладу чотирма мовами. На основі аналізу можна виділити вісім способів репрезентації ментального образу онтологічної метафори в перекладі: 1) збереження метафори та ментального образу, що міститься в ній; 2) збереження метафори; створення іншого ментального образу; 3) збереження метафори; неповноцінне відтворення ментального образу; 4) заміна іншою онтологічною метафорою; 5) заміна просторовою метафорою; 6) заміна структурною метафорою; 7) заміна метафори концептом / фреймом; 8) опущення метафори та ментального образу.

На основі таблиці робимо **висновок**, що перекладачі, стикаючись з онтологічними метафорами в оригіналі, зберігають їх і відтворюють закладений у них ментальний образ тільки за умови, що остаточний варіант перекладу буде звичним для цільової аудиторії. Представники відносно близьких культур переважно застосовують однакові онтологічні метафори в схожих контекстах: із 658 досліджених варіантів перекладу в 315 онтологічну метафору та ментальний образ оригіналу збережено в перекладі (48% від загальної кількості). Якщо в певному контексті онтологічна метафора оригіналу є нетиповою для представників цільової читачької аудиторії, перекладачі замінюють її іншою, більш звичною для них онтологічною метафорою (139 варіантів перекладу із 658, що становить 21% від загальної кількості). Доволі часто з певних суб'єктивних міркувань, навіть якщо онтологічну метафору оригіналу можна зберегти в перекладі, автори цільових текстів замінюють її концептом або фреймом (15% від загальної кількості), створюють інший ментальний образ, зберігаючи при цьому первинну метафору (10%), уводять нову структурну метафору (3%), відтворюють початковий ментальний образ тільки частково (1,4%), замінюють онтологічну метафору просторовою (1%) або опускають метафору вихідного тексту взагалі (0,9%).

Перекладачі здебільшого вдаються до різних модифікацій онтологічної метафори

оригіналу та її ментального образу: 52% варіантів перекладу ілюструють заміну первинної метафори, її ментального образу чи опущення метафори взагалі, що свідчить про систематичне свідоме порушення балансу між концептуалізаціями вихідного та цільового текстів і про часту відмінність між побудовами сцени в оригіналі та перекладі.

Проведене дослідження є тільки першим кроком на шляху до глибшого висвітлення проблеми онтологічної метафори в перекладознавстві та детального опису можливих способів репрезентації її образного наповнення в перекладі, адже розглядає обмежену кількість онтологічних метафор і їхні варіанти перекладу чотирма мовами, які в культурному аспекті є доволі близькими. Дослідження залишає перспективи для подальших розвідок, які б залучали більшу кількість метафоричних виразів із різних видів текстів, зокрема поетичних, і варіанти їхнього перекладу іншими мовами, наприклад, східними.

## ЛІТЕРАТУРА:

1. Lakoff, G. *Metaphors We Live By* / G. Lakoff, M. Johnson. – London : The University of Chicago Press, 1980. – 241 p.
2. Табаковська Е. Когнітивна лінгвістика і поетика перекладу : [монографія] / Е. Табаковська; пер. С. Тюпа. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського національного у-ту ім. В. Стефаника, 2013. – 203 с.
3. Шурма С. Концептуальний зсув при перекладі образності в межах концептуальної моделі ВЕЛИКИЙ ЛАНЦЮГ БУТТЯ (на матеріалі сучасних американських романів) / С. Шурма // *Лінгвістика XXI століття : нові дослідження і перспективи* : зб. наук. пр. – Київ : Логос, 2013. – С. 209–219.
4. Маругина Н. Когнитивный аспект перевода метафоры (на материале повести М.А. Булгакова «Собачье сердце» и ее переводов на английский язык) / Н. Маругина // *Язык и культура*. – 2008. – № 4. – С. 42–52.
5. Woolf V. *Mrs Dalloway* / V. Woolf [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gutenberg.net.au/ebooks02/0200991.txt>.
6. Woolf V. *Mrs Dalloway* / V. Woolf ; traduction fr [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www.ebooksgratuits.com/html/woolf\\_mrs\\_dalloway.html](http://www.ebooksgratuits.com/html/woolf_mrs_dalloway.html).
7. Woolf V. *Mrs Dalloway* / V. Woolf ; traduzione it. di Pier Francesco Paolini [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.giuntialpunto.it/product/b0062zlcvi/libri-mrs-dalloway-ewerton-classici-virginia-woolf>.





8. Вулф В. Місіс Деллоуей / В. Вулф ; укр. перекл. Т. Бойка. – К. : Комумбук, 2016. – 207 с.
9. Вулф В. Миссис Дэллоуэй / В. Вулф ; русс. перев. Е. Суриц [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.e-reading.club/book.php?book=12637>.
10. Woolf V. To the Lighthouse / V. Woolf [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gutenberg.net.au/ebooks01/0100101.txt>.
11. Longman Dictionary of Contemporary English : 5th ed. – Harlow : Pearson Education Limited, 2009.
12. Woolf V. La Promenade au Phare / V. Woolf ; traduction fr. de M. Lanoire [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www.ebooksgratuits.com/details.php?book=267](http://www.ebooksgratuits.com/details.php?book=267).
13. Woolf, V. Gita Al Faro / V. Woolf ; traduzione it. di L. Bianciardi [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.scribd.com/document/335105283/Gita-Al-Faro-ENewton-Classici-Download-PDF>.
14. Larousse: le dictionnaire français [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais>.
15. Вулф В. На маяк / В. Вулф ; русс. перевод Е. Суриц [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.e-reading.club/book.php?book=81243>.
16. Большой толковый словарь русского языка / под ред. С. Кузнецова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gramota.ru/slovari/info/bts/>.
17. Vocabolario Treccani della Lingua Italiana [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.treccani.it/vocabolario/>.



УДК 811.11(038):33

## СЕМАНТИЧНА ВЗАЄМОДІЯ ЛЕКСЕМ І ДИСКУРСУ РИЗИКУ

**Муц Л.Ф., к. соціол. н.,**  
доцент кафедри іноземних мов і лінгвістичних комунікацій  
*Запорізька державна інженерна академія*

**Карпенко І.Ю., викладач**  
кафедри іноземних мов і лінгвістичних комунікацій  
*Запорізька державна інженерна академія*

**Демихова О.Г., викладач**  
кафедри іноземних мов і лінгвістичних комунікацій  
*Запорізька державна інженерна академія*

У статті подано огляд взаємодії лексем і дискурсу ризику в царині семантики, проаналізовано особливості актуалізації прагматичного та прагматично-оцінного компонентів значення лексем у сучасному дискурсі ризику.

**Ключові слова:** дискурс, семантика, лексема, семантична взаємодія, актуалізація компонента значення слова.

В статье представлен обзор взаимодействия лексем и дискурса риска в области семантики, проанализированы особенности актуализации прагматического и прагматично-оценочного компонента значения лексем в современном дискурсе риска.

**Ключевые слова:** дискурс, семантика, лексема, семантическое взаимодействие, актуализация компонента значения слова.

### **Muts L.F., Karpenko I.Yu., Demihova O.H. THE SEMANTIC CORRELATION OF THE LEXEME AND THE DISCOURSE OF RISK**

The paper discusses the correlation of the lexeme and the discourse of risk in the field of semantics. The article focuses upon the dilemma of actualization of both pragmatic and pragmatic axiological component in the lexical meaning of a word functioning in the discourse of risk.

**Key words:** discourse, semantics, lexeme, semantic correlation, actualization of a pragmatic component in the lexical meaning of a word.

**Постановка проблеми.** Теоретичні й практичні питання, пов'язані з вивченням дискурсу, привертають увагу науковців уже багато десятиріч. Наразі інтенсивність дискурсивних практик помітно зростає, чому сприяє бурхливий розвиток засобів комунікації, а тому постає питання про існування взаємозв'язку та взаємовпливу між певним типом дискурсу й лексемами, які вжито в ньому для розгортання певних комунікативних стратегій і тактик. Логіка наукового аналізу стимулює до детального вивчення семантичної взаємодії лексем і дискурсу, коли відбувається актуалізація компонентів, необхідних для розгортання основних (найбільш значущих із погляду мотивації для успішного перебігу комунікації) і допоміжних (прагматичних) стратегій, зокрема в дискурсі ризику. Репрезентативними в цьому плані є лексичні одиниці, що належать до розряду так званої експресивної лексики, семантична структура якої багатосарова за рахунок емотивного й емотивно-оцінного компонента значення.

Провідні вчені в галузі лінгвістики та дискурсології неоднаково визначають термін «дискурс». Множинність тлумачення зазначеного терміна визначається багатоаспектністю феномена дискурсу. Серед основних дефініцій [13, с. 42; 16, с. 137; 17, с. 18] релевантним для нашого подальшого дослідження видається запропоноване О. Селівановою визначення дискурсу як «системного діалогічно організованого середовища» [12, с. 280]. Таке пояснення дискурсу суголосне його трактуванню як «мовлення, зануреного в життя», з урахуванням прагматичної ситуації, соціокультурних чинників, когнітивних і комунікативних процесів учасників дискурсу. У цьому зв'язку вивчення впливу дискурсу ризику на семантику лексичних одиниць, що в ньому функціонують, глибше розкриває прагматичну сутність такого типу дискурсу.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** У царині дискурсології суперсистемність дискурсу відображена в діалогічній моделі О. Селіванової [12, с. 279], різні типи дискурсу

(газетний, детективний, історичний, сатирико-саркастичний, художній) розглядають вітчизняні дослідники І. Бехта [1], О. Бока [2], С. Запольських [3], Я. Ковалевська [4], Л. Онишкевич [6], вивчаючи фреймову організацію дискурсу, засоби впливу на адресата в медійному просторі, особливості перекладу історичних текстів тощо. Серед найновіших досліджень – полівимірне та поліаспектне вивчення вторинного дискурсу англomовних текстів сучасної масової культури [5]. Зарубіжні традиційні дискурсознавчі практики вичерпно представлені в працях Т. ван Дейка [15] і П. Серіо [17].

У цьому дослідженні пропонується розглянути взаємодію лексем і дискурсу ризику, що найяскравіше проявляється в аспекті семантики.

**Постановка завдання.** Мета дослідження – проаналізувати семантичну взаємодію лексем і дискурсу ризику та виявити особливості актуалізації прагматичного й прагматично-оцінного компонента значення лексичних одиниць, що їх учасники дискурсу ризику залучають у процесі реалізації своїх комунікативних стратегій.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Сучасна соціокультурна ситуація, розглянута як у глобальному ракурсі, так і в локальній площині певного геополітичного масштабу, зумовила зростання інтересу саме до дискурсу ризику, вивчення комунікативних параметрів якого здійснила вітчизняна дослідниця В. Ущина, акцентуючи увагу на антропологічному центрі – суб'єкті в комунікативній ситуації ризику [8], причому дискурсивну діяльність розглянуто як соціальну практику.

У координатах соціальної взаємодії позиціонування суб'єкта в комунікативній ситуації ризику супроводжується, на думку В. Ущиної, прагмаінтеракційною трансформацією суб'єктних позицій [8, с. 219]. Практично це означає, як підкреслює дослідниця, (ре)конструювання, взаємодентифікацію й трансформацію ситуативних ідентичностей суб'єктів дискурсивної діяльності через ідентифікацію емоцій інших учасників комунікації щодо ситуації мовлення, вибір учасниками комунікації своєї позиції стосовно ризику як предмета позиціонування й узгодження цієї позиції з позиціями партнерів у дискурсивній діяльності [8, с. 221–222]. На наш погляд, можна припустити існування взаємозв'язку між прагмаінтеракційною трансформацією суб'єктних позицій і актуалізацією прагма-

тичного та/або прагматично-оцінного компонентів значення лексичних одиниць, ужитих учасниками дискурсу ризику.

Такий зв'язок впливає з положення, висунутого В. Ущиною, щодо позиціювальної людської діяльності. На думку дослідниці, зазначена діяльність пронизана емоціями й супроводжується транслюванням власного ставлення й оцінки. Таку позицію суб'єкта дискурсу ризику дослідниця називає афективною [8, с. 234].

Звідси впливає особливий у єдності прагматичних і дискурсивних функцій характер експресивної лексики в дискурсі ризику. Зазначимо, що в нашій роботі ми розрізняємо прагматичне значення експресивної лексики як мовних знаків і прагматичні функції такого різновиду лексики в дискурсі ризику.

Л. Бархударов визначає статус прагматичного значення мовного знака як закріплене за знаком в якості постійного компонента в його семантичній структурі суб'єктивне ставлення членів мовного колективу до одиниць мови, а через них – до понять і предметів, які ці одиниці позначають [14, с. 107].

До основних характеристик експресивної лексики О. Клименко відносить більш складну порівняно з нейтральною лексикою семантичну структуру, розсунуті межі семантичної структури за рахунок емоційного співзначення, конотацію зі стилістично-оцінною зниженістю [10, с. 69]. Відтворення експресивної лексики в процесі перекладу є каменем спотикання багатьох перекладачів, наголошує дослідниця [10, с. 70]. О. Клименко класифікує експресивну лексику залежно від ступеня експресивності, вирізняючи просторіччя (колоквіалізми, сленгізми, вульгаризми) і соціально-професійне просторіччя (жаргонізми й арготизми) [10, с. 70]. Прагматичний потенціал сленгізмів є найвищим, оскільки зачіпає сферу впливу на когнітивні й емотивні аспекти сприйняття повідомлення.

У дискурсі ризику, як зазначає В. Ущина, людська діяльність пронизана емоціями, супроводжується транслюванням власного ставлення й оцінки [8, с. 234]. Таку позицію суб'єкта дискурсу ризику дослідниця називає афективною. Звідси логічно зробити висновок, що прагматична функція експресивної лексики в дискурсі ризику полягатиме в її здатності до реалізації певного комунікативного завдання (наприклад, мовленнєвої характеристики учасників дискурсу, аргументації точки зору, інтенсифікації емоцій, висловлення оцінки, урегулювання комуні-



кації на етапі встановлення комунікативного контакту або його завчасного переривання тощо) з метою подальшого структурування дискурсу.

Типовою комунікативною ситуацією в дискурсі ризику є висловлювання обвинувачення, що на практиці реалізується через конфронтативну стратегію. О. Хникіна підкреслює, що висловлення обвинувачення може бути як прямим, так і імпліцитним, представленим у процесі комунікації як на офіційному, так і на неофіційному рівні. Дослідниця підкреслює, що формальні висловлювання обвинувачення є мовленнєвими актами перформативного вираження, тоді як «ілокутивна сила обвинувачення в неофіційній сфері спілкування реалізується за допомогою прагматичних типів». Серед останніх, вважає О. Хникіна, чільне місце належить експресивам [9, с. 129].

Перебіг неофіційної комунікації в дискурсі ризику (за О. Хникіною) є переважно висловлюванням обвинувачення як оцінної реакції на поведінку інших учасників дискурсу. Такі висловлювання обвинувачення О. Хникіна називає бехабітивами [9, с. 129]. Негативне аксіологічне забарвлення висловлювань обвинувачення зазвичай супроводжується використанням сленгізмів.

У роботі ми керувалися класифікацією сленгізмів, розробленою авторами стислого англо-російського словника американізмів і сленгу [18], які пропонують вирізняти сленг наркоманів, негрів, кримінальних елементів, військових і музикантів.

До типових сленгізмів, що використовуються для висловлення обвинувачення, відносимо такі форми експресивної лексики: *a regular ace – airbrain – baboon – B.B. brain – beanhead* (дурень, телепень) у конструкціях типу «*You / You're such a + Noun!*». У певній семантичній опозиції до наведених сленгізмів знаходяться експресивні лексеми із семою «надто вправний». Уживання таких експресивних лексичних одиниць у висловленні обвинувачення супроводжується ефектом гри, коли один з учасників дискурсу розкриває свій емоційний стан, створюючи так звану комунікативну пастку: виникає ефект несподіванки й обманутого очікування, тому що експресивна лексика з позитивною оцінною семантикою вживається в процесі конфронтації. Наведемо приклад: «*The yuppies are getting a lot of flack these days*» [18, с. 314]. У наведеному прикладі вжито сленгізм *yuppie*, який означає «молодого містянина-професіонала у своїй справі», причому створено ефект гри й активізовано

негативний аксіологічний потенціал в описі тенденції привертання надмірної уваги, яка вочевидь дратує мовця.

Ефект гри може мати обернений характер, коли вживається експресивна лексика з негативною оцінною семантикою з метою висловити співчуття постраждалому в ситуації ризику: «*The poor yarp was made a fool of*» [18, с. 312].

Прикметною в дискурсі ризику є емоційна оцінка ситуації ризику. Як зазначає Г. Кондратьєва, оцінка є лінгвофілософською категорією, яка реалізується на конотативному рівні. Дослідниця визначає лінгвофілософські категорії як такі, що є мисленнєвими утвореннями, набувають статусу структурно-семантичних із семантичною домінантою й утворюють струнку систему, що не є закритою й складається з блоків [11, с. 7]. Оцінюючи, учасники дискурсу ризику включають у семантичну структуру семи «ціна/цінність», «якість», «ступінь чогось/когось».

Категорію оцінки у фокусі когнітивно-дискурсивної парадигми, семантику й прагматику оцінки в сучасній англійській мові вичерпно розглянула Г. Приходько [7]. Дослідниця особливо підкреслює, що оцінна діяльність впливає на ціннісну орієнтацію учасників дискурсу, скеровуючи їх діяльність, а тому їй притаманна прагматична спрямованість [7, с. 116]. Іншою важливою тезою, яку формулює Г. Приходько, є функціональний взаємозв'язок, функціональна єдність прагматики й семантики. Їх не можна жорстко протиставити як два типи взаємовиключних значень, вказує Г. Приходько. Натомість перша виступає як прагматична семантика, а друга слугує для реалізації мовленнєвих актів, створюючи знакові аналоги світу [7, с. 116].

Нижченаведені приклади засвідчують окреслену функціональну єдність. У першому прикладі демонструється оцінювання ступеня значущості того, хто домінує в дискурсі ризику й бере відповідальність за наслідки ситуації: «*You're the doctor!*» [18, с. 314].

Прагматична семантика експресивних вигуків учасників дискурсу ризику може реалізовувати негативне аксіологічне забарвлення лексеми: «*Oh, yuck! Get that horrible thing out of here!*» [18, с. 314]. Цікаво, що вигук *yuck* утворений методом конверсії від іменника, що означає «неприємна річ або людина»: «*I don't want any of that yuck!*» [18, с. 314].

Несподіваний розрив комунікації може реалізовуватися через уживання форми

Imperative Mood, коли один з учасників дискурсу ризику оцінює ситуацію як загрозливу: *"Stop yanking me!"* [18, с. 314].

У дискурсі ризику, як підкреслює В. Ущина, процес афективного позиціонування є циклічним і нагадує герменевтичне коло. Цикл розпочинається реакцією на стимул, коли учасники афективного позиціонування знаходяться на рецептивній стадії. Звідси розпочинається реагування на позамовному, соматичному рівні, коли спостерігається зміна показників фізичного стану комунікантів. Емоції, почуття або настрої суб'єктів позиціонування з'являються, коли відбувається усвідомлення психічного стану. Це переводить учасників дискурсу на стадію оцінювання (у термінах семантичної опозиції «добре – погано»). Оцінювання змінюється стадією афективного позиціонування, маркери якої є як вербальними, так і невербальними (кінемами). Нарешті, відбувається перехід до стадії узгодження, коли комуніканти реагують на виражену емоцію [8, с. 237]. Кожна стадія такого циклу на практиці може супроводжуватися вживанням експресивної лексики, зокрема сленгізмів, причому відбувається актуалізація прагматично-оцінного компонента значення лексеми і, як зазначалося вище, спостерігається яскраво виражене розширення семантичної структури лексеми за рахунок емоційного співзначення (за О. Клименко):

*"Pay him a yard to shut him up about what he saw"* (рецептивна стадія) → *"I am too zapped to go on"* (стадія соматичної реакції) → *"I was shocked. You could have knocked me over with a feather"* (стадія усвідомлення психічного стану) → *"You think that's bad? You don't know the half of it"* (стадія оцінювання) → *"Sue let out an enormous yock and quickly covered her mouth"* (стадія афективного позиціонування) → *"Shut your yap! They mean no harm"* (стадія узгодження) [18].

Наведені приклади свідчать на користь тези про функціональну єдність прагматичного й семантичного аспектів, коли в процесі комунікації учасників дискурсу ризику відбувається актуалізація прагматично-оцінного компонента експресивних лексем. У ході комунікації учасників дискурсу ризику оцінка реалізує свій так званий прагмасемантичний потенціал (термін Г. Приходько). Серед численого арсеналу засобів реалізації такого потенціалу в дискурсі ризику є й сленгізми. Відбувається процес, який Г. Приходько описує як перехід від функції-потенції у функ-

цію-результат: мовні одиниці (сленгізми) стають одиницями мовлення, що знаходять свій конкретний прояв у дискурсі ризику.

**Висновки з проведеного дослідження.** Оцінка як вияв самоідентифікації учасників дискурсу ризику є прикметною рисою функціональної взаємодії прагматики й семантики експресивних лексем. У такий спосіб прагматично-оцінний компонент виявляється в різних комунікативних ситуаціях, притаманних дискурсу ризику. Висловлювання обвинувачення пропонується вважати мінімальною комунікативною одиницею, нижньою межею (за Г. Приходько) дискурсу ризику, в якому прагматично-оцінний компонент експресивних елементів (сленгізмів) може бути імпліковано (ефект комунікативної гри) або розгорнуто безпосередньо на поверхні смислового наповнення висловлювання. Отримані результати можуть слугувати підґрунтям для подальшого дослідження засобів і моделей структурування дискурсу ризику.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Бехта Т. Фреймове вираження концептів детективного дискурсу / Т. Бехта // Вісник СумДУ. Серія «Філологічні науки». – 2005. – № 5 (77). – С. 28–35.
2. Бока О. Статус промовистих імен у художньому дискурсі / О. Бока // Вісник СумДУ. Серія «Філологічні науки». – 2005. – № 5 (77). – С. 48–54.
3. Запольських С. Історичний дискурс і проблеми перекладу / С. Запольських // Вісник СумДУ. Серія «Філологічні науки». – 2005. – № 5 (77). – С. 127–133.
4. Ковалевська Я. Сатирико-саркастичний дискурс у медіапросторі США / Я. Ковалевська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2015. – Вип. 18. – Т. 2. – Серія «Філологія». – С. 59–61.
5. Кузнецова М. Вторинний дискурс англomовних текстів сучасної масової культури / М. Кузнецова. – Запоріжжя: ЗНТУ, 2015. – 202 с.
6. Онишкевич Л. Прагматичний аспект категорії фактуальності у газетному дискурсі / Л. Онишкевич // Вісник СумДУ. Серія «Філологічні науки». – 2004. – № 4 (63). – С. 102–108.
7. Приходько Г. Категорія оцінки у фокусі когнітивно-дискурсивної парадигми / Г. Приходько // Вісник ЗДУ. Серія «Філологічні науки». – 2005. – № 4. – С. 116–122.
8. Ущина В. Позиціонування суб'єкта в сучасному англomовному дискурсі ризику : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04 / В. Ущина. – К., 2016. – 502 с.
9. Хникіна О. Про прагматичний потенціал висловлювань обвинувачення в офіційній і неофіційній сферах спілкування / О. Хникіна // Вісник СумДУ. Серія «Філологічні науки». – 2005, № 6 (78). – С. 129–135.
10. Клименко О. О ролі прагматических значений в процессе перевода стилистически сниженной лексики / О. Клименко // Вісник СумДУ. Серія «Філологічні науки». – № 5 (77) 2005. – С. 69–73.



11. Кондратьева Г. Лингвофилософия (система и парадигма) / Г. Кондратьева. – Запорожье : Изд. ЗГУ, 2003. – 276 с.
12. Селиванова Е. Основы лингвистической теории текста и коммуникации / Е. Селиванова. – К. : Брама, 2004. – 336 с.
13. Англо-русский словарь по лингвистике и семиотике : [в 2 т.] – М. : «Помовский и партнеры», 1995. – Т. 1. – 642 с.
14. Бархударов Л. Язык и перевод / Л. Бархударов. – М. : Международные отношения, 1975. – 237 с.
15. Дейк ван Т. Язык. Познание. Коммуникация / Т. ван Дейк. – М. : Прогресс, 1989. – 312 с.
16. Лингвистический энциклопедический словарь. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.
17. Серио П. Квадратура смысла : Французская школа анализа дискурса / П. Серио ; пер. с фр. и порт. – М. : Прогресс, 1999. – 413 с.

**ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:**

18. Краткий англо-русский словарь американизмов и сленга / под ред. А. Подалицына. – Смоленск : ТОО «ИНГА», 1997. – 320 с.

УДК 811.373.42

## АНАЛІЗ СЛОТУ LOVE/ЛЮБОВ У МЕЖАХ ФРЕЙМУ КОНЦЕПТУ MORALITY/МОРАЛЬНІСТЬ

Малярчук О.В., к. пед. н., доцент,  
доцент кафедри англійської мови

Житомирський державний університет імені Івана Франка

У статті проаналізовано слот LOVE/ЛЮБОВ у межах фрейму концепту MORALITY/МОРАЛЬНІСТЬ у релігійному дискурсі. Наведено основні дефініції поняття LOVE/ЛЮБОВ і визначено його специфіку в релігійному дискурсі. Структуровано слот LOVE/ЛЮБОВ і наведено приклади його функціонування в межах фрейму концепту MORALITY/МОРАЛЬНІСТЬ.

**Ключові слова:** слот, фрейм, релігійний дискурс, моральність, любов, християнство.

В статье проанализирован слот LOVE/ЛЮБОВ в рамках фрейма концепта MORALITY/МОРАЛЬНОСТЬ в религиозном дискурсе. Представлены основные дефиниции понятия LOVE/ЛЮБОВ и определена его специфика в религиозном дискурсе. Структурирован слот LOVE/ЛЮБОВ и приведены примеры его функционирования в рамках фрейма концепта MORALITY/МОРАЛЬНОСТЬ.

**Ключевые слова:** слот, фрейм, религиозный дискурс, моральность, любовь, христианство.

### Maliarchuk O.V. THE ANALYSIS OF THE SLOT LOVE/ЛЮБОВ IN THE FRAME STRUCTURE OF THE CONCEPT MORALITY/МОРАЛЬНІСТЬ

The article analyses the slot LOVE/ЛЮБОВ in the frame structure of the concept MORALITY/МОРАЛЬНІСТЬ in the religious discourse. The main definitions of the notion LOVE/ЛЮБОВ are presented and the specification of its function in the religious discourse is defined. The slot LOVE/ЛЮБОВ is structured and the examples of its functioning in the frame structure of the concept MORALITY/МОРАЛЬНІСТЬ are set.

**Key words:** slot, frame, religious discourse, morality, love, Christianity.

**Постановка проблеми.** Концепт MORALITY/МОРАЛЬНІСТЬ вважається визначальним у християнській системі світосприйняття, оскільки фігурує в першій і головній заповіді Божій і використовується як основний морально-етичний принцип. Релігійне переосмислення природи любові як божественного та людського відображає єдність світу, безпосередній зв'язок людей один з одним, їхніх думок, учинків, ставлення до життя. Таким чином, любов набуває всеохоплюючого характеру, а головна заповідь стає не лише етичним принципом, а й основою християнського світосприйняття.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Наше дослідження спиралося на доробки в галузі когнітивної лінгвістики таких учених, як Н. Арутюнова, С. Аскольдов, А. Бабушкін, В. Карасик, В. Маслова, І. Стернін [1; 2; 3; 4; 5; 6], а також на праці, присвячені безпосередньо аналізу концепту MORALITY/МОРАЛЬНІСТЬ (Н. Корольова, М. Оссовська) [7; 8].

**Постановка завдання.** У статті розглядається актуальна проблема сучасної лінгвістичної науки – лінгвостилістичний і перекладацький аналіз концепту MORALITY/МОРАЛЬНІСТЬ і одного з його слотів як

невід'ємної частини християнського світогляду. Метою нашої статті є аналіз слоту LOVE/ЛЮБОВ у межах фрейму концепту MORALITY/МОРАЛЬНІСТЬ. Відповідно до мети передбачено вирішення таких завдань: 1) визначити та структурувати лексичну одиницю LOVE/ЛЮБОВ; 2) проаналізувати основні якісні ознаки лексичної одиниці LOVE/ЛЮБОВ; 3) виділити слот LOVE/ЛЮБОВ у межах фрейму концепту MORALITY/МОРАЛЬНІСТЬ.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Екстралінгвальна дійсність, або культурний простір, складається з певних кодів культури, які репрезентуються в якості «сітки», що її культура «накидає» на навколишній світ, здійснюючи його членування, категоризацію, структурування в мовній свідомості, у мові та дискурсі. Центральне положення морального кодексу поведінки в сучасній системі світосприйняття визначається з огляду на вирішальну роль релігійного світобачення в житті християнського суспільства.

За визначенням Oxford Dictionary, любов – це міцне почуття глибокої прив'язаності (*an intense feeling of deep affection*) [12]. Попри свою узагальнену універсальність таке визна-



чення не відображає всієї глибини цього явища. Його багатогранність виявляється в універсальності функціонування. Так, значення одиниці LOVE залежить від реципієнта любові, напрямку та характеру почуття.

Так, the American Heritage Dictionary of the English Language [10] першочергово визначає любов як сильне почуття прив'язаності та турботи про людину, що обумовлюється спорідненістю чи близькою дружбою (*a strong feeling of affection and concern toward another person, as that arising from kinship or close friendship*). Окреме значення відводиться почуттю відданості чи захоплення Богом (*a feeling of devotion or adoration toward God or a god*), а також християнській любові як прояву милосердя (*often Love Christianity Charity*).

Cambridge Dictionary Online наголошує на широкому значенні любові як почуття, що виникає за умови взаємного вполювання дорослих людей із подальшим романтичним і сексуальним зв'язком, або ж сильної прив'язаності друзів чи родичів (*the feeling of liking another adult very much and being romantically and sexually attracted to them, or strong feelings of liking a friend or person in your family*) [11].

The Wordsmyth Dictionary-Thesaurus визначає любов як ніжне та пристрасне почуття прив'язаності до іншої людини (*tender and passionate affection for another person*) [14].

Окрім широкого значення любові як сильної прив'язаності до іншої людини, що ґрунтується на особистих стосунках (*strong affection for another arising out of kinship or personal ties*), словник Merriam-Webster дає визначення любові як факту альтруїстичного прояву великодушної турботи про добробут інших, як батьківської турботи Бога про людство, братерської любові до інших, любові людини до Бога (*unselfish loyal and benevolent concern for the good of another: as 1) the fatherly concern of God for humankind 2) brotherly concern for others; a person's adoration of God*).

У наведених визначеннях відображаються всі основні смисли, що містяться в слоті LOVE, що дає можливість розмежувати специфічні риси різних аспектів дослідження цього явища. З філософського погляду християнська любов існує в єдності всіх своїх проявів: любов до Бога, до ближнього, до людства, до ворогів і т. д. Тим не менше, доцільно розглядати кожну з ключових концепцій любові окремо.

Ще під час зародження християнської моралі в грецькій мові було виділено три типи любові: агапе (від давньогр. ἀγάπη) – боже-

ственна любов, спрямована на кожну людину, навіть на ворога; філія (від давньогр. φιλία) – дружня любов, спрямована на близьких; ерос (від давньогр. Ἔρως) – чуттєва інтимна любов до вибраної людини. Таке розмежування знайшло своє відображення в роботах російського філософа В. Соловйова, що виділив три простих складових частини в явищі любові:

1) жалість, що переважає в батьківській любові;

2) благоговіння, що переважає в синівській любові, яка в подальшому переростає в релігійну;

3) виключно людське відчуття сорому, що в сукупності з попередніми двома видами приводить до інтимної (сімейної) любові.

З чисто релігійного погляду любов розглядають з урахуванням ролі Бога в цьому явищі. Так, виділяють:

1) любов, яку виявляє до людей Бог;

2) любов, яку виявляють до Бога люди;

3) узагальнена любов, яку уособлює Бог;

4) любов, яку Бог запалює в серцях людей щодо інших.

Можна також наголосити на когнітивних ознаках, що обумовлюють відмінність теологічної любові від побутової. Теологічний аспект концепту LOVE має місце лише за таких умов:

1) любов до Бога охоплює всю сутність людини;

2) любов до ближнього не відокремлюється від любові до Бога;

3) любов до Бога виражається через покірність.

З огляду на всі вищезазначені особливості функціонування концепту LOVE у біблійному дискурсі, основою нашого дослідження стало класично філософське сприйняття любові в триєдності любові до Бога, до ближнього й до інтимного партнера. Варто зазначити, що втіленням любові в Біблії є постать Ісуса Христа, який був посланий до людей із метою їх спасіння, що демонструє любов Бога до людей, і породив людське глибоке усвідомлення їх благоговіння до Бога, що виражається в любові до ближнього та вірності своїм близьким інтимним партнерам.

1. *"In this was manifested the love of God toward us, because that God sent his only begotten Son into the world, that we might live through him" (1 John 4:9).*

Любов виступає каталізатором християнської концептосфери, оскільки є фактичним утіленням і найсильнішим проявом Бога та божественної сили.



2. *“He that loveth not knoweth not God; for God is love” (1 John 4:8).*

Першою й найважливішою формою існування любові в Біблії є любов до Бога. Християнська філософія ґрунтується на відданості Богові та готовності служити його потребам із метою отримання вічного життя після смерті. Таким чином, служіння Богу лежить в основі християнської моралі. В Євангелії від Матвія ця теза актуалізується за допомогою надання визначальної ролі відданості Богу як першій і основній заповіді.

3. *“Master, which is the great commandment in the law?”*

*Jesus said unto him, Thou shalt love the Lord thy God with all thy heart, and with all thy soul, and with all thy mind.*

*This is the first and great commandment” (Matthew 22:36-38).*

Визначна роль любові до Бога має імперативно-обмежуючий характер, оскільки зводить усю діяльність людини до відданого служіння Богові та вимагає повної відданості Богу. В Євангелії від Матвія 10:37 імпліцитно виражено визначальну роль відданості Богу через синтаксичний паралелізм з ядром «love».

4. *“He that loveth father or mother more than me is not worthy of me” (Matthew 10:37).*

5. *“He that loveth son or daughter more than me is not worthy of me” (Matthew 10:38).*

Любов до Бога також виражається в наданні Єдиному Богу визначального та виняткового характеру, невизнанні інших божеств, визнанні Бога єдиним Отцем світу та людини. За допомогою імпліцитного порівняння наголошується на винятковості монотеїстичного характеру християнства.

6. *“No man can serve two masters: for either he will hate the one, and love the other; or else he will hold to the one, and despise the other. Ye cannot serve God and mammon” (Matthew 6:24).*

Особливого значення любові до Бога надає необхідність бути стійким у своїх переконаннях попри гоніння та муки. У тексті Тайної Вечері Ісус наголошує на необхідності бути стійкими у вірі, оскільки тільки обрані, що пройдуть через гоніння та залишаться вірними Богові, урятуються та одержать «Царство Небесне».

7. *“And because iniquity shall abound, the love of many shall wax cold.*

*But he that shall endure unto the end, the same shall be saved” (Matthew 24:12-13).*

Іншою формою існування любові в Біблії є любов до ближнього. Ця форма любові має глибинні зв'язки з такими високоморальними

проявами любові, як милосердя, усепощення, християнське смирення та ін. Прийнято виділяти такі постулати любові до ближнього, що відображають основні принципи християнської моралі загалом: 1) необхідно любити тих, хто ненавидить вас; 2) любов до ближнього має прирівнюватися до любові до себе; 3) любов до ближнього має бути діяльною; 4) через любов установлюється зв'язок із Богом; 5) братолюбство є найважливішою заповіддю.

Варто зазначити, що любов до ближнього в Біблії названа другою за значимістю заповіддю, що ставить її на визначне місце в християнській ідеології.

8. *“And the second is like unto it, Thou shalt love thy neighbour as thyself” (Matthew 22:36-40).*

Ці принципи реалізуються через учення Ісуса Христа на основі проповідей і заповідей. Окремого дослідження заслугове альтруїстичне вчення про безкорисливу та саможертвовну любов до ворогів і ненависників.

9. *“Ye have heard that it hath been said, Thou shalt love thy neighbour; and hate thine enemy.*

*But I say unto you, Love your enemies, bless them that curse you, do good to them that hate you, and pray for them which despitefully use you, and persecute you” (Matthew 5:43-44).*

Нова мораль християнства йде врозріз із традиційним давньоєврейським переконанням у справедливості ставлення до людини відповідно до її заслуг. Християнська мораль ґрунтується на тому, що оскільки любов – сама природа Бога, людина має проєкувати її на всіх членів соціуму незалежно від їхніх особистих заслуг.

10. *“For if ye love them which love you, what reward have ye? do not even the publicans the same?”*

*And if ye salute your brethren only, what do ye more than others? do not even the publicans so?” (Matthew 5:46-47).*

Ісус наголошує на тому, що саме ця альтруїстична безкорисливість у любові до ближніх і є визначальною відмінністю християн від представників інших вірувань.

Окремим аспектом вивчення любові є дослідження особливостей особистісних інтимних стосунків. Варто зазначити, що біблійний дискурс дає уявлення про стосунки тільки в сімейному житті, оскільки не згадується про стосунки до шлюбу.

11. *“Live joyfully with the wife whom thou lovest all the days of the life of thy vanity...” (Ecclesiastes 9:9).*

Загальна тенденція шлюбних стосунків базується на постулатах про єдність чоловіка та жінки в шлюбі, покірність жінки чоловікові



та повазі чоловіка до жінки, взаємоузгодження питань розлучення. Дослідження тексту Євангелія від Матвія довело, що такий вияв любові виражений переважно імпліцитно через контекст, хоча залишається важливим елементом ідеології.

Основним аспектом сім'ї та стосунків між жінкою й чоловіком у Біблії вважається божественне начало, що набуває вираження в древніх писаннях і пророцтвах про об'єднання пар безпосередньо Богом.

12. "And said, for this cause shall a man leave father and mother, and shall cleave to his wife: and they twain shall be one flesh?"

*Wherefore they are no more twain, but one flesh. What therefore God hath joined together, let not man put asunder"* (Matthew 19:5–6).

Саме віра в те, що сімейна пара поєднується Богом, впливає на все подальше розгортання теорії про неприйнятність розлучень, оскільки жодна людина не має права розірвати чи змінити те, що було вирішено Богом. Цікавим є факт, що Євангеліє від Матвія є єдиним джерелом, в якому зафіксоване явище розлучення й описані основні принципи ставлення християнства до цього явища.

13. "It hath been said, Whosoever shall put away his wife, let him give her a writing of divorcement: But I say unto you, That whosoever shall put away his wife, saving for the cause of fornication, causeth her to commit adultery" (Matthew 5:31).

14. "And whosoever shall marry her that is divorced committeth adultery" (Matthew 5:32).

Писання знову наголошує на винятковості нового вчення порівняно зі Старим Законом (Старим Заповітом) і на зміні моральних принципів з огляду на нове вчення. Теорія доводить, що оскільки шлюб укладався Богом, а розлучення відбувається на землі, людина залишається одруженою в релігійному плані, і тому стосунки з іншими партнерами розцінюються як перелюб.

Таким чином, перелюб теж є одним з елементів слоту LOVE як показник різко негативного явища, результат відсутності духовності, один із гріхів. Перелюб фігурує в переліку основних заповідей Божих, що автоматично доводить важливість цього явища в дослідженні концепту-фрейму MORALITY.

15. "Jesus said, Thou shalt do no murder; Thou shalt not commit adultery; Thou shalt not steal, Thou shalt not bear false witness" (Matthew 19:18).

**Висновки з проведеного дослідження.** Важливо зауважити, що біблійне уявлення про перелюб виходить далеко за межі широкого значення (фізичних стосунків одружених

чоловіка чи жінки поза шлюбом – *sex between a married man or woman and someone he or she is not married to*). У біблійному уявленні перелюб, як і любов, має глибинний духовний характер, і тому людина, що не вчинила фізичного перелюбу, але мала його в помислах, уже може бути звинувачена в зраді.

16. "Ye have heard that it was said by them of old time, Thou shalt not commit adultery. But I say unto you, That whosoever looketh on a woman to lust after her hath committed adultery with her already in his heart" (Matthew 5:27,28).

Наші подальші дослідження будуть присвячені аналізу слоту SOUL/ДУША та HEART/СЕРЦЕ в межах фрейму концепту MORALITY/МОРАЛЬНІСТЬ.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Арутюнова Н. Дискурс / Н. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – С. 136–137.
2. Аскольдов С. Концепт и слово / С. Аскольдов // Русская словесность : Антология / под. ред. В. Нерознака. – М., «Academia», 1997. – С. 267–279.
3. Бабушкин А. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка / А. Бабушкин. – Воронеж : Изд-во Воронежского государственного университета, 1996. – 103 с.
4. Карасик В. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. Карасик. – Гнозис, 2004. – 389 с.
5. Королева Н. Концепт «мораль» как базовая культурологическая единица / Н. Королева [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/892/1/4\\_conf-skalkina\\_444-449%2B.pdf](http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/892/1/4_conf-skalkina_444-449%2B.pdf).
6. Маслова В. Когнитивная лингвистика : [учебное пособие] / В. Маслова. – Минск : ТетраСистем, 2004. – 266 с.
7. Оссовская М. Рыцарь и буржуа. Исследования по истории морали / М. Оссовская. – М. : Прогресс, 1987. – 527 с.
8. Стернин И. Методика исследования концепта. Методологические проблемы когнитивной лингвистики : [научное пособие] / Под редакцией И. Стернина. – Воронеж : Воронежский государственный университет, 2001. – 182 с.
9. Cambridge Dictionaries Online [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dictionary.cambridge.org/>.
10. The American Heritage Dictionary of the English Language [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://ahdictionary.com/>.
11. Oxford Dictionaries [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.oxforddictionaries.com/>.
12. The Mcmillan Online Dictionary [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.macmillandictionary.com/dictionary/british>.
13. The Merriam-Webster Online Dictionary [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.merriam-webster.com/dictionary>.
14. Wordsmyth The Premier Educational Dictionary-Thesaurus [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.wordsmyth.net>.
15. The Holy Bible King James Version.

УДК 811.112.2

## КЛАССИФИКАЦИЯ ПЕРЕВОДЧЕСКИХ ТРАНСФОРМАЦИЙ ПРИ ПЕРЕВОДЕ ЖАРГОННОЙ ЛЕКСИКИ

**Маслова А.Н., старший преподаватель**  
кафедры русской филологии и перевода  
*Мариупольский государственный университет*

**Белла М.В., старший преподаватель**  
кафедры русской филологии и перевода  
*Мариупольский государственный университет*

Статья посвящена изучению такого лингвистического явления, как молодежный сленг. Целью исследования является лингвистическое описание сленговых лексем, выделенных в романе Дороты Масловской «Wojna polsko-rosyjska pod flagą biało-czerwoną». В ходе работы была определена функционально-стилистическая роль лексем и проанализированы переводческие трансформации.

**Ключевые слова:** молодежный сленг, жаргонная лексика, коннотация, переводческие трансформации, стилистическая функция.

Стаття присвячена вивченню такого лінгвістичного явища, як молодіжний сленг. Метою дослідження є лінгвістичний опис сленгових лексем, виокремлених у романі Дороти Масловської «Wojna polsko-rosyjska pod flagą biało-czerwoną». У ході роботи було визначено функціонально-стилістичні навантаження лексем і проаналізовано перекладацькі трансформації.

**Ключові слова:** молодіжний сленг, жаргонна лексика, конотація, перекладацькі трансформації, стилістична функція.

### **Maslova A.N., Bella M.V. CLASSIFICATION OF TRANSLATION TRANSFORMATIONS AT THE TRANSLATION OF JARGON LEXICON**

This article is devoted to the study of such linguistic phenomena as youth slang. The aim of this study is a linguistic description of slang lexemes found in the work of Dorota Maslovska «Wojna polsko-rosyjska pod flagą biało-czerwoną». During the work were defined functionally-stylistic function of lexemes and the methods of translation of youth slang.

**Key words:** youth slang, slang vocabulary, ways of translation, connotation, stylistic function.

**Постановка проблемы.** Одним из важных вопросов переводоведения до сих пор является проблема перевода польской жаргонной лексики. Жаргонизмы – это слова, которые используются определенными социальными или объединенными общими интересами группами, которые содержат тайный, непонятный для других участников коммуникативного процесса смысл. Ввиду того, что русский язык развивается очень быстро, словарный запас пополняется новыми лексемами, происходит процесс заимствования из близкородственных языков, лингвистам-переводчикам становится трудно успеть за такими достаточно интенсивными языковыми явлениями.

**Анализ последних исследований и публикаций.** Молодежный сленг стал не только неотъемлемой частью общественной жизни польской молодежи, но и обязательным атрибутом коммуникативной деятельности. Среди исследователей в области молодежного жаргона следует отметить работы И. Шрайбера, Ф. Гуцвы, Ст. Вечоркевича, который даже

делал попытки собрать материал для словаря ученического жаргона. Несмотря на разработанность многих вопросов в области социальной лингвистики, до сих пор нет единства в толковании и использовании терминов «жаргон», «сленг», «молодежный сленг»; недостаточно четко обозначены границы соответствующих языковых вариантов в их взаимодействии между собой. Объяснение этих терминов является одной из наиболее сложных задач. Также в языкознании нет однозначного мнения о путях решения проблемы перевода жаргонной лексики.

**Постановка задачи.** Целью статьи является лингвистическое описание понятия «сленг», описание и определение особенностей перевода, анализ средств перевода молодежного сленга польского языка на русский, а также классификация переводческих трансформаций жаргонной лексики на материале польского романа Д. Масловской «Wojna polsko-rosyjska pod flagą biało-czerwoną». Выбор темы обусловлен тем, что изучение



молодежного сленга представляет большой интерес для лингвистов и филологов. Анализ литературных произведений XX века невозможен без знания молодежного сленга, так как он играет ведущую роль в формировании литературного языка. Причины актуальности этой темы обусловлены требованиями литературы, изучением состава польской и русской жаргонной лексики.

**Изложение основного материала исследования.** Жаргон – это разновидность языка любой группы людей, объединенных единой профессией (жаргон летчиков, шахтеров, моряков), занятием (жаргон спортсменов, коллекционеров) и др. Жаргон – это своего рода язык в языке. Формально говоря, молодежный жаргон часто называют сленгом (от англ. *slang*) или арго (от франц. *argot*).

Сленгизмы относятся к нелитературной лексике. Это слова очень выразительные, ироничные, они служат для завуалированного определения предметов, о которых говорят в повседневной жизни.

Молодежный сленг отличается от других типов тем, что сленгизмы используются в общении людей одной возрастной категории. От обычных слов они отличаются эмоционально-экспрессивными оттенками, чаще всего несут негативную коннотацию, по семантике близки к сниженной бранной лексике, отличаются «зацикленностью» на реалиях мира молодежи [1, с. 35].

Молодежный сленг не принадлежит к какой-либо отдельной группе, ввиду этого должен рассматриваться как явление с чертами всех групп нелитературной лексики.

Сленг – это универсалия. Многие черты роднят молодежный сленг с разными семантическими группами арго. Это, во-первых, его депрециативность: он весьма критически, иронически ведет себя со всем, что связано с давлением государственной машины. Здесь чувствуется резко выраженный идеологический момент – «системный» сленг с самого своего возникновения противопоставляет себя не только старшему поколению, но и, прежде всего, официальной системе.

Следующей особенностью, характеризующей молодежный сленг как универсалию, является особенность, связывающая его с другим арго, особенно со студенческим арго (польским, французским, немецким, болгарским и др.), – его человеческая направленность.

Родственность молодежного сленга с различными группами арго проявляется в его

метафоричности. Арготические словообразования можно еще назвать словотворчеством, так как в таких образованиях встречается не индивидуальная выдумка, а в подлинном смысле слова широкое коллективное, а также широкое и разнообразное по своим приемам языковое творчество.

Молодежный сленг характеризуется доминированием репрезентативной функции, а не коммуникативной и тем более не криптолалической. Можно выделить именно репрезентативную функцию как органичную и важную при рассмотрении, например, жаргона школьников. Когда ученик говорит «*на фиг*» вместо «*зачем*», он рассматривает это слово как коммуницированный комплекс идей не только с одним переводным значением слова («*зачем, почему*»), а еще с кое-чем другим. И если попробовать передать это «кое-что», то это окажется мыслью примерно со следующим содержанием (мыслью, которая содержит характеристику обоим участникам языкового обмена (диалога)): «Оба мы с тобой, мол, хулиганы (или, точнее, играем в хулиганов)!».

Молодежный сленг – это не просто способ творческого самовыражения, но и инструмент двойного отстранения. Как каждому арго и шире – как каждому субъязыку, ему свойственна некоторая размытость границ. Выделить его как замкнутую подсистему, как объект наблюдения можно только весьма условно. Постепенное распространение молодежного сленга идет от центра к периферии, и на периферии он укореняется минимально. Также молодежный сленг является одним из функциональных стилей, к которому прибегают носители языка с относительно высоким уровнем образования (его «англизированность» – веское тому доказательство) только в определенной ситуации общения. В других ситуациях они пользуются другими средствами шкалы стилей.

Сленг используется молодыми людьми, когда они общаются между собой в непринужденных, неофициальных условиях, «загрязнения» языка не происходит. То же самое касается и языка художественной литературы: когда сленгизмы являются отражением в ней элементов речевой маски персонажа, это не вызывает никакого протеста, если используется с тактом и эстетически мотивированно.

Главную роль в языке сленга, с точки зрения Земской Э., играют специальные слова или словосочетания – маркеры. Эти слова были своего рода универсальными сообщениями, заменяющими длинную последовательность

предложений, которые, наверняка, просто не хотелось произносить [2, с. 99].

Кроме этого, они выполняют функцию кодировок, скрывающих содержание беседы от непосвященных [3, с. 53]. Предположим, кого-то из своих уличают при посторонних в неприличном поступке. Можно начать полемику и ввести публику в курс дела. А можно просто с соответствующей интонацией процедить сквозь зубы: «Чарльз Дарвин». Фраза является результатом редуцирования известной цитаты: «Кто мне это говорит? Граф Толстой мне это говорит или Чарльз Дарвин?». И означает это в переводе на местный примерно «сам такой».

Следует отметить, что молодежный сленг привлекает к себе внимание своей выразительностью, озорной и веселой игрой со словом, с которым взрослая часть населения начала знакомиться, читая произведения молодых прозаиков и поэтов, молодежную прессу и слушая своих детей. На фоне уныло-лживой официальной пропагандистской «жвачки» сленг заинтересовал свежей метафоричностью, раскованностью, а порой и стилистикой обозначений. Состав сленга отражает опасный, тревожный факт распространения наркомании: десятки слов и высказываний. Сленг свидетельствует и о стойкости бытовой ксенофобии.

Лексика социолектов имеет узкий и специфический диапазон употребления. Основная сфера ее использования – устная повседневная разговорная речь отдельных социальных групп, в которых жаргонизмы являются одним из средств выражения экспрессии, шуточно-иронического или пренебрежительного отношения к отдельным явлениям действительности. Как иллюстративный материал лексика социолектов используется в научном стиле, в частности, в лингвистических и психолого-педагогических трудах.

Яркая эмоционально-экспрессивная окраска, живая образность лексики социолектов обуславливает ее использование в художественном языке. Отбор и характер употребления жаргонизмов в художественных произведениях зависят от мастерства автора, его эстетических предпочтений [1, с. 39]. С помощью этих языковых средств намного легче и полнее можно описать определенную среду, охарактеризовать общий уровень персонажа, способ его мышления, принадлежность к определенной социальной категории. Жаргонизмы также являются средством создания юмористического или иронического

эффекта. Однако использование их должно быть мотивированным, отвечать чувству меры. Употребляемая без надобности лексика социолектов засоряет язык, не способствует формированию у читателя художественного вкуса.

Исследуемый роман с точки зрения литературы написан очень профессионально, качественно выполнен, очень точно передает ту степень влияния, которую испытывает носитель языка при чтении оригинального текста. Использование ругательной, иногда грубой, иногда сниженной по семантическим признакам лексики полностью мотивировано. Формирование представления о персонажах и обстоятельствах / условиях жизни нередко происходит с помощью употребления лексики молодежного сленга.

Исследование различных слоев лексики является актуальным для теории и практики перевода. Большой интерес для лингвистов представляет лексика, характеризующаяся в основном экспрессивной функцией.

Один из известных переводчиков (В. Горчак) отмечает, что вопрос об использовании ненормативной лексики в переводах является очень непростым, «ибо напечатанное слово за рубежом и напечатанное слово у нас – это совершенно разные вещи».

Другой исследователь, Л. Белозорович, режиссер дубляжа многих голливудских фильмов, говорит, что идея перевода «без купюр» достаточно противоречива. Для того, «чтобы предоставлять текст с использованием ненормативной лексики, необходимо обладать высоким уровнем внутренней культуры, иначе перевод превратится в эпатажный набор нецензурной лексики».

Сейчас, когда к литературному переводу более не выдвигаются требования цензуры и переводить можно как угодно, возникает другая проблема. С одной стороны, переводчики нередко делают с текстом переводимого романа то, что не без иронии описывает К. Чуковский (труд «Высокое чувство»). Он утверждает, что боязнь неуклюжей пошлости сдерживает переводчиков от использования сленговой лексики в текстах своих переводов. С другой стороны, очень часто встречаются случаи именно неуклюжего, бездумного, дословного перевода такой лексики, без учета большого количества аспектов, характеризующих ту или иную лексическую единицу, а именно: семантики, сферы применения, степени сниженности в языке оригинала, степени экспрессии.



Прежде чем взяться за перевод литературного произведения какого-либо иноязычного автора, переводчик должен точно установить для себя стиль этого автора, систему его образов, языковые средства образности текста. Только в случае правильного выбора способа перевода переводчик может точно передать ту степень влияния литературы на сознание, которую испытывает носитель языка, в конкретном случае – читатель текста оригинала.

При проведении исследования было установлено, что сленг можно поделить на две группы:

- вульгаризмы (бранные слова);
- жаргонные слова и выражения, широко применяемые в разговорной речи.

Сленгизмы характеризуются ярко выраженной фамильярной коннотацией, однако употребление таких лексем является допустимым, и они формируют определенный пласт лексики литературного языка.

К первой группе относятся лексемы-вульгаризмы, употребление которых недопустимо в речи культурного поляка. Употребление бранных слов со сниженной семантикой в речи делает ее более экспрессивной. Надо отметить, что степень соотношенности эмоциональности польского и русского сленга сейчас является достаточно сложным вопросом ввиду проблем перевода таких лексических единиц переводчиками польской литературы, кино. Очень часто переводчики принимают во внимание такое расхождение степени экспрессивности, и перевод содержит менее экспрессивные эквиваленты. Но нередко бывает и наоборот. Так, на примере перевода И. Лаппо романа Дороты Масловской «Польско-русская война под бело-красным флагом» можно сделать следующие выводы. 1. Равнозначный перевод жаргонной лексики:

«Dawaj nogę, *nie bajeruj* – mówię grubym głosem, będąc tak okrutny jak nigdy mi się nie zdarzało w najgorszych wyjściach na solo, wobec najgorszych przeciwników prosto z *anabolu*, prosto z *koksu...*». – «Давай ногу и *заткнись*», – говорю я хриплым голосом, и я жесток, как никогда в жизни, даже в самых крутых разборках, даже со своими злейшими врагами, даже при самых паскудных ломках, когда снимался с кокса или анабола».

В толковом словаре польского языка выражение «*bajerować*» означает фразеологическое сленговое сочетание «рассказывать о чем-то без остановки с преувеличением

фактов». Русское «заткнуться» также подается в толковом словаре с пометой пренебрежения, является лексемой со сниженной семантикой и означает «замолчать». Таким образом, можно сказать, что переводчик, используя эту лексическую единицу, практически в полном объеме отражает значение польского сленгизма, указывая на прекращение речевой деятельности одного из говорящих. Перевод можно считать адекватным и эквивалентным, но стоит отметить, что сема польского сленгизма «преувеличивать факты» переводчиком утеряна. Однако семантическая потеря на понимании текста в русском варианте не отразилась, и сохранилась стилистическая окраска.

«Dawaj nogę, *nie bajeruj* – mówię grubym głosem, będąc tak okrutny jak nigdy mi się nie zdarzało w najgorszych wyjściach na solo, wobec najgorszych przeciwników prosto z *anabolu*, prosto z *koksu...*». – «Давай ногу и заткнись», – говорю я хриплым голосом, и я жесток, как никогда в жизни, даже в самых крутых разборках, даже со своими злейшими врагами, даже при самых паскудных ломках, когда снимался с *кокса* или *анабола*». В русском и польском языках «кокс» является лексемой, относящейся к пласту жаргонной лексики, и означает сокращенное название кокаина – наркотического вещества порошковой или кристаллической формы. Слово не требует перевода, поскольку эта реалья существует как в польской картине молодежного мира, так и в русской. То же самое касается «анабола» (анаболики – препараты, вызывающие наркотическую зависимость), эта словоформа известна как польскому читателю, так и русскому; она имеет прямые сленговые соответствия. Поэтому мы обнаруживаем адекватный, эквивалентный перевод, без потери на семантическом и стилистическом уровне.

2. Расхождение степени экспрессивности при переводе.

2.1. Перевод нейтральных выражений посредством сленгизмов русского языка.

«Dawaj nogę, *nie bajeruj* – mówię grubym głosem, będąc tak okrutny jak nigdy mi się nie zdarzało w najgorszych wyjściach na solo, wobec najgorszych *przeciwników* prosto z *anabolu*, prosto z *koksu...*». – «Давай ногу и заткнись», – говорю я хриплым голосом, и я жесток, как никогда в жизни, даже в самых крутых разборках, даже со своими злейшими врагами, даже при самых паскудных *ломках*, когда снимался с кокса или анабола». Польское существительное «*przeciwnik*»

означает «противник, недоброжелатель, тот, кто противодействует кому-либо, чему-либо» и является нейтральной лексемой без экспрессивных и стилистических оттенков, в то время как русское «ломка» относится к жаргонной лексике и означает «синдром физических и/или психических расстройств, развивающийся у больных наркоманией спустя некоторое время после прекращения приема наркотика». В процессе перевода произошла переводческая трансформация на стилистическом уровне. Переводческая проблема была решена: для читательской русскоязычной аудитории не искажается семантическая сторона изложения материала, и изменение автором стилистики контекста лишь в очередной раз подчеркивает наркозависимость главного героя романа.

«*Samotność uderzyła ci do głowy*». – «Тебе одиночество *в голову ударило*». «*Coś uderza do głowy*» – польская фразеологическая единица, не являющаяся элементом молодежного сленга или жаргонизмом; означает какое-либо событие, явление, всплывающее внезапно в нашем сознании. В тексте перевода автор использует фразеологизм разговорной стилистики с экспрессивной коннотацией «ударить в голову» в значении «быстро пьянить». С точки зрения художественного оформления автор хочет сделать акцент на то, что главный персонаж помешан на наркотических средствах и алкоголе, и все, о чем бы он ни думал, связано со средствами, дурманящими трезвое сознание. Таким образом, преувеличение, а именно замена нейтрального элемента, оправдано и семантически уместно.

«*Gdy tak patrzę na nią, przychodzi mi myśl o tym, że być może jej dramat polega na urodzeniu się nie w tym miejscu, nie w tym czasie*». – «Когда я так смотрю на нее, *в моем чайнике мысли*, что, может, ее драма состоит в рождении не в том месте и не в то время».

«*Patrzę na Magdę...*». – «*Втыкаю* на Магду...».

Такой путь решения переводческой проблемы является оправданным, ведь в русском языке эта ситуация описана более полно в лексико-семантическом аспекте. Нейтральный глагол «*patrzeć*» означает «куда-то смотреть, на что-то посмотреть», в то время как русская жаргонная лексема «втыкать» имеет значение «слушать что-либо с удовольствием, наслаждаться чем-то». Поэтому повышение переводчиком степени экспрессивности в данном контексте уместно, сленгизм полнее отобра-

жает ситуацию отношений и художественно выражает эмоции говорящих.

2.2. Перевод сленгизмов нейтральными оборотами речи.

«*Bo nie ma właściwie żadnej różnicy, i z tym, i z tym jeden czort, jeden wielki problem*». – «Ну нет, собственно, никакой разницы – и с теми, и с другими *все равно* одна большая проблема». Польское выражение «*jeden czort*» имеет значение «2 или более вещи, которые не имеют никакой разницы для говорящего». Для польской языковой картины этот сленгизм не является грубым выражением или нецензурной лексемой, но он зафиксирован в словаре молодежного сленга. В процессе перевода замена сленгизма на нейтральную лексему влечет за собой эмоционально-экспрессивные потери в определенном контексте, изменение стиля речи главного героя, делает его более литературным, приводит к потере стилистической нагрузки жаргонной лексики в тексте перевода. Но в любом случае такая замена не искажает семантику и понимание сообщения.

3. Передача исходного жаргонизма с заменой образа в языке перевода.

«*Stałeś się naspidowany na prochu lump*». – «У тебя *люки занарило*, вот и строишь из себя народного героя». В данном примере отражается замена одного жаргонизма польского языка со значением «опьяненный, находящийся под влиянием наркотиков, чаще всего амфетамина» на русский жаргонный элемент с подобным лексическим значением. В польском языке в сленгизме «*naspidowany*» уже содержится указание на прием наркотиков, и читатель сразу понимает, о каком явлении идет речь, в то время как в переводе романа русскоговорящая аудитория осознает, в каком физическом состоянии пребывает герой, исключительно благодаря контексту. Такая переводческая трансформация частично решает проблему адекватной передачи жаргонной лексики польского языка и влечет за собой потерю семантического компонента в языке перевода.

**Выводы из проведенного исследования.** Итак, самым интересным пластом лексики для перевода является лексика, характеризующаяся в основном экспрессивной функцией. Польский молодежный сленг является именно такой лексикой.

В переводе романа чаще всего встречается вид переводческой трансформации, когда неэкспрессивные, несленговые выражения



польского языка передаются сленговой лексикой русского языка. Это обусловлено тем, что в русском намного больше сленговых образований, и русская молодежь использует сленг чаще, чем молодые поляки. Поэтому в целом для восприятия текста русской аудиторией такой подход к решению переводческих проблем является оправданным. Неоправданными можно считать моменты, когда переводчик заменяет сленг польского языка нейтральной лексикой, что приводит к потерям на стилистическом уровне.

#### ЛИТЕРАТУРА:

1. Берегівська Е. Молодіжний сленг: формування і функціонування / Е. Берегівська // Питання мовознавства. – 1996. – № 3. – С. 32–41
2. Земская Е. Активные процессы современного словопроизводства / Е. Земская // Русский язык конца XX столетия (1985–1995). – М. : Наука, 1996. – С. 90–141.
3. Борисова-Лукашанец Е. Современный молодежный жаргон / Е. Борисова-Лукашанец // Русская речь. – 1980. – № 5. – С. 51–55.
4. Єрмакова О. Слова, з якими ми всі зустрічалися. Тлумачний словник загального жаргону / О. Єрмакова, Е. Земська, Р. Розіна. – М., 1999. – 320 с.



УДК 81.255

## VIABLE TECHNOLOGIES IN TEACHING REGISTER-BASED TRANSLATION/ INTERPRETING

**Mykhaylenko V.V., Doctor of Philological Sciences, Professor,**  
Professor at the Department of Translation and Philology  
*Ivano-Frankivsk King Danylo Galytskiy University of Law*

The present paper is focused on the Algorithm of Teaching Translation / Interpreting based on linguistic and translation competence and performance skills. The term register-based concerns a professional discourse of Economy characterized by specific lexis and idioms and represents a conceptual Economy system of the English language worldview. The algorithm includes 11 steps among which the Think-Aloud Protocol in the reformulated form to make the process of interpreting more creative.

**Key words:** translation/interpreting, algorithm, register-based, professional discourse, think-aloud protocol, source language (text), target language.

У статті запропоновано алгоритм навчання перекладу, який включає 11 кроків, серед яких протокол тих дій перекладача, які він здійснив у процесі перекладу, причому протокол передбачає не оцінку праці перекладача, а розвиток його творчого потенціалу. Об'єктом аналізу є професійний текст економічного дискурсу.

**Ключові слова:** переклад (усний і письмовий), алгоритм перекладу, професійно спрямований текст, протокол дій перекладача, мова оригіналу, мова перекладу.

### **Михайленко В.В. ПРАКТИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБУЧЕНИИ ПЕРЕВОДУ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ДИСКУРСА**

Настоящая статья представляет собой 11-шаговый алгоритм обучения переводу. Сюда включён также протокол действий переводчика, которые он предпринимал в процессе перевода, причём протокол предполагает не оценку работы переводчика, а развитие его творческого потенциала. Рассмотрен синтез лингвистических и переводческих компетенций, технологического перевода и личностного перевода.

**Ключевые слова:** перевод (устный и письменный), алгоритм перевода, профессионально ориентированный текст, протокол действий переводчика, язык оригинала, язык перевода.

**Introduction.** A faithful translation of the English economic text into a Ukrainian one cannot be achieved unless Economy culture of the countries is introduced to the Translation training Curriculum. We suggest overhauling major objectives of the Economy-based translation training: a) excellent skills in the working languages (Semester 1-2); b) a full appreciation of Translation as a basis of translation theories and professional activities and practicum in literary translation. (Semester 2); c) specificity of economic translation (Semester 2-3); d) training students in different types of economic translation (Semester – 4) and practicum in computer translation; e) economic translation practicum in the professional status (Semester 4); f) the conceptual system of Economy branches provided by instructors from the Economy Department. And semantic domains of the Economy conceptual systems provided by instructors from the Department of Translation (Semester 5-6); g) theories of translation (Semester 6) and practicum in the future professional job (semester 7); h) new innovative technologies in translation and new trends in linguistics in the contrastive

framework plus probation in the World Economy institutions (consecutive, conference and sight translation (Semester 8). Translation theories and linguistic background are not useless as “some professionals” might say that trainees need the field professional skills only, not the academic theories. When the beginners or non-professions have to translate different professional discourses they come to senses that linguistic and translation theories are aimed at ensuring trainees to transfer the author’s intended meaning of the Source Text and culture into the Target Text and culture [4; 8]. The term register-based concerns a type of discourse or a professional discourse [9, p. 56-59] in TEFL Methodology it corresponds to the term of LSP. Thus, Economic English is a professional discourse characterized by specific lexis and idioms and represents a conceptual Economy system of the home country. Naturally, economy-based translation must reflect the ethno-cultural view of the Source Language (SL) using the Target Language (TL) means. Wang Ling underlines that “the goal of register-based translation is to reproduce an economic text in the TL which has the same meaning as the ST



and transfer the economic culture of the ST to the TT” [7, p. 37; cf.: 3]. The end-goal of the present paper is to elaborate an algorithm of various types of activities for the Economy-Based Translation, a wedlock of linguistics and translation. The object of the investigation is a text fragment from the book “Marketing Strategy,” by Steven P. Schnaars, samples of its Ukrainian translations by students and computer (see the conceptual system of economy [10, p. 170–173]).

**Discussion.** Demand for language services is booming and the global growth in demand for instant access to interpreting is an important part of this expansion. New appliances in the field of translation address the shortcomings in natural language processing and the system elaborated for those appliances can process any document containing multiple languages without human intervention. We live in the ubiquitous network society in which anyone can connect to the Internet and enjoy translation service anytime, anywhere. Translation technology has two more advantages – employing language access technology to facilitate translation and interpretation is cost-effective and time-saving. But analysing the final product, i.e. the TT and comparing it with the ST one can feel that most extra-linguistic information is left behind and the speaker's intended meaning is revealed, besides the non-verbal information is not ‘read’ by the translator either. Our opinion is that both types of translation/interpreting – technological and human – can correlate. The main aim of training translators/interpreters is to provide them with the linguistic and translation competence, develop their translation/interpreting performance and show the way of retrieving all the information possible from the ST and re-verbalize it into the TT. In the algorithm suggested Think-Aloud Protocol (elsewhere TAP) finds its place in the reformulated form. TAP is originated in the field of psychology and has been used in many disciplines [3]. Although each study may vary slightly, the expectation is that trainees faced with a specific task, such as translating, participants will verbalize whatever comes to mind while performing the assigned task. In the think-aloud experiments [2] participants, ESL undergraduates, and Translation learners, are asked to express everything that goes on in their minds while they were translating – difficulties and success. The atmosphere of the experiment should be stress-free and the participants should not have the feeling that they are being criticized for their translations [5, p. 56].

**Experimenting.** Translation technologies are changing the translation profession, raising a lot of questions in translation investigation and, primarily to the issues still waiting to be solved. We are in search of the ways to enact all the intellectual abilities of bilingual trainees in the process of translation. We have elaborated an algorithm based on the synthesis of linguistic and translation theories including TAP into the Methodology of Teaching Translation and Interpreting [11, p. 481–483] for trainers to recall the activities which occurred in their minds in the process of translation. Rather TAP will be used for the analysis of the translator's choice. The translator and hearers would help each other to overcome stumble points on the way to perfect translation. Here are the main steps of the algorithm.

1. SCAN THE TEXT from top → down (a sample of professional discourse of Economy [10, p. 56–59]) TO PINPOINT UNFAMILIAR WORDS. Scanning requires that the trainee browses the text looking for specific information. When trainees discover the key words being searched for, they will be able to recall the exact content of the text. Here is the ST: *Business owners have two basic choices when marketing their products. First, they can create products and then find ways to generate demand among customers. For example, a company might promote a new product for which there is no existing need by creating consumer demand with a series of compelling advertisements. The second option is to identify consumer needs and then create products that meet those needs. The latter approach is called the “market pull” model of marketing, because it relies on consumer demand to pull the product to the marketplace, rather than having to push the product on consumers, according to the book “Marketing Strategy,” by Steven P. Schnaars.*

2. SKIM THE TEXT TO UNDERSTAND THE CONTEXT. Skimming is used to familiarize the reader as quickly as possible with the material to be read. It is also a rapid reading focusing on the TITLE (*Promoting a product*); Headings: *Two models of promotion*; TOPIC SENTENCE (*Business owners have two basic choices when marketing their products*); SIGN POSTS (*product, consumer, product, , options, etc.*) to get the main idea as well as effective preliminary step to reading thoroughly after skimming which provides an “overview” of the text, e.g.: *There are two ways of promoting products to the marketplace, first, to pull the product to the market and to push the product on consumer.*

3. CONSULT DICTIONARIES (MONOLINGUAL AND POLYLINGUAL), ENCYCLOPEDIAS, REFERENCE BOOKS, AND ELECTRONIC SOURCES. Write unfamiliar words and phrases underlined to look up them in the lexicographic and encyclopedic works and electronic devices. Try to verify their meaning and its use in the context, for instance, *market* may have two dominant component in its lexical meaning: 1) *a public gathering held for buying and selling merchandise*; 2) *the entire enterprise of buying and selling commodities and securities* (American Heritage). In the given text the second component is dominant. Then the lexeme *consumer* may be monosemantic in the Economy discourse: 1) One that consumes, especially *one that acquires goods/services for direct use or ownership rather than for resale or use in production and manufacturing* (American Heritage).

4. READ THE TEXT ALOUD. Reading-Aloud like Talking-aloud may help trainees concentrate on the text semantics, stress the key words, the main characters and a string of events. Our main objective is that trainees need to think while they are reading. Using modeling (reading activities → reading-understanding/not understanding), coached practice (engaging all students and if necessary they must be provided *with guidance*) and reflection, they can work out strategies to think while they read and build up their text comprehension.

5. MAP THE BASIC CONCEPT AND ITS CONCEPTUAL SYSTEM IN THE ST. There are the following concepts in the ST and the TT: marketing «маркетинг», promotion «просування», market «ринок», consumer «споживач», company «компанія», strategy «стратегія», etc. We shall analyse the lexical meaning of the lexeme representing the conceptual system, e. g: marketing, n. 1) *the act or process of buying and selling in a market*; 2) *the commercial functions involved in transferring goods from producer to consumer*. It may include several components represented by the following lexemes: 2.1) *business of buying and selling a specified commodity*; 2.2) *a market price*; 2.3) *geographic region considered as a place for sales*; 2.4) *a subdivision of a population considered as buyers*; 2.5) *the opportunity to buy or sell; extent of demand for merchandise*; 2.6) *an exchange for buying and selling stocks or commodities*; 2.7) *the entire enterprise of buying and selling commodities and securities*. The noun *promotion* can reveal such components in its lexical meaning: 1) *the act of promoting or the fact of being promoted*; 2) *advancement in*

*rank or responsibility*. 3) *encouragement of the progress, growth, or acceptance of something; furtherance*; 4) *advertising; publicity*, any component mirrors the megaconcept of “economy”. Note: there are two lexemes ECONOMY (The system or range of economic activity in a country, region, or community (see: American Heritage) and ECONOMICS “the social science that deals with the production, distribution, and consumption of goods and services and with the theory and management of economies or economic systems, see: American Heritage, in English and one lexeme *економіка* Ukrainian which stands for the both concepts [10, p. 170–173]. Sometimes it is used in the first meaning and the other meaning may be specified as “economic theory”, likewise, cf.: English “promotion” and Ukrainian “akt-siya”. Therefore, one must be careful with term translation – the semantic value of “equivalents” may not coincide in SL and TT and verified in the context. A range of definitional, componential, distributional and discourse analyses serves as instruments of selecting components for the translation.

6. COMPRESS THE SL TEXT. It will reveal the level of the trainees’ text comprehension and their ability to retrieve the main information from the text. Here is a sample of the compressed text: *There are two ways of promoting products to the marketplace, first, to pull the product to the market and to push the product on consumer*. Note: the basic concepts of the ST must be further reflected in the TT.

7. TRANSFORM THE ST PREICIS INTO THE TT. Here is an example: *\*Існують два способи просування товарів на ринок: по-перше, представити продукт на ринку, по-друге, рекламувати продукт споживачам*. We suggest Translation students, Ukrainian students, and Economy students working together. The latter can serve as stylistically correct-incorrect filters of the TT. In their collaboration they can effectively exchange their respective language skills. It will help Translation trainees can avoid such “gaffes” like “promotsiya tovaru”.

8. GROUP WORK: INSTRUCTOR READS THE TEXT (THE CNN HOSTPACE) → STUDENTS GIVE THEIR TRANSLATION IN CHORUS. This type of exercise can be offered to the students to overcome some psychological moments and a negative impact of the group assessment. For the beginners a word-for-word translation is preferable (see: Mundi, 2016).

9. CONSECUTIVE INTERPRETING: SPEAKER (READER) → INTERPRETER. The exercise helps trainees to continue developing



the translation memory volume: from a word/phrase → sentence of different structures → a paragraph. During Consecutive interpreting the interpreter has to stop every 1–5 minutes after each paragraph. The pauses much depend on the paragraph length the interpreter can memorize. Accordingly s/he has to make notes in the SL while transferring into the SL. The recent translation technologies assume that translation is a phrase-replacement process. They separate the Translator from the Sender and the Receiver turning communication into databases, i.e. the translation process loses the human component which can reveal intentional meanings of communication.

10. CONFERENCE INTERPRETING: SPEAKER (READER) → INTERPRETER. It can be recommended on the intermediate stage or rather the final stage of training. This is the most complicated task, when language rules (forms, word order adequate synonyms and antonyms, stylistic features) and translation requirements are linked to transfer the ST into TT semantics. The trainee must translate the sentence into the TL and simultaneously listening to and comprehending the next sentence in the SL. And the simultaneous translator is either a booth and earphones, or together with the speaker surrounded by hearers.

11. PRESENTATION OF INDIVIDUAL TRANSLATIONS AND THINK-ALOUD PROTOCOLS. Every participant demonstrates his/her variant of translation for a further discussion and perfecting it into a final product. The instructor or the trainer must take care that every point of view is counted and no leader's opinion can prevail [11, p. 128]. In addition, the atmosphere of the experiment should be stress-free, friendly and respectful. The trainees should not have the feeling that they are being criticized for [5, p. 179] their translations and assessed [54, p. 56; 3]. Such atmosphere must pave the way to TAP aimed at explaining their choices. It is a method employed in psychology, reading, writing, translation research, decision-making and process tracing to gather data in usability testing in product design and development. TAPs have been used in researching translation between two written languages and applying this method to the interpretation requires its adaptation, which is nearly impossible in the case of consecutive and simultaneous [11, p. 128]. We fully agree with Amanda Smith's opinion that the interpreters cannot analyze their own interpreting process. According to our observation the trainees can manage it together with their

team members after completing the task, specifying decision-making process, facts conditioned translation choices in the moment, and monitoring and correction strategies. Because we put forward the point for discussion: how to make a final translation better. When comparing the TT and the ST or when looking at errors, one could speculate in retrospect about what had happened in the mind of the translator ("the black box") during the translation process [2, p. 111–127]. And to encourage the beginners in translation we offer them to proofread, edit and evaluate a CAT of the ST in the TT: *\*Власники бізнесу мають два основні варіанти щодо маркетингу продуктів. По-перше, вони можуть створювати продукти, а потім шукати способи, щоб генерувати попит у споживача. Наприклад, компанія може сприяти попиту на новий продукт, у якому немає очевидної необхідності, створюючи споживчий попит низкою переконливих реклам. Другий варіант полягає в тому, щоб визначити споживчі потреби, а потім створювати продукти, які відповідають цим потребам. Останній підхід називається "market pull"-модель, оскільки вона спирається на споживчий попит і виводить продукт на ринок, а не підштовхує до нього споживачів.* After the critical review the students can be reminded on recording their next translation and Think-Aloud Protocol. Their analysis must follow the next model: the word level → phrase level → sentence level → discourse level to miss neither linguistic nor translation features. On the latter level the trainees are asked to specify some cultural differences which still exist in the economic relations of the English-speaking countries with the consumer needs in focus and Ukraine with the product sale in focus. The foci revealed can influence the semantic and formal structure of the TT. The anticipated outcome is that these verbalizations will give a better understanding of "the levels, steps, units of processing, the role of the interaction of SL and TL, and the amount of "proceduralization" [2, p. 115].

**Conclusion and perspectives.** Different fields of research may relate to translation technology and correlating they can enrich each other. The algorithm suggested in the paper is based on uses (identifying students' locus of attention), challenges (practicing, verbalizing must follow the concept), issues for discussion (solutions to challenges) and it may be overhauled, re-modeled in translation practice, but it has been already verified and therefore it has the right to its existence in training translators' kit.

CAT assists translators in their work but does not do it for them and therefore it does not eliminate the human translator from the process. TAP is one of the effective tools of cognition to reveal the translators' background knowledge for retrieving additional information from the ST to make the TT more appropriate to the ST. The TAP can also reveal some difficulties in teaching future translators. Therefore, the results of the analyses can then form a basis for training translation methodology. The graduate studies in interpreting must include the implications of technological developments for different interpreting modes as well as interpreting remote, media, telephone, videoconference, and website) aided by technical mediation.

---

#### REFERENCES:

1. Boudlal A. On the Teaching of Legal Translation on the University Level / A. Boudlal // *Cultures and Languages in Contact*. – El Jadida : Moroccan Culture Research Group, 2011. – P. 23.
2. Dechert H. Thinking-Aloud Protocols: The Decomposition of Language Processing / H. Dechert, U. Sandruck // V. Cook (ed.). *Experiment Approaches to Second Language Learning*. – Oxford: Pergamon, 1986. – P. 111–126.
3. Ericsson K. Protocol Analysis: Verbal Report as Data / K. Ericsson, H. Simon. – Cambridge, MA : MIT Press, 1993 [1984]. – 499 p.
4. Forstner M. CIUTI-Forum 2014. *Pooling Academic: Excellence with Entrepreneurship for New Partnerships* / M. Forstner. – Bern : Peter Lang, 2015. – 485 p.
5. Krings K. Translation Problems and Translation Strategies of Advanced German Learners of French (L2) / K. Krings // J. House, S. Blum-Kulka (eds.). *Interlingual and Intercultural Communication*. – Tübingen : Gunter Narr, 1986. – P. 263–275.
6. Kussmaul P. Think-Aloud Protocol Analysis in Translation Studies / P. Kussmaul, S. Tirkkonen-Condit // *TTR*. – 1995. – P. 177–199.
7. Ling W. The Concept of Legal Culture in Legal Translation: Deconstruction and Reconstruction / W. Ling // *Translation Quarterly*. – 2010. – Vol. 58. – P. 7–9.
8. Munday J. *Introducing Translation Studies. Theories and Applications* / J. Munday. – Oxford : Routledge, 2016. – 376 p.
9. Mykhaylenko V. On the Way to Professional Discourse / V. Mykhaylenko // *Proceedings: IV International Conference "Cognitive-Pragmatic Study of Professional Discourses"*. – Kharkiv : Vasyl Karazin National University, 2014. – P. 56–59.
10. Mykhaylenko V. On Conceptualizing "Economy" in the English Worldview / V. Mykhaylenko // *Naukovi Zapyski. Filol. Nauky. Book 2*. – Nizhyn : NSU, 2014. – P. 170–173.
11. Mykhaylenko V. *A Glossary of Linguistics and Translation Studies* / V. Mykhaylenko. – Ivano-Frankivsk : KDGUL, 2015. – 528 p.
12. Smith A. Think Aloud Protocols: Viable for Teaching, Learning, and Professional Development in Interpreting / A. Smith // *The International Journal of Translation & Interpreting Research*. – 2014. – Vol. 6. – № 1. – P. 128–143.



УДК 81.255.4

## EUPHEMISMS IN ENGLISH POLITICAL DISCOURSE AND THEIR RENDERING INTO UKRAINIAN

**Paliei T.A., Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,  
Senior Lecturer at Department of Foreign Philology  
*Kyiv National University of Culture and Arts***

The article deals with the analysis of functions of euphemisms in English political discourse on the material of political speeches of ex-presidents of the USA. The author gives variants of their translation onto Ukrainian, analyzes translation transformations, which are used for adequate translation.

**Key words:** euphemisms, political discourse, political speech, translation formations, lexical and semantic, grammatical transformations.

В статті проаналізовані функції евфемізмів в англійському політичному дискурсі на матеріалі текстів політичних виступлень екс-президентів США, даються варіанти їх перекладу на український мову, аналізуються перекладацькі трансформації, які застосовуються для адекватного перекладу.

**Ключевые слова:** евфемизм, политический дискурс, выступление, переводческие трансформации, лексико-семантические, грамматические трансформации.

### **Палєй Т.А. ЕВФЕМІЗМИ В АНГЛОМОВНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ**

У статті проаналізовані функції евфемізмів в англійському політичному дискурсі на матеріалі текстів політичних промов екс-президентів США, наводяться варіанти їх перекладу на українську мову, аналізуються перекладацькі трансформації, що застосовуються для адекватного перекладу.

**Ключові слова:** евфемізм, політичний дискурс, промова, перекладацькі трансформації, лексико-семантичні, граматичні трансформації.

Political discourse has repeatedly attracted the attention of researchers from various fields, including linguists, since the connection between language and politics is clear: no political regime can ever exist without communication. Particular attention is paid to its extra-linguistic features as well as tools and technologies of impact on the recipient in order to manipulate his/her mind, for political discourse is the most influential phenomenon in modern political communication [1, p. 27].

A lot of widely-known researchers, including linguists, made great contribution to the political discourse studies: G. Carlin, H. Halmari, O. Sheigal, P. Serio, P. Wodak, A. Belova, L. Synelnikova, T. van Dijk, G. Cook, N. Fairclough, D. Lee, D. Schiffrin and others. A new discipline "Political linguistics" emerged. One of its tasks is "the investigation of manipulation strategies and tactics, their efficiency and rhetoric rules of political argumentation" [2, p. 565]. Linguistic means of conscience manipulation are sentence structure, lexical synonymy, metaphors and expressivity, prosodic and phonetic means [2, p. 567]. Stylistic means are also of great importance. To such stylistic means belong euphemisms.

The problem of political euphemisms and their role in political manipulations have been

studied by G. Carlin, C. Thurlow, H. Halmari, M.S. McGlone, G. Beck, R. Pfister and others. But the problem of their translation into Ukrainian is still far from being solved.

So the task of our research is to research the ways of rendering political euphemisms into Ukrainian on the material of texts published in The New York Times and political speeches of ex-presidents of the USA.

Modern political vocabulary is characterized by the double-nature of its usage, for it may be used for both reporting on information, as well as its concealing; it is not only means of attracting public attention, but also a way to distract or significantly weaken it. The specificity of political discourse is that it defines the political priorities of society, sets parameters of interpretation of political events, directs members of a society in the world of politics, stimulates political activity, which may be implemented directly (beliefs, call to action) or implicitly (creating a certain emotional state, mood, background) and brings together members of a society around certain political groups, alienating other social gatherings.

According to Mikhail Didenko, focusing on a recipient in order to encourage the audience to the public and political reaction is a defining

feature of political communication. Members of political communication are usually representatives of certain socio-political positions, and the exchange of information occurs with sufficiently pronounced pragmatic orientation, the communicative process in politics always has an intentional nature [3, p. 56]. To achieve the goal, an addresser has to present a careful selection and organization of linguistic resources at different levels of the speech interaction.

Addressee is always the final link in a communication and the object of speech influence in political discourse. Sender deliberately builds his/her message according to the conceptual and emotional evaluation model of a recipient, which determines choosing of specific speech means and way of constructing a discourse in general [1, p. 89]. Making up a discourse based on socio-psychological models of a recipient ensures that the information is adequately perceived, which means that discourse performs its communicative tasks. However, the main task of political discourse is to convince the audience of the correctness of a particular position, to impose certain views, and to achieve certain reaction from recipient. That is why political discourse in all its forms is anthropo-directed. In order to realize his/her intentions, sender of a political discourse must predict the recipient, giving him/her the opportunity to construct the discourse adequately taking into account the type of information and its evaluative aspect. While working on the script for the speech, an experienced politician has to carefully think through its composition and linguistic content [4, p. 58–59]. Moreover, each relatively complete semantic fragment of speech (introduction, main part, conclusion) is to be made on the basis of its communicative, contextual, and stylistic purposes.

Thus, according to Natalia Karpchuk, a politician aiming at achieving communicative effect on a recipient while formulating specific expression has to solve both the problem of constructing a model of the recipient, modeling their relationship with the recipient and predicting his reaction [1, p. 121]. To influence the recipient in the course of a discourse a politician uses many technologies at different levels of speech. This can include special tone used to attract the attention of the audience, breaking rules of tenses coordination to highlight the desired aspect, or specially selected vocabulary aiming at evoking the desired emotional response. To implement the illocutionary task (to convey information to the recipient) and achieve perlocutionary effect (to induce the recipient to certain actions) in the

course of political discourse at the lexical level are usually used: neutral vocabulary (world, effect, matter, person, experience, to become, to admit, to carry), book vocabulary (vow, challenges, to neglect, to emphasize), terms (the general maritime law, maritime jurisdiction, admiralty) and nomenclature lexicon (the Civil Code, American admiralty court, the Ministry of Post and Telecommunications, the National Space Development Agency (NASDA) of Japan) [5, p. 114–116]. But it goes without saying, that these are the very euphemisms that come to help to a politician when he/she faces situation of the need of informing or explaining an inconvenient or unpleasant situation which is likely to evoke indignation of a public.

In addition to euphemisms, the political discourse is rich in the use of neologisms, foreign words, metaphors and idiomatic expressions. But all of them in certain cases implement the function of euphemisms. For example, neologisms are used to create expressive and emotional background. A politician can fill neologisms with comfortable and emotional content that is in favour for him/her in a particular situation. Quite often, neologisms are used to describe awkward concepts. In this case, their function gets close to the one of euphemisms. It should also be noted that a politician who successfully uses and creates neologisms is considered to be creative and intelligent person [6, p. 67]. It promotes designing of a positive image of a politician and strengthens his/her influence on the masses. Moreover, in political discourse, there can be traced many figures of concealment and paraphrasing functioning as euphemisms. They are used to mitigate unpleasant messages from the opposition. Political euphemisms help to convince voters, or to change the perception of facts and events that may cause audience's antipathy. They focus on unimportant details, displacing the main information in the background. Often, euphemisation in political discourse can be traced in such aspects as activity and private lives of politicians and their environment, economic and political activities of the authorities and political parties, elections, military campaigns, the means of attack and defense, terrorist or counter-terrorist campaigns, coverage of negotiations and summits in the media, espionage, etc. [7, p. 42]. In general, political euphemisms are the means of semantic manipulation which task is to form ideology of a recipient, and effect on the mind and behavior control of the audience.

It should also be added, that such phenomenon as different semantic organization of information is



closely related to the use of euphemisms in political discourse, that is different nomination of the same concepts by politicians belonging to different parties. In their speech course, these concepts may acquire different nomination, which, respectively, may be interpreted as having both positive and negative nature, for every politician endows these terms with his/her own content. The means of making up political concepts is used to create ambiguity and manipulate the addressee's consciousness as well as to subordinate recipient's views according to the views of a speaker [8, p. 60].

Foreign words may also act as euphemisms in a political speech course. They allow a politician to use various nuances of the concepts, evoke the desired emotions, impress an addressee in terms of linguistics, and to avoid tautology [3, p. 12]. A political metaphor that makes a text easier and interesting, as well as draws the attention of a recipient with the help of unusual constructions is often used to influence recipient in the course of a political discourse. Political metaphor is one of the strongest means of influencing the political consciousness of a society. It serves for changing the current political picture seen by a recipient, urges him/her to take certain steps, and forms the desired emotional state [9, p. 122]. In addition, the metaphor may distract the recipient's attention of weaknesses in the system of reasoning. In general, manipulation with public opinion with the help of linguistic means leads to the fact that ideological connotations of certain words distort their meanings. Lexical-semantic variations in the meaning of words usually occurs in such models as the old word (form) – new content, old content – a new word (form), paraphrase, substitution of concepts, unclear meaning, and semantic contamination. According to Kateryna Serazhym, in order to influence a recipient, politicians deliberately use such language features as flexibility of semantic structure of words, difficulty in distinguishing connotations of direct denotative meanings, denotative and connotative variation in the meanings of the same language units under the influence of social factors, multi-component nature of lexical and pragmatic meaning, the existence of cognitive and communicative, as well as objective and subjective aspects in the lexical meaning, synonymous and associative links between words, as well as modality of expressions and evaluation of semantics [10, p. 6]. So, as one can see, in a political discourse, there are a lot of ways of using euphemisms. They may acquire different forms of expression, though their function always remains the same, that is to implement linguo-pragmat-

ical function of connection between a speaker and audience in order to veil uncomfortable facts and sound more agreeable.

There are cases when a translator should imply addition:

town dump (міське звалище) – volume reduction unit (територія збуту зайвого майна);

The given example demonstrates implementation of synonymous translation. First of all, it should be mentioned, that English-language euphemisms are frequently formed with the help of asyndetic noun clusters. That is the construction inherent to the English language, but not the Ukrainian one. That is why, as a general rule, translation of such clusters should start with the noun standing in the final position. In the given case, it is a noun «unit». The Ukrainian equivalent of this lexical unit is unlikely to render the intended meaning, so it would be agreeable to choose the Ukrainian noun «територія», which does not violate the idea of the expression. Also there should be implied addition and lexical concretisation. However, the last transformation is not obligatory to use, for it violates the neutrality of expression. Another example where addition or expanding is used is:

bum (бомж) – hard-core unemployed (безробітний з обтяжливими життєвими обставинами).

Here is another example of asyndetic noun cluster which translation demands the addition of conjunctions. In this very case, it is the Ukrainian conjunction “з”:

disabled person (людина з інвалідністю) – minimally exceptional person (людина з обмеженими можливостями).

However, there exist cases, when there should be implied omission instead of addition:

invasion (вторгнення) – reinforced protective reaction strike (посилена захисна реакція)

It goes without saying, that the suggested variants of translation do not claim the status of the sole ultimate ones. They may vary, though the principle is to remain the same, that is preserving of positive lexical coloring. The English-language political discourse is characterized by existence of some common widely-used euphemisms that have already acquired their generally-accepted equivalents in the Ukrainian language, but, sometimes, a translator or an interpreter faces a situation when he/she has to render a euphemism which doesn't subject to a direct way of translation. For example, when a company makes layoffs, it is simply resorting to “involuntary methodologies” – “недобровільні методи” [11, p. 8]. When an Air Force missile crashes, it “impacts the ground prematurely” – “передчасне зіткнення із землею”. When a cor-



poration closes a plant, it is a “volume-related production-schedule adjustment” – “регулювання графіку, пов’язане з обсягом виробництва”. Companies that go belly-up have a “negative cash-flow problem” – “проблема негативного грошового потоку” [11, p. 9].

Thus, the use of euphemisms is not a new phenomenon, but it wasn’t until the middle of the XX cent that it started to take the front position in the English-language political discourse. As G. Orwell pointed out in “Politics and the English Language”, an essay written in 1946 [12] but often cited during the wars in Cambodia, Vietnam, and Iraq, “political speech and writing are largely the defense of the indefensible... Thus political language has to consist largely of euphemism, question-begging and sheer cloudy vagueness”. Orwell’s warning that clutter is not just a nuisance but a deadly tool came true in recent decades of American military adventurism. It was during George W. Bush’s presidency that “civilian casualties” (жертви серед цивільного населення) in Iraq became “collateral damage” (побічний збиток) [12].

It was noted that maintaining of evaluative and expressive functions of political euphemisms is provided by the use of lexical and grammatical transformations, especially, the one of holistic transformation. Formal lexical transformations are used to transfer political euphemisms that belong to the international vocabulary or represent a terminological database of a particular industry. Concretization is used to render euphemisms of general semantics which meaning is realized in the context. Modulation is based upon a logical connection between the concepts and allows translation of functionally identical units, especially when functions of euphemisms are combined. Grammatical transformations are used for both translating euphemisms with a specific structure that have no counterparts in the target language, and preventing complications in the course of translation [13, p. 149].

Thus, one may observe the most common euphemisms with the suggested variants of their translation, for example, linguo-cognitive characteristics of euphemisms in political discourse in the light of the theory of conceptual metaphor “WAR IS PEACE” include [14, p. 8]:

For instance, there are some citations from “The New York Times” newspaper:

“Get in, gather the intel, launch a surgical strike, get out, no troops lost. <...> Any time you can use a drone instead of using a Marine, I think it’s a good thing” (The New York Times, 22/08/2012).

Peace keeping action	Миротворчі дії
peace offensive (invasion)	мирний наступ (вторгнення)
peace-keeping force	миротворчі сили
peaceful nuclear device (bomb)	мирний ядерний пристрій
pacification of the enemy (bombing)	умиротворення супротивника (бомбардування)
Atoms for peace (nuclear power)	Атом для миру (ядерна зброя)
Surgical strike	Прицільний удар
protective reaction (bombing)	захисна реакція (бомбування)
pre-dawn vertical insertion (invasion by parachutists)	доцентрова вертикальна вставка (вторгнення парашутистів)
quarantine (military blockade)	карантин (військова блокада)

«Зайти, зібрати дані розвідки, зробити прицільний удар, вийти, жодних втрат військового складу... Щоразу, коли ви використовуєте безпілотний літак замість моделі Marine, ви виростете».

The given example demonstrates that translation of the mentioned-above euphemisms involves the use of neutral vocabulary which may significantly influence perception of the event by public. Moreover, it is likely to remain uncomprehensible for some people, which, in its turn, plays a role of a ling-pragmatic means of influencing the masses. Thus, that very case of the use of euphemisms involves direct literal translation.

“Representatives of more than 60 nations and organizations <...> asked the United Nations to begin planning for a peace-keeping force, even as prospects for a diplomatic way out of the conflict appeared dim”. (The New York Times, 02/24/2012).

«Представники більш ніж 60 країн і організацій <...> звернулися з проханням до Організації Об’єднаних Націй щодо початку планування дій для миротворчих сил, тоді як перспективи дипломатичного виходу з конфлікту залишилися туманними». (The New York Times, 02/24/2012).



The mentioned-above example includes a euphemism formed with the help of asyndetic noun cluster construction. The translation of this euphemism has already become fixed due to the wide use of this utterance. The particle “keeping” (підтримуючі) has experienced a substitution by the Ukrainian lexical unit “творити”. Thus, the meaning is a little bit violated, but the idea remains the same, that is the “forces creating or maintaining peaceful state of the situation”.

There are also some examples of political euphemisms of conceptual metaphor “LIE IS TRUTH”:

Poetic truth (lies) to stretch the truth (to lie) stranger to the truth (habitual liar)	Гоетична правда (брехня) перекручування правди незнайомий із правдою (закоренілий брехун)
economical with the truth	видавати правду маленькими порціями з одного боку істини (неправда)
to one side of the truth (untrue) Embroidery (lying) to embroider the truth	прикрашання (брехня) прикрашати правду
to embroider reality to embroider the facts (to lie)	прикрашати реальність прикрашати факти (брехати)

The translation of the given euphemisms also demonstrates yearning for literal way of rendering these lexical units. The euphemism “economical with the truth” may be regarded as an exception. Surely, it may be translated literally, but it doesn’t seem to sound natural in the target language. That is why there should be implied such a transformation as synonymous translation or the method of explanation: «видавати правду невеликими порціями, видавати правдиві факти не в повному обсязі». For example:

“After Bild disclosed the loan, Mr. Wulff faced criticism that he had been economical with the truth in previously maintaining that he had no business relationships with Mr. Geerkens, a friend”. (The New York Times, 01/02/2012).

«Після того, як Bild відкрив кредит, пан Вульф зіткнувся з критикою з приводу того, що він не в повному обсязі видавав правдиві факти, раніше стверджуючи, що в нього не було ділових відносин із паном Гіркенсом, його товаришем» (The New York Times, 01.02.2012).

The given example demonstrates an attempt to soften the truth with the help of euphemisms. The person is accused of concealing the truth, though he is not called a liar directly. The linguo-pragmatic feature of this utterance lies in attempting to preserve the more or less positive image of the person spoken about and, thus, creating a positive evaluation of his actions. Another instance of presenting lie as truth is:

“It would be hard to exaggerate how far To Save America repeats the plot of the earlier election book – with Obama now, rather than Clinton, cast in the role of big-government intruder, and the bogey of the “secular-socialist machine” lifted from Fox News without much elaboration or embroidery” (The New York Review of Books, 01/12/2012).

«Було б важко перебільшити, наскільки книга «Врятувати Америку» повторює сюжет попередньої передвиборної книги – разом з Обамою, а вже не з Клінтоном, відлитим у ролі високопосадовця-порушника, і залякуванням «світсько-соціалістичною машиною», здертою з Fox News без особливого доопрацювання чи прикрашання».

It is obvious, that this euphemism is possible to render with the help of literal translation.

To speak about more recent examples of usage of euphemisms in political discourse, it is reasonable to cite Hillary Clinton who has got into trouble when she claimed to have been pinned down by sniper fire while on a trip to Bosnia. When video footage revealed the episode had been a figment of her imagination, she went in front of the cameras and admitted to “mis-speaking” [9, p. 210]:

“I did mis-speak the other day. You know this has been a very long campaign so occasionally I am a human being like everybody else”.

«Я неправильно нещодавно дещо висловилася. Ви знаєте, ця кампанія має дуже затьяжний характер, а я все ж така ж людина, як і всі інші».

The results of the research have shown that the usage of euphemisms was characteristic of political texts which imply that politicians cover up the true nature of political events, deceiving the public with nice-sounding words implementing the ling-pragmatic characteristics of usage of euphemisms.

The given paper regards different types of translation transformations, such as formal, lexical-semantic, grammatical and lexico-grammatical. It was shown, that their usage is determined not only by lexical and grammatical gaps, but also by the functions that are performed by these

euphemisms in the original text. The study found that euphemistical nomination in the lexical systems of different languages is relative and often do not coincide. It was also found that one of the characteristics of the translation of political euphemisms in the political discourse is a combination of different types of transformations, which increases the reliability of the source language text reproduction.

---

#### REFERENCES:

1. Фоменко О. Лінгвістичний аналіз сучасного політичного дискурсу США (90-ті роки ХХ століття) : дис. канд. філолог. наук, 10.02.04 / О. Фоменко. – Київський університет ім. Т.Г. Шевченка. – К., 1998. – 195 с.
2. Селіванова О. Лінгвістична енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля. – К., 2011. – 843 с.
3. Benveniste É. Euphémismes anciens and modernes: Problèmes de linguistique générale / É. Benveniste. P. : Die Sprache, 1949. – 368 p.
4. Шварцмантель Д. Идеология и политика; Гуманитарный центр / Д. Шварцмантель. – Москва, 2009. - 312 с.
5. Shu. The Features of English Political Euphemism / Shu. – T. : Liu, 1995 – 214 p.
6. Гребенник Г. Интеллигенция и политика / Г. Гребенник. – Москва, Феникс, 2009. – 384 с.
7. Enright D. Fair of Speech / D. Enright. – L. : Oxford University Press, 1986. – 268 p.
8. Halmari H. Political correctness, euphemism, and language change: The case of “people first” / H. Halmari. – Sam Houston State University, USA, 2003. – 211 p.
9. Keyes R. Euphemania: Our Love Affair with Euphemisms / R. Keyes. – N.Y. : Little, Brown and Company, 2010. – 380 p.
10. Ibi M. Politics and the English Language Euphemisms article / M. Ibi. – N.Y. : The Economist newspaper, Thursday, 19 August, 2010.
11. Thurlow T. Euphemism or political correctness? article / T. Thurlow. – N.Y. : The Planet politics newspaper, Wednesday, 2 March 2011.
12. Orwell G. Politics and the English Language essay / G. Orwell. – L. : Horizon, 1946.
13. Рахилина Е. Лингвистика конструкций ; Азбуковник / Е. Рахилина. – Москва, 2010. – 584 с.
14. Smith T. Making murder respectable: Euphemisms article / T. Smith. – N.Y. : The Economist newspaper, 2010.



УДК 821.111-512.145:141.336 «15/16»

## КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ВІДТВОРЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ У ВИБРАНІЙ ПОЕЗІЇ ЗАХОДУ Й СХОДУ XVI – XVII СТ. (ЄЛИЗАВЕТА І АНГЛІЙСЬКА ТЮДОР – РЕЗМІ)

**Смольницька О.О., к. філос. н.,**  
старший науковий співробітник відділу української філології  
*Науково-дослідний інститут українознавства*  
*Міністерства освіти і науки України*

У статті порівнюється зображення емоційного стану в пограничних ситуаціях на прикладі лірики державних діячів і меценатів – Єлизавети I Англійської Тюдор і кримського хана Багадир Герая I (псевдонім Резмі). Досліджується феномен частого перетікання любовної тематики в тематику політичну й філософську. Аналізується символіка християнської й мусульманської культур, закодована в поезії.

**Ключові слова:** переклад, поезія, символ, погранична ситуація, сублимація, Ерос, Танатос.

В статье сравнивается отображение эмоционального состояния в пограничных ситуациях на примере лирики государственных деятелей и меценатов – Елизаветы I Английской Тюдор и крымского хана Багадыр Герая I (псевдоним Резми). Исследуется феномен частого перетекания любовной тематики в тематику политическую и философскую. Анализируется символика христианской и мусульманской культур, закодированная в поэзии.

**Ключевые слова:** перевод, поэзия, символ, пограничная ситуация, сублимация, Эрос, Танатос.

### Smolnytska O.O. COMPARATIVE ANALYSIS OF THE EMOTIONAL CONDITION REFLECTING IN THE SELECTED POETRY OF THE WEST AND THE ORIENT OF THE 16TH – 17TH CENTURIES (ELIZABETH I OF ENGLAND TUDOR – REZMÎ)

The article researches the reflecting of emotional condition in the limit situation in the lyrics of statesmen and patrons of the arts, who were Elizabeth I of England (Tudor) and the Crimean Khan Bahadyr Geray Khan I (pseudonym Rezmî). The phenomenon of the frequent transfer of the love theme in the political and philosophical aspects is examined. The symbolic of Christian and Muslim cultures encoded in the poetry is analyzed.

**Key words:** translation, poetry, symbol, limit situation, sublimation, Eros, Thanatos.

**Постановка проблеми.** Погранична ситуація (К. Ясперс – die Grenzsituation) як стимул творчості є предметом вивчення філософії, психології тощо, проте це питання недостатньо розроблене в компаративному ключі, зокрема, у поезії державних діячів Заходу й Сходу. Приналежність цих поетів до різних культур і віри не означає тотального незбігу у творчому підході, оскільки найкращі зразки лірики неодноразово створювалися під час стресу як прагнення віднаходження катарсису. Розширення методології та фактичної бази сприяє винаходженню комплексного аналізу й глибшому пізнанню проблематики. Зокрема, це стосується психології творчості – відтворення (чи навпаки, анонімного змалювання) емоційного стану в пограничних ситуаціях, що створює нові можливості для перекладознавства, філософії, літературознавства. Так, незважаючи на різну традицію канонічних форм у поезії, наявні спільні мотиви у філософській і любовній ліриці рішучих політиків – Єлизавети I Англійської Тюдор (1533–1603, коронувалась у 1559 р.) і кримського хана Багадир Герая I Хана (I Bahadır Geray

Han, псевдонім Резмі, Rezmî, 1602–1641, був при владі з 1637 р.). Ідентифікація творчості Резмі має місце як у кримськотатарській культурі, так і в турецькій (оскільки Кримське ханство було васалом Туреччини, і сьогодні наявні розвідки про літературу ханів саме в цій державі, турецькою мовою). Попри різний час перебування при владі (Єлизавета керувала 44 роки, Багадир Герай – чотири роки шість місяців [20]) і роки життя (англійська королева прожила 70 років, Резмі – 40; в Єлизаветиній смерті немає нічого кримінального, хоча на королеву були замаху; хан умер від чуми при облозі Гезльова – нинішньої Євпаторії, але обставини були підозрілі й нагадували отруєння (найімовірніше – турками) [4, с. 255]<sup>1</sup>), обидва діячі уславились як меценати й творчі особистості, їхню добу можна назвати золотим віком, це розквіт мистецтва, але й постійні війни для зміцнення держави. Освіта як чинник формування політичної осо-

<sup>1</sup> Так само несподівано від чуми, у важливий для війни момент, умер тесть і дядько Резмі, Гази II Герай Бора. Ці обставини також підозрілі: кримські хани часто ставали жертвами отруєння.

бистості, уміння віршувати й узагалі знатися на мистецтві були спільними для виховання державних діячів різних культур (зокрема й української – поезія гетьманів). Прикметно, що за життя монархи сприймалися підданцями й узагалі сучасниками передусім не як письменники, а як державці, але сьогодні досліджується їхня непересічна творчість. Вражає кількість поетів у Британії, Італії тощо XVI – XVII ст. і в Кримському ханстві [23]. Незважаючи також на різницю у фемінному (Єлизавета) і маскулінному (Резмі) сприйнятті, а також на розбіжності в «західному», християнському, та мусульманському світогляді, вірші обох державців, як і біографії, можуть розглядатися в одному «векторі». Це епоха (Ренесанс і початок бароко), сама діяльність обох державних діячів (зокрема меценатська), урешті-решт, складність їхньої боротьби за престол, доведення права на владу, постійний ризик навіть на троні. Постаті обох вельможних поетів виявляють цікаву амбівалентність: зовнішня привабливість (у свідченнях і спогадах сучасників), ораторський талант, витонченість мислення й творчого стилю, глибоке знання етикету, але водночас – прихований темперамент, а також постійне визначення компромісів між особистим і політичним (або під час контактів з іншими державними діячами: Франція, Шотландія, Іспанія тощо – в Єлизаветі; Османська імперія, Річ Посполита тощо – у Багадир І Герая). Цитування Єлизаветиних віршів подається в нашому перекладі, Резмі – у перекладі М. Стріхи.

#### **Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Паралелі між європейською літературою християнської культури й зразками орієнтального красного письменства вже проводилися в сучасних українських студіях ([12], [14], [17–18]). Зокрема, М. Стріхою і С. Трош (Сластьон) порівнювалися біографії та любовна лірика Філіпа Сідні й Резмі як сучасників ([18]), а також епітафії Бена Джонсона й гіпотетичного автора фунеральної пам'ятки Іслям Герая ([17]), зіставлялися біографічні моменти й лірика Роксолани із життєписами й поезією інших діячок Відродження ([14]). Суфізм (суфійство), доктрини якого дотримувалися кримські хани (згаданий містичний аскетизм глибоко позначився навіть на тюркському фольклорі; без урахування принципів цього вчення не будуть зрозумілі навіть зовні смішні анекдоти про нелогічну поведінку Ходжі Насреддіна як трикстера), в Україні був запроваджений вичерпними розвідками

А. Кримського, але досліджувався загалом на прикладі Сходу, причому не філологічно, а філософськи (С. Єськов, М. Лубська, В. Лубський, М. Попович тощо); у літературознавчому аспекті таких розвідок замало (С. Павличко, І. Прушковська, М. Стріха, С. Трош та ін.). Проте відкриття поезії англійського Ренесансу, бароко й Реставрації, а також східної лірики саме в українському перекладі ще неповне, воно лише здійснюється, вимагаючи різнобічного підходу. Лірика Єлизавети I як жіноча (але умовно «жіноча») ще не порівнювалася з «чоловічими» віршами Резмі, хоча в поетичному світогляді обох авторів наявні паралелі.

**Постановка завдання.** Мета – зіставлення змалювання емоцій у поетичних текстах англійської королеви й кримського хана.

Відповідно до мети ставляться такі **завдання**: 1) порівняти політичні біографії обох діячів; 2) схарактеризувати тематичні особливості орієнтальної поезії; 3) проаналізувати мотивацію вибору творчого псевдоніму; 4) концептуально дослідити бойовий характер лірики Єлизавети I та Резмі; 5) простежити міфологізм і контекстуальність обраної для змалювання в текстах символіки.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Порівняння ключових подій до отримання влади Єлизаветою Англійською та Резмі. **1) Єлизавета:** Генріх VIII, якого принижувала особисто і як політичний ворог його дружина Анна Болейн, шукав причини для страти небезпечної жінки. Єдиною вагомою причиною було твердження про подружню зраду (хоча насправді Анна не зраджувала Генріха). Отже, Єлизавету, народжену від цього шлюбу, безпідставно оголосили незаконною, вона не мала права на престол (і цим фальшивим найменуванням її називатиме, зокрема, Марія Стюарт). У 1554 р., після вступу на престол Марії I Тюдор Кривавої (коронувалася в 1553 р.), Єлизавету ув'язнили в Тауері, а потім прирекли на заслання в маєтку Вудсток (графство Оксфордшир). Принцесу підозрювали в змові проти королеви Марії, хоча оточення Єлизавети присягалось, що королівська сестра нічого не знала про змову. В ув'язненні та на засланні принцесі не дозволялося писати листи, а книги їй привозили лише за строго вказаним переліком. Проте Єлизавета не полишала інтелектуальної праці: відомо, що коли в принцеси спитали про її бажання, вона попросила саме книги, а також надати їй можливість робити художні переклади.



У 1558 р. Марія померла. Єлизавета коронувалась у 1559 р. [5, с. 1]. **2) Багадир I Герай:** виховувався в балканському селі Янболу (під турецькою владою) як рехін – заручник. (Село було пожалуване майбутньому хану як маєток) [20]. Таким був шлях багатьох кримських ханів. Як і Єлизавета, отримав прекрасну освіту та вже в юності відзначився як поет [4, с. 236]. Можна виокремити амбівалентність статусу обох діячів у цей період: з одного боку, їх готували як монархів, з іншого – непевне становище, порівняно обмежений простір і страх перед убивством.

Зовнішня риса східної поезії, зокрема й аналізованої в статті, – любовна тематика. Проте насправді зміст орієнтальних віршів набагато складніший (досліджено в багатьох працях А. Кримського), він не вичерпується навіть глибоким суфійським наповненням лірики Резмі та ін. Отже, для з'ясування деталей і мотивації порівняння з лірикою Єлизавети Англійської слід здійснити аналіз в історичному контексті.

Орієнтальна поезія алегорично розповідає про пізнання (передусім богопізнання), причому ключовим є страждання як розвиток душі. Тут важливе розуміння символіки, яка, попри яскравість і навіть позитивність, є складною. Наприклад, популярний орієнтальний символ бірюзи має розгорнуту конотацію: на Сході вірили, що цей камінь допомагає закоханим і мирить подружжя, бо виріс із кісток умерлих від кохання [3]. Тобто це поєднання Еросу й Танатосу, яке не є рідкісним в орієнтальній традиції. Якщо зважити на те, що це перське вірування (а вплив Персії на культуру інших східних народів був великим), то можна простежити цікаві паралелі із сублимацією на прикладі рослинних символів у Резмі (проаналізовано нижче).

Спільною рисою в обох авторів і державних діячів є використання псевдонімів. Єлизавету за життя називали Бельфебою, Глоріаною та ін. (тут не згадуються численні компліментарні та гіперболічні порівняння у тодішніх текстах на честь королеви, як у поемі Е. Спенсера «Королева фей»). Провідні корені її псевдонімів – «добро», «краса», «слава». Цікаве інше найменування й емблема Єлизавети – «Єдиний Фенікс усього світу» [2, с. 142], спрямоване на завойовництво й водночас на відродження країни. Кримські хани, «володарі обох материків», творили під псевдонімами (як і взагалі східні державні діячі), таким чином забезпечуючи собі певну анонімність і від-

галужуючи власне творчість від політичної діяльності (так само наприкінці XIX ст., уже в православній культурі, вчинить великий князь Костянтин Романов, пишучи і видаючись під криптонімом «К. Р.»). Псевдонім «Резмі» означає «воїн», «борець», «боєць» (турецький аналог *savaşçı* [21, с. 55]). Це можна розуміти й прямо, і алегорично: автор – борець за власну релігію. Поезія кримських ханів використовувалася в боях, на її слова створювали пісні (які ставали народними), цим пояснюється й вибір особливого ритму (аналогічно – в арабській андалузській ліриці, зовні любовній чи філософській, але по суті бойовій), проте здебільшого ці тексти були гаслами, віршованими «закликами». Можна стверджувати, що твір із приватного ставав універсальним, уже не належачи самому автору. Найбільш яскраво така тенденція виявилася в поезії тестя Резмі, Гази (Газі) II Герая «Бори» (II Gazi Giray Han, або II Bora Gazi Geray, 1551–1607, ханом був із 1588 р.; прізвисько означає «буря», «буревій», ), який творив під псевдонімом «Газайі» (Gazayî, або Gazâyî – «гази, який пише газелі» [1]; творчість досліджена А. Кримським, І. Франком та ін.). Ім'я та псевдонім цього хана означають «гази», тобто (з арабської) добровільний воїн, ідейний борець за іслам, активний діяч «справедливої війни». Статус борця за іслам був дуже почесним і рідкісним. Отже, в обох випадках заявлено особисту позицію поета, яка була невіддільна від політичної та релігійної. Єлизавета як протестантка (але з політичних причин толерантна до католиків) обстоювала свій вибір конфесії з юності, незважаючи на конфлікти з Марією Кривою. Позиція Єлизавети Тюдор як воїна помітна й у її творчості – вірші *«Підозра майбутніх ворогів» («The Doubt of Future Foes»)*, де, зокрема, сказано: «Мій меч іржавий, та йому я спокою не дам: / Смерть всім пагінцям отруйним, загибель ворогам» [5, с. 3]. В Єлизавети вірші, створені особисто для себе, також ставали політичними гаслами – наприклад, згаданий вірш про війну з Іспанією та конфлікт із Марією I Шотландською Стюарт (*The daughter of debate* – «дочкою розбрату»), яка претендувала на англійський престол. Таким чином, обидва політики мали позицію воїна, що виявлялося у творчості. Слід підкреслити, що за життя Єлизавету сприймали і як маскулінну постать – через те, що саме безшлюбна жінка очолювала державу, тобто була своєрідним феноменом (докладніше –

[11]). Так само чоловічий псевдонім Марка Вовчка визначатиме сприйняття іншими індивідуальності Марії Вілінської-Маркович. Чоловіча позиція, чоловіче мислення в поєднанні із жіночою сутністю (і зовнішністю) відзначала й інших українських письменниць і науковців: Лесю Українку, Ольгу Кобилянську, Соломію Павличко, Нілу Зборовську. Сьогодні те ж саме можна сказати про Віру Вовк (українську письменницю й багатогранну діячку в Ріо-де-Жанейро) і її покійну колегу, поетесу Олену Колодій (Парана), а також бразильську дипломатку та письменницю українського походження Кларисе Ліспектор (Лішпектор, 1920–1977, відкриту Україні завдяки В. Вовк; постаті усіх трьох досліджені нами – О. С. [15]). Отже, ідеться про формування типу національної інтелігенції та національного лідерства, причому обидві риси поєднані в одну.

Любовна поезія Єлизавети й Резмі також демонструє нахил до розширення тематики, оскільки поєднує в собі як інтимні переживання, так і політичні переконання, що тонко переходять у філософські. Зокрема, показовий вірш Єлизавети *«На від'їзд монсеньйора»* (*“On Monsieur's Departure”*), адресатом якого, імовірно, був Франсуа де Валуа (герцог Алансонський), що гостював у королеви як претендент на її руку. Треба сказати, що Єлизавета, яка принципово заявляла свій статус Цнотливої Королеви та стверджувала, що «заміжня за Англією», була готова одружитися із цим герцогом і поселила його у своєму палаці. Але 10 лютого 1582 р. Франсуа був уже у Фліссінгені (Нідерланди) [13, с. 169], і заручини не скінчилися вінчанням. Перша строфа вірша (тут і далі виділення провідних символів і антитез наше. – О. С.): «Я горя не наважусь показати, / **Люблю – ненависть удавати мушу**; / **Кажу – та не наважуся сказати**, / Хоч я німа – слова заповнять душу. / **Я є – мене нема; в мороз горю, / Себе зреклась, мовчання не зборю»** [5, с. 3–4]. Контрасти навіть текстологічно («в мороз горю») нагадують петраркянську традицію, що зумовлюється й загальною тенденцією Відродження, і нахилом Єлизавети до італійської культури. Кредо державної поетеси можна вважати афоризм оригіналу: “I am, and not; I freeze and yet am burned, / Since from myself another self I turned” [5, с. 5]. Заклучна строфа демонструє вибір між владним (відповідно, етикетом і політичним небажанням поступитися) і власне емоційним вибором: «О, дай мені закохане життя / Чи подаруй

у смерті забуття» [5, с. 4]. Згаданий Єлизаветин вірш «Підозра майбутніх ворогів» (створений під час війни й перемовин із Філіпом II Іспанським, який сватався до королеви) змальовує незадоволення авторки-монарха ситуацією, що склалася, причому політичний аспект переходить у загальнофілософський: «Підозрівую ворогів, і це мене гнітить. / Слід уникати всіх пасток щодня і кожну мить. / І віроломство приплива, а вірності нема, / Тенета зіткані для всіх, для мудрості – пійма. / Хмарини прагнень в небесах затьмарюють думки, / І буде пізне каяття лиш зливою ріки» [5, с. 2–3]. Показово, що ворогами у вірші є католики – Філіп Іспанський і Марія Стюарт. Водночас лірична героїня (і авторка) як королева висловлює державне кредо в реалістичній, а не песимістичній максимі: «Хоч засліпила зір пиха, і гордості печать – / Повинні ми збагнути це і зраду помічать» [5, с. 3]. У Резмі тематично близька суфійська філософськи-любовна газель: *«Доволі в світі сім підлот – чеснот у нім не видно»*, де показовою є позначена символізмом кода: «Що з того, що рядки Резмі вогнем палають **чорні?** – / Всередині палає **дім, а диму нам не видно»** [19, с. 615]. Дім – це душа, внутрішній світ героя (зокрема й психіка), а полум'я й дим – зовнішній прояв емоцій. Кольорова гама – червоно-чорна, причому контрастна, чітка (типова для східної традиції). В іншій газелі заклучний двовірш такий: «Червоний, мов **тюльпан**, вогонь у грудях значить **рани**, / І я, Резмі, не знаю сам, відкіль сей пал у грудях» [19, с. 615]. Тюльпан на Сході – це символ ідеального кохання, але ця квітка проросла з крові сердець закоханих [2, с. 117], як гіацинт виріс на крові вбитого Гіацинта в грецькому міфі (тут можна простежити цікаву паралель зі східною культурою, оскільки греки вплинули й на символіку, і на етногенез ялибойлю (yalboylular – мешканці Південного берега Криму)). В епітафії на смерть Ферах Султан згадується кипарис: походження цього символу – грецьке, як зазначають М. Стріха й С. Трош [17]), ось чому у вірші тюльпан поєднаний із ранами; отже, тут наявні Ерос і Танатос. Також тюльпан у кримськотатарському орнаменті – символ юнака й чоловіка (у золотому обрамленні це турботливий глава родини). Як і троянда, тюльпан означає нетривалу красу, бо швидко в'яне; цікаво, що спочатку ця квітка була дикою, її окультурили в Туреччині, а Європа стала сприймати тюльпан як символ Оттоманської імперії [2, с. 117].



Інший рослинний символ, імовірно, запозичений з арабської поезії. Це мигдаль, частий в іспанському фольклорі, зокрема, у піснях погоничів – серранах (*serranas*). Як і троянда чи тюльпан, мигдаль – це ніжність, але й рання загибель, що підтверджує, наприклад, пісня «*Como flores de almendro*», де сказано: «Як цвітіння мигдалю / опадає прекрасне, / так і рання поява, / щоб піти передчасно» [6, с. 2] (переклад з іспанської наш – О. С.). У серранах виразно помітне притаманне іспанській традиції переплетення любові й смерті (яке, можливо, також коріниться в арабській поезії періоду Конкісти). Почуття постають як трагедія, причому необов'язково кохання має бути нерозділеним: межа, що відділяє любов од смерті, дуже тонка, і асоціації з Танатосом у ліричного героя викликає саме надзвичайна сила, з якою співець здатен відчувати. Буквально в запропонованій серрані, присвяченій мигдалю, ідеться про передчасне народження. Це можна розуміти як появу почуття [6, с. 1].

Інший вірш для аналізу – приписуваний Єлизаветі сонет *“The restless swallow fits my restless minde...”* (наш переклад – «*Безсонних дум безсонне ластів'я...*», варіанти авторства – Е. Спенсер та ін., сам текст безіменний). Переклад із виділеними провідними концептами (у квадратних дужках подані староанглійські оригінали лексем): «Безсонних дум безсонне ластів'я / *Мучення* викликає знову крик; / *Недуга серця* [*Complaint* – «хвороба», також «скарга», «нарікання», «невдоволення»] – *Музика* моя, / Що сповнює без ліку *страдний вік*. / Без пари *Олень* – мій буй-тур прийма [*my Stag*: сучасн. *stag* – це олень без пари, який досяг п'яти років, лексема може означати й «кавалер», неодружений чоловік, і кавалер без дами на балу [10, с. 66]] / Ридальний *Меланхолії* вінець, / Мій *знак* мовчить, його *Сльоза* – німа, / *Тілесний біль* м'я зводить нанівець. / *Надія* – лепське дерево в ці дні: / *Я ласку* дарувала і *добро*, / Та надто пізно бачу, що мені – / Це *шкаралуца*, іншому – ядро. / І *Музика* – *стогнання*, й *плачі* нові – / *Ось плід* мені од *дерева любові*» [10, с. 68]. У багатоплановому сонеті читається трагедія нерозділеного кохання (може, платонічного), або ж почуття, яке неможливе через нерівність у соціальному стані – недарма в сонеті сказано, що лірична героїня не подає знаків, і сам «олень» страждає мовчки. Необхідність приховувати свої справжні почуття й удавати не ту поведінку виразно описується в проаналізованому вище вірші «На від'їзд монсень-

йора». Порожня оболонка (шкаралупки, the shales) може означати холодність адресата до ліричної героїні, а також його фальшиву поведінку (певно, зрадливість чи полігамію – недарма натякається на те, що ядра отримали інші, причому «інші» – у множині, others). (Докладніше – [10]).

У символів, спільних для західної й східної культур, важливо виокремити для аналізу й адекватного перекладу таку рису, як маскулітність або фемінітність (про це в східній традиції, досліджуючи оригінальну поезію та переклади А. Кримського, писала С. Павличко, праця «Націоналізм, сексуальність, орієнталізм: складний світ Агатангела Кримського», 2000 р.). Наприклад, емблематична троянда. У західній традиції це найчастіше жіночий символ (але він має безліч трактувань; наприклад, пурпурова троянда, яка розквітає, в іспанській народній середньовічній поезії означає цноту [8, с. 590]). Натомість у східній традиції цей символ часто маскулітний – наприклад, в арабській традиції троянда означає чоловічу красу [21, с. 409]. Страждання ліричного героя Резмі (а можливо, і самого автора) викликають асоціацію з відомим східним сюжетом: соловей закохався в троянду (у Газаї відома поема «Соловей і троянда»), її колючки ранять птаха, але від муки він співає ще краще. Поет творить і, страждаючи, у процесі звільняється від страждань. В Омара Хайяма є згадка про те, що троянда виросла на крові закоханих (отже, тут ця квітка тотожна з тюльпаном), за В. Шекспіром, найкраще пахне зірвана троянда [7, с. 559] – тобто в останньому розумінні західний і східний принципи сублімації збігаються. В ісламі троянда означає кров Пророка, а також двох його синів, Хасана й Хусейна, два «ока» Мухаммада (Мухаммеда) чи його дві «троянди» [9, с. 273]. Контраст розмаю в саду (або пишної квітки) і в'янення цвіту простежується й у поезії, яка контактувала зі східною – як у згаданих серранах («*Por aquella ventana...*»): «Крізь вікно знову бачу / сад у розмаю. / А твоя мантилья / смерть мою наближає» [6, с. 1] (*huerto*, «фруктовий сад» – *muerto*, «смерть» [8, с. 313]). Змістовно тотожний до символів троянди, тюльпана й бірюзи є відомий на Заході та Сході символ алмазу. Так, у Резмі сказано: «Щоб рану гоїти мою, алмаз до неї тулять, / Та від жорстокості небес загоєння не видно» [19, с. 615]. Якщо в християнській культурі алмаз означає непохитну твердість вірянину (християнина), стійкість перед спокусами, а також ясність,



прозорість і цінність, то в цьому тексті інша конотація. Алмазна крихта (борт, боарт – інші назви цього різновиду кристалу, «брухту») застосовувалась як знаряддя катування: на Сході її, як і подрібнений кінський волос, насипали в розверсту рану (аналіз алмазу як суфійського символу в Резмі – [18], [20]). Використаний символ у Резмі стосується не так любовної, як філософської тематики: часте для суфійської поезії (наприклад, Ашик Омера чи Умера) нарікання на занепад світу, своєрідний «апокаліпсис» означає загальнолюдські страждання. Мисляча особистість, яка до того ж має контролювати зміни в належному їй світі, спостерігає деградацію, а безжальна кохана не зважає на муки суб'єкта, тут має місце алегоричний образ (приблизно як в ірландських народних баладах поневолена англійцями Ірландія – утрачена чи стражденна кохана дівчина).

Аналізовані поезії Резмі також релігійні (лик коханої – непізнаний образ Аллаха: Бога не дано побачити фізичним зором; детальніше – [18], [20]) і навіть політичні. Музою хана була його тронна дружина, поетеса Ханзаде-ханім (титул означає «дружина ханського сина», в українську науку введена А. Кримським, її постать досліджена нами – О. С. [14]), тому, якщо прийняти цю версію, у наведених газелях також помітний конфлікт почуттів державного мужа й особистого вибору. Можливо, ці вірші були написані як реакція («швидке натхнення») після непростой ситуації – скажімо, конфлікту. Треба зазначити, що маскування ліричного героя (як і постаті самого автора) стосується й фунеральної поезії [17] – наприклад, епітафії на смерть Ферах Султан. Приписування авторства тексту батьку, хану Ісламу III Гераю (1604–1654), мотивується тим, що «будь-хто з придворних поетів поставив би під віршем своє ім'я, і тільки самому ханові привселюдно належало виявляти стриманість у почуттях» [16, с. 14], зокрема під час і після трагічних подій. Бажання «сховатися», постати завуальовано простежується й у традиції поетичних псевдонімів ханів. Згадана епітафія призначалася для увічнення, тобто це не випадок невідомого нікому, окрім автора, рукопису «в шухляді».

**Висновки з проведеного дослідження.** Здійснений аналіз виявляє, що несподівані змістові паралелі в проаналізованих поезіях Єлизавети I Англійської й Резмі виявляють імпліцитну символіку та ключові принципи: вишукана поетична форма (канонічна, сонет

і переважно парне римування – у Єлизавети; у Резмі це газелі, метрична система – аруз, що варіює довгі та короткі склади [20]) дозволяє дисциплінувати складний емоційний стан, а опис трагічного (неможливого) почуття постає не словесною грою, а прикладом сублимації. Навіть елементи гри (псевдонім, стійкі образи у віршах як стандартний «набір») перетворюються на серйозність. Спільні символи для текстів обох поетів – полум'я (вогонь, пал), власне кохання; наскрізний мотив – необхідність приховувати темперамент у переламний момент (з'ясування долі). Меланхолія в ліриці Єлизавети близька до переживань ліричного героя кримського хана (нероздільне, гіпертрофоване, фатальне кохання можна назвати *kara sevda* – «чорне кохання»). Досліджена поезія виразно візуальна (особливо це помітно в Резмі). Якщо лірика кримського хана позначена містицизмом, то поезія Єлизавети більш особиста, хоча водночас інтимні переживання підносяться до рівня універсальних. Символами творчої й політичної діяльності обох поетів можна назвати меч, книгу, квітку (троянду або тюльпан – у Резмі), також можна асоціативно виокремити музичний супровід, оскільки обидва діячі знали на музиці, співі, танцях (варто зважити й на містеріальний характер урочистостей при дворі Єлизавети й Резмі, а також на те, що й у британському, і в східному театрі грали саме чоловіки). Концепти проаналізованих віршів – любов (кохання), страждання, віра (релігія), війна, боротьба. Ліричний герой (і героїня) прагнуть полонити ворога, яким вважають (причому й несвідомо) об'єкт почуттів. Особисті мотиви переплітаються з глобальними, мета поетів – отримати втрачену гармонію, причому цей дисонанс ліричні герої як гармонійні особистості відчувають особливо гостро на тлі байдужого оточення. Персонаж трагічно самотній, наодинці з Богом і Всесвітом, але водночас має силу в колі однодумців, у «ми», яке концентрується в переламний момент. Дослідження підтверджує значення контекстуального підходу та володіння символами під час аналітичної й перекладацької роботи. Текстуальний аналіз виявляє гармонійно розвинуту індивідуальність в обох авторів. Робота має перспективу продовження, оскільки вимагає україномовного перекладу й аналізу цікавих символікою та постаттю ліричного героя поезій кримських ханів та інших авторів Сходу.



## ЛІТЕРАТУРА:

1. Алешин Н. Справедливая война у Газайи / Н. Алешин, Н. Алешина, Н. Алешина, В. Алешин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scienceandapogetics.org/text/338.htm>.
2. Баешко Л. Енциклопедія символів / Л. Баешко, А. Гордиенко, А. Гордиенко; под ред. О. Перзашкевича. – М. : Ексмо, 2007. – 304 с.
3. Белавина-Николашвили М. Названия драгоценных камней по мифониму / М. Белавина-Николашвили [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.proza.ru/2016/02/28/641>.
4. Гайворонский О. Повелители двух материков / О. Гайворонский // Т. II. Крымские ханы первой половины XVII столетия в борьбе за самостоятельность и единство. – Киев – Бахчисарай : Майстерня книги, Оранта, 2009. – 272 с.
5. Єлизавета I Англійська Тюдор (1533–1603) (Передмова, примітки і переклад зі староанглійської О. Смольницької. – Автор. комп. набір. – К., 2013. – 5 с. (3 особистого архіву О. Смольницької).
6. З іспанської народної поезії. Сєррани (Serranas) / З іспанської розміром оригіналу переклала О. Смольницька. – Автор. комп. набір. – К., 2015. – 2 с. (3 неопублікованого архіву Ольги Смольницької).
7. Иллюстрированная энциклопедия символов / Сост. А. Егазаров. – М. : Астрель : АСТ, 2007. – 723 с.
8. Испанская народная поэзия : Сборник / Сост. Н. Малиновская и А. Гелескул. – М. : Радуга, 1987. – 672 с.
9. Купер Дж. Энциклопедия символов / Дж. Купер. – М. : Золотой век, 1995. – 401 с.
10. Смольницька О. Відтворення фемінітивних моделей у вибраній ліриці Єлизавети I Англійської Тюдор (1533–1603) і аналіз авторської індивідуальності як проблема українського перекладознавства / О. Смольницька // Філологічні науки в умовах сучасних трансформаційних процесів: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: м. Львів, 11-12 листопада 2016 р. – Львів : ГО «Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2016. – С. 65–68.
11. Смольницька О. Інтермедіальна імагологія жіночого лідерства (на прикладі образів Єлизавети I Англійської Тюдор і Марії I Шотландської-Стюарт) / О. Смольницька // Філологічні трактати. – 2016. – Т. 8. – № 3. – С. 118–128.
12. Смольницька О. Компаративний аналіз емоційного стану у вибраній поезії Заходу і Сходу XVI – XVII ст. (Єлизавета I Англійська Тюдор – Резмі) / О. Смольницька // Питання сходознавства в Україні. Тези доповідей Всеукраїнської практичної конференції 6–7 квітня 2017 року. – Харків – 2017. – С. 106–108.
13. Смольницька О. Переклад концептів світської лірики вибраних державних діячів Європи (X – XVI ст.) (на матеріалі англо- і гельськомовної поезії) / О. Смольницька // Актуальні питання іноземної філології: наук. журн. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. – № 4. – С. 169.
14. Смольницька О. Символ східної жінки-лідера в поетичній збірці Віри Вовк «Жіночі маски» (кроскультурний аспект) / О. Смольницька // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: «Філологія». – 2016. – Вип. 15. – С. 50–60.
15. Смольницька О. Формування творчого методу української мистецької еміграції в Латинській Америці / О. Смольницька // Теоретична і дидактична філологія : збірник наукових праць. – Серія «Філологія». – Вип. 24. – Переяслав-Хмельницький : «ФОП Домбровська Я.М.», 2016. – С. 81–94.
16. Стріха М. З кримськотатарської поезії XVII сторіччя: декілька слів від перекладача / М. Стріха // Літературна Україна. – 26 січня 2017. – № 4 (5685). – С. 14.
17. Стріха М. Про одну репліку пізньої римської поезії в Англії та в Криму в XVII столітті / М. Стріха, С. Трош // Слово і час. – 2016. – № 10. – С. 85–92.
18. Стріха М. Специфіка гендерних мотивів у творчості Філіпа Сідні та Бахадир Герай Хана I (Резмі): історико-біографічний і компаративний аспекти / М. Стріха, С. Трош // Слово і час. – 2016. – № 2. – С. 73–79.
19. Стріха М. Улюблені переклади : поезії / М. Стріха. – К. : Український письменник, 2015. – 724 с.
20. Халим Гирай-султан. Резми Бахадыр Гирай. Розовый куст ханов, или История Крыма // Средневековые исторические источники Востока и Запада [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Krym/XV/Rozovyj\\_kust\\_chanov/15.phtml?id=12935](http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Krym/XV/Rozovyj_kust_chanov/15.phtml?id=12935)
21. Энциклопедия. Символы, знаки, эмблемы / Авт.-сост. В. Андреева и др. – М. : ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ», 2004. – 556 с.
22. Ayhün E. Kirim Hânliği ve çöküş sebepleri (Doktora tezi) / E. Ayhün. – Т.С. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, İslâm Târîhi ve Sanatları Bilim Dalı. – İstanbul, 2008. – 267 s.
23. Bayram E. Cemal Kurnaz-Halil Çeltik, Osmanlı Dönemi Kırım Edebiyatı, Kurgan Edebiyat, Ankara 2012 / E. Bayram // Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Yıl 1, Sayı 1, Kasım 2014, ss. 71–73. – Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS), Volume 1, Issue 1, November 2014. – P. 71–73.

## СЕКЦІЯ 2 МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

УДК 811.111'42

### DEVELOPMENT OF METAPHOR IN THE CONTEXT OF POETIC TEXT

**Vuiek O.Ye., Postgraduate Student at Department of English**  
*Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University*

The article identifies metaphorical expressions in the body of poetic text. It further formulates them into patterns, investigates underlying conceptual metaphors and explores their dynamics throughout the text. In course of the research the structure of conceptual metaphors is being taken into focus as well as the context of their use.

**Key words:** conceptual metaphor theory, concept, source domain, target domain, context.

В статье на основе поэтического текста выделяются метафорически использованные выражения. Далее они формируются в паттерны, выясняются концептуальные метафоры, лежащие в их основе, а также исследуется их динамика и развитие в течение всего текста. В ходе работы структура концептуальных метафор находится в фокусе исследования, как и контекст их использования.

**Ключевые слова:** теория концептуальной метафоры, концепт, сфера-источник, сфера-мишень, контекст.

#### **Вуєк О.Є. РОЗРОБЛЕННЯ МЕТАФОР У КОНТЕКСТІ ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ**

У статті на основі поетичного тексту виокремлюються метафорично вжиті вирази. Надалі вони формуються у патерни, з'ясовуються концептуальні метафори, що лежать у їх основі, досліджується їхній розвиток і динаміка впродовж усього тексту. У ході роботи структура концептуальних метафор є фокусом дослідження поряд із контекстом їх використання.

**Ключові слова:** теорія концептуальної метафори, концепт, царина джерела, царина мети, контекст.

The **purpose** of the paper is to select metaphorical expressions within the poem by Patrick Kavanagh "Great Hunger" (1996) and explore the dynamics of metaphorical patterns through the body of poetic text. The paper provides an overview of the development of Conceptual Metaphor Theory, explores the theory of metaphor from the philosophical, stylistic, linguistic, psychological and pragmatic perspectives, looks into the process of metaphor analysis from the standpoint of cognitive poetics, specifically in terms of rapid versus delayed categorization.

The research seeks to accomplish the following **tasks:** single out metaphorical expressions and connect them to the underlying conceptual metaphors; form metaphorical patterns in poetic text representative of the most salient existential phenomena; examine the role of context in metaphor interpretation; identify conceptual metaphors in terms of conventionality / novelty; follow development of conceptual metaphors through text. Topicality of the paper is conditioned by the fact that the poem by Patrick Kavanagh *Great Hunger* has not yet become the subject of such analysis.

Metaphor interpretation in contemporary studies is multifaceted in the fact that it is pre-

sented in any aspect if linguistic encounter, be it political media or academic discourse, online or daily communication, literature or poetry. Most importantly it can be represented in various types of language use as well in "fundamental scheme of thought" [1, p. 607]. Hence division between literary and conceptual metaphor in contemporary linguistics.

Theory of metaphor is examined from the philosophical, stylistic, linguistic, psychological and pragmatic perspectives. Conceptual Metaphor Theory established the idea of primacy of thought, basic notions of source and target conceptual domains that are connected by establishing similarities or correlations in a way to produce metaphoric expressions [7].

Previously it was assumed that metaphoric language is more difficult to process. In this respect, Grice [3] developed the theory of conversational implicature, according to which metaphor interpretation in conversation involved appeal to maxims or general principles of conversation for understanding its inferences. In this theory "standard pragmatic model" is used to differentiate nonliteral and indirect meaning [3]. Further psychological research has proven that identification of inadequate literal meaning



is not necessary for interpretation of non-literal meaning [1, p. 608].

Psychological approach to metaphor understanding offers methods for assessing internal mental processes in interpretation of indirect meaning. R. Gibbs states that the ubiquitous use of metaphor in written and spoken language was proven by extensive empirical evidence in psycholinguistic research [1, p. 608].

Interest to metaphorical language in real discourse required development of a reliable method for its identification. Pragglez group with the primary researcher Gerard Steen developed metaphor identification procedure (MIP) that in four steps allowed to recognize metaphorically used words in an utterance [8]. MIP was later elaborated and a five-step metaphor analysis was proposed [12; 13]. This procedure is quite elaborate and complex and provides much better insight into the structure of metaphorical expressions. Although its drawback is the fact that it only allows to examine single cases of metaphors, which is not convenient in the work with a large body of text.

One of the limitations of CMT is its lack of integration of context into the process of making meaning. Zoltan Kövecses states that comprehension of metaphor requires surrounding aspects of physical, social and mental environment (context), which includes embodiment of metaphor, linguistic surrounding (co-text), and “conceptual-cognitive context” – conceptual system that produces metaphors, part of which functions as context for their production [6, p. 186].

It is commonly assumed that the metaphor of literary text is more complex, rich, novel and striking than metaphorical expressions found in non-literary texts. The founder of Cognitive Poetics, Reuven Tsur, in his work “Lakoff’s Road not Taken” expresses uncertainty about application of conceptual metaphor theory to literary metaphor interpretation. In his view preexisting conceptualized meaning can be attributed to rapid conceptualization, but this approach is rigid and does not allow mental flexibility [14, p. 339]. Tsur’s greatest critique of Lakoff’s work is that in working out meaning potential of conceptual metaphors like LIFE IS A JOURNEY, THE BODY IS A CONTAINER, he created “an extensive repertory of stock responses”, which alongside with obvious service in metaphor interpretation also created a disservice, as they prevent a more adequate response to encounter of metaphorical text [14, p. 345].

Many theories lean towards the analysis of individual metaphorical expressions and do not

examine common metaphorical patterns of the text in general. Although the existence of enduring conceptual metaphors is a proven fact, we believe that close examination of the whole body of text may reveal development of conceptual metaphor, a certain evolution of underlying conceptual structure or a “cumulative effect of metaphors” [9, p. 240]. We assume that interpretation of literary metaphor requires significant processing effort on the part of the reader and may establish diverse and atypical correlations between source and target domains. A set of subtle implicatures communicated by metaphorical expressions in poetry can be said to restructure the content of what would be traditionally included in a certain concept representative of corresponding aspects of objective reality.

According to Tsur’s principle of rapid versus delayed conceptualization instantaneous comprehension most likely will differ from interpretation in perspective [14, p. 339]. Over time people establish different correlations between domains and the inferences can engage several concepts and involve multiple interpretations. This is one of the biggest challenges of interpretation of metaphor in poetry – it is close to impossible to provide a precise number of metaphors contained in one piece of text or the exact number of underlying conceptual metaphors. In Kavanagh’s *The Great Hunger* (a 6080-word poem) we have singled out over 200 metaphorical expressions and identified underlying conceptual metaphors.

In the context of the poem the primary concepts are LIFE, FARMLAND, PEOPLE, DEATH, ANIMALS, PLANTS, SEXUAL DEPRIVATION, MORALITY, RELIGION. By establishing correlations within these domains, we were able to discern metaphorical patterns and observe their development throughout the text. An example of such a pattern is of an ontological concept of LIFE.

life as it is broken-backed over the Book of Death	LIFE IS A PERSON
We will wait and watch the tragedy to the last curtain	LIFE IS A THEATRICAL PERFORMANCE
to pluck the fantasies	LIFE IS A TREE
From the fruited Tree of Life	
While his world withered away,	LIFE IS A PLANT

Life slipped between the bars.	LIFE IS A LIQUID SUBSTANCE
A new rhythm is a new life	LIFE IS MUSIC
Life dried in the veins of these women and men	LIFE IS BLOOD
Who bent the coin of my destiny	LIFE IS A PHYSICAL OBJECT
That it stuck in the slot?	
He will hardly remember that life happened to him	LIFE IS A SINGLE EVENT
To sing the gospel of life	LIFE IS RELIGIOUS TEACHING
To a music as flighty tangent	LIFE IS MUSICAL PIECE
As a tune on an oboe.	

These metaphorical expressions coupled with underlying conceptual metaphors are presented in order of their appearance in the text and are representative of the most common instances of reference to the target domain LIFE. The source domains that initiate correlations are of various physical and spatial qualities. The commonalities are found in the source domains of *plant world*, *liquid* and *music*, they establish similar qualities of *fluidity*, *flexibility* and *pliancy*; other metaphors infer references to *the source of life* and *religion*. The occurrence of life metaphors in poetic text shows their evolution from conventional type indicating physical quality to novel type of abstract quality.

We further present other common metaphorical patterns of the poem.

#### Personification of objects and entities of the animal and plant world.

crows gabble over worms and frogs	ANIMALS ARE PEOPLE
and the fence	OBJECT IS A PERSON
Shows the green of after-grass through a little window	
As the shadows of poplars crooked the furrows	SHADOW IS A PERSON

#### Identification of people with inanimate objects or animals.

potato-gatherers like mechanized scarecrows move	PEOPLE ARE OBJECTS
Patrick Maguire bent like a bridge	
She held the strings of her children's Punch and Judy, and when a mouth opened	PEOPLE ARE PUPPETS
It was her truth that the dolls would have spoken	
If they hadn't been made of wood and tin -	
The peasant ploughman who is half a vegetable	PEOPLE ARE PLANTS

We can observe the so-called reversal or inversion of roles, a scenario in which people are devoid of life forces, while objects and animals (especially those referring to farming) are endowed with life. As Kövecses point out "in many languages and cultures of the world animals are commonly viewed as humans and humans as animals; humans are commonly conceptualized as objects and objects as humans" [6, p. 6]. Metaphorical expressions presented here are versatile and creative, but the underlying conceptual metaphors are conventional and near-universal.

#### Imparting female qualities to the religious objects, and cattle.

And the pregnant Tabernacle lifted a moment to Prophecy	OBJECT OF CULT IS A WOMAN
When girls laughed; when they screamed he knew that meant	
The cry of fillies in season	WOMEN ARE FEMALE CATTLE
Two cyclists pass	
Talking loudly of Kitty and Molly?	
Horses or women? wisdom or folly?	
He saw his cattle	
And stroked their flanks in lieu of wife to handle.	FEMALE CATTLE ARE WOMEN



We believe this scenario is indicative of emotional turmoil of psycho-sexual deprivation recurrent in the text of a poem. Only the first example presented here is a novel metaphor and, to our knowledge, cannot be found in many other cultural backgrounds.

#### Presentation of abstract notions as people.

Religion, the fields and the fear of the Lord	RELIGION IS A PERSON FARMLAND IS A PERSON
And Ignorance giving him the coward's blow	EMOTION IS A PERSON
Come with me, Imagination, into this iron house	NOTION IS A PERSON
Be easy, October Evening at the cross- roads	TIME IS A PERSON

One of the key motives of the poem is reference to farmland as a person, an object, a captor, or a weapon of death.

Is there some light of imagination in these wet clods? hurrying fields of April	FARMLAND IS A PERSON
O the grip, O the grip of irregular fields	FARMLAND IS A CAPTOR
she praised the man who made a field his bride.	FARMLAND IS A WOMAN
And jails are narrower than the five-sod ridge And colder than the black hills facing Armagh in February.	FARMLAND IS A CAPTOR
The fields were bleached white	FARMLAND IS AN OBJECT

Conceptual metaphors of the poem are conventional for the most part. Although novel metaphors presented in metaphorical expressions appeal to the theme rarely disclosed in poetry in such a candid and almost brutal honesty – sexual relations. In the body of text this topic is conceptualized in the concept of SEXUAL DEPRIVATION and is realized in the form of numerous metaphorical expressions.

passion that never needs a wife	ABSTRACT NOTION IS A PERSON
And two stones in his fist And an impotent worm on his thigh.	GENITALS ARE OBJECTS GENITALS ARE ANIMALS
Once a week at least flesh must make an appearance.	GENITALS ARE PEOPLE
So Maguire got tired Of the no-target gun fired	GENITALS ARE OBJECTS WOMEN ARE OBJECTS
And returned to his headland of carrots and cabbage	FARMLAND IS A PERSON LIFE IS A PERSON
To the fields once again	
Where eunuchs can be men	
And life is more lousy than savage	

In the metaphorical expressions one can observe common reference to the concept of IMPOTENCE, SEXUAL DEPRIVATION and MASTURBATION. Based on the context of the whole text we can infer conceptual metaphor LIFE OF A FARMER IS SEXUAL DEPRIVATION, or FARMLING IS IMMASCULATION.

This pattern indicates that interpretation of some metaphors that constitute the main idea of the literary text is often based not on available metaphorical expressions, but rather understood implicitly, or based on the absence of an expected element from an inherent concept.

Consider the following example:

O he loved his mother  
Above all others.  
O he loved his ploughs  
And he loved his cows

The concept of LOVE is missing an expected and natural element – woman (bride or wife). Although these lexical units are present in other metaphorical expressions, they are purposefully excluded from the concept of LOVE. This allows us to create an implicit conceptual metaphor: LIFE OF A FARMER IS SEXUAL DEPRIVATION, mentioned previously.

One of the challenges that presented itself in the present research is the necessity to explain

an abstract notion by means of another abstract notion. This is an unorthodox approach in contemporary theory of metaphor, as it is agreed that the topic of the metaphor is a concept and the vehicle is a specific object of objective reality, something more palpable, so to speak. We have found it rather challenging to present some conceptual metaphors in this manner, as our interpretation afforded no other choice.

We may suggest that conceptual metaphor of literary text can be presented on two different layers:

- 1) base layer metaphors, those available from immediate linguistic metaphorical expressions;
- 2) “supra-layer conceptual metaphors”, which
  - a) cannot be understood from particular immediate verbal surrounding;
  - b) their comprehension requires higher degree of abstraction;
  - c) involve the knowledge of context;
  - d) presuppose a closer study of underlying conceptual metaphors.

To make the distinction clearer, base-layer metaphor are generated from linguistic context, while supra-layer metaphors develop from the underlying conceptual metaphors.

This hypothesis resonates with Kövecses’ theory of “conceptual-cognitive context”. If we were to accept it, then there is a number of issues that need to be resolved. One of them is explication of an abstract notion by means of another abstraction. Another is identification of the structure of such metaphors – while the topic can be identifiable, the vehicle is likely to be presented in multiple ways. Finally, we must define the distinction of this type of metaphors from implicit metaphors.

The role of context cannot be overestimated in metaphor understanding. *The Great Hunger* contains allusions that cannot be perceived from available linguistic surrounding. The poem starts with the line “*Clay is the word and clay is the flesh*”, which alludes to description of conception and birth of Jesus Christ: “*And the word was made flesh and dwelt amongst us*” (St. John 1:14). This transformation of Biblical lines indicates the main theme of the poem that in rural Ireland Christianity yielded to materialism. Metaphoric expressions of the simile type A is B are direct, deliberate. Knowledge of the context allows us to discern correlations between four concepts: FARMLAND, RELIGION, SUBSTANCE OF THE BODY, ELEMENT OF SPEECH. Available metaphorical expressions are only two, but established correlations give us reason to infer several conceptual metaphors: FARMLAND IS

A SUBSTANCE OF THE BODY, FARMLAND IS AN ELEMENT OF SPEECH – obvious superficial conclusions; FARMLAND IS THE SOURCE OF LIFE, FARMLAND IS AN OBJECT OF RELIGION – more subtle and open to further interpretation. It is quite apparent that without the context conceptual metaphors would be miscomprehended, as outside of linguistic surrounding they become novel and ambiguous.

Consider another example: “*As Respectability that knows the price of all things // And marks God's truth in pounds and pence and farthings*”. The available linguistic context allows us to infer conceptual metaphor RESPECTABILITY IS A PERSON, or more abstract NOTION IS A PERSON, where the topic is respectability and the vehicle is presented by two lexical units – *knows* and *marks*. Although, these lines contain an allusion to Oscar Wilde’s play *Lady Windermere’s Fan*, specifically the definition of a cynic – “*the man who knows the price of everything and the value of nothing*”. If we make a connection **cynic – personified notion of Respectability**, this offers a different perspective: a respectable person as viewed by the farm folk is nothing but a cynic in disguise. In which case a different conceptual metaphor may fit better: RESPECTABILITY IS CYNICISM.

The title of the poem itself is a reference to historical events of Irish Potato Famine otherwise called The Great Famine or the Great Hunger that devastated the island between 1845 and 1852. In the text of the poem there is no direct indication of hunger, but it is plausible that deprivation of food and cause of death is being compared to deprivation of basic psychological and physical needs. Thus, this correlation allows us to construct the conceptual metaphor LIFE OF A FARMER IS DEPRIVATION OF BASIC NEEDS. It is introduced at the start of the poem and is developed throughout by means of supporting conceptualizations. It is very abstract, which is an obvious drawback, but at the same time it is the “supra-level” type of metaphor that cannot be perceived by analysing separate utterances. It appears in the result of complex investigation of metaphorical patterns, their development within the body of text and examination of the broad context.

It is clear from the analysis that the implications of metaphorical expressions can be explained by historical events of a language community. Although what needs to be researched yet is if the same conceptual metaphors are common for other literary works of the same cultural background and how far beyond this culture they go. The present study is an attempt to offer a different perspective



to the theory of metaphor in poetic text. We have been able to present only a few metaphorical patterns developed in context of a poem and believe that a deeper research into the theory of metaphor from pragmatic and semantic perspectives will offer better insights and clarify the issues that have presented themselves in this paper.

#### REFERENCES:

1. Gibbs R. Metaphor: Psychological Aspects / R. Gibbs // Concise Encyclopedia of Pragmatics – Elsevier Ltd, 2009. – P. 607–614.
2. Gibbs Raymond W. Process and Products in Making Sense of Tropes, in Andrew Ortony (ed.) Raymond W. Gibbs // Thought and Metaphor – Cambridge : Cambridge UP (second ed.), 1993. – P. 252–276.
3. Grice H. (1989). Studies in the way of words / H. Grice – Cambridge, MA : Harvard University Press, 1989. – 394 p.
4. Kavanagh P. The Great Hunger / P. Kavanagh – Penguin Books, 1996. – 204 p.
5. Kopec Z. Some Comments on Metaphor Identification Procedure (MIP) / Z. Kopec // PRACE NAUKOWE Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie Seria : Studia Neofilologiczne 2012, z. VIII. – P. 123–132.
6. Kövecses Z. Where metaphors come from: Reconsidering context in metaphor / Z. Kövecses. – Oxford University Press, USA. 2015. – 215 p.
7. Lakoff G. Metaphors We Live By / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago : University of Chicago Press, 2003. – 256 p.
8. Pragglejaz Group MIP: A Method for Identifying Metaphorically Used Words in Discourse // Metaphor and symbol, 22(1), Lawrence Erlbaum Associates, Inc., 2007 – P. 1–39.
9. Semino E. Metaphor in literature / E. Semino, G. Steen // The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought. – Cambridge University Press, 2008. – P. 232–246.
10. Steen G. Metaphor: Stylistic Approaches / G. Steen // Concise Encyclopedia of Pragmatics. – Elsevier Ltd., 2009. – P. 614–621.
11. Steen G. Metaphor and language and literature: a cognitive perspective / G. Steen // The Netherlands Language and Literature – SAGE Publications (London, Thousand Oaks, CA and New Delhi), Vol 9(3), 2000. – P. 261–277.
12. Steen G. From linguistic form to conceptual structure in five steps / G. Steen // Amsterdam studies in the theory and history of linguistic science series 4, 1999. – P. 57–78.
13. Steen G. From linguistic form to conceptual structure in five steps: Analyzing metaphor in poetry / G. Steen // Cognitive poetics, 2009. – P. 197–226.
14. Tsur R. Lakoff's Road Not Taken / R. Tsur // Pragmatics and Cognition 7, 2000. – P. 339–359.



УДК 811.161.1'282.4'373.45(477.74):811.512.1

**MILLENNIUMS AROUND THE BLACK SEA  
(TURKISMS IN ISLAND DIALECTS AND ETHNIC TAMGAS)****Kairzhanov Abay**Dr.Sc. Philology, Professor at the Chair of Turkic Language Studies,  
Department of International Relations  
*L.N. Gumilyov Eurasian National University***Boldrikova Aigerim**Student of the Faculty of International Relations  
*L.N. Gumilyov Eurasian National University*

In this article the author investigates the Turkisms functioning in the Russian dialects of Odessa region and identifies the source languages and intermediate languages, with which there was a diffusion and dispersion in the recipient language.

**Key words:** acculturation, denotative and connotative meaning, intermediate language, source language, recipient language, tamga, diffusion, dispersion.

В статье исследуются тюркизмы в островных говорах Северного Причерноморья, определяются языки-источники (на материале этнических тамг) и языки-посредники, при помощи которых произошла диффузия и дисперсия в язык-реципиент.

**Ключевые слова:** аккультурация, денотативное и коннотативное значение, язык-посредник, язык-источник, тамга, диффузия, дисперсия.

**Каїржанов А., Болдрікова А. ТИСЯЧОЛІТТЯ НАВКОЛО ЧОРНОГО МОРЯ (ТЮРКІЗМИ В ОСТРІВНИХ ДІАЛЕКТАХ ТА ЕТНІЧНИХ ТАМГАХ)**

У статті досліджуються тюркізми в острівних говорах Північного Причорномор'я, визначаються мови-джерела (на матеріалі етнічних тамг) і мови-посередники, за допомогою яких відбулася дифузія й дисперсія в мову-реципієнт.

**Ключові слова:** акультурація, денотативне і конотативне значення, мова-посередник, мова-джерело, тамга, дифузія, дисперсія.

In October 2011, at the Second International Karpenkovsky readings at the Odessa National University after I.I. Mechnikov, I received a gift from Y.N. Stepanov a fundamental work of the scientists authoring team of the Russian language Department – a two-volume “Dictionary of Russian dialects of Odessa region”, published in 2000–2001, in “Astroprint” publishing house edited by Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine Y.A. Karpenko at the expense of a Japanese professor Susumu Uemura [10].

Analysis of vocabulary entries of both volumes showed that there are many Turkisms in the dictionary, most of which are not included in other explanatory dictionaries of Russian dialects, despite an adequate development of these words in everyday speech of Russian village residents of Odessa region.

Modern science knows that even at the turn of two eras the northern Black Sea region was under the power of Scythian tribal alliances. It is believed that the word “Scythian” (Σκυθης) was “invented by the Greeks to designate all nomads, regardless of their ethnic origin (Scythi-




an=barbarian)” [16, p.122]. Z. Gasanov believes that this understanding is based on the writings of Herodotus [17]. However, in the Assyrian sources and the Genesis there is mentioned an ethnonym “guz”, so the word “Scythian” is not a false word, introduced by the ancient Greeks, but the name of a certain union of tribes. In addition, Herodotus refers to the works of his predecessors, such as the writings of Aristeas. Aristeas says that the Scythians had to retreat in the fight against Issedonians and, ended up within the lands of the Cimmerians, seized their possessions [17, IV, 16]. Z. Gasanov believes that the best option to read the word “skiff” as “skuzes”. He also believes that there is another option: by the Assyrian and Babylonian sources “ashguz” [16, p. 124]. I. Diyakonov identifies the word “skiff” and the Assyrian word “ishkuzay”. He offers a version: in Oriental sources the Scythians were called “ash-guzai, as-guzan” [18]. It is known that in the ancient Turkic language a lexeme “ash” has the following meanings: “to cross, to move, to overcome, to shift” [2, p. 62]. Indeed, “The monument in honor of Kül-Tegin” provides information on “ashkyrgyz” people.









Then it turns out that the Ashguz are the Guz people, who managed to cross the mountains, that is, overcame any hills and ended up in the Northern Black Sea region and within Transcaucasia, and then some part of the Guz were within the Crimea, and even moved to Asia Minor.

I.M. Dyakonov's and Z. Gasanov's reasoning can be confirmed by the analysis of tamga signs of Bosphorus Kingdom. Here is a complicated tamga of one of the Bosphorus kings, Sauromates II [14].



This tamga consists of 3 simple ones 1.   
There is met a close talass runa –  

2.  There is an identical ancient Turkic (according to E. Triyarsky), Ossetic, Mongolian (according to H. Pearl), Crimean from Yevpatoriya, Kazakh and Nogai (according to V. Philonenko) tamga [19]. 3. In addition, the following tamga  can be marked out; it designates “Chomich” (“spoon”). Another complicated tamga  also consists of three parts. But the tamga of Sauromates II is identical to the following “sarmat” signs:  (14);  (15) (according to Y. Solomonik). So, the simple tamgas show us what ethnical groups and tribes inhabited within the Northern Black Sea region. By the way, this tamga  is called “khalka” (“circle”). It was found in Asanchi and Omurchi in Romania. It is met almost throughout the all Great Steppe: the Nogais, the Kazakh zhuzes, the Karakalpaks, the Kyrgyz, the Turkmen, the Bashkirs, the Magyars, the Mongols, and the Crimean Tatars. So, the tamga of Sauromates II shows that the population of Bosphorus was very colorful in its ethnic composition.

Here is historical information. Sauromates II ruled Bosphorus in 174/157–210/211 AD. During his reign, he was able to win over the Scythian kingdom (about 193 AD), and conquered the Scythians of the Crimea, and joined mountainous Crimea to his state, that is populated by the Tatars. In addition, the Bosphorus fleet managed to neutralize the pirates into the Black Sea, which contributed to the development of trade with the cities of the South Black Sea [21]. In order to unite all ethnic groups into a powerful integrity to resist the aggression of the Great Roman Empire, an analyzed complex tamga was created at Sauromates's II dictation, which served as a symbol of unity of Bosphorus peoples. I. Svetsitskaya indicates that “Ethnic differences in Bosphorus kingdom were very strong. Along with the Greeks there were the Scythians (the tribes speaking in the language of Iranian branch of Indo-European family <...>, as well as the Tatars in the Crimea),


the Meotians, the Cinds at the Azov Sea and the Kuban area, probably related to later Abkhazian-Circassian peoples” [22, p. 349]. That was the position of the official Soviet historical science in the recent past that with all the forces was fighting with Pan-Turkism. According to them, there were not any Turkic-speaking tribes in the northern Black Sea region, but there were small disparate ethnic groups of non-Turkic origin. However, a complex tamga of Sauromates II indicates completely different evidence, that the northern Black Sea region was anyway inhabited by numerous Turkic tribal unions.

At the beginning of 3 century AD this region becomes dependent to the Hun confederation that incorporated both the Ostrogoths, and the Antes. In the VI–VIII centuries AD these lands were included in the Great Turkic khanate. In the XI century, this vast territory became part of the Western Dasht-i-Kipchak. The Eastern Slavs called the dwellers of steppes as the Polovtsians, and the Europeans – as the Kumans. In the XIII century, these lands were conquered by Batu and Munch, and became part of the Golden Horde. It is this land that the northern branch of the Silk Road passed through. Along this trade route there appeared settlements, where radhanite-merchants brought their goods, moving to the east coast of the Crimea, to the capital of West Dasht-i-Kipchak city Sugdag (modern Sudak) [1]. There were carried out foreign-Slavic language relations, including the Slavic-Turkic. The materials of analyzed vocabulary reflect the rudiments of those relations that characterize the old investigation and consequences of ancient acculturation. This process was a long and constant, permanently lasting for 14 centuries. This is also indicated by the authors of modern “Ideographical dictionary of Turkisms in Russian language”. [8] Turkic words penetrated not only into Slavonic, but also in other languages (e. g. the languages of Romano-Germanic super-ethnos), though it occurred in different historical periods.


Numerous Turkic tribes were living within the territory of the Northern Black Sea region in ancient times, in the early and late Middle Ages. This is evidenced by a tamga of a peculiar Turkic clan, found in ancient tombs in the Crimea, Romania and the Northern Black Sea region. Let us note that these are simple tamgas (base), which are considered to be the most ancient in origin. It is them that symbolized a totem animal, which was a mythical ancestor of a clan or tribe.


So, tamga  is met almost throughout the territory of the forest-steppe zone of the Great Steppe, from the big bend Yashil Ugyuz and

to the eastern spurs of the Carpathians. This tamga belonged to Kazakh tribes: Dulats, Baiuly (Thana, Kyzylkurt), and Kozha. It was discovered, for example, in kabristane (cemetery) from Omurchi (Romania) and in the tombs of Yevpatoria (Gezlev) [14]. In addition, this tamga was widespread among Oguz tribes (bayati) in the Crimea, and in Kosho-Tsaidam among the ancient Turks of the VI-VIII centuries.

The tamga  belonged to the Magyars, the ancient inhabitants of Omurchi, in Yevpatoriya and in the south of modern Kazakhstan.

The tamga  belonged to the Yenisei Kyrgyz, as well as to tribal alliances of the Northern Black Sea region.

Two tamgas  belonged to the tribes of the Talas valley, Orkhon, Yenisei and the Northern Black Sea region.

The tamga  belonged to the residents of Talas, Yenisei, Orkhon, Yevpatoriya. In addition, they are found in Hungary lands and within the territory of the Northern Black Sea region. And this number could be continued, but a rigid framework of the article does not allow us to go beyond our presentation [15].

Lexical Turkisms of an analyzed dictionary reflect ancient period of acculturation of Slavic-Turkic language relations. As far back as in Chinese chronicles we find the first mention of a powerful tribal alliance of the Antes, settled in the western spurs of the Tian Shan [1]. Turkic tribal unions inhabited nearby the Antes. We, subjecting the works of ancient authors – Aristophanes, Pliny, Ptolemy and Mila to examination, determined that Turkic-speaking tribal alliances included the Koms (Cumans, Comans, Khoamans) [5]. Apparently, in this terra interium there was laid the beginning of acculturation between the speakers of Proto-Slavic language and the language of the ancient Oguz-Kipchak tribal alliances. So, G. Rakhimzhanova, analyzing the works of Y. Kurilovich and M. Kokobayev, writes that the Slavic word *tyn* was borrowed by the Ostrogoths until 2 century AD [9, p. 34–35]. Compare, in the “Dictionary of Russian dialects of Odessa region” [hereinafter – DRDOR]. *tyn* – “fence of reeds, branches” (Vasilievka village, Trotskoye village, Mirnoye village, Nikolaevka village, Russkaya Ivanovka village) [10, Vol. 2, p. 232]. Apparently, the word *tyn* was borrowed from the ancient Turkic language, as later it underwent a semantic shift in the language and acquired a metaphorical meaning – “to calm down, to take a rest” [2, p. 567]. It is also common in Arkhangelsk, Olonetskih, Vyatskih dialects, in Cossacks dialects of Gorkaya liniya.

The word *kut* of the carriers of Odessa Russian dialects has two meanings: “1) Corner, angle. 2) An honorable place at home, a red corner” [10, Vol. 1, p. 276]. In the Cossack hut in Gorkaya Liniya at the entrance, usually on the left, there is a big stove, the mouth of which to the front wall. The space between the mouth of a stove and the front wall is called *kut*. *Kut* is usually lightened by two windows: the side, from the street, and the front window. The word *kut* is widespread in modern Vologda, Yaroslavl, Perm, Arkhangelsk (*kut*) and Siberian dialects; in Cherepovets, Don (*kutok*) and Russian dialects in Lithuania (*kut*). This lexeme represents a corner at all; in Tula – a holy corner in the house, and in Odessa – a red corner [6, p. 147–148]. This lexeme and its concept were borrowed from the Turkic not only Slavic. Semantic tracing of the word is found in some middle Greek words, for example, *kantos* (“angle of an eye”). Apparently, this is a consequence of acculturation in the times of the Turkic khanate (VI–VIII centuries AD) or in an earlier era of the Hun confederation, when in the IV century AD Turkic-speaking peoples (the Huns and the Dinlins-Kipchaks) together with the Antes and the Ostrogoths were on the borders and within the Eastern and Western Roman Empire. During this period, the whole forest-steppe of Eurasia was ruled by the Nomads: from the great bend Yashil-ugyuz (Great Yellow River) in the East to Bosphorus and Catalaunian fields of Western Europe [1].

The proto-Turkic language had several homonyms of *qut*. The first set of the word – “soul; life force; spirit” [2, p. 471]. For example, a text extraction from “The Legends of Oguz-Kagan” (the monument of the XIII century, stored in the National Library in Paris, the collection of Paul Pelliot): “мен сенге башумны *күтүмны* бере мен – ‘I give you my head, [and] my soul’”. *Kut* is found in a pair combination – *qut-vaxšik*, meaning “spirit; mythical creature”. Compare this combination in the text from the “Big hymn in honor of Mani”, kept in the Berlin collection by A.Lekok “устунки алтынкы тенгриларнин онги, онги *күтү* вахшикларнын усталзун тенгридем *күчляри* – ‘let divine forces raise over and under the gods and all *spirits*’.” In ancient Kipchak, Kyrgyz and Kazakh languages the word *kut* has a denotative meaning – ‘to guard, protect’, fixed in “Codex comanicus” [13]. Apparently, during the proto-Turkic era a substantive *kut* meant any ritual object, performing the function of a talisman.

Now let us consider the second set of meanings of a lexeme *kut* – “happiness, blessing, grace, well-being; fortune, success; happy lot” [2, p. 471]. In



the ancient “Book of revelation and reasoning” of the X century [7], we find the following: “*коркма темии кут бергей мен темии – He said: Do not be afraid! I will give [you] grace*”. In addition, in the sutra of “Golden brilliance” we find a combination of lexemes: *qut qolunč* (“prayer”) and *qut qolunmaq* (relig. “striving for bliss”). Probably, in the ancient Turkic language we have a semantic tracing from Sanskrit - *pranidhāna* (“aspiration to sacral bliss”).

Thus, linguistic comparisons enable us to make the following generalizations. In the times of Turkic khanate (VI–VIII c.) a lexeme – *kut* was borrowed by the Antes. They used it in a sacral practice to appease, soothe the souls of dead ancestors, and to do that they did not only prepare a special room in the house *kut* (*kut*, *kutok*), but also made a special ritual dish – *kutyа* – from rice or other cereals, mixing with raisins, honey, and then had it at funeral repast. By the way, we do not agree with Charles du Cange’s opinion and those of his ilk, that a lexeme *kut* was borrowed by the Slavs from the Byzantine language – *κοκκία* (“beans”) or *κόκκος* (“grain”). It is difficult to explain the laws of phonetic transition of the sound [k] into [t]. In fact, the sound [k] would be [ch], but this did not happen, because this lexeme represents the oldest relations of proto-Slavs with Turkic peoples (Komans) at the turn of two eras, when, for example, the Antes were on their “first” ancestral home in western spurs of the Tian Shan. In the pre-Christian period in Slavic dwellings *kut* is a holy (red) corner, which stores the life-force, isomorphically associated with pagan deities, and a place in the house where the whole multigenerational family come together to gain grace. Heavenly grace, happiness, wellbeing penetrate into *kut* through lighting from the street and farmstead. After 988 the concept of opposition “Tengri-Umai – Bielbogh – Ak Kudai (Svarog, Dazhbog) – Mother-earth (Chernobog – Kara Kudai)” was exposed to the ruthless annihilation, and the resulting gap was gradually filled with categorical world religions - Islam and Christianity.

Thus, in the proto-Turkic mythology *kut* is a supernatural life force. This force had to be begged for from the upper tier of Tengri deities (Svarog and Dazhbog) and the deities of middle world (animistic and pantheistic spirits - Ydyk Yer-Sub). *Kut* is a place in Cossacks’s dwelling and a talisman of family wellbeing (a holy corner) as well, and with the help of *kutyа* they wanted to protect themselves from disease, and from death, which could send the souls of dead ancestors.

Turkisms-locatives *лан* and *майдан* are used frequently in the northern Black Sea region. In DRDOR the word *лан* (“field”) has a widespread use

in the villages of Odessa region [10, vol. 1, p. 281]. In Kazakh language there are homonyms: *алаң* - 1) “area; small area”; 2) doubt in the heart, anxiety, concern” [4, p. 46]. The residents of Russian and Ukrainian villages in Odessa region use the word *майдан* to designate a “square”. This Turkism entered the Ukrainian literary language [10, vol. 1, p. 294]. Vasmer M. and Radloff W. indicate that this lexeme is taken from Kipchak language and has the meaning – “a smooth, empty place” (*mādan*; *maidan*) [11, vol. 2, p. 559; 13].

There were developed three different opinions with regard to an origin of the word *магазин*. Some scientists believe that it came through German mediation (*Magasin*) from the French language (*magasin*). The others point to a Dutch origin: *magazijn* (*magazeya*) [11, vol. 2, p. 554–555]. F. Mikloshich believes that this word was initially understood by the Romanic and Germanic languages from the ancient Turkic language (*мағаз*) [12]. Thus, into the Slavic languages it gets from Turkish by French and German mediation. It is possible that the process of adoption took place in parallel; because today it is difficult to overcome the phenomenon of range aberration in this matter. In Russian dialectal speech of the inhabitants of the Odessa region villages a word *магазин* means: 1) “storage, grain storage room”; 2) “honeycomb” [10, vol. 1, p. 293].

The word *баўка* with a stress on the first syllable is used, apparently, only by the Russians of Northern Black Sea region in the meanings: 1) “cellar add-on”; 2) “vault”; 3) “summer kitchen” [10, vol. 1, p. 33–34]. In Russian dialects a word *баўка* appeared from Kipchak *baš* – “head”. This was due to frequent commercial transactions when buying cattle (*Baška kanča berüpčän?* – How much do you ask for *head*?) [11, vol. 1, p. 139].

Turkisms, naming objects that were used by the Slavs during trade relationships indicate primarily on existing economic relations between the Slavs and Turks. Borrowing the words of superconcept “man”, denoting qualities, condition and human behavior, social relationships, show, above all, the acculturation process that occurred between the Slavic and Turkic peoples in a close proximity or cohabitation.

In DRDOR there are given Turkisms: *байбак*, *байлык*, *бастрюк*, *бельбек*, *кабаниха* and others. Let us compare. In the Odessa region Russian dialects there are homonyms *байбák*: 1. “A lazy man”. 2. “a paddle” [10, vol. 1, p. 23]. In Karaite language *baidbax* – “a steppe marmot, sloth (bad)”; in Kipchak *bajbak* – “a marmot”. M. Vasmer believes that the meaning of “lazy” is earlier than “a marmot”, a zoonym is sec-

ondary and formed on the basis of a metaphor [11, vol. 1, p. 107]. **Байлык** – 1) “forced labor, duty”; 2) “obligation” [10, vol. 1, p. 24]. In Kazakh the word *байлык* has polysemantic. Its figurative meanings – “wealth; state”; “property” [4, p. 114]. Denotative meaning underwent annihilation; there were saved meanings formed due to semantic shift. Apparently, the carriers of Odessa Russian dialect managed to keep its meaning lost in modern Turkic languages.

**Байстрюк (байстрюк, бастрюк)** – “Ukrainian, degenerate; illegitimate child” [10, vol. 1, p. 24]. A related word occurs in Polish – *bastard*, – where it was borrowed from the Middle High Germanic dialect – *Bastard* [11, vol. 1, p. 132]. In Odessa Russian dialectal speech under the influence of metaphorization, the word *байстрюк (байстрюк, бастрюк)* acquired an additional terminological meaning – “maize’s stepson”. So, the villagers of Demidovo of Berezovsky district say: “У кукурузы три раза на лето байстрюки обламывают” [10, vol. 1, p. 24]. Compare, in Kazakh language the meaning of a lexeme *бастыру* – “nipping smb., smth.” [4, p. 128]. It is “nipping” that is a “grain of first meaning” (concept) of Ukrainian and Russian dialect word *байстрюк (байстрюк, бастрюк)*. **Бельбék** – “a fool, blockhead” [10, vol. 1, p. 36]. Perhaps this word is derived from Kipchak *bilmäs* “he will not know” (< *bilmäk*) [11, vol. 2, p. 149]. **Кабаниха** “a fat woman” [10, vol. 1, p. 246]. Derived from the word *кабан*, which in turn came from Kipchak, where *кабан* – “a wild boar, (wild) pig, hog”, as well as “stack, rick” [11, vol. 2, p. 149].

The Turkisms discussed in the previous paragraph are used in live speech of the Russians of Black Sea region, showing bygone traces of ancient acculturation. These words are entered into the flesh and blood of the Slavs and used for pejorative assessment of human behavior within the opposition “good – bad”.

Now let us look at the Turkisms in the analyzed dictionary designating everyday objects. Some of these words are missing in the “Dictionary of Russian folk dialects”, as used locally only by the Russians of Odessa region. **Бабáй** – “a wooden peg on a boat board for fastening a rope” [10, vol. 1, p. 20]. There is no a word with such a meaning in Turkic languages. **Барáн** – “shaft; drum” [10, vol. 1, p. 28]. This word is used with this meaning throughout the Russian villages of Odessa region. It is interesting, that M. Musatayeva and L. Shelyakhovskaya [8, p. 136] noted two meanings of a word *баран*: 1) “a male sheep”; 2) “an ancient battering tool, ram”. **Баиштарма́к** – “thick wooden pitchforks”

[10, vol. 1, p. 34]. This word is in use only in the rural areas of Odessa region. In the “Dictionary of Russian folk dialects” it is not fixed. It is a compound word, formed by combining Kipchak words *baş / баиш* (“head”) and *tarmaq / тармак* (“offshoot”). This original tool is designed for gathering ears during threshing. **Самáн** – “clay mortar with an admixture of cut straw” [10, vol. 2, p. 152]. The word is spread outside the Northern Black Sea region and designates dried bricks made of clay mortar with straw addition. Borrowed from Kipchak language in which *saman* – “straw” [11, vol. 3, p. 552]. **Чумiчка** – “ladle, skimmer” [10, vol. 2, p. 279]. Formed from *чум* “scoop, dipper”, first fixed in ancient literacy in 1328. In Kipchak language *čötič* – “skimmer” [11, vol. 4, p. 381] used for kneading and pouring koumiss. Let us note that *чумичка* is also used today by the sailors of the Black Sea Fleet as a ladle, skimmer for pouring food into aluminum bowls. Let us note that “чомич” (“spoon”) was indicated with a special sign-tamga: .

These tamgas are found in Omurchi (Romania). There is a high frequency of use in the area. Imre Baski shows in his study that this mark is fixed at a cemetery in Omurchi 7 times. The same sign is found in Yevpatoriya, in the Crimea, as well as Hungary lands and Mongolia [15].

**Килiм** – “carpet” [10, vol. 1, p. 258]. Compare: *кiлем* in Kazakh language – “a fleecy carpet” [11, p. 423]. **Баишмаки** – “slippers” [10, vol. 1, p. 34]. Borrowed from Turkish, Chagatai languages: *başmak* – “shoe, sole”. The frequency of the lexeme in Russian language has been increasing since the XVI century. This word is found in the inventory of the property of Ivan the Terrible (1582) [11, vol. 1, p. 139]. **Казáн** – “a large copper for cooking” [10, vol. 1, p. 248]. It is found everywhere in Odessa region. Borrowed into Russian from Kipchak: *kazan* – “cauldron” [11, vol. 2, p. 159]. **Казáн** – “utensils for cooking” [10, vol. 1, p. 247]. This word with this meaning is found only in Voznesenka Pervaya village of Artsyzsky region. In Turkic languages, the word is used for calling ancient Turkic title of supreme power – *Каган*. The word was borrowed into Old Russian language during the era of Kievan Rus (*каганъ*), Khazaria and Byzantine Empire, into middle Greek (*χαγάνος*). A related word is preserved in Avar language – *chacatus*. However, in Turkic language the title name was borrowed from Chinese language: *Ke* (great) + *kuan* (ruler) [11, vol. 2, p. 155]. **Бакýр** – “three-liter can” [10, vol. 1, p. 25]. In one of Kipchak dialects *baqyr* – “a bucket” [4, p. 117]. Apparently, here the topic is about a copper bucket or a can.



These and other Turkisms of the “Dictionary of Russian dialects of Odessa region”, denoting household goods, actively function in Russian dialect speech of Odessa region.

Apart from the analyzed groups of Turkisms, in the lexicon of Russian dialects of Odessa region there are Turkisms- phytonyms, used only in the region of North-Western Black Sea Region. *Арнау́тка* – “spring wheat cultivar” [10, vol. 1, p. 18], and light wheat cereal from its grains. M. Vasmer fixes the word meaning *арнаут* with a meaning “an Albanian”, pointing to Turkish mediation in borrowing: *arnaut*. On the basis of borrowed from Turkish *арнаут* there is formed a word *арнау́тка* meaning “wheat grade with firm seeds” [11, vol. 1, p. 88]. Vasmer also points out that in the XVI century Ivan Peresvetov used a toponym *Ornyautskaya land*. *Кабáк* – “pumpkin” [10, vol. 1, p. 246]. M. Vasmer used another meaning, borrowed from Kipchak (*kabak*) – “type of grass” [11, vol. 2, p. 148]. *Каву́н, кау́н* – “watermelon” [10, vol. 1, p. 247]. It is believed that it is borrowed from Kipchak and Turkish languages: *Kaun, Kavyn* (“melon”). In Kipchak language it means “watermelon, cantaloupe” [11, vol. 2, p. 154]. *Курáй* – “weeds” [10, vol. 1, p. 274] from Kipchak *Kurai* – “a plant *Salsola kali*” [11, vol. 2, p. 422], prickly weeds that can grow in arid zone. These and other phytonyms-Turkisms fixed in DRDOR, have a high frequency of use in Russian dialectal speech of Northern Black Sea region.

Unfortunately, it is impossible to describe all thematic groups of Turkisms represented in the “Dictionary of Russian dialects of Odessa region”. It seems necessary to extirpate the following thematic groups of Turkisms out of this dictionary by continuous sampling: pragmatonyms (*ракия* – “plum vodka”, *булгур* – “wheat porridge”, *бастр* – “low-grade sugar”, *каларма* – “mutton, stewed with hot spices” and etc.); zoonyms (*товар*: 1) “a herd of cows”, 2) “leather for shoes”; *табун* – “a group of horses”; *бузгай*: 1) “bull-sire”, 2) figurative, “thundercloud”, 4) “locomotive”; *баба́* – “pelican”, etc.); clymatonyms (*абаза́* – “south-east wind”) and some other thematic groups.

In the present work we are focusing on: drawing the attention of researchers to the problem of linguistic acculturation that took place in ancient times and the Middle Ages in the Northern Black Sea region. The Slavs were between Turkish and Crimean-Tatar language elements in the south and Kipchak language in the north-east. It is here that there was a specific Slavic-Turkic isogloss, operating in the conditions of active development of mastering foreign words as a result of diffusion, and then dispersion in the recipient language.

Many Turkisms mastered by the Slavic languages in ancient and medieval times, today are perceived by native Russian speakers, in particular, its island dialects, as age-old.

#### REFERENCES:

1. Гумилев Л. Древняя Русь и Великая степь : 2 т. / Л. Гумилев. – М. : DI-DIK, 1997.
2. Древнетюркский словарь. – Л., 1969. – 567 с.
3. Cange Ch., du. Glossarium mediae et infimae graecitatis / Ch. du Cange.. – Lugduni, 1688.
4. Казахско-русский словарь / Под ред. Р. Сыздыковой и К. Хусаин. – Алматы : Дайк-Пресс, 2001. – 1008 с.
5. Каиржанов А. Кипчаки (команы, куманы, комы, хаоманы) в контексте античной географической традиции / А. Каиржанов // Изв. Евразийского университета. Сер.: языкознание, литературоведение. 2000. – № 3. – С.145–146.
6. Каиржанов А. Млечный путь Евразии / А. Каиржанов. – Астана: ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, 2004.
7. Каиржанов А. Īrq bitig / А. Каиржанов // Византизм и ментальность Киевской Руси. Раздумья на степной дороге. – Киев : Изд. Дом Д. Бурого, 2012. – С. 233–251.
8. Мусатаева М. Идеографический словарь тюркизмов в русском языке / М. Мусатаева, Л. Шеляховская. – Алматы, 2006.–266 с.
9. Рахимжанова Г. Тюркизмы в русском газетном тексте : дис. ... канд. филол. н. / Г. Рахимжанова. – Астана : ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, 2004. – 185 с.
10. Словарь русских говоров Одесщины : в 2-х т. / отв. ред. Ю. Карпенко, С. Уэмура. – Одесса : Астропринт, 2000–2001.
11. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4-х т. – М., 1964–1973.
12. Miklosich F. Die turkischen Elemente in den sudost- und osteuropaischen Sprachen, I-II, Nachtrag I,II (DWA, № 34 (1884); № 35 (1885); № 38 (1890)).
13. Radloff W. Das turkische Sprachmaterial des Codex comanicus / W. Radloff. – St.Petersburg – Riga – Leipzig, 1887.
14. Ольховский В. Тамга (к функции знака) / В. Ольховский // Историко-археологический альманах. – Армавир, 2001.
15. Аманжолов С. Вопросы диалектологии и истории казахского языка / С. Аманжолов. – Часть 1. – Алма-Ата, 1959.
16. Филоненко В. Тамги татарских кладбищ г. Евпатория / В. Филоненко. – Симферополь, 1928. –22 с.
17. Гасанов З. Царские скифы: этноязыковая идентификация «царских скифов» и древних огузов / З. Гасанов. – New York : Publishing House, 2002. – P. 122–130.
18. Геродот. История. Л., 1972. – IV.6
19. Дьяконов И. История Мидии / И. Дьяконов. – М.-Л.,1956.
20. Триярский Э. Тамги тюркских племен из Болгарии / Э. Триярский. – УАЖГ. 47. – 1975. – С. 189–200.
21. Соломоник Э. Сарматские знаки Северного Причерноморья / Э. Соломоник. – Киев, 1959.
22. Гайдукевич В. Боспорское царство / В. Гайдукевич. М.-Л., 1949.
23. Свенцицкая И. Македония, Греция и Северное Причерноморье в период эллинизма / И. Свенцицкая // История Древнего мира: Расцвет древних обществ. – М. : Главная редакция восточной литературы, 1989. – С. 349.

УДК 811.11:8162:579.189

## МІСЦЕ ТА РОЛЬ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ СТРАТЕГІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ МОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У МЕЖАХ МІЖКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ

**Каніболоцька О.А., к. пед. н., доцент,  
доцент кафедри викладання другої іноземної мови  
Запорізький національний університет**

У статті представлено аналіз місця та ролі формування іншомовної стратегічної компетенції студентів мовних спеціальностей у рамках міжкультурного простору. Подаються результати термінологічного аналізу поняття «стратегічна компетенція», а також різниця між поняттями «компетентність» і «компетенція».

**Ключові слова:** стратегічна компетенція, компетентність, міжкультурна комунікація, компетентнісний підхід, студент, мовна підготовка.

В статье представлен анализ места и роли формирования иноязычной стратегической компетенции студентов языковых специальностей в рамках межкультурного пространства. Представляются результаты терминологического анализа понятия «стратегическая компетенция», а также разница между понятиями «компетентность» и «компетенция».

**Ключевые слова:** стратегическая компетенция, компетентность, межкультурная коммуникация, компетентностный подход, студент, языковая подготовка.

### **Kanibolotska O.A. PLACE AND ROLE OF THE FORMATION OF STRATEGIC COMPETENCE OF FOREIGN LANGUAGE DEPARTMENT STUDENTS IN INTERCULTURAL SPACE**

The paper presents an analysis of the place and role of forming of the strategic foreign language competence of students within the intercultural area. The article presents the results of the terminology analysis of the term «strategic competence» and the difference between the concepts of «competence» and «competency».

**Key words:** strategic competence, intercultural communicative competence, competitive approach, student language training.

**Постановка проблеми.** У сучасних умовах розвитку глобальної інформаційної, науково-технічної й освітньої взаємодії, інтеграції України у світовий і європейський простір ділянка перетину культур різних народів збільшується за рахунок появи спільного для всіх освітньо-культурного простору. Цьому сприяє не лише стрімке збільшення кількості міжнародних контактів між представниками різних етнічних культур, але й налагодження тісних зв'язків між мікро- або субкультурами, що належать до однієї національної лінгвокультурної спільноти. Поступово приходить усвідомлення того факту, що культурні відмінності відіграють важливу роль у ділових відносинах і можуть суттєво вплинути на кінцевий результат співробітництва. Питання про підготовку фахівців до співіснування в умовах багатокультурного суспільства й створення освітнього простору, який допоможе запобігти дискримінації, відторгненню, насильству та конфліктам, пов'язаним із взаємодією різних культур і світоглядом різних народів, постійно є однією із важливих проблем освітньої політики. Міжкультурна комунікація стає прикметною

рисою сучасного українського суспільства, а її розвиток – одним із пріоритетних напрямів системи освіти.

Нова парадигма сучасної освіти в умовах реформування всіх сфер життєдіяльності людини висуває в числі пріоритетів формування цілісної особистості студента як системоутворюючого фактора освітнього процесу з певним набором суб'єктивних властивостей, таких, як незалежність, самостійність, здатність до саморегуляції, подальшого саморозвитку, що дозволяють у сукупності успішно адаптуватися в мінливих соціально-економічних умовах, бути конкурентоздатним. Компетентнісний підхід отримує в освіті все вищий статус завдяки його закріпленню в якості нормативного конструкту в низці офіційних документів, у яких указується необхідність урахування глобальних тенденцій у досягненні якості освіти в напрямку формування в студентів ключових компетенцій.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Вивчення основних етапів становлення компетентнісного підходу до освіти (В. Байденко, І. Зимова, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Мітіна, Н. Хомський, А. Хуторський, Дж. Равен та



ін.), формування комунікативної компетенції (С. Зенкевич, Л. Мітіна, Ю. Пассов, Л. Романишина, З. Підручна та ін.), формування професійної компетентності (Л. Зеленська, Л. Карпова, Н. Кузьміна, Н. Лобанова, А. Маркова та ін.), аналіз окремих аспектів професійної іншомовної компетентності показали, що концепція компетентнісного підходу ще тільки формується. Проаналізувавши наукову літературу, присвячену проблемі компетентнісного підходу, бачимо, що виникає проблема чіткої різниці між поняттями «компетентність» і «компетенція». Так, деякі вітчизняні дослідники (В. Болотов, В. Серіков та інші) застосовують тільки термін «компетенція», ототожнюючи його з компетентністю; інші (Ю. Татур, А. Хуторський) уживають обидва терміни, вважаючи їх синонімами; низка вчених (І. Зимова, Ю. Фролов, В. Шадриков) розділяють ці поняття. Існує й проблема відбору універсальних, ключових компетенцій, які є базовими на тому чи іншому ступені освіти. Проте всі дослідники єдині в тому, що компетенція – це інтегроване поєднання знань, умінь, навичок, здібностей і особистісних якостей; єдність теоретичного знання й практичної діяльності, універсальна мова опису результатів освіти на світовому рівні в наш час [4, с. 138]. Є. Зеєр відзначає, що компетентність є результатом когнітивного навчання, у той час як компетенція – це процес і результат діяльнісного навчання [6], компетентність у дії, що набуває особливої актуальності під час формування іншомовної компетенції студентів.

**Постановка завдання.** На основі викладеного можна сформулювати мету дослідження, яка полягає у визначенні місця та ролі формування іншомовної стратегічної компетенції студентів мовних спеціальностей у рамках міжкультурного простору.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Слід зазначити, що термін «компетентність» є відносно новим для сучасної освіти, проте в останні десятиліття він досить активно застосовується в міжнародній практиці. Існують досить конкретні визначення компетенції як умінь, необхідного для того, щоб домогтися успіху в роботі, у навчанні й у житті. На думку Г. Селевко, компетенція – готовність суб'єкта ефективно організувати внутрішні й зовнішні ресурси для постановки й досягнення мети. При цьому під внутрішніми ресурсами розуміються знання, умінь, навички, позапредметні вміння, компетентності (способи діяльності), психологічні

особливості, цінності та інше. Компетентності – якості, набуті через проживання ситуацій, рефлексію досвіду.

Складовими елементами поняття «компетенція» є знання (набір фактів, необхідних для виконання роботи; інтелектуальний контекст, у якому працює людина); навички (володіння конкретними засобами й методами виконання певного завдання); здатність (вроджена схильність виконувати певне завдання, близький синонім обдарованості); стереотипи поведінки (видимі форми дій, спрямованих на виконання завдання, прояв цінностей, етики, переконань і реакції на навколишній світ); зусилля (свідоме використання ментальних і фізичних ресурсів із певною метою) [5, с. 34]. Таким чином, загальним для всіх наведених вище визначень є розуміння компетенції як здатності особистості впоратися з найрізноманітнішими завданнями, як сукупності знань, умінь і навичок, необхідних для виконання конкретної роботи; загальної здатності й готовності особистості використовувати знання, уміння й узагальнені способи дій, засвоєні в процесі навчання, в реальній діяльності, реалізовувати їх у мінливих умовах сучасного світу. Іншими словами, компетенція – це «знання в дії».

Нині пошуки шляхів визначення цілей і змісту освіти проводяться в напрямку формування ключових компетенцій, що є предметом широких різнопланових дискусій у наукових колах. Сьогодні вже склалися теоретичні основи компетентнісного підходу (В. Болотов, І. Зимня, Н. Кузьміна, Є. Зеєр, М. Павлова, В. Серіков, Є. Симанюк, А. Хуторський та ін.), який передбачає чітку орієнтацію на майбутнє, а це виявляється в можливості побудови власної освіти з урахуванням успішності в особистісній і професійній діяльності. У рамках компетентнісного підходу, як правило, визначаються такі види компетенцій: ключові, базові та функціональні. Під базовими компетенціями розуміються компетенції, що відображають специфіку певної професійної діяльності. Термін «ключові компетенції» указує на те, що вони є ключем, підставою для інших компетенцій, більш конкретних і предметно орієнтованих. Ключові компетенції дозволяють людині досягати результатів у невизначених, проблемних ситуаціях. Згідно з тезою Я. Кодлюк ключові компетенції – це цілісна система універсальних знань, умінь, навичок, а також досвіду самостійної діяльності й особистої відповідальності студентів.



Найважливішою метою в підготовці викладача іноземної мови є формування ключових компетентностей, що лежать в основі професійної компетентності. На основі аналізу праць, присвячених навчанню іноземним мовам, можна виділити комунікативну, методичну й технологічну компетентності. У сучасних дослідженнях іноземну комунікативну компетентність тлумачать як необхідний людині рівень сформованості досвіду міжособистісної взаємодії, щоб успішно функціонувати в суспільстві з огляду на власні здібності й соціальний статус [2, с. 13].

Загальновідомо, що в лінгвістиці, психолінгвістиці та соціолінгвістиці поки що немає загального визначення поняття комунікативної компетентності, її ролі й значення в процесі оволодіння людиною іноземною мовою. Термін «компетентія» був уведений Н. Хомським, а точніше кажучи, був заново повернений у понятійний апарат лінгвістики, тому що він траплявся в роботах В. Гумбольдта. Спочатку компетентія позначала здатність, необхідну для виконання певної (переважно мовної) діяльності в рідній мові. Це поняття незабаром замінюється терміном «комунікативна компетентія», під якою розуміється здатність правильно використовувати мову в різноманітних соціально детермінованих ситуаціях (Д. Хаймс). Д. Хаймс вважає, що мова деякою мірою є відображенням культури народу й що бачення світу певною групою людей визначається властивою їм культурою. Комунікативна компетентія об'єднує когнітивні, психологічні, соціальні чинники, в яких живе індивід. Д. Хаймс розуміє комунікативну компетентію як сукупність психологічних, культурних знань і громадських правил, які керують уживанням слова в рамках певних соціальних ситуацій спілкування.

В інших трактуваннях поняття комунікативної компетентності все більш чітко виділяється відмінність між комунікативною й лінгвістичною компетентіями. Під комунікативною компетентією розуміється здатність спілкуватися в комунікативних обставинах, які динамічно розвиваються й у яких лінгвістична компетентія повинна використовуватися для введення загальної інформації (що має як лінгвістичний, так і паралінгвістичний характер) від одного або більшої кількості співрозмовників. Передбачається, що успішність виконання комунікативних завдань залежить значною мірою від готовності виразити себе іноземною мовою, від винахідливості у використанні лексичних і граматичних знань

і від знань мови, які мають паралінгвістичний характер, наприклад, інтонація, міміка, жести і т. п.

Надалі в складі комунікативної компетентності стали виділяти такі її компоненти: дискурсивну, соціолінгвістичну, стратегічну компетентності. Дискурсивна компетентія розглядалася як здатність пов'язувати пропозиції в дискурс. Якщо під час навчання учня основна увага концентрується на граматичному аспекті пропозиції, то дискурсивна компетентія пов'язана зі зв'язками в пропозиціях. Соціолінгвістична компетентія включала в себе соціокультурні правила вживання мови й дискурсу й передбачала розуміння соціокультурного контексту тією мовою, якою його вжито. Як третій компонент комунікативної компетентності виділялася стратегічна компетентія. Вона включала в себе вербальні й невербальні комунікативні стратегії, використання яких необхідне для того, щоб компенсувати відсутні знання й уникнути порушення комунікації. Розуміння стратегічної компетентності значно розширилося. Її стали розглядати як компетентію, що лежить в основі здатності корегувати помилки, справлятися з недостатністю знання мови, підтримувати комунікативний процес за допомогою парафрази, ухилятися від теми розмови, повторення, мовної здогадки, зміни регістра й стилю. Під стратегічною компетентією розуміється, таким чином, уміле користування мовою для досягнення комунікативної мети [7, с. 231].

Комунікативна компетентія в рамках міжкультурної комунікації щоразу аналізувалася вченими з позицій своєї власної науки, тому кількість компонентів у ній постійно змінювалася. Так, наприклад, у психології комунікативна компетентія – це потенційна здатність отримувати, переробляти й сприймати інформацію, що містить сенс. У теорії мовних актів під комунікативною компетентією розуміється виконання мовних актів із метою реалізації когнітивних і комунікативних функцій. Стратегічна компетентія в якості окремого елемента комунікативних мовних умінь (комунікативні знання мови) розглядалася Л. Бехманом. Під стратегічною компетентією розумівся набір основних здібностей, що використовують усі складники мовної компетентності, психомоторні навички та сприяють визначенню смислу [7]. Комунікативна компетентія стала розглядатися як система, що включає в себе цілу низку компонентів. У вітчизняній і зарубіжній методиках навчання іноземної мови існує багато трак-



тувань поняття комунікативної компетенції. Н. Гез розуміє комунікативну компетенцію як здатність співвідносити мовні засоби із завданнями й умовами спілкування з урахуванням соціальних норм поведінки та комунікативної доцільності висловлювання [3, с. 73].

Стосовно процесу читання поняття комунікативної компетенції, на наш погляд, найбільш повно оцінене Г.-Е. Піфо, який розуміє її як усеохоплюючу здатність читання до «комунікативної й дискурсивної дії, тобто здатність розуміти значення й інтенцію тексту й висловлювати власні наміри в мовній формі, яка має сильний вплив» [8]. У вітчизняній і зарубіжній методиках навчання іноземної мови пропонуються різнокомпонентні моделі комунікативної компетенції. Так, наприклад, О. Поляков виділяє чотиривимірну модель, що складається з лінгвістичної, дискурсивної, соціолінгвістичної, стратегічної компетенцій. Узагальнивши трактування поняття комунікативної компетенції в роботах багатьох учених і документах Ради Європи, комунікативну компетенцію можна розглядати як системне поняття, яке містить низку компонентів, а саме:

1) лінгвістичну компетенцію, яка проявляється в правильному вживанні лінгвістичних форм іноземною мовою (фонологія, морфологія, лексика, синтаксис);

2) соціолінгвістичну / соціопрагмалінгвістичну компетенцію, яка виявляється в умінні взаємодіяти зі співрозмовником, що передбачає розвиток певних навичок і вмінь використання вербальних засобів для встановлення та підтримання контакту, оволодіння певним набором соціальних і ситуативних ролей;

3) соціокультурну компетенцію, яка проявляється в умінні організувати спілкування з урахуванням правил, норм і традицій мовної й немовної поведінки в країні мови, яка вивчається;

4) дискурсивну компетенцію, яка виявляється у володінні різними типами дискурсу й передбачає, по-перше, здатність пов'язувати один вислів з іншим у ситуації усного / письмового спілкування, по-друге, уміння створювати тексти різного типу відповідно до комунікативного завдання й ситуації спілкування, забезпечувати належну структуру тексту, використовувати одиниці тексту за правилами побудови мовних одиниць у мові, оцінювати місце й співвідношення окремих частин і сприймати текст як чітке ціле;

5) міжкультурну компетенцію, під якою розуміють здатність досягати взаєморозу-

міння з представниками інших культурних спільнот так само успішно, як і з представниками своєї власної, при цьому вирішуючи проблеми за допомогою компенсаторних стратегій;

6) стратегічну компетенцію, яка проявляється в розвитку здатності долати лінгвістичні труднощі спілкування, використовуючи при цьому компенсаторні засоби (перифразу, жести, міміку), щоб уникнути порушення комунікації [8].

Відомо кілька підходів до визначення змісту й структури комунікативної компетенції. Сучасні дослідники виділяють у названій компетенції неоднаковий набір компонентів, використовуючи для їхнього позначення різні терміни: «складові частини», «компоненти», «субкомпетенції» або просто «компетенції». Вивчення різних моделей компонентного складу комунікативної компетенції показало, що в концепціях багатьох авторів (Н. Гез, Г.-Е. Піфо, О. Поляков та ін.) є стратегічна компетенція, яка розглядається дослідниками як важлива складова частина іншомовної комунікативної компетенції, що детермінує комунікативність. Однак незважаючи на той факт, що названа компетенція є основною в пошуку оптимальних шляхів вирішення завдань іншомовної комунікативної діяльності, дискусії з приводу змісту цього поняття тривають уже кілька десятиліть. Учені висловлюють різні погляди щодо галузі функціонування стратегічної компетенції.

Одним із ключових компонентів комунікативної професійної компетенції є стратегічна компетенція, що є необхідною й обов'язковою умовою успішної мовної взаємодії. Під стратегічною компетенцією розуміється здатність із боку мовця компенсувати в усній чи іншій формі брак інформації, який може виникнути між комунікантами, коли інформація була декодована одним із них неповністю. Суперечність виникає між поняттями «стратегічна компетенція» та «компенсаторна компетенція». Термін «компенсаторна компетенція» перетинається з терміном «стратегічна компетенція» (*strategic competence*) у зарубіжній методикі, зокрема, в європейській методичній школі. Слід підкреслити, що поняття «стратегічна компетенція» увійшло у вітчизняну методіку й отримало досить широке поширення (А. Залевська, І. Рапопорт, А. Пойменова, Р. Мильруд та ін.). Аналіз вітчизняної наукової літератури дозволяє нам виділити низку підходів до визначення компенсаторної й стратегічної компетенцій:

1) виділення компенсаторної компетенції як самостійного компонента комунікативної компетенції (І. Бім, Є. Гром, В. Сафонова);

2) виділення стратегічної компетенції, що містить компенсаторні навички та вміння, знання про комунікативні стратегії й володіння ними (Г. Жогліна, Р. Мильруд);

3) виділення компенсаторної компетенції як аналога стратегічної компетенції (А. Миролюбов, Г. Трофімова).

У низці досліджень стратегічна компетенція традиційно розуміється як володіння й оволодіння певними комунікативними стратегіями з метою подолання труднощів, що виникають у процесі спілкування іноземною мовою (Є. Гром, А. Миролюбов). За Е. Азімовим, компенсаторна компетенція – це здатність надолужувати в процесі спілкування брак знань з іноземної мови, а також мовленнєвого та соціального досвіду спілкування іноземною мовою [1, с. 275]. Однак хоча ці визначення та матеріали й допомагають структурувати поняття «стратегічна компетенція», на наш погляд, навряд чи можна вважати їх повними, тому що комуніканти вдаються до використання стратегічної компетенції не тільки як до набору компенсаторних стратегій для заповнення прогалів у знанні мовних засобів. Л. Бахман [7] представив більш широкую теоретичну модель стратегічної компетенції. Схематично його описову модель представлено на рис. 1.

Як видно зі схеми, стратегічна компетенція діє на рівні загальної й мовної компетенції.

На думку дослідника К. Каспер, стратегічна компетенція в моделі Л. Бахмана використовується не тільки для вирішення проблем рецептивного й репродуктивного порядку, коли в процесі комунікації виникають певні труднощі, але, по суті, є основою ефективного використання лінгвістичних знань [7]. У моделі присутній компонент оцінки, коли комуніканти (мовець; той, хто слухає, читає або пише) визначають комунікативні цілі; компонент планування, коли комуніканти відновлюють у пам'яті адекватні мовні одиниці, використовуючи свою лінгвістичну компетенцію, будують план їх використання; компонент виконання, коли комуніканти втілюють задуманий план; компонент контролю, який у процесі говоріння може оцінити ступінь досягнення комунікативної мети.

Отже, дія стратегічної компетенції відбувається в тісному взаємозв'язку з психофізіологічним механізмом. Поряд із лінгвістичною компетенцією для формування стратегічної компетенції необхідні знання про світ. Виходячи з моделі комунікативної компетенції, запропонованої Бахманом, роль стратегічної компетенції полягає лише в тому, щоб порівнювати нову інформацію з уже наявною в іноземній мові, яку вивчають, включаючи знання про світ, а потім найбільш ефективно використовувати її для розвитку комунікативної компетенції. Така модель стратегічної компетенції, на наш погляд, не розкриває повною мірою її значення. У зв'язку із цим більш точним є твер-

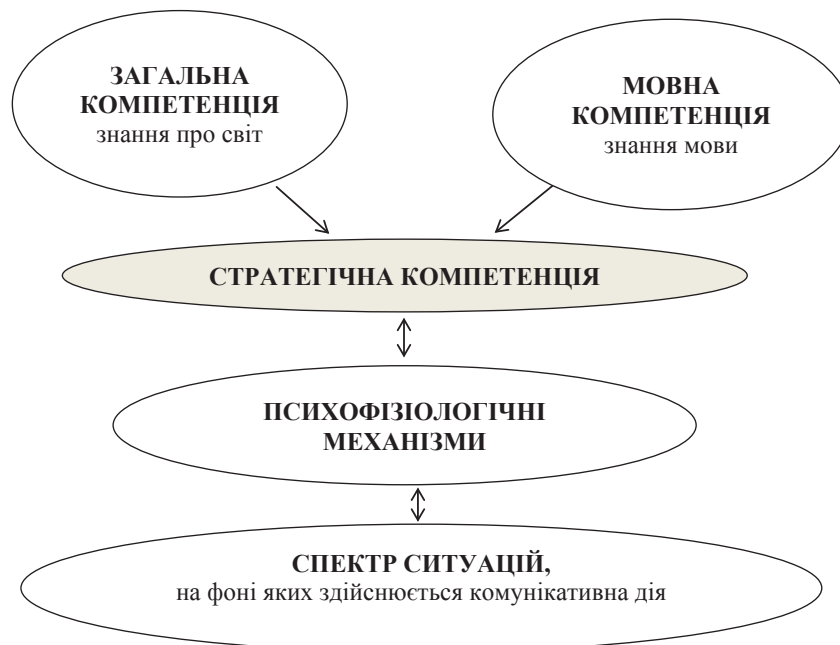


Рис. 1. Модель стратегічної компетенції за Л. Бахманом



дження Палмера, згідно з яким метою стратегічної компетенції є компенсація нестачі знань у студентів в інших компетенціях [7]. Сам процес формування комунікативної компетенції є динамічним, його високий рівень досягається лише за умови правильного вибору студентом стратегій і їх ефективного використання в навчальному процесі. Причому вибір тієї чи іншої стратегії залежить, з одного боку, від цілей і завдань, поставлених перед студентом, а з іншого – від його інтелектуальних здібностей, загальних компетенцій, які включають у себе знання, уміння, екзистенціальну компетенцію, здатність учитися. Процес оволодіння стратегіями може координуватися студентами.

Для розвитку кожного компонента комунікативної компетенції наявні певні види стратегій, які тісно пов'язані між собою й входять до певної системи, яка й координує їхню діяльність. Вищеназвана система вибору тієї чи іншої стратегії в процесі навчання іноземної мови формується в кожній людині індивідуально. Компоненти комунікативної компетенції знаходяться в певних відносинах між собою, характер яких ще буде досліджуватися. Поки не з'ясований і сам механізм розвитку кожного з вищеназаних компонентів у різних видах мовленнєвої діяльності. Формування комунікативної компетенції в процесі навчання іноземної мови є процесом, спрямованим на формування всіх його компонентів одночасно. Передбачається, що успішність формування комунікативної компетенції залежить насамперед від етапу навчання, від співвідношення між розумовою й мнемічною діяльністю, а також від вирішення низки проблем у методиці навчання іноземної мови, до яких можна віднести:

- 1) формування комунікативної компетенції в рецептивних видах мовленнєвої діяльності;
- 2) обґрунтування вмінь мінімального, середнього й максимального рівнів комунікативної компетенції;
- 3) розроблення критеріїв відбору комунікативних ситуацій і способів їх найбільш раціональної репрезентації в навчальних посібниках;
- 4) обґрунтування ієрархії мовних намірів із погляду труднощів їх реалізації в мовних актах;
- 5) виявлення найбільш оптимального співвідношення між функцією й формою в комунікативно орієнтованому навчанні мови;
- 6) перевірка порівняльної ефективності різних шляхів формування комунікативної компетенції [3].

Перейдемо до питання про рівні комунікативної компетенції. З методичного погляду комунікативна компетенція – це багатокомпонентне, інтегративне ціле, яке може бути розглянуте на різних рівнях, досягнутих у різних видах мовленнєвої діяльності. У вітчизняній і зарубіжній методиці навчання іноземної мови є певні розбіжності в питанні виділення рівнів комунікативної компетенції. Лише в розумінні максимального рівня комунікативної компетенції розбіжності не виявлені. Під максимальним (найдосконалішим) рівнем мається на увазі таке володіння мовою, яке своїм лінгвістичним, екстралінгвістичним і соціологічним параметрами наближається до володіння мовою її носієм. Під час визначення рівнів комунікативної компетенції пропонується враховувати прагматичні цілі, а під час визначення обсягу знань, критеріїв оцінки розвитку умінь і навичок для кожного компонента комунікативної компетенції – компетенції студента, які включають у себе загальні компетенції (декларативні знання, уміння й навички, екзистенціальну компетенцію).

**Висновки з проведеного дослідження.** Підсумовуючи вищевикладене, можна констатувати, що розвиток комунікативної компетенції в рамках міжкультурної комунікації є одним із головних завдань у методиці навчання іноземних мов; комунікативна компетенція – це багатокомпонентне інтегративне ціле; формування комунікативної компетенції в процесі навчання іноземної мови – це процес, спрямований на всі компоненти одночасно; стратегічна компетенція відіграє важливу роль у процесі формування всіх компонентів комунікативної компетенції.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Азимов Э. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э. Азимов, А. Щукин. – М. : ИКАР, 2009. – 448 с.
2. Вольфовська Т. Комунікативна компетентність молоді як одна з передумов досягнення життєвої мети / Т. Вольфовська // Шлях освіти. – 2001. – № 3. – С. 13–16.
3. Головань М. Компетенція та компетентність: порівняльний аналіз понять / М. Головань // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2011. – № 8. – С. 224–233.
4. Данилюк С. Дискурсивна, стратегічна, соціальна та соціокультурна компетенції як складники комунікативної компетенції в межах моделі формування професійної компетентності майбутніх філологів засобами інтернет-технологій / С. Данилюк // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2013. – Вип. 30. – С. 137–143 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pfto\\_2013\\_30\\_24.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pfto_2013_30_24.pdf).



5. Коренева М. Компенсаторная компетенция как цель обучения в языковом вузе : [монография] / М. Коренева. – Улан-Удэ : изд-во БГУ, 2009. – 187 с.
6. Тимофеева Т. Формирование коммуникативной компетенции студентов в коммуникативной деятельности в процессе обучения иностранному языку / Т. Тимофеева. – Ульяновск : УлГТУ, 2011. – 136 с.
7. Bachman L. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing / L. Bachman [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http://www.developingteachers.com/articles\\_tchtraining/strat1\\_sam.htm](http://www.developingteachers.com/articles_tchtraining/strat1_sam.htm).
8. Harmer J. The practice of English Language Teaching (3d ed.) / J. Harmer. – Harlow, Essex : Longman, 2001. – 371 p.



УДК 821.111.09

## ВІДОБРАЖЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ ЛЮДИНИ Й ПРИРОДИ В ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Козак С.В., к. філол. н., доцент,  
доцент кафедри німецької філології

*Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки*

У статті здійснено аналіз фреймових структур, які зображують взаємозв'язок людини й природи у творах художньої літератури. Дослідження проведено на матеріалі англійського літературно-художнього дискурсу, представленого романами англійського письменника Томаса Гарді «У краю лісів», «Тесс із роду д'Ербервіллів» і «Повернення на батьківщину». Проаналізовано термінальні елементи, що втілюють фрейми ПРИРОДА й ЛЮДИНА й описують внутрішній стан людини на основі порівняння з природними явищами.

**Ключові слова:** фрейм, фреймова структура, термінальний елемент, людина, природа, зв'язок.

В статье проанализированы фреймовые структуры, изображающие взаимосвязь человека и природы в произведениях художественной литературы. Исследование осуществлено на материале англоязычного литературно-художественного дискурса, представленного романами английского писателя Томаса Гарди «В краю лесов», «Тэсс из рода д'Эрбервиллей» и «Возвращение на родину». Проанализированы терминальные элементы, которые представляют фреймы ПРИРОДА и ЧЕЛОВЕК и описывают внутреннее состояние человека на основании сравнения с природными явлениями.

**Ключевые слова:** фрейм, фреймовая структура, терминальный элемент, человек, природа, связь.

### Kozak S.V. THE REPRESENTATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN MAN AND NATURE IN FICTION DISCOURSE

In the article the analysis of the frame structures, which depict the relationship between man and nature in the works of fiction, have been analyzed. The research have been carried out on the material of the English belles-lettres discourse represented by the novels of the English writer Thomas Hardy "The Woodlanders", "Tess of the D'Urbervilles" and "The Return of the Native". The terminal elements, that represent frames NATURE and MAN and describe people's inner world on the basis of the comparison with the natural phenomena, have been analyzed.

**Key words:** frame, frame structure, terminal element, man, nature, relation.

**Постановка проблеми.** Для нинішнього періоду розвитку мовознавчої науки характерним є когнітивний принцип, пов'язаний із мисленневими та психологічними процесами в мисленні, а також принцип антропоцентризму, який передбачає вивчення мови з орієнтацією на людину, котра є головною постаттю комунікативної діяльності.

Важливість когнітивного підходу вирізняється його високою ефективністю в інтерпретації художнього дискурсу, оскільки він допускає вихід за межі твору та залучення фонових знань. За останні роки взагалі спостерігається зростання інтересу науковців до процесів існування й передачі людських знань, що й стало поштовхом до виникнення фреймових теорій [3, с. 329].

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Вивченню теорії фреймів як у галузі штучного інтелекту, так і в лінгвістиці присвячено чимало праць (М. Мінський [10; 11], Ч. Філлмор [7], Т. ван Дейк [5], Дж. Енгелькамп, Т. Пехман [6], С. Жаботинська [2], К. Конердінг [8], Д. Мецінг [9] та ін.), однак учені розглядають феномен фрейму з різних позицій. Так, згідно з концепцією М. Мін-

ського, одного із засновників теорії фреймів, фрейм – це структура з набором інформаційних сигналів для представлення типової ситуації. Учений розглядає фрейм як певну організовану матрицю зі слотами для позначення визначеного стану справ; ці слоти слід розглядати як низку запитань, на які потрібно дати відповідь для інтерпретації гіпотетичної ситуації [11, с. 360].

У нашому дослідженні фрейми розглядаються як когнітивні утворення, що знаходять своє дискурсивне втілення за посередництвом фреймових структур. Термінали, що є складовими частинами фрейму, реалізуються в дискурсі через термінальні елементи. Опираючись на словникові дефініції, визначаємо, що до складу фрейму ПРИРОДА входять такі термінали, як РОСЛИНИ – ТВАРИНИ – ЛАНДШАФТ – ПРИРОДНІ ЯВИЩА [1, с. 945], а до фрейму ЛЮДИНА належать термінали ХАРАКТЕР – ЗОВНІШНІСТЬ – СТАН – МІЖСОБИСТІСНІ ВІДНОСИНИ – ДІЯ(ЛЬНІСТЬ) [1, с. 499].

**Постановка завдання.** Метою цієї статті є аналіз фреймових структур на позначення взаємозв'язку людини й природи, що станов-

лять собою мовні кореляти відповідних фреймів в англomовному художньому дискурсі, і виявлення ролі термінальних елементів у представленні зазначеної тематики. Матеріалом дослідження слугували романи англійського письменника XIX ст. Т. Гарді “The Woodlanders” [14] («У краю лісів»), “Tess of the D’Urbervilles” [12] («Тесс із роду д’Ербервіллів») і “The Return of the Native” [13] («Повернення на батьківщину»).

**Вклад основного матеріалу дослідження.** У фреймовому представленні тема нерозривного зв’язку емоційного життя людини з природою посідає у творчості Т. Гарді чільне місце. Психологічний аналіз письменника глибокий і точний, не обмежується поверховими й очевидними спостереженнями, розкриває мотиви поведінки в їхній складності та суперечливості [4, с. 9].

Значна кількість фреймових структур, у яких зображено внутрішній світ людини, свідчить про великий когнітивний потенціал творчості письменника. Розглянемо фрагменти з романів “The Woodlanders” («У краю лісів») і “Tess of the D’Urbervilles” («Тесс із роду д’Ербервіллів»). Перед читачем постають дивовижні картини природи, намальовані здебільшого фантазією персонажів: “It was even now day out of doors, though the **tones of morning** were feeble and wan, and it was long before the **sun** would be perceptible in this overshadowed vale. Not a sound came from any of the out-houses as yet. The **tree-trunks**, the road, the outbuildings, the **garden**, every object, wore that aspect of mesmeric passivity which the quietude of **daybreak** lends to such scenes. Helpless immobility seemed to be combined with intense consciousness; a meditative inertness possessed all things, oppressively contrasting with her [Grace’s] own active emotions” [14, с. 199]. «Надворі вже настав день, хоча **передранкові барви** були ще тьмяні та бліді, ще не скоро **сонце** мало з’явитись у цій зануреній у тінь долині. Із сараїв ще не чути було жодного звуку. Спокійний **ранковий час** надавав майже гіпнотичної незворушності стовбурам **дерев**, **дорозі**, будівлям, **саду**, кожній речі. Здавалося, безпорадна непорухність поєднувалася з глибокою задумливістю; споглядальна інертність охопила все навколо, створюючи гнітючий контраст з її [Грейс] власними активними емоціями». І такий приклад: “Tess fell into reverie. The mute procession past her shoulders of **trees and hedges** became attached to fantastic scenes outside reality, and the occasional heave of the

wind became the sign of some immense sad soul” [12, с. 34]. «Тесс поринула в мрії. **Кущі й дерева**, що тягнулися німою процесією повз неї, брали участь у фантастичних сценах, що відбувалися за межами реальності, а випадкове колихання вітру було зітханням якоїсь неосяжної скорботної душі».

У наведених фреймових структурах термінальні елементи фрейму ПРИРОДА (*morning / ранок; sun / сонце; road / дорога; garden / сад; trees / дерева; hedges / живопліт; wind / вітер*) описують цілком реальні об’єкти довкілля, однак в уяві Грейс (“The Woodlanders”) і Тесс (“Tess of the D’Urbervilles”) вони постають як химерні створіння. Дійсність переплітається з фантазією, образи названих природних елементів залишають свій відбиток у душі дівчат. Таким чином, завдяки поєднанню термінальних елементів, що представляють фрейми ЛЮДИНА й ПРИРОДА, досягається ефект відтворення внутрішнього підкорення людини містичним силам природи.

Розглянемо фреймові структури, у яких термінальні елементи, що представляють фрейм ПРИРОДА, використовуються в якості порівняння для опису внутрішнього стану персонажів: “The rosy-cheeked, bright-eyed quartet looked so charming in their light summer attire, clinging to the roadside bank like pigeons on a roof-slope” [12, с. 183]. «Чотири рум’яні, ясноокі дівчини виглядали такими чарівними в світлому літньому вбранні, пригортаючись до насипу, неначе голуби на схилі даху». Завдяки використанню прикметників, які описують зовнішність (*rosy-cheeked / рум’яний; bright-eyed / ясноокий; charming / чарівний*) відбувається уподібнення дівчат птахам, причому домінуючою в цій структурі є кореляція термінального елемента «quartet», під яким розуміється чотири дівчини (фрейм ЛЮДИНА), з термінальним елементом «pigeons» / «голуби», що представляє фрейм ПРИРОДА.

Подібну ситуацію спостерігаємо й у такому фрагменті: “All the girls drew onward to the spot where the cows were gazing in the farther mead, the bevy advancing with the bold grace of wild animals”. [12, с. 222] «Усі дівчата прямували до місця, де на дальньому лузі лупали очима корови; йшли вони юрбою зі сміливою грацією диких звірків». У наведеній фреймовій структурі характеристика зовнішності дівчат («bold grace» / «смілива грація» – термінал «зовнішність», фрейм ЛЮДИНА) і вербальне відображення дії («advance» / «рухатися вперед» – термінал «дія», фрейм ЛЮДИНА),



поєднані в одному фрагменті, корелюються з термінальним елементом, який представляє світ природи – «wild animals» / «дикі звірі» (термінал «тварина», фрейм ПРИРОДА), що надає оповіді неповторності та гостроти.

Аналогічне явище помічаємо також у фреймовій структурі, де порівняння з об'єктами природи групує навколо себе відразу два термінали фрейму ЛЮДИНА: «дія» та «стан»: “They marked the buoyancy of her tread, like the skim of a bird which has not quite alighted” [12, с. 249]. «Вони помічали легкість її ходи, що нагадувала плавність пташки, яка ось-ось злетить угору». Порівняння з птахом реалізується завдяки використанню термінального елемента, що позначає плавні рухи – «skim» (термінал «дія»), однак це лише зовнішній прояв внутрішнього стану, що імпліцитно знаходить своє вираження в цій фреймовій структурі. Про істинні відчуття героїні твору читач дізнається з попереднього контексту, в якому описано піднесені емоції юної дівчини, котра після тривалих життєвих випробувань знаходить взаємне кохання, яке окрилює її настільки, що вона, наче птах, готова злетіти вгору.

Наступна фреймова структура заслуговує, на наш погляд, особливої уваги, оскільки в ній яскраво переданий феномен внутрішнього єднання людини й природи (роман “The Return of the Natives”): “He [Clyme] was a brown spot in the midst of an expanse of olive-green gorse and nothing more. <...> His familiars were creeping and winged things, and they seemed to enroll him in their band. **Bees** hummed around his ears with an intimate air. <...> The strange amber-coloured **butterflies** which Egdon produced, and which were never seen elsewhere, quivered in the breath of his lips, alighted upon his bowed back, and sported with the glittering point of his hook as he flourished it up and down. Tribes of emerald-green **grasshoppers** leaped over his feet. <...> Huge **flies**, ignorant of ladders and wire-netting, and quite in a savage state, buzzed about him. <...> Litters of young **rabbits** came out from their forms to sun themselves upon hillocks. <...> None of them feared him” [13, с. 296]. «Клайм був усього лиш коричневою плямкою серед безкінечних оливково-зелених заростів дроку. Його друзями були повзучі й крилаті тварини, і вони, очевидно, прийняли його у свою компанію. **Бджоли** по-приятельськи гуділи біля самих його вух. Дивні, бурштинового кольору **метелики**, які водилися тільки в Егдоні і яких ніде більше не побачиш, тріпотіли в подиху, що виходив з його губ,

присідали на його зігнутому спині, загравали з його сяючим серпом, коли він ним змахував. Безліч смарагдових **коників** стрибали йому на ноги. Велетенські **мухи**, не знайомі ні з комо-рами, ні з дротяними сітками, перебуваючи у цілком дикому стані, гуділи навколо нього. Виводки молодих **кроликів** вилазили зі своїх нірок на пагорки погрітися на сонці. Тут жодна тварина не боялася Клайма».

Зображення гармонійного єднання людини з природою представлене також у фреймовій структурі, в якій змальовано подружнє життя Клайма та Юстасії (роман “The Return of the Natives”): “Clyme and Eustacia, in their little house at Alderworth, beyond East Egdon, were living on with a monotony which was delightful to them. The heath and changes of weather were quite blotted out from their eyes for the present. They were enclosed in a sort of luminous mist which hid from them surroundings of any inharmonious colour; and gave to all things the character of light. When it rained they were charmed, because they could remain indoors together all day with such a show of reason; when it was fine they were charmed, because they could sit together on the hills. They were like those double stars which revolve round each other, and from a distance appear to be one” [13, с. 281–282]. «Життя Клайма та Юстасії в їхньому маленькому будиночку в Олдерворті протікало з одноманітністю, якою вони насолоджувались. Пустинище, зміна погоди – усе це для них зараз не існувало. Їх ніби огорнув променистий туман, який приховував від їхнього зору все негармонійне, що їх оточувало, і всім речам надавав сяйва. Коли йшов дощ, вони раділи, тому що можна було цілий день разом сидіти вдома з такої вагомої причини; коли було ясно, вони раділи, тому що можна було разом посидіти десь на пагорбах. Вони були, наче ті подвійні зорі, що обертаються одна навколо одної й здалеку справляють враження однієї зірки».

Зупинимося на епізодах, в яких зображено дію природи на зовнішність людини. Магічну силу такого впливу має, на думку Т. Гарді, місячне сяйво, підтвердження чому неодноразово знаходимо в його творах: “One evening, <...> when the silver face of the **moon** sent a bundle of beams directly upon the floor of Clyme’s house at Alderworth, a woman came forth from within. She reclined over the garden gate as if to refresh herself awhile. The pale **lunar touches** which make beauties of hags lent divinity to this face, already beautiful” [13, с. 363]. «Одного вечора, <...> коли срібне



обличчя **місяця** кидало пучки променів прямо на підлогу Клаймового будинку в Олдерворті, з передніх дверей вийшла жінка. Вона підійшла до садової хвіртки й сперлася на неї, очевидно, не маючи ніякої іншої мети, як просто трохи провітритись. Бліде **місячне сяйво**, яке перетворює потворних на красунь, надавало божественності цьому обличчю, яке й так було прекрасним».

Подібний опис спостерігаємо й у такій фреймовій структурі: “*In the moonlight Suke looked very beautiful, the scratches and blemishes incidental to her outdoor occupation being invisible under these pale rays*” [14, с. 177]. «У **місячному сяйві** С'юк була надзвичайно гарною, бліді **промені** приховували подряпини та вади, що з'явилися внаслідок робіт на відкритому повітрі».

У наступних фреймових структурах описаний позитивний вплив свіжого повітря на зовнішність людини: “*The freshness of colour she had derived from the keen air*” [12, с. 379]. «Від свіжого **повітря** в неї з'явився рум'янець». “*Her countenance, a natural carnation slightly embrowned by the season, had deepened its tinge with the beating of the rain-drops*” [12, с. 237]. «**Дощ** бив її по обличчю, і рум'янець на загорілих щоках став ще яскравішим». У наведених фрагментах використовуються лексичні одиниці, що представляють термінал «зовнішність» фрейму ЛЮДИНА (*countenance* / обличчя, *carnation* / рум'янець, *tinge* / відтінок) у поєднанні з термінальним елементом фрейму ПРИРОДА (*rain-drops* / краплі дощу).

Своєрідний вплив природи на зовнішній вигляд спостерігаємо в зображенні прогулянок Тесс із коханим у передранковий час, у лілових променях світанку: “*At this dim inceptive stage of the day Tess seemed to Clare to exhibit a dignified largeness both of disposition and physique, an almost regnant power*” [12, с. 167]. «У цьому тьмяному світлі дня, що зароджувався, Тесс здавалася Клеру істотою досконалою й духовно, і фізично, наділеною мало не монументальною могутністю». Загадковість зображеного досягається завдяки термінальному елементові фрейму ПРИРОДА (*inceptive stage of the day* / день, що зароджувався), підсиленому означенням «*dim*» / «тьмянний».

Цей образ художньо інтенсифікується за допомогою лексичних одиниць «*ghostly*» / «примарний» і «*soul at large*» / «безтілесний»: “*She looked ghostly, as if she were merely a soul at large*” [12, с. 167] («Вона здавалась при-

марним безтілесним духом») із подальшою експлікацією причини виникнення цієї загадковості: “*In reality her face <...> had caught the cold gleam of day from the north-east*” [12, с. 167]. «Насправді на її обличчі відбивалися холодні промені дня, що займався на північному сході». Термінальні елементи фрейму ПРИРОДА в цій структурі – «*gleam of day*» / «промінь дня», «*north-east*» / «північний схід» – використовуються автором для створення містичного образу жінки. Однак письменник дає зрозуміти (через ввідний компонент «*in reality*» / «насправді»), що це лише *fata morgana*, враження, вдало створене природою. У дійсності ж Тесс залишалася такою, як завжди: просто гарною робітницею на фермі, в якій могли знайтися суперниці серед інших жінок, що підтверджується наступною фразою тексту: “*When the day grew strong and commonplace, <...> Tess then lost her strange and ethereal beauty*” [12, с. 168]. «Коли розгорявся день, сонячний і банальний, Тесс тоді втрачала свою дивну, ефірну чарівність». Термінальний елемент «*day*» / «день» фрейму ПРИРОДА вступає в корелятивний зв'язок із термінальним елементом «*beauty*» / «краса» фрейму ЛЮДИНА (термінал «зовнішність»), однак більш вагому роль відіграє протиставлення характеристик обох термінальних елементів: «*strong and commonplace*» і «*strange and ethereal*». Це протиставлення усувається завдяки використанню лексеми «*lost*» / «втрачала», що переводить сприйняття прочитаного в інший ракурс: дивна, ефірно чарівна зовнішність Тесс зникає, і вона стає звичайною («*commonplace*»), як і прийдешній день.

Тема єдності людини й природи знаходить своє відображення і в описі збирання селянами врожаю на полі (роман “*Tess of the D'Urbervilles*”), де «жінка стає **невід'ємною частиною** природи, частиною поля – якимось чином вона втрачає межі своєї особистості, вбирає в себе все оточуюче і з ним **асимілюється**»: “*A woman <...> becomes part and parcel of outdoor nature, <...> a portion of the field; she has somehow lost her own margin, imbibed the essence of her surrounding, and assimilated herself with it*” [12, с. 111]. У цьому прикладі серед термінальних елементів фрейму ЛЮДИНА та фрейму ПРИРОДА – лише лексичні одиниці «*woman*» / «жінка»; «*nature*» / «природа»; «*field*» / «поле», проте в цій структурі містяться додаткові елементи, зокрема «*part and parcel*» / «невід'ємна частина»; «*portion*» / «частина»; «*imbibe*» /



«поглинати», «*assimilate*» / «асимілюватися», які хоча й не є експліцитними маркерами названих фреймів, але забезпечують їхню інтеграцію, що, без сумніву, робить картину злиття з природою особливо виразною та яскравою.

**Висновки з проведеного дослідження.** Як бачимо, відтворюючи взаємозв'язок людини й природи, письменник нерідко вдається до імпліцитних засобів. Однак, як показав аналіз мовної фактури твору, у фреймових структурах частіше присутні експліцитні термінальні елементи, які чітко демонструють позицію автора стосовно проблематики взаємодії людини з природою та знімають будь-яку неоднозначність у трактуванні написаного. Декодування авторських думок і намірів у висвітленні тієї чи іншої тематики за допомогою імпліцитних засобів може становити предмет подальших досліджень у галузі когнітивної лінгвістики.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Гол. ред. В. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТ «Перун», 2003. – 1440 с.
2. Жаботинская С. Концептуальный анализ: типы фреймов / С. Жаботинская // Вісник Черкаського університету. Серія : «Філологічні науки» / гол. ред. І. Кукурдза. – Черкаси : ЧДУ, 1999. – Вип. 11 – С. 12–25.
3. Козак С. Фреймові структури «Людина і Природа» у літературно-художньому дискурсі (на матеріалі роману

- Т. Гарді «Тесс із роду д'Ербервіллів») / С. Козак // Філологічні студії. – Луцьк, 2008. – № 1–2. – С. 329–333.
4. Урнов М. Предисловие / М. Урнов // Тэсс из рода д'Эрбервиллей. – М. : Правда, 1981. – С. 3–16.
  5. Dijk T., van. Semantic Macrostructures and Knowledge Frames in Discourse Comprehension / T. van Dijk // Cognitive Processes in Comprehension. – Hillsdale, 1977. – P. 3–32.
  6. Engelkamp J. Kritische Anmerkungen zum Begriff der mentalen Repräsentation. Sprache und Kognition / J. Engelkamp, T. Pechmann. – 1988. – № 7. – S. 1–10.
  7. Fillmore Ch. J. Frames and the Semantics of Understanding / Ch. J. Fillmore // Quaderni di Semantica. – 1985. – VI, № 2. – P. 222–254.
  8. Konerding K.-P. Frames und lexikalisches Bedeutungswissen. Untersuchungen zur linguistischen Grundlegung einer Frametheorie und zu ihrer Anwendung in der Lexikographie / K.-P. Konerding. – Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1993. – 492 S.
  9. Metzinger D. Frame Representations and Lexical Semantics / D. Metzinger // Words, Worlds, and Contexts. – Berlin, 1981. – P. 320–342.
  10. Minsky M. A Framework for Representing Knowledge / M. Minsky // The Psychology of Computer Vision. – N.Y., 1975. – P. 211–278.
  11. Minsky M. Frame-System Theory / M. Minsky // Thinking. – Cambridge: Mass, 1977. – P. 355–376.

#### СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

12. Hardy T. Tess of the D'Urbervilles / T. Hardy. – London : Penguin Books, 1994. – 508 p.
13. Hardy T. The Return of the Native / T. Hardy. – London : Penguin Books, 1994. – 482 p.
14. Hardy T. The Woodlanders / T. Hardy. – London : Penguin Books, 1994. – 444 p.

УДК 81.161.2'367.622.16:81'373.612

**ДЕВЕРБАТИВИ ІЗ СУФІКСАМИ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ НА ПОЗНАЧЕННЯ ДІЇ/ПРОЦЕСУ Й СТАНУ В ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ І. ФРАНКА****Коновалова О.С., аспірант**кафедри філологічних дисциплін і методики їх викладання в початковій школі  
*Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка*

У статті на матеріалі поетичних, прозових і драматичних творів досліджено словотвірний, семантичний і стилістичний потенціали лексем із запозиченими словотворчими формантами -ціj(а), -ациj(а), -аж(а), що мають предметне значення дії/процесу й стану; систематизовано похідні субстантиви на основі співвідношення твірних і похідних основ і лексичної семантики в художньому мовленні письменника; описано основні семантичні групи цих похідних; виявлено морфологічні зміни в їхній словотвірній структурі.

**Ключові слова:** девербатив, запозичення, семантичні відношення, словотворчий афікс, морфологічні перетворення, стилістичний потенціал.

В статье на материале поэтических, прозаических и драматических произведений исследован словообразовательный, семантический и стилистический потенциал лексем с заимствованными словообразовательными формантами -циj(а), -ациj(а), -аж(а), имеющими опредмеченное значение действия/процесса и состояния; систематизированы производные субстантивы на основе соотношения производящих и производных основ и лексической семантики в художественной речи писателя; описаны основные семантические группы этих производных; установлены морфологические изменения в их словообразовательной структуре.

**Ключевые слова:** заимствование, девербатив, транспозиция, мотивация, семантические отношения, словообразовательный аффикс, морфологические преобразования, стилистический потенциал.

**Konvalova O.S. ACTION NAMES WITH THE SUFFIXES FOREIGN ORIGIN TO DENOTE ACTION/PROCESS AND STATES IN ARTISTIC TEXT OF I. FRANKO**

In the article on the material of poetry, prose and dramatic works was studied word building, semantic and stylistic potential of tokens with borrow word-formation formants -tsij(a), -atsij(a), -azh(a) have noun value of action / process and states; was classified derivative substantives on the base of correlation generator and derivative foundations and lexical semantics in the artistic speech of writer; was described main semantic groups; was clarified morfonological changes in the process of word formation.

**Key words:** deverbatyve, borrowing, semantic relations, derivational affix, morphological transformation, stylistic potential.

**Постановка проблеми.** «Кожен поет, – підкреслював Іван Франко, – вносить у скарбницю поезії XIX віку не тільки свою суму освіти, думок, досвідів і спостережень, але ще в більшій мірі свою суму чуття, нам'єтності, болю й радощів, окремішності свого темпераменту, свій особистий світ із його добрими й злими прикметами, свій сміх, свої сльози, свою жовч і свою кров» [14, т. 31, с. 503]. Додамо: у цю скарбницю Франко привніс і свою неперевершену лексику, що в більшості випадків слугує художнім перифразом до процитованої сукупності атрибутів художнього ремесла. Ясно усвідомлюючи, що в його часи «українському слову приходилося здобувати нові поля невідомих досі понять», І. Франко, блискучий знавець рідної й багатьох європейських мов, виробив стратегію розбудови й збагачення лексики української літературної мови, задекларовану в багатьох, часто полемічних, публікаціях і зреалізовану власною поетичною творчістю.

Власне, завдяки Франкові українська мова збагатилася численними різногалузевими термінами. Важко визначити галузі, у яких Франко не вніс нові виражальні засоби. Формування економічної термінології, юридичної, політичної, побутової, літературознавчої, музично-драматичної, сфери живопису, релігії, міфології, друкарсько-редакторської, медичної, природничої, математичної, галузі архітектури, промисловості стало можливим завдяки старанням І. Франка та залишилося надбанням української літературної мови.

Назріла потреба комплексного вивчення індивідуально-авторського стилю І. Франка як джерела для характеристики складного й суперечливого процесу мовної еволюції, що дасть можливість провести лінгвістичні студії як в аспекті діахронії, так і виявити статус лексики творчого дискурсу І. Франка на синхронному зрізі – в українській літературній мові кінця XIX – початку XX ст. На прикладі численних мовних фактів із Фран-



кового ідіолекту можна зробити певні узагальнення про роль мовотворчості поета в процесі розвитку та нормалізації лексико-семантичної системи української мови головно через з'ясування місця й функціонального призначення різних шарів лексики (особливо запозиченої), задекларувавши їм право на повноцінне художнє життя, а також показати майстерність І. Франка у використанні потенціалу багатозначних лексем.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питання впливу Івана Франка на вироблення української наукової мови та її терміносистеми (економічної, юридичної, військової, політичної тощо), його внеску в інтелектуалізацію української мови, питання специфіки функціонування лексики з іншомовними суфіксами у створених І. Франком видах дискурсу (художньому, епістолярному, публіцистичному) спорадично висвітлювалися різними науковцями. Значний інтерес становить монографія Н. Трач «Історія української правничої термінології у ХХ ст.» [12], окремий підрозділ якої розкриває внесок І. Франка в розвиток галицької правничої термінології, висвітлено лексеми на позначення юридичних понять, які письменник використав у повісті «Перехресні стежки». Твір репрезентує досить розгалужену правничу терміносистему, яка свідчить про розвиненість юридичної лексики на галицьких теренах. Представлено тематичні групи юридичної лексики, зокрема, назви політико-правничих понять з іншомовними суфіксами.

Грунтовна праця Я. Яремка «Сучасна політична термінологія: на перетині когніції та комунікації» [15] розкриває новаторство Франка як мовознавця-антропоцентриста й філософа-націєтворця, засновника сучасної політологічної науки; описує архітектоніку Франкового «цілого чоловіка». Проаналізовано новаторство І. Франка-мовознавця, насамперед як основоположника ідей когнітивної лінгвістики в українському мовознавстві. Автор вважає, що актуалізація унікально цілісної філософсько-психолінгвістичної концепції Франка – засновника національної школи політичного мислення – сприятиме розв'язанню й досі актуальних лінгвоціологічних проблем, теоретичній розбудові лінгвістичного франкознавства загалом.

Серед франкознавчих праць вагоме місце посідає дослідження М. Паночка «Розвиток української юридичної термінології в Західній Україні (1772–1918 рр.)» [8], де науковець розкрив теоретико-методичні напрацювання

й особливості використання І. Франком юридичної термінології в наукових розвідках і художніх творах. Науковець розкриває основні положення парадигми письменника, серед яких новаторське використання в художньому дискурсі «непоетичних» елементів як засобу інтелектуалізації мовлення, а також збагачення усталених терміносистем шляхом неологізації.

Заслуговує на увагу студія Л. Ткач «Українська літературна мова на Буковині в кінці ХІХ – на початку ХХ століття» [11], у якій авторка наголошує на активному використанні Іваном Франком професійної лексики для типізації мови персонажів.

Іноземні слова в художніх творах, у науково-публіцистичних і перекладних працях Франка, його ставлення до запозичень розкриває розвідка І. Кочан «Іван Франко й іншомовні слова» [4].

О. Сербенська у статті «Юридична термінологія в мові творів Івана Франка» [9] стверджує, що письменник сприяв узаконенню переважної більшості термінів у науковій мові, чим збагатив суспільно-політичну термінологію.

**Постановка завдання.** Віддієслівні похідні з іншомовними суфіксами у художньому дискурсі І. Франка мають свою специфіку вживання. Актуальність нашої статті зумовлена відсутністю всебічних досліджень віддієслівних іменників на -ціј(а), -аціј(а), -аж(а) з погляду структурних, лексико-семантичних і лінгвопоетичних характеристик у мові І. Франка. Мета – описати особливості взаємодії лексичної та словотвірної семантики у віддієслівних субстантивах іншомовного походження як елементах авторського мовлення. З'ясування словотвірно-морфологічних особливостей віддієслівних дериватів-запозичень у канві художніх творів і дослідження специфіки вживання в них похідних різних функціонально-стилістичних груп є головними завданнями дослідження.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Упродовж усього творчого життя художньо-естетичні пошуки І. Франка були нерозривно пов'язані з різними сферами духовного й матеріального буття народу. Вони однаковою мірою властиві науковим розвідкам і художньому доробку. Франко дотримувався передових для свого часу поглядів на літературну творчість і високо цінував досконалість мови, простоту й щирість викладу думок, почуттів, настроїв, бо в цьому відчував силу, поетичність творів. Письменник шукав таких

форм вираження думки, у яких би поезія досягла «найвищої сили та гідності», стала «виразом життя й боротьби». Він належав до тих авторів, що «вміють підігнати <...> свої величезні інтуїції під нормальне звучання звичайної мови» і «залишаються власниками, а не рабами мови», тому що їхній тісний зв'язок з історичним і загальнонародним у мові дає їм змогу творити «чудеса зі словами». На особливу увагу заслуговує термінологічна лексика, використання якої в поетичних творах письменника мало свою специфіку. Саме І. Франко відіграв значну роль у виробленні української термінології. Зокрема, вагомим є його внесок у розроблення теоретичних засад. Він дбав про школу політичного мислення, про точне визначення поняття, про емоційну нейтральність. І. Франко був противником пуризму, бо це віддаляло одних слов'ян від інших. У збірці статей «У наймах у сусідів» він аналізує практичні аспекти опрацювання іншомовної термінології. Реалізуючи власні засадничі теоретичні положення в поетичній діяльності, І. Франко заклав тверді підвалини лексику української літературної мови кінця ХІХ – початку ХХ ст. Саме в його творах і працях уперше вжито слова, що сьогодні входять до активного складу термінологічної лексики.

Віддієслівні іменники на позначення абстрактних дії/процесу й стану із суфіксами -ці́(а), -аці́(а), -аж(а) виявляють помітне тяжіння до сфери спеціальної або загальнонаукової лексики. На кожному етапі розвитку нової української мови такі іменники використовуються в усіх функціональних стилях, але основна сфера їх використання – термінологія й наукове мовлення [1, с. 26]. Поет сміливо вводив слова й терміни на позначення нових понять довкілля. Вони відбивали нові політичні віяння, нові погляди на світ, фіксували науково-технічні досягнення людства. Поезія набувала нового інтелектуально-світоглядного та філософського забарвлення. Це наклало виразний відбиток на Франкову практику вибору слова, вислову. Соціальна конкретика вимагала саме такої «непоетичної» лексики.

Девербативи з іншомовними суфіксами є назвами опередметненої дії чи процесу з нечіткими часовими межами. Ці іменники допомагали митцеві передавати глобальність і масштабність сучасних йому суспільних явищ. Віддієслівні абстрактні іменники, що мають у своєму складі морфи -ці́(а), -аці́(а), співвідносяться з основами дієслів із суфіксом

-ува- іншомовного походження, а іменники на -аж(а) – з основами дієслів на -а-, -и-. Словотвірний тип похідних на -аж(а) малопродуктивний: *продаж* ← *продати*, *розпродаж* ← *розпродати*, *шпіонаж* ← *шпіонити*. Під час творення всіх похідних з іншомовними суфіксами твірні дієслова зазнають усичення інфінітивного суфікса й суфікса основи з одночасним чергуванням наголосу, що переміщується з дієслівного суфікса на іменниковий: *ліцита́ція* ← *ліцитува́ти*, *фабрика́ція* ← *фабрикува́ти*, *капітуля́ція* ← *капітулюва́ти*, *іміта́ція* ← *імітува́ти*, *реабіліта́ція* ← *реабілітува́ти*, *репрезента́ція* ← *репрезентува́ти*, *агіта́ція* ← *агітува́ти*, *корона́ція* ← *коронувати*, *обсерва́ція* ← *обсервува́ти* тощо. Такі девербативи вирізняються семами грандіозності події, масштабності й мають експресивний відтінок.

Кожна конкретна морфонологічна зміна на морфемному шві відбувається лише за наявності відповідних умов, які формують морфонологічну позицію [2, с. 199]. Модифікацію кінцевого приголосного основи й вплив суфікса на цей процес спостерігаємо в парі *протекці́я* ← *протегува́ти*.

На окрему увагу заслуговують похідні, що на якомусь етапі функціонування мови передують своєму базовому дієслову, тобто утворені черезкроковим способом. Н. Левун зазначає, що черезступеневі деривати творяться від іменникових основ, проминувши один або (рідко) два-три словотвірні ступені: іменник → пропущене відсубстантивне дієслово → віддієслівний іменник [5, с. 104]. Таким чином утворені деривати *контрафакція* (← ... ← *контрафакт*), *афектація* (← ... ← *афект*).

Слова проходять шлях пристосування до мови-реципієнта, змінюючи звукове оформлення, стаючи відмінюваними внаслідок появи флексій, виявляючи словотвірну активність. До мовних причин запозичень відносять тенденцію до усунення полісемії слова, спрощення його смислової структури, потреби в лаконічнішому й точнішому найменуванні явища об'єктивної дійсності, що до цього передавалось описово, та необхідності уточнити відповідне поняття [3, с. 68]. Формант -ці́(а), -аці́(а) функціонально адекватний питомому українському суфіксу -нн(я), але «утворення на -аці́(а), як більш предметні за значенням зі слабше вираженою процесуальністю, виявилися придатнішими для обслуговування спеціальних сфер словникового складу мови» [7, с. 86].



За загальним (базовим) семантичним компонентом лексеми об'єднуються в такі лексико-семантичні групи:

1) назви стосунків між людьми, волевиявлення людей: «**Компрометація** з боку таких людей, як отсей Редліх, уже недовго буде їй загрожувати» [14, т. 19, с. 84]; «Що тут за **компрометація**?» [14, т. 19, с. 287]; «Ви впали жертвою негідної **містифікації**» [14, т. 20, с. 55]; «Те, що мій шановний передбесідник натякнув на можливість **посторонньої конкуренції** з нами в пропінаційнім фаху, може не одного з нас проняти деяким побоюванням, а навіть нагнати йому порядного страху» [14, т. 21, с. 148]; «Скільки лиха і **деморалізації** внесли ті патріоти в наше публічне життя, се колись вияснить історія...» [14, т. 20, с. 191]; «Всьому винне зінсуття! **Деморалізація!**» [14, т. 24, с. 200];

2) назви психологічних або фізичних станів: «У його голосі була лише глуха **резигнація** – нічого більше, ані жалю, ані тривоги» [14, т. 17, с. 249]; «І з виразом **резигнації** на лиці капітан пішов до спальні, лишаючи Анелю саму...» [14, т. 19, с. 52]; «Не покликуй бога на свідка, але говори, що маєш говорити!» – з холодною **резигнацією** промовив капітан» [14, т. 19, с. 74]; «Туркіт фіакрів, гучна хвиля міського вечірнього життя довкола, якісь уривані окрики, шматки речень якоїсь уличної сварки, тяжке чалапання якихось кроків на сходах, що звільна зближалися, а потім знов віддалювалися на вищій поверх, – усе те, мов у калейдоскопі, мигало в її мізку, вкидаючи її моментально то в нервову дрож, то в меланхолійну **резигнацію**» [14, т. 19, с. 90]; «Якби не ті літа важкої муки, / Пекучих болів, сліз і божевілля, / Глухої **резигнації**, скажених бунтів, / Придавленого серця...» [14, т. 2, с. 139]; «Лиш чорних хмар гуляє згряя, / І **резигнація** безкрая / Засілав серці, як змія» [14, т. 2, с. 160]; «Та притім і **рефлексія** не дрімала» [14, т. 22, с. 100]; «Як же його засудили? На **деградацію**?» [14, т. 25, с. 395];

3) терміни на позначення процесів у юридичній, медичній, економічній, політичній галузях: «...І поти б'ється, аж остатня рація / На нього спаде – ґрунту **ліцитація** – / І поки в найми не пошкандибає, – / Гей, хто на світі крацу долю має?» [14, т. 1, с. 102]; «Світлицю з меблями ми в тій хвилі при вас запечатаємо. Остане нетикана аж до дня **ліцитації**» [14, т. 15, с. 208]; «Наказали з міста зараз ізложити гроші, а як ні, то хату пустити на **ліцитацію**» [14, т. 15, с. 235]; «Стара школа похваляє / Службу при дотації, / А новіша всюди

*хоче / Найму й ліцитації*» [14, т. 11, с. 428]; «Але ще довгий час не покидала його тота гарячка, з якою колись взявся до першої **спекуляції**» [14, т. 14, с. 401]; «За 15 літ від часу почину бориславської **спекуляції** Герман закупив бориславську домінію і ще кілька шляхетських посіlostей в околиці і став уже дідичем» [14, т. 14, с. 403]; «Можна буде купити ґрунтець із хатою, а ні, то й з готовими грішми на яку другу **спекуляцію** пуститися» [14, т. 23, с. 92]; «У наших руках біржова **спекуляція**, торгівля й торгові спілки, і експропріації великі, як винні бочки» [14, т. 25, с. 391]; «Немов недужий в лихорадці / Після тяжкої **операції**, / У сні й наяві все тремтить...» [14, т. 2, с. 22]; «Сова сиділа на престолі, ждала **коронації** й дивувалася, чого се нараз усі птахи порозліталися» [14, т. 20, с. 138]; «До прочої **фабрикації** вистануть які-будь люди, а ту треба вибрати» [14, т. 15, с. 404]; «Позвольте, позвольте, тепер собі пригадую, план фабрики був роботи якогось Шеффеля, – певно, будете знати його систему **фабрикації**?» [14, т. 15, с. 466]; «Коли Аріовіст / Побачив їх у таборі, гукнув: / «А ви чого тут? Чи на **шпіонажу**?» [14, т. 6, с. 346]; «Не одно всі, а все теж казали: / Королівську службу подвоїти, / При королі варту загострити, / Підлатити **шпіонажу** в Римі, / Щоб королю про все доносила...» [14, т. 7, с. 164]; «Самі ж лишилися на той час у місті / Буцімто доглядати **ліквідації** / Та списувати все, що продається / І що лишається...» [14, т. 7, с. 119]; «Була мода на криноліни, потім на пуфи, потім на капелюшки з пташками, потім на турнюри, – настала мода й на **емансипацію**, на рівноуправнення, здобування будучини власною працею» [14, т. 18, с. 49]; «Відкомандирований туди одним із перших відділів окупаційного війська, він мав участь у всіх бійках і перестрілках, серед яких доконано **окупації** й **пацифікації** того краю...» [14, т. 19, с. 13]; «А **репрезентація**, одинока, дідична, природна репрезентація краю, хто?» [14, т. 21, с. 149]; «Ти розвивав передо мною свій улюблений план перенесення камеральних дібр під заряд краю, закладання на тих добрах вільних хліборобських спілок при участі селян і інтелігентів, ступневого викуплювання панських дібр і **парцеляції** їх таким спілкам, ступневого розбивання теперішніх сіл на групи фільварків, удержуваних такими спілками» [14, т. 22, с. 73].

Деякі з похідних на певному мовному етапі розвинули полісемію. Розгляд транспозиційного форманта дає змогу простежити зміни (та причини, що їх зумовлюють) у продуктивності й функціонально-семантичному навантаженні. Суфікси -ції(а), -ації(а) стають показниками

результативності дії й трансформують значення граматичної предметності в предметність семантичну. Кожне варіантне значення іменника *організація* мотивується окремим значенням мотиватора *організувати*. Зазначеним девербативом позначається: 1) дія за значенням «організувати», «організовувати» і «організуватися», «організовуватися» [10, т. 5, с. 739]: «А ти почав толкувати мені про потребу агітації серед народних мас, про **організацію** великої людської партії, про виборення виборчої реформи» [14, т. 22, с. 73]; «Він мав намір розпочати просвітню роботу, а далі й політичну **організацію** в повіті, стягати сюди помалу добірні інтелігентні сили...» [14, т. 20, с. 191]; 2) особливості будови чого-небудь; структура [10, т. 5, с. 739]: «Основ державної **організації** / В жадній з держав тих не знаходимо» [14, т. 7, с. 314]. У художніх творах І. Франка є девербативи, які в результаті повного перетворення набули конкретного предметного значення (мутаційні або лексичні деривати): «І в сім змислі був написаний його перший і остатній лист до молодої пари, де була пошлюбна **грамуляція** з тим додатком, щоби обоє від сьогодні перестали його знати, так як і він їх ані знати, ані бачити не хоче, щоби не важилися до нього писати ані в чім-небудь на нього числити...» [14, т. 19, с. 28]; «Одним словом – **вразіння демонстрації** було величезне» [14, т. 22, с. 17]; «**Тригація**» [14, т. 18, с. 119]; «Він належав до тих людей, яких буденна поверхова **класифікація** називає «звичайними» [14, т. 15, с. 22]. Художній потенціал таких іменників засвідчує широкі можливості стилістичного використання.

«Коли входиш у світ мовотворення Івана Франка, перше, що вражає, – це подих епохи, тонке й уміле використання мовностилістичних засобів. Але в міру заглиблення у світ художніх образів відчуття дистанції зникає й починається влада позачасового чару слова. Це поетична мова небуденної індивідуальності, підвладна своїми словами й формами плинові часу, але не підвладна естетичними цінностями ніякій девальвації» [13, с. 30]. Ужиті Франком іншомовні слова можуть у контексті набувати переносного значення: «Інші лежали, скулені довкола даму, а декілька лежало на грядках, розкиданих, як дивоглядні ієрогліфи, предмет здивування та квикливої **спекуляції** домашніх свиней» [14, т. 25, с. 509]. Поєднуючись із питомими українськими основами, іншомовний формант надає іменникам розмовної іронічної експресії: «А особливо про те любо їм проспівати, який був / Почин і рід і яка **поведенція** Пана самого»

[14, т. 8, с. 265]. У письменника трапляються застарілі слова іншомовного походження, використані для індивідуалізації мови персонажів: «Зачалося нещастє наше від **конскрипції**, – знаєте, що була в 59-тім році» [14, т. 16, с. 168]; «І, мовлячи се, втиснув брату в жменю всі гроші, які в часі своєї військової служби наскладав був на своє нове господарство, цілих чотиреста римських, а сам спакував свої вбогі манатки, пішов знов до військової команди й замельдувався, що хоче служити другу **капітуляцію**, себто других дванадцять літ» [14, т. 17, с. 265]; «Та ось маю **турбацію** – / Мушу робить реляцію» [14, т. 1, с. 137]. Орфографія деяких ужитих письменником іменників відрізняється від усталеної: «Одне тільки закарало бориславських тузів – се дорогітня очистки того воску; його **дестиліяція** при дійстві квасу сіркового й другі процеси, потрібні для вироблення з тої жовтої землянистої маси білого парафінового воску, коштували багато...» [14, т. 15, с. 333]; «Лишаються пані у нас з обов'язком брати участь у **конверсації**» [14, т. 19, с. 57]; «...тільки десь-колись пані перекидалися французькими фразами, хоч оба у французькій мові були не тверді й ширшої **конверсації** сею мовою не могли провадити» [14, т. 21, с. 220]. Трапляється й мотивоване слово, що означає ліквідацію дрібних селянських наділів і об'єднання їх у більші земельні площі, для якого відсутній мотиватор-дієслово: «...Та й ідею **комасації** / Грунту кленчем русинам» [14, т. 2, с. 283]. Очевидно, потенційне дієслово не зреалізоване, бо іменник *комасація*, називаючи нове поняття в економічному житті, не набув широкого вжитку.

За аналогією до іменників, утворених від дієслів зі значенням «процес упровадження, поширення чи насаджування чогось нового», І. Франко творить оказіоналізм, значення якого зрозуміле тільки з певного контексту: «І поперли всі юрбою / Нести світ **воронізації**, / Хоч би боєм і війною, / Хоч би кривдою й без рації» [14, т. 3, с. 247]; «От і вам пора в культурі / Наперед вже поспішатъся, / То значить: до нас подібним / Стати – **воронізуватъся!**»; «Га, не хочуть просвічатъся / Менші сестри добровільно, / Ми їх змусимо насильно / Зараз **воронізуватъся!**» [14, т. 3, с. 247]. Ідеться про колоніальну політику австрійського уряду, впроваджувану польською шляхтою: вважаючи себе в культурі вищими від українців, ворони (поляки) вирішили змусити «насильно зараз воронізуватъся» українців [6, с. 291–299]. Оказіоналізм, створений автором за моделлю досліджуваного словотвірного типу, уживається не лише для зображення зазначеного історичного



явища, але й для оновлення й поетизації мовлення.

У XIX-XX ст. українська мова зазнала відчутних змін як система і як засіб комунікації. Відбувалося активне кількісне і якісне збагачення та перегруповування її словникового складу, словотворення на основі власних і запозичених ресурсів. Іншомовні входження були головними джерелами поповнення лексичної системи літературної мови. Найвиразніше це проявляється на лексичному, словотвірному й стилістичному рівнях. На лексичному рівні відбувалося активне запозичення для заповнення лакун у терміносистемах на позначення нових понять і реалій. У розумінні письменника мова-рецептор «вибирає те, що відповідає її структурі й функціональному регулюванню національних і міжнародних елементів» [14, т. 40, с. 40]. Іншомовні слова репрезентують органічний зв'язок із текстом Франка, свідчать, що поет глибоко володів мовами, з яких брав певні елементи, майстерно влітаючи їх у рядки своїх віршів. Це зумовило витворення мовного стилю з публіцистичним блиском, який проявлявся навіть в інтимній ліриці.

**Висновки з проведеного дослідження.** Мовна тканина творів письменника репрезентує багату палітру лексичних засобів, зокрема широкий спектр лексичних запозичень. Іншомовні дериваційні засоби впливають на питомий словотвір, але помітна тенденція до більш вузької спеціалізації утворених похідних. Насиченість творів іншомовними одиницями свідчить про освіченість автора, обізнаність із реаліями інших культур, високий інтелектуалізм його художнього дискурсу. Перспективу подальшого дослідження визначає з'ясування словотвірно-морфологічних особливостей віддієслівних дериватів із суфіксом -к(а) у канві художніх творів і дослідження специфіки вживання похідних різних функціонально-стилістичних груп у контексті.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Дідківська Л. Словотвір. Синонімія. Стилістика / Л. Дідківська, Л. Родніна. – К. : Наукова думка, 1982. – 170 с.
2. Демешко І. Морфологічна адаптація іншомовних суфіксів (на матеріалі запозичених дієслівних основ) / І. Демешко // Науковий часопис НПУ імені М. Драгоманова. Серія № 9. Сучасні тенденції розвитку мов. Випуск 2. – К. : НПУ імені М. Драгоманова, 2007. – С. 195–200.
3. Дьолог О. Питання лексичного запозичення та специфіка запозичення термінів (на прикладі української економічної термінології) / О. Дьолог // Мова. Наука. Культура: 36. наук. праць за матеріалами міждисциплінарної науково-практичної конференції, присвяченої 85-річчю Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. Петра Василенка (Харків, 10 червня 2015 р.). – Харків : «Міськдрук», 2015. – С. 66–76.
4. Кочан І. Іван Франко та іншомовні слова / І. Кочан // Іван Франко: дух, наука, думка, воля : матеріали міжнар. наук. конф., присвяченої 150-річчю від дня народження Івана Франка. – Львів : Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – Т. 2. – С. 287–298.
5. Левун Н. Словотвірні типи черезступених похідних в українській мові / Н. Левун // Дослідження з лексикології і граматики української мови. – 2015. – Вип 16. – С. 103–110.
6. Марчук Г. Новаторство Івана Франка у збагаченні жанрових форм сатиричної прози / Г. Марчук // Галичина. – 2006/2007. – № 12/13. – С. 291–299.
7. Муромцева О. Іншомовні елементи як засіб словотворення в українській літературній мові II пол. XIX – поч. XX ст. / О. Муромцева // Українське мовознавство. – 1985. – № 13. – С. 83–89.
8. Паночко М. Розвиток української юридичної термінології в Західній Україні (1772–1918 рр.) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова / М. Паночко // ДВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника». – Івано-Франківськ, 2013. – 200 с.
9. Сербенська О. Юридична термінологія в мові творів Івана Франка / О. Сербенська // Тези доп. 7-ої щоріч. наук. сесії, присвяч. вивч. творч. І. Франка. – Львів, 1962. – С. 38–39.
10. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970–1980.
11. Ткач Л. Українська літературна мова на Буковині в кінці XIX – на початку XX століття : автореф. дис. ... доктора філол. наук : 10.02.01 – українська мова / Л. Ткач // Ін-т мовознавства ім. О. Потебні НАН України, 2008. – 62 с.
12. Трач Н. Українська правнична термінологія у XX ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова / Н. Трач. – Чернівці. – 2009. – 20 с.
13. Франко З. Мова інтимної лірики І. Франка / З. Франко // Мовознавство. – 1985. – С. 30–36.
14. Франко І. Зібрання творів : У 50 т. / І. Франко // АН УРСР. Ін-т л-ри ім. Т.Г. Шевченка; редкол.: Є. Кирилюк (голова) та ін. – К. : Наук. думка, 1976–1986.
15. Яремко Я. Сучасна політична термінологія : на перетині когніції та комунікації / Я. Яремко. – Дрогобич : Посвіт, 2015. – 434 с.



УДК 811.111

## МЕТОНІМІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ СМИСЛОВОЇ КОМПРЕСІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ

Романюха М.В., к. філол. н., доцент,  
доцент кафедри перекладу  
Дніпровський державний технічний університет

У статті проаналізована контекстна реалізація метонімії як інструмента смислової компресії на матеріалі текстів сучасного медіадискурсу різноманітної тематики. Проаналізовані контексти охоплюють різні шари лексичної системи англійської мови.

**Ключові слова:** смислова компресія, метонімія, медіадискурс, гра слів, лінгвокультура.

В статье проанализирована контекстная реализация метонимии как инструмента смысловой компрессии на материале текстов современного медиадискурса различной тематики. Проанализированные контексты охватывают различные слои лексической системы английского языка.

**Ключевые слова:** смысловая компрессия, метонимия, медиадискурс, игра слов, лингвокультура.

### Romaniukha M.V. METONYMY AS AN INSTRUMENT OF MEANING COMPRESSION IN ENGLISH LINGUISTIC CULTURE

The paper researches into contextual presentation of metonymy as an instrument of meaning compression, based on texts belonging to modern media discourse of various topics. The contexts analyzed cover different layers of lexical system of the English language.

**Key words:** meaning compression, metonymy, media discourse, play on words, linguistic culture.

**Постановка проблеми.** У рамках когнітивної лінгвістики (M. Freeman, M. Johnson, G. Lakoff, M. Turner, Z. Kovecses, G. Fauconnier), спрямованої на з'ясування механізмів взаємодії між мовою й мисленням, метафора та метонімія є ключовими механізмами інтерпретації знань і пізнання [21, с. 142]. Так само, як і метафора, метонімія допомагає нам осмислювати інформацію завдяки низці усталених стандартних моделей зв'язків між поняттями THE PRODUCT FOR THE PRODUCER, THE PLACE FOR THE EVENT, PART FOR THE WHOLE, INSTRUMENT FOR ACTION та ін. [17, с. 145]. Але метафора й метонімія настільки близькі за принципом утворення, що іноді буває важко їх розрізнити.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Нині в межах когнітивної лінгвістики все частіше обговорюються особливі випадки взаємодії цих двох ментальних операцій. Однією з перших і найбільш відомих робіт із питання взаємодії метафори та метонімії в англійській була робота Л. Гусенс [14], що стала стимулом для дослідження закономірностей взаємодії цих ментальних операцій. Л. Гусенс пропонує використовувати термін *metaphtonymy* для позначення двох типів взаємодії метафори й метонімії: метафора від метонімії та метонімія в метафорі.

А. Барселона висловлюється більш категорично, наполягаючи на потенційній мето-

німічній мотивації всіх когнітивних метафор [7, с. 32]. Варто дотримуватися більш поміркованої тези про метонімічне підґрунтя лише деяких когнітивних метафор [19, с. 95]. Е. Дейнан доводить, що взаємодія метафори й метонімії має градацію і являє собою шкалу, на одному боці якої знаходяться «чисті» метафори, а на іншому – «чисті» метонімії. Посередині – випадки поєднання метонімії та метафори.

**Постановка завдання.** Мета статті – прослідкувати специфіку вербальної репрезентації метонімії як інструмента смислової компресії на тлі масмедійного дискурсу, тому що саме тут метонімія реалізує свій потенціал надзвичайно потужно. Джерелами фактичного матеріалу для цього дослідження слугували тексти різноманітних жанрів медіадискурсу: новинна стаття, реклама, інтерв'ю. Тематика медіаповідомлень була досить широкою, у цілому обрано тексти, зорієнтовані на культуру, суспільні процеси та комунікацію англійськомовної спільноти.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Медіадискурс як простір реалізації смислової компресії невинно досліджується завдяки його фундаментальному впливу на суспільство, динаміці мовних змін і традиції його вивчення в європейській, зокрема в британській і голландській лінгвістиці (А. Белл, Н. Феркло, Дж. Хартлі, Р. Фоулер, Т. ван Дейк).



Медіадискурс розглядаємо як тематично сфокусовану когнітивно-мовленнєву діяльність, соціокультурно обумовлену інституційними нормами ЗМІ й зафіксовану у вигляді медіатексту. Феномен медіатексту являє собою складне комунікативне, соціальне й полісеміотичне утворення, яке сприяє формуванню та модифікації концептуальної картини світу читача [6, с. 81]. Поширення терміна в науковому середовищі було підготовлене низкою робіт британських дослідників мови засобів масової інформації, наприклад, книгою відомого дослідника медіадискурсу А. Белла "Approaches to Media Discourse".

Характерні риси медіадискурсу проявляються на основі соціолінгвістичного підходу до типологізації дискурсів. Протиставляючи інституційний дискурс персональному, В. Карасик цілком слушно підкреслює трафаретність інституційних дискурсів, тобто «комунікацію в своєрідних масках». Людина як автор дискурсу є агентом певного соціального інституту та використовує у своїй діяльності загальні стратегії подання інформації, когнітивні моделі, стереотипні жанри, мовленнєві звороти та ін.

Під соціальним інститутом ми розуміємо фундаментальну низку норм і цінностей як основу соціального та культурного буття суспільства, яка зумовлена суспільним розподілом праці та призначена для задоволення особливих потреб суспільства. Фундаментом медіадискурсу є соціальний інститут засобів масової інформації, а журналісти виступають його агентами задля забезпечення інформаційного потоку та формування суспільної думки.

Інформаційний потік сьогодні є настільки потужним, що велика кількість інформації в текстах присутня лише імпліцитно, журналісти розраховують на обізнаного читача й тому вдаються до механізмів смислової компресії. Є. Менджеричька відзначає, що для адекватного розуміння інформації необхідним є збіг так званих когнітивних баз (фонових знань) учасників комунікації в мовному співтоваристві [3, с. 52]. Іншими словами, правильне тлумачення медіаповідомлень вимагає глибокої інформованості адресата, яка дозволить інтерпретувати імпліцитні смисли. Якщо комунікація відбувається на межі різних культур, ці імпліцитні смисли набагато складніше інтерпретувати, адже представникові іншого лінгвокультурного простору необхідно підключити не тільки знання мови, але й знання про реальність, історію, побут та інші аспекти буття англосмовної культури.

Метонімію вважають центральним механізмом невираженої інформації. Носіями метонімії можуть бути аббревіатури, власні імена, лексичні зрощення, цитації, найрізноманітніші натяки, парцеляція, еліпс, алюзії, неологізми, перифрази, каламбури, модифікація фразеологізму та ін. [4, с. 40]. Лише цей факт вимагає від читача високої лінгвокультурної компетенції. Отже, не можна не погодитися, що метонімія в медійному тексті являє собою значну перепону в міжкультурній комунікації [4, с. 46].

З погляду синтаксичних аспектів презентації метонімії відзначимо, що надзвичайно широке використання іменників у позиції означення до іменників породжує насичене інформаційне повідомлення. З одного боку, така тенденція до компресії значення продиктована обмеженням місця на газетній сторінці, а з іншого боку, створює неабиякі труднощі для читача, який має відтворити характер зв'язків між поняттями. Відзначається, що цільова аудиторія медійного тексту – люди, які цікавляться діяльністю уряду, підприємництвом, освітою, медіа й іншими темами, зазвичай мають досить високу швидкість мислення й лінгвістичне чуття для розпізнавання таких зв'язків [8, с. 180].

Метонімія, як і метафора, фіксує досвід існування людини в просторі, але в дещо іншому аспекті, приміром, у причинно-наслідковому. Завдяки влучності та прозорості ознаки, яка покладена в основу переносного значення, багато метонімії закріпилися в словнику та стали узуальними означеннями. Вони не викликають труднощів під час інтерпретації, наприклад, *tight-lipped*, *high-brow*, *thick-skinned*, *white knuckle* та подібні.

Широкі можливості для пізнання англосмовної лінгвокультури дають також оказіональні метонімічні слововживання. Вони є більш складними для інтерпретації за рахунок ефекту обманутого очікування. Використання метонімії в цілому є природним відбиттям аналітичності англійської мови – особливого виду світосприйняття, особливого способу формулювання повідомлення завдяки синтаксису, окремим службовим словам (прийменникам, модальним дієсловом та ін.), специфічному розташуванню слів одне відносно іншого, а не завдяки видозміненню слів.

Наприклад, у нижченаведеному фрагменті добре відомі слова, які ми навряд будемо шукати в словнику, розташовані таким чином, що викликають здивування та певне мисленнєве напруження. Після дієслова *thrive* із при-

йменником *through* за очікуваннями читача має бути вказівка на період часу, наприклад, іменники *period, time, term, years* і подібні. За рахунок еліптичного згортання ця інформація представлена імпліцитно в словах *presidents and prime ministers*:

*"The United States and Britain have enjoyed a special relationship stretching back decades – one that has thrived through more than a dozen presidents and prime ministers from different political parties. Yet within a week of my arrival as the new American ambassador it had been declared dead"* [22].

Метонімічне стягнення смислу спостерігається й за рахунок ресурсів англійського словотвору – закінчення *-er*, яке сигналізує про процес субстантивзації – переходу слова до класу іменників на позначення людини-діяча. У прикладі метонімія походить від числівників *five* і *nine*, вони вказують на вільні години від основної роботи, що їх енергійні люди можуть використати для додаткового заробітку:

*"Often snap-packers don't even use any of their precious time off, choosing instead to head out on a micro adventures straight after work on a Friday, returning just in time for that glorious Monday morning commute. These weekend warriors are rapidly growing in number, and are affectionately known as "Five to Niners." It's incredible how easy nowadays, with all the affordable short-notice flights and hostel beds available!"* [15].

У наступному фрагменті для позначення клієнтів кінотеатрів старшого віку використовується метонімічний перифраз *silver screeners*, який насправді містить у собі дві метонімії та гру слів: 1) прикметник *silver* у значенні *сідий* на позначення більш старших кіноманів; 2) словосполучення *silver screeners* на позначення тих, хто дивиться в блакитний екран, утворене шляхом конверсії від фразеологізму (*silver screen*); 3) у наведеному стилістичному контексті прикметник *silver* можна тлумачити як гру слів (одночасна реалізація значень *сідий* і *блакитний*):

*"Event cinema", such as live-streamed ballet and opera, "is particularly valued" by older people, says Phil Clapp of the UK Cinema Association and, while a comfortable experience has always been part of the deal in independent cinema, comfort levels have been rising dramatically as "silver screeners" attend in greater numbers"* [20].

Метонімію як конденсований смисл можна також розглядати в рамках теорії інтертексту-

альності й теорії прецедентності як її нещодавнього відгалуження (Ю. Караулов, В. Красних та ін.) Прецедентний текст, на думку Ю. Караулова, характеризується значущістю для тієї чи іншої мовної особистості в пізнавальному й емоційному планах, надособистісним характером, тобто відомістю широкому оточенню людини та постійним зверненням до нього в дискурсі певної мовної особистості [1, с. 216]. Очевидно, необхідність звернення до аналізу таких відомих явищ пов'язана з їхнім високим смисловим навантаженням.

В. Красних і співавторами запропоновано більш містке визначення терміна «прецедентні феномени» – добре відомі членам того чи іншого соціуму феномени, які входять до когнітивного простору комунікантів [2, с. 63]. Актуальні для лінгвокультурної спільноти мовні одиниці, які відсилають до прецедентних феноменів, відбивають певну закріплену в масовій свідомості сукупність смислів, що несуть ціннісну орієнтацію та виступають важливими елементами концептуальної картини світу. Автори пропонують розрізняти прецедентний текст, прецедентне висловлювання, прецедентну ситуацію та прецедентне ім'я [2, с. 65]. Безумовно, метонімія досить ёмко презентує культурні знання англійської лінгвокультури й слугує потужним інструментом її пізнання. Приміром, у фрагменті нижче обговорюється зміст однієї із серій британської кінострічки «Чорне дзеркало», присвяченої викриттю недоліків цифрової комунікації:

*"Fifteen Million Merits*

*In 1984, Apple ran a famous advert that implied the Mac might save mankind from a nightmarish Orwellian future. But what would a nightmarish Orwellian future that ran on Apple software actually look like? Probably a bit like this. Fifteen Million Merits, co-written with my wife Konnie Huq and starring Daniel Kaluuya (The Fades) and Jessica Brown-Findlay (Downton Abbey), takes place in a world in which the population is apparently doomed to a life of meaningless toil enlivened only by continual entertainment and distraction courtesy of omnipresent gizmos and screens"* (The Guardian, December 1, 2011)

Для опису уявного світу героїв нової серії «Чорного дзеркала» режисер вирішив спиратися на зміст антиутопії британського письменника Джорджа Оруела «1984», де завдяки телетехнологіям авторитарний керівник здійснював жорсткий контроль над громадянами. Для ерудованого читача якісної преси прецедентним, вочевидь, є не лише ім'я головного



героя – авторитарного Великого Брата, але й автора художнього твору.

У текстах медіадискурсу подекуди відчувається різниця в комунікативній поведінці жінок і чоловіків. Приміром, С. Роман розмірковувала про комунікативну діяльність чоловіків і жінок європейського суспільства в соціолінгвістичному розумінні. З аналізу використання англійської мови деякі феміністки часто роблять висновок, що мови, подібні до англійської за впливовістю, були створені чоловіками й дотепер залишаються під контролем чоловіків [18, с. 103]. Якщо прийняти таку феміністичну позицію, що мова вивчена чоловіками, тоді виходить, що наша історія, філософія, уряд, законодавство та релігія – це результати того, як сприймають і організують простір для життя саме чоловіки.

Під час розрізнення культур за ознаками маскуліності чи фемініності у «чоловічих» культурах на перше місце ставлять такі якості, як напористість, конкуренція, матеріальний статок. У культурах із жіночими цінностями громадяни прагнуть до високої якості життя, гармонійних міжлюдських відносин, піклування про слабких [16, с. 175]. Комунікативну поведінку чоловіків характеризують словесне позерство, суперечки, виклик. Жінки не шанують агресію, їхні розмови більше тяжіють до співпраці та до пошуків взаєморозуміння [18, с. 126]. Приміром, у нижченаведених двох лексичних одиницях для вказівки на чоловічі якості – сміливість, відповідальність, рішучість, азарт – використано назви інтимних частин тіла чоловіка, причому перша з них стилістично нейтральна, а друга є вульгаризмом, за яким у Оксфордському словнику закріплено переносні значення *сміливість* або *впевненість*:

*“To have the trusticles – having the balls to trust someone in a difficult situation, when the failure of that trust would result in injury or financial loss”* [23];

*“If you walk through the bar area and down the stairs to the rocks, you will find a small paved area to put your things and you can climb up the rock face to the left and jump a decent 7 meters down into the beautiful cool ocean below. If you have some serious balls, there is an 18 meter jump further to the left”* [15].

Смислова компресія розкриває для читача також специфіку офісної корпоративної культури й обладнання. Приміром, новоутворення *watercooler moment* позначає найцікавіший епізод у телевізійному шоу чи серіалі, який наступного дня клерки будуть обговорювати в

офісі під час паузи. Звичайно, образ кулера для води використаний тут як символ будь-якого місця на роботі, де співробітники можуть трохи відволіктися й перепочити. Тим не менше, кулер для води як елемент офісного обладнання є для неангломовного читача інструментом пізнання корпоративної культури англо-американської спільноти. Популярність цього елемента офісного обладнання тепер поширюється й в Україні.

Метонімія може розкривати читачеві-іноземцю й більш буденні факти життя англомовної спільноти. Приміром, така подія, як *brown bag seminar*, апелює до досвіду американських студентів і працевлаштованих громадян, які беруть із собою обід у коричневому пакеті з переробленого паперу. Семінар під такою назвою вказує на його неформальний характер, адже обговорення проходить під час такого обіду. Образ коричневого пакета з обідом став ознакою дещо розкутої поведінки на зустрічі й уже не завжди позначає легкий обід:

*“Brown Bag is an informal weekly seminar for students to learn about the research currently going on around Cornell Computer Science. Each week a faculty member will give a presentation about one or more of their research projects. Students from all areas are encouraged to attend! Food and drink are provided”* [24].

Метонімічні слововживання можуть з’являтися в різних сегментах лексичної системи англійської мови. Це часто відбувається й на периферії, у шарі новоутворень і okazionalizmів. Один із них – це новотвір *brickberry* (простіший телефон, який ми вимушені використовувати, якщо зламався постійний). Ця новоутворена одиниця містить у собі гру слів, до якої дуже схильна молодь – користувачі Інтернету. Спостерігаємо обігрування власної назви *Blackberry* – виробника одного з перших комунікаторів і популярних смартфонів. У структуру назви було вписано іменник *brick* (цеглина), він використовується в частотних метонімічних означеннях на позначення фізичного виміру підприємства (*bricks and clicks, bricks and mortar business*).

**Висновки з проведеного дослідження.** У якості висновків варто зазначити, що метонімія в медіадискурсі є відображенням аналітичного характеру англійської мови, інституційних обмежень медіатексту за об’ємом, загальної тенденції до економії мовних засобів і гри слів. Окрім цього, метонімія у своїй текстовій реалізації нерідко поєднується з іншими стилістичними прийомами і є потужним інструментом пізнання англомовної лінгвокультури.

## ЛІТЕРАТУРА:

1. Караулов Ю. Русский язык и языковая личность / Ю. Караулов. – М. : Наука, 1987. – 263 с.
2. Красных В. Когнитивная база и прецедентные феномены в системе других единиц и в коммуникации / В. Красных, Д. Багаева, Д. Гудков, И. Захаренко // Вестник МГУ. – Сер. 9. Филология. – М. : Наука, 1997. – № 3. – С. 62–75.
3. Менджерицкая Е. Термин «дискурс» и типология медиа-дискурса / Е. Менджерицкая // Вестник МГУ. Серия Журналистика. – М. : Наука, 2006. – № 2. – С. 50–55.
4. Овсянников В. Точка зрения переводчика : лекции по университетскому переводоведению : [учебн. пособие] / В. Овсянников. – Запорожье : Просвіта, 2010. – 448 с.
5. Остапчук І. Тропи та тропеїзація масмедійного дискурсу : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / І. Остапчук. – Львів : ЛНУ ім. І.Франка, 2016. – 230 с.
6. Романюха М. Метафорична вербалізація концептосистеми ECONOMY в сучасному англомовному медіадискурсі : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / М. Романюха. – Одеса : Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова, 2011. – 196 с.
7. Barcelona A. On the Plausibility of Claiming a Metonymic Motivation for Conceptual Metaphor / A. Barcelona // *Metaphor and Metonymy at the Crossroads*. – Berlin : Mouton de Gruyter, 2000. – P. 31–58.
8. Biber D. Compressed noun-phrase structures in newspaper discourse: the competing demands of popularization vs. economy / D. Biber // *New Media Language*. – Routledge, 2003. – 224 p.
9. Black Mirror: San Junipero explained. Interview on Netflix [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://collider.com/black-mirror-san-junipero-explained-netflix-interview>.
10. Black mirror: Charlie Brooker predicting Donald Trump love story [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.telegraph.co.uk/on-demand/0/black-mirrors-charlie-brooker-predicting-donald-trump-love-story/>.
11. Deignan A. A Corpus Linguistic Perspective on the Relationship between Metonymy and Metaphor / A. Deignan // *Style*, spring 2005. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.findarticles.com>.
12. Free English dictionary and thesaurus [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.en.oxforddictionaries.com>.
13. Goossens L. Metaphonymy: the Interaction of Metaphor and Metonymy in Expression of Linguistics Action / L. Goossens, P. Pauwels, B. Rudzka-Ostyn, A. Simon-Vanderbergen // *By Word of Mouth: Metaphor, Metonymy and Linguistic Action in a Cognitive Perspective*. – Amsterdam : John Benjamins, 1995. – P. 159–174.
14. Hostels Worldwide [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.hostelworld.com>.
15. Jandt F. An Introduction to Intercultural Communication. Identities in a Global Community / F. Jandt. – SAGE : California State University, San Bernardino, 2010. – 374 p.
16. Kövesces Z. Metaphor: a Practical Introduction / Z. Kövesces. – Oxford : Oxford University Press, 2002. – 285 p.
17. Romaine S. Language in Society. An Introduction to Sociolinguistics / S. Romaine. – Oxford University Press, 2000. – 268 p.
18. Semino E. A cognitive-stylistic approach to mind style in narrative fiction / E. Semino // *Cognitive stylistics. Language and cognition in text analysis*. – Amsterdam : John Benjamins, 2002. – P. 95–122.
19. Silver screeners – the generation helping cinema blossom [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.theguardian.com/film/filmblog/2016/sep/23/silver-screeners-the-generation-helping-cinema-blossom>.
20. Simpson P. Stylistics: A Resource Book for Students / P. Simpson. – London : Routledge, 2004. – 264 p.
21. The special relationship still lives on between Britain and the US [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.theguardian.com/commentisfree/2013/sep/07/special-relationship-britain-us>.
22. Urban Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.urbandictionary.com>.
23. Brown Bag Seminar [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cs.cornell.edu/~jshi/brownbag/>.



УДК 821.161.2 Вовк

## ГЕРМАНО-СКАНДИНАВСЬКИЙ КОНТЕКСТ У ПОЕЗІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПИСЬМЕННИЦІ В БРАЗИЛІЇ ВІРИ ВОВК: ДІАЛОГ ТЕКСТІВ

Смольницька О.О., к. філос. н.,  
старший науковий співробітник відділу української філології  
Науково-дослідний інститут українознавства  
Міністерства освіти і науки України

У статті проаналізовано образи й мотиви германської та скандинавської міфології на прикладі збірки Віри Вовк «Жіночі маски». Залучаються компаративний, перекладознавчий, лінгвістичний, ретроспективний, контекстуальний, поетологічний методи. Для порівняльного аналізу германських архетипів і символів наводяться опрацьовані джерела англосаксонською, староісландською й іншими мовами.

**Ключові слова:** поезія, архетип, міф, християнство, язичництво, сакральне/профанне.

В статье проанализированы образы и мотивы германской и скандинавской мифологии на примере сборника Веры Вовк «Женские маски». Применяются компаративный, переводоведческий, лингвистический, ретроспективный, контекстуальный, поэтологический методы. Для сравнительного анализа германских архетипов и символов приводятся обработанные источники на англосаксонском, древнеисландском и других языках.

**Ключевые слова:** поэзия, архетип, миф, христианство, язычество, сакральное/профанное.

### Smolnytska O.O. THE GERMANIC-SCANDINAVIAN CONTEXT IN THE POETRY BY THE UKRAINIAN WRITER IN BRAZIL VIRA VOVK: DIALOGUE OF THE TEXTS

The article analyzes the images and motifs of the Germanic and Scandinavian mythology, for example the collection by Vira Vovk "Feminine masques". The comparative, translation studies, linguistic, historical, contextual, poetological methods are given. The adapted and worked up sources in the Anglo-Saxon (Old English), Old Icelandic and other languages are given to the comparative analysis of the German archetypes and symbols.

**Key words:** poetry, archetype, myth, Christianity, paganism, sacral/profane.

**Постановка проблеми.** Творчість української письменниці в Ріо-де-Жанейро Віри Вовк (автонім Віра-Лідія-Катерина Селянська, нім. і португ. Wira Selanski, 1926 р. н., Борислав, із 1939 р. – еміграція) розглядалась і в контексті нью-йоркської групи, і окремо, з огляду на складність і насиченість архетиповими мотивами, символами, алюзіями різних культур: української (зокрема гуцульської та бойківської, рідних для В. Вовк), бразильської (афро- й індіанобразильської), узагалі латиноамериканської, античної, єгипетської та ін. Майже недослідженим питанням тут є германо-скандинавський контекст у поетичній збірці «Жіночі маски» (1994 р., у 2014 р. видана та перекладена польською Т. Карабовичем), хоча він дуже близький В. Вовк через її навчання й докторський захист у Тюбінгенському університеті, викладання європейської літератури, а також досконале володіння німецькою мовою, зокрема, показові образи-символи героїнь «Старшої Едди», «Молодшої Едди», «Пісні про Нібелунгів» («Das Nibelungenlied», XII ст., досі повністю не перекладена українською, відомий лише початок, перекладений М. Лукашем) і епосу «Кудруна»: Ідуна, Брунгільда, Крімгільда, Кудрун (імена наводяться

в транслітерації В. Вовк), Едігна. У контекстуальному аспекті стає більше зрозумілим звернення саме до цієї культури. Тяжіння до скандинавської «екзотики», не подібної до звичного іberoамериканського мислення, міфології та реалій, спостерігається в латиноамериканській поезії доби модернізму [12]. Так, болівійський модерніст Рікардо Хаймес Фрейре (Ricardo Jaimes Freyre, 1868–1933), посол у Бразилії та США, у збірці «Варварська Касталія» («Castalia bárbara», 1899 р.) звертався до нордичних пейзажів і скандинавської міфології: ельфів, двох круків Одіна, Тора, Фрейї, Валгалли, моря – «лебединої дороги», Останньої Туле [18, с. 107] (Ultima Tule; у сучасній українській поезії цей локус описували Олена О'Лір, О. Смольницька). Іноді це пояснювалося генетично: наприклад, колумбійський поет Леон де Грейфф (автонім Francisco de Asís León Bogislao de Greiff Haesusler, 1895–1976) мав німецьку, скандинавську й слов'янську кров. Поєднання двох чи більше рас, причому несподіване, сприяло нестандартному мисленню, а отже, творчому підходу. Також це було пов'язано з обов'язковими для інтелігенції й аристократії Латинської Америки подорожами в Європу (докладніше – [16]). У В. Вовк, попри

численні подорожі, була інша причина «інакшості»: нелатиноамериканське походження, німецька освітня база (причому класична філософія), глибока ерудиція. Південноамериканську культуру письменниці пізнавала «неозброєним оком», причому опанування нової реальності сприяло цікавому синтезу різних мотивів у творчості В. Вовк.

#### **Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Творчість В. Вовк (поезія, проза, драматургія) аналізувалася такими дослідниками, як Н. Анісімова, О. Астаф'єв [2, с. 31–39], О. Бекішева, О. Бровко, Ю. Григорчук, І. Жодані, І. Калинець, Н. Козіна, С. Майданська, В. Мацько, С. Ожарівська, Т. Остапчук, В. Просалова, О. Смольницька [12; 13; 16], Л. Тарнашинська, З. Чирук, В. Шевчук та ін.; у польських (Т. Карабович, [5]) і американських (Б. Бойчук, Л. Залеська-Онишкевич, Б. Рубчак) працях, але постійне створення письменницею нових текстів вимагає повнішого прочитання.

Скандинавський контекст у творчості В. Вовк уже розглядався ([13]), проте частота інтерпретованих письменницею образів нордичної традиції в зв'язку з біографією заслуговує на докладніше вивчення. Зокрема, інтермедіальний аналіз (порівняння з музичними, образотворчими й кінематографічними шедеврами) сприятиме глибшому пізнанню особливостей лірики В. Вовк.

**Постановка завдання.** Мета статті – проаналізувати образи германської та скандинавської міфології й літератури в збірці В. Вовк «Жіночі маски», залучаючи в якості допоміжних матеріалів інші тексти. Завдання статті: 1) класифікувати суто язичницькі, дво-вірні (релігійний дуалізм) і власне християнські вірші В. Вовк на нордичну тематику; 2) здійснити компаративний аналіз архетипу світового дерева в поетеси, зіставивши Ігдрасіль, Ірмінскуль та ін. з українськими символами; 3) дослідити образ Нібелунгів у ранній і пізній версіях міфу; 4) розвинути асоціацію святої Едігни з язичницькою германською богинею Перхтою (Бертою).

**Виклад основного матеріалу дослідження.** У версифікаційному аспекті перелічені п'ять віршів – верлібри, проте їхня ритміка наближається до «Старшої Едди», «Беовульфа» й іншої германської поезії (причому із цими джерелами вірші В. Вовк об'єднують алітерації й наголошування на звуку «р»). Поезії в «Жіночих масках» не являють собою суто язичницького чи суто християнського прикладу через контамінацію мотивів

обох релігій уже в першоджерелах. Власне язичницький контекст постає у вірші «Ідуна» (польський переклад «Idun» [5, с. 81]), який слід характеризувати не лише текстуально, але й контекстуально, бо кожний рядок пов'язаний із міфом. Головна героїня (Ідун(н), Iduna, Iðunn, є й інші варіанти імені) – персонаж зі скандинавської міфології, причому одна з найбільш загадкових божеств [17, с. 120], бо про неї відомо менше, аніж про Одіна, Тора, Фрейю, Брагі та ін. Це богиня весни й вічної юності («від мене йде проміння брость і спів», «хто камертоном дає тон / для жайворонка...» [5, с. 80] – жайворонки асоціюється з весною), дружина бога красномовства Брагі (риторичне питання «хто камертоном дає тон...» [5, с. 80] може бути натяком на цього бога: музика, спів і поезія як синкретизм мистецтв). Вона берегла «молодильні» золоті яблука, які дарували асам в Асгарді вічну молодість і безсмертя («приношу в яблуках безсмертя / смертним богам» [5, с. 80]), роздавала плоди з невичерпної коштовної скриньки [10, с. 30] (у фольклорі й міфах це фемінний символ (матка, лоно, піхва), маскулітний аналог – гаманець Фортуната). Уявлялась як прекрасна молода богиня, чиї риси – сексуальність, зв'язок із природою. У «Молодший Едді» є сюжет про викрадення трикстером Локі Ідунн і її яблук, перенесення її до краю велетів (йотунів) Йотунхейму [10, с. 56–57]. Викрадення золотих яблук означає порушення світової гармонії: аси почали старішати та вмирати [10, с. 57], відповідно, Ігдрасіль похитнеться. У вірші важлива антитеза: *яблука безсмертя – смертні боги*. У скандинавському епосі боги смертні, причому всі вони знають свою долю (загибель у Рагнарбок) і подробиці смерті, але не можуть уникнути цього. Вихід у асів – рух уперед, ось чому для них важливе вічне оновлення. Епізод із викраденням яблук і наслідки можна порівняти з легендою про Рюбецалю: подаровані ним викрадені наречені (сілезькій принцесі Еммі) ріпки перетворилися на її подруг, але коли в ріпках не стало соку, «подруги» почали старішати, а потім померли (подібний сюжет – у казці О. Толстого «Солом'яний наречений» («Солом'яний жених», 1910 р.); у «Лісовій пісні» Лесі Українки стихійний дух Мавка засинає взимку, що означає смерть). Золотий колір і матеріал яблук означає їхню сакральність (так само в казках і міфах – золоте волосся у вірші «Кудрун» («не витиратиму королівських підніжків / золотом волосся» [5, с. 86]); золота арфа, чарівний птах у золотій клітці



тощо). У скандинавському міфі верховний бог Один примусив Локі повернути Ідунн з яблуками, і трикстер виконав цю задачу [10, с. 57]. Отже, світову гармонію було врятовано. Але в «Молодшій Едді» не дарма постає людське запитання, звернене до Одіна, чи не забагато аси довірили Ідунн, і Верховний Бог як приклад такого ризику переповів цю історію [10, с. 30]. У порівнянні з античністю Ідунн називають Прозерпіною [17, с. 120] (Персефоною).

Молодильні яблука як сакральний символ можна вважати архетиповим: золоті яблука Гесперид у давніх греків (прикметно, що росли вони на краю світу); молодильні яблука в слов'ян, так само – в Асгарді (В. Вовк також дотримується німецької транслітерації – «Азгард»; аси – «ази»), причому ці плоди стереже саме берегиня, жінка (так само мед поезії, викрадений Одіном, стерегла велетка Гуннльод). Берегиня, тобто фемінне божество, може бути хтонічним: так, йотунка (велетка) Модгуд стерегла золотий міст Гьялларбру (Gjallarbrú – «шумний», «тремтливий», «який звучить») у царстві мертвих Гель (Hel). (Докладніше про ці нордичні образи й еддичний сюжет на прикладі англійських і шотландських балад – [14]). Ідуна стереже не тільки молодість і силу, родючість і потенцію асів, але й мудрість. Також фактично вона володарка райського (для асів) краю, країни блаженства, тому що без яблук загине Асгард: «чим був би Асгарт / без моєї данини?» [5, с. 80]. М. Новикова здійснювала порівняльний аналіз «класичної народної утопії», пропонуючи згадки про «країну пирогів і пива (як у германців), країну яблук (як у кельтів)» [11, с. 202], тобто Аваллон. Отже, царство асів – блаженний край.

Куртуазним впливом позначено вірш «Брунгільда», створений за мотивами епосу «Пісня про Нібелунгів», але початок цього верлібру ґрунтується на скандинавському міфі. Сюжет «Нібелунгів» відомий завдяки опері Р. Вагнера, але в цьому музичному творі інтерпретація більше скандинавська, аніж германська. Німецька ж версія відома в німій кінематографічній диалогії Фріца Ланга «Нібелунги» («Die Nibelungen», 1924 р.) – «Зигфрід» («Die Nibelungen: Siegfried») і «Помста Крیمгільди» («Die Nibelungen: Kriemhilds Rache»). У митців і науковців другої половини ХХ ст. під час читання творів, присвячених Крیمгільді, виникає асоціація саме з цією диалогією – зразком експресіонізму. Брунгільда (Брюнхільд, або валькірія Сідріва) була при-

речена Одіном на вічний сон за непослух, бо призвела до загибелі в битві не того, кого їй було наказано (дослівно «валькірія» – «та, що обирає вбитих»; лінія Один – Брунгільда часто використовується в німецькому, скандинавському й ін. живописі, причому це епізод прощання й кари за непослух). Отже, це Аніма (як Спляча Красуня), яку Анімус повинен розбудити. Зигфрід (скандинавський Сигурд) переміг дракона й прорвав вогняне кільце, яким було оточене ложе діви-войовниці. Мечем Грамом герой розрубав обладунки валькірії, отже, здійснилося пророцтво Одіна про те, що діву позбавлять цноти, і вона втратить сакральні риси (архетиповий мотив у міфах і фольклорі різних народів): «відчаю гейзер вибухає: / чи снилося мені, що я – богиня?» [5, с. 82]. Натяк «каблучка, що пече» [5, с. 82] може означати й полум'яне кільце навколо ложа, і шлюбний перстень, обручку (недарма Т. Карабович переклав це слово як «obrączka» [5, с. 83]), і колючку сну, якою Один уколів Брунгільду (фалічний символ). Каблучка-обручка може пекти (серце, тіло, душу) і як чужий шлюбний перстень, бо Сігурд-Зигфрід забув Брунгільду й одружився з коханою Гудрун-Крیمгільдою. За це Брунгільда, видана заміж за слабкого й нелюбого бургундського короля Гуннара-Гунтера (за якого Зигфрід виконав шлюбні завдання), помстилася невірному, звівши на нього наклеп (і вірний васал Хьогні – Гаген фон Троньє – убиває Зигфріда, причому про слабке місце чоловіка довірливо розповідає сама ж Крیمгільда): «Смерть за образу! / хай баламут-васал / прийме заплату за свій вчинок» [5, с. 82]. Партнерство сильного чоловіка й сильної жінки не склалося, але й слабка жінка (Крیمгільда) не стала рівноправною дружиною героєві (показово, що в цієї пари не встиг народитися син, отже, продовження Зигфрідового роду не буде). За різними версіями, Брунгільда або зійшла на поховальне вогнище Зигфріда (і це згадано у вірші В. Вовк), або в інший спосіб укоротила собі віку. Цікава деталь: «Шаленим реготом / я здушую жалобні голосіння» [5, с. 82]. У першій серії диалогії Ф. Ланга Брунгільда реагує сміхом на звістку про вбивство Зигфріда та відкриває Гунтеру й Гагену правду: убитий не безчестив її; це розкриття правди шокує інших. Отже, Брунгільда – типова язичниця, тоді як бургундський двір християнський. Валькірії немає місця серед смертних, і вона возноситься (можливо, до Одіна).

Християнсько-язичницький контекст – вірш «Крیمгільда» («Kriemhilda» [5, с. 85]), який побудовано наче міфологічну модель.



Цей текст вимагає компаративного, причому й лінгвістичного, аналізу. Крїмгільда – антагоністка Брунгільди (колишньої нареченої Зигфріда), скривджена валькірією під час суперечки двох королев: у язичницькій версії – хто перша митиметься в річці, у християнській (епос) – хто першою зайде до собору. Підкреслена жіночність Крїмгільди перетворюється на жорстокість щодо своїх родичів і Гагена, якому королева відрубє голову, але й сама гине від власного ж меча (васал Гільдебранд убиває її) [6, с. 412]. Метафора «я – шпага помсти» [5, с. 84] викликає асоціацію з мечем Бальмунгом або Грамом (який належав Зигфріду) і з куртуазною деталлю – власне шпагою (якої ще не існувало в ту епоху). Вовчий волос («сигнет обмотаний / вовчим волосом [5, с. 84]), що героїня надсилає рідні, означає і зв'язок із тотемом (двоє вовків – тварини Одіна-Вотана; Вольсунги – Сігмунд і Сінфіотлі, перемінені на вовків; рід Вольфінгів тощо), і помсту. У «Легенді про Сігурда й Гудрун» Дж. Р.Р. Толкіна (перекладеній Оленою О'Лір) вовк відіграє важливу роль. В екранізації Ф. Ланга Крїмгільда каже королю гунів Етцелю (Аттілі), що він бере за дружину не живу жінку; у вірші В. Вовк згадується син від цього шлюбу: «і я вже колишу сина / для ворога» [5, с. 84]. Проте Гаген у гостях убиває хлопчика – тому Крїмгільда помщається сама. У вірші має місце Ерос і Танатос: «Умерла з коханим любов» [5, с. 84].

Початок вірша едичний: «вже Ігдразіль сохне від зради» [5, с. 84]. Світове дерево (світова вісь, *axia mundi*), ясен (у В. Вовк [6, с. 412], і це справедливо, бо в «Пророцтві вьольви» («Старша Едда») ужито лексему *ask* – від ст.-ісл. *askr*, «ясен») чи тис Ігдразіль (Ігдрасіль, *Yggdrasills*, *Yggdrasil*, «скакун Ігга» Одіна), «дерево життя й долі» [6, с. 412], має свої аналоги в германській культурі (не кажучи вже про архетиповість цієї структури взагалі – зокрема і в українській міфології, на прикладі колядок тощо; у вітчизняній науці згадану структуру досліджували О. Астаф'єв, О. Ведмеденко, В. Войтович, О. Волошина, О. Смольницька, А. Ціпка та ін.). Так, сакси (умовна назва кількох германських племен у північній Німеччині) вірили у світовий стовп Ірмінсульт (*Irminsúl*) – за описом Рудольфа з Фулди (бл. 860 р.) – *Universalis columna, quasi sustinens omnia* [20, р. 35], тобто «стовп Усесвіту, що начебто підтримує всі речі». Ірмінсульт ототожнювався з Ігдразілем: сакси «вірили, що без цієї колони небо впаде їм на голови. Це було однією з причин того, що Карл Великий зрубав

це дерево в 772 р., аби показати їм, що вони помиляються. Стовп упав, але небо лишилося на місці» [4, с. 7], тобто християнство перемогло язичницьку віру. (Профанізовано, знижено, навіть сатирично цей мотив обіграно у французьких мультфільмах і коміксах про Астерікса й Обелікса: єдине село в Галлії так і не підкорилося Цезарю, і єдине, чого бояться тамтешні галли, – того, що на них упаде небо). У Скандинавії були аналоги Ірмінсульту: «Навіть у сагах з'являються колони богів, і в Норвегії, у Сетесдалені й Телемарку, у нас були подібні колони до XVIII ст.» [4, с. 9]. Тобто це ідоли (Одіна, Тора та ін.), аналогічно – в українській культурі. Це можна вважати основою, «кістяком» світогляду, тобто сакральним центром. У добу християнізації таку функцію стали виконувати каплиці, скульптури й розп'яття на дорогах (в Україні), литовські «сонечка» (хрести особливої солярної форми) тощо. Слід зазначити, що християнізація Скандинавії відбувалася повільно, і до XX ст. включно в селах існувало двовір'я; певні подібні риси мала білоруська культура. Ясен-Іграсіль у В. Вовк має ще один натяк, бо перших людей, *Askr ok Embla*, аси створили з ясена (чоловіка, якого назвали Аск) і верби (жінку Емблу). Від падіння світового ясена постраждає Всесвіт і людство, почнеться Рагнар'юк («сутінки богів»). Етимологічний аналіз німецьких лексем показує зв'язок із міфом: так, *der Schimpf* («паплюження», «лайка», «клятьба», «ганьба») розвивається М. Маковським до асоціації з дієсловами «бити», «різати», іменниками «жердина», «палиця», «стовп», причому «...стовп удавнину міг уособлювати гнівне Божество – символ люті <...>, ненависті та презирства» [8, с. 436]. Те, що у В. Вовк Ігдразіль сохне, пов'язується зі скандинавським міфом: дракон Нідхьогт точить коріння світового древа. Можна згадати й білку Рататоск, яка викликає чвари.

Інше питання у вірші В. Вовк – Нібелунги: «Кидаюся в прірву призначення / і вириваю з корінням / родове дерево Нібелунгів» [5, с. 84]. Існують ще дві версії – давніша, ісландська версія історії цього роду, і пізніша, німецька, позначена куртуазним впливом (епос). Для порівняння варто застосувати скандинавські тексти, де згадане це плем'я. Так, в ісландській рунічній поемі (записаній приблизно в XIV – XV ст., є різні редакції), присвяченій футарку (рунам), згадуються міфічні персонажі, реальні для тодішніх поетів і реципієнтів. Тут наводиться класична редакція Л. Віммера (*Ludwig F.A. Wimmer*, 1887). Зокрема, 8 строфа змальовує таке:



Оригінал	Поетичний алітераційний переклад Ольги Смольницької
<b>Nauð</b> er Þýjar þrá ok þungr kostur ok vássamlig verk. opera niflungur [7, с. 2].	Потреба – рабині спрага, горе пригноблення, праця виснажлива. Турбота нащадків імлі [7, с. 6].

Четвертий рядок, де згадані *niflungur*, має на увазі Ніфлунга, тобто «того, хто з роду Ніфлунгів» – нащадків імлі (мертвих). Це ісландський прототип Нібелунгів (у В. Вовк – «Нібелюнгів») – надлюдей. Одним із Ніфлунгів був згаданий Гьогні (нім. Hagen). Є версія, що вбивці Сігурда (Зигфріда), Ніфлунги-Нібелунги, були чорними альвами [9, с. 723], тобто хтонічними персонажами.

Також діалогію текстів може прислужитися наш вірш «Сучасна мрія: фінальна сцена «Пісні про Нібелунгів» (2012 р.), для видання ілюстрований (за пропозицією Лідії Крюкової-Качуровської, перекладачки твору німецькою мовою) кадром зі згаданої другої серії лангівської діалогії: Крیمгільда тримає меча. Відмінність цього тексту від вірша В. Вовк полягає в тому, що у вірші мовиться не від імені Крیمгільди, а від імені Гагена (тобто маскулітного персонажа), а також і взагалі ліричного героя. Тематика – антивоєнна. Гаген відмовляється (згідно з міфом, епосом і діалогією Ланга) розкрити таємницю, куди він сховав добутий Зигфрідом скарб (золото виявилось проклятим, як повідомили «віщому Гагену» райнські дівки – русалки): «Кожна у наш час мріє / Бути Крیمгільдою / З мечем у руках / І спостерігати кров. // Кожна у наш час мріє / Бути Крیمгільдою – / Закам'янілою статуєю, / З надірваним серцем, / І спиратися на меч. // Кожна у наш час мріє / Бути Крیمгільдою – / І, приставивши меча / До чужих грудей, / Віщувати іншим поразку, / Допитуєш про скарби Нібелунгів. // Ти не дізнаєшся, Крیمгільдо, / Де вони. / Крیمгільдо, стережись: не впади / На власного меча. / Усе це було дуже давно, / Крیمгільдо, / І Зигфрід твій на тебе вже чекає / В іншому просторі. // Забагато бачили очі мої, / О Крیمгільдо. / Віщі русалки освідчувалися мені в коханні, / І на дно Райну піде серце моє. / Нагостила меча... / Не впади на нього!.. / І вже я, мов стороння душа, / Спостерігаю, / Як сонце барвить у руде / Моє неарійське волосся» [15, с. 1–2]. Візуальний ряд використано і з німецького епосу, і з другої серії Ф. Ланга.

Наступний вірш В. Вовк, «Кудрун», також створений на основі двох версій – скандинавської (де героїню звать Гудрун) і германського національного епосу XIII ст. [6, с. 412]. Ім'я героїні складене зі слів «битва» й «руна» (таємниця, таємне закляття). Традиційно Кудрун зображується як міцна жінка з розпущеним золотим волоссям (подібно до богинь), що вдивляється в море (звідки має прийти її рятівник). Викрадена відторгнутим нареченим Гартвігом, Кудрун була змушена прислужувати його матері – «злий бабері / що сидить на престолі» [5, с. 86], зокрема, «босоніж прати білизну / у засніженім морі» [5, с. 86] (але принижений королеві допомагала її вірна служниця; у В. Вовк про це не сказано – героїня повинна терпіти сама й до кінця). Після страждань (архетиповий мотив) Кудрун звільняє її наречений Гервіг Зеландський, і щаслива пара одружується («непокірну рабиню, / що відкинула нелюба, / заквітчає тепер діядема / зрукобранця» [5, с. 86]). Випробовування позбавленої титулу та привілеїв високої особи – частий мотив у казках («Гусятниця» братів Грім) і навіть в історії (король Альфред Великий в історії Англії). Але жіночна історія Кудрун нагадує й міф про небесного коваля Вьолунда (Віланда, Волунда), зарученого з валькірією та полоненого конунгом Нідуд(р)ом. Наближає символіку й згадка у В. Вовк про «діву-лебідку» [5, с. 86] (лебідь і лебедиця – тотеми обох героїв).

У християнському ключі цікавий вірш «*Edigna*», де головна героїня – свята Едігна (*Edigna von Puch, 1052–1109*). За поясненням В. Вовк, це «легендарна дочка Анни Ярославни, що бажала повернутися на рідну землю, але залишилася як свята пустельниця в південній Німеччині й жила в дуплі липи» [6, с. 413]. У вірші наголошено на генетичному зв'язку Едігни з Київською Руссю: наполовину французенка (за Анрі I, або Генріхом), свята мала слов'янську й скандинавську кров (Анна-Раїна – її батько Ярослав Мудрий – його дружина Інгігерда). Поетеса увиразнює притлумлені, а потім пробуджені в межовій ситуації українські архетипи в Едігни, яка не бачила своєї історичної Батьківщини: «чадо Оранти / золоторунне! // потуга крові / тягне нащадків / до коліски сонця» [5, с. 122]. Родовід і генетичний, і фантастичний (уявний героїні), причому материнський, Орантавілює Батьківщину Анни Ярославни, відповідно, продовження цього символічного ряду – «чадо Оранти» [5, с. 122] («*plemię Oranty*» [5, с. 123],

що співзвучне зі словом «плем'я»). Як аргонавти (неодноразова згадка цих героїв у В. Вовк), Едігна шукала в мандрах міфічне золоте руно, причому її шлях був тернистим («терня мандрів / у днях самотніх» [5, с. 122]). «Золоте руно» правильне саме для Едігни, це її національне самовизначення; спосіб життя – «неправильний», «не такий» для профанного оточення, проте це єдине рішення для душі святої. Треба наголосити, що у творах В. Вовк часто постає проблема нонконформізму, причому нонконформісти – носії гармонійної свідомості в деформованому світі. Підсумок пошуків і мандрів Едігнуою – святість героїні, її посмертні дива: «...лишити / із старань по собі / липовий мед» [5, с. 122] – тобто добро, результат подвижництва, праведного життя в липовому дереві. Узагалі творчість В. Вовк часто присвячена праву вибору.

В іконографії Едігна зображується або як немолода жінка в германському строї пілігримки (з обов'язковим крилатим капелюхом) під деревом, або як молода та приваблива, у гаптованому аристократичному багатому вбранні (скульптура нагадує Мадонну). Незмінний атрибут – дерево: свята або виходить із дупла, або наче готова сховатися там. Едігну ототожнювали з дріадами [19] – тобто, за українською традицією, з мавками (звісно, це умовна назва, антична) і германськими божествами, її культ був дуже популярним; подібні тенденції наявні в латиноамериканській традиції. Тому церква не змогла викоренити цей культ. Як і Дафна з однойменного вірша В. Вовк (який досліджували М. Коцюбинська, Б. Рубчак та ін.), Едігна фактично стає деревом, вростає в нього, щоб осявати вірою вічне життя. Її дерево – це світова вісь, християнство, що не викоренило Ігдразіль чи Ірмінсуль, а гармонійно явило свої переваги. Цікаво, що в легенді й вірші фігурує саме липа: у германській і слов'янській міфологіях це жіночий символ краси та ніжності (вочевидь, через м'яку деревину й листя), оберег; співуча липка – образ лужицьких і скандинавських казок, а ще символ Чехії (тобто західнослов'янська конотація). У давньогрецькому міфі гармонійне подружжя Філемона й Бавкідиди перетворилося на дві липи. Це вірність, але й тендітність; у німецькому фольклорі та літературі липа – дерево закоханих. Липова деревина золотава, а листя світле – можливо, тому в міфах і казках це дерево сипле золото.

Свята Едігна ототожнювалася в народній уяві з богинею Перхтою [19] (є й інші варіанти цього імені). Тут цікаво простежити

міфологічний ряд, оскільки цей германський персонаж досить складний і може доповнити уявлення про описану В. Вовк святу. Так, Перхта гіпотетично згадується в англосаксонській рунічній поемі (утрачений манускрипт датується XVIII ст., зроблений зі списку X ст., а найдавніший оригінал датований VIII – початком IX ст.). Цей твір теж присвячений опису магічних властивостей кожної руни, згадує богів, але являє собою й приклад народного християнства, оскільки текст згадує не тільки Господа Бога, але й узагалі новозавітні реалії (Страшний суд, милосердя до жебраків тощо). З огляду на це приклади св. Едігни/дріади/Перхти схожі між собою (так само під образ Одіна «підставляли» образ Ісуса Христа, який так само страждав на розп'ятті, являвся в подібні мандрівника тощо). Подекуди наявна контамінація мотивів. Наприклад, англосаксонське слово *Ós* має значення й «ас» (первісне), і «язичницький бог», і «Воден» (Одін), і «Господь Бог, Творець». Підміна понять «Одін – Христос» типова не лише для англосаксонської, але й узагалі для германської культури. Це відбилося навіть у пізнішому англійському фольклорі, наприклад, замовляннях і заклинаннях [1, с. 2]. **Версифікаційний коментар:** написана алітераційним віршем поема поділяється на 4 частини (att), усього містить 94 рядки. Кількість їх нерівномірна: у кожному вірші можуть бути 2, 3, 4 чи 5 рядків. Але найчастіше їх 3. Кількість слів, на відміну від більш «строгих» творів (як в епосі «Беовульф», перекладеному Оленою О'Лір), також нерівномірна: то 4 (із залежними), що взагалі притаманне іктовому віршу, то навіть 9 у рядку. Розмір теж не завжди рівномірний. Цікаво, що правило 4-го ікта (який лишається без алітерацій) тут не завжди наявне [1, с. 1]. У контексті народного християнства показова частина II – вірш «Peorþ». Строфа, цікава для порівняння з віршем В. Вовк «Едігна», звучить так:

Оригінал	Поетичний алітераційний переклад Ольги Смольницької
Peorþ biþ simble plega ond hleahtor wlancum <...> þær wigan sittap on béorsele blíþe æt samne	Ігри – радість вічно, смій і розваги гордих, <пропуск> де воїни сіли в домі медовому, разом раді



Кеннінг (метафора) «дім медовий» в оригіналі – «пивна зала» (*béorsele*), тобто зала для учт. У перекладі «Беовульфа» – «медові хороми» [3, с. 9], «пивохороми», «зала медова», «бражні палати» [3, с. 29], «винозала» [3, с. 36] (палац Георот).

Слово *Peorþ* із цієї строфи означає: 1) шахову фігуру («шахову» умовно, скоріше, це настільна гра, схожа на скандинавський хнефатафл, дещо схожий на шахи; аналог у кельтів – фідхелл); 2) плід; 3) плодове дерево; 4) богиню Перхту (нім. *Frau Perchta*, *Pechtrababajagen*, дослівно – «баба-яга Перхта», або ж Берта, *Bertha*, зі старонім. *Perahtd*, *Berchte*; готськ. *pertra*). За контекстом вірш описує настільну гру. Але відповідно до вірша В. Вовк цікава версія щодо богині Перхти. Це персонаж має давнє германське коріння. Як об Грімм наводив різні транслітерації імені цієї богині, зокрема *Perahta*, *Berchte*. Її ім'я означає «блискуча, світла, полум'яна, висока, красива», а також «славетна» [21, с. 272]. Її уявляли як жінку в білому. Перхта втілювала зимовий сонцеворот. Спочатку вона вважалася доброю богинею, як і Гольда (*Holda*), але згодом їхні функції розділилися, і Перхту стали сприймати як зле божество. Вона відома в південних німців, у верхній Німеччині (Швабія), в Ельзасі, у австрійців, швейцарців (прикметно, що всі ці місцини та народи знані В. Вовк – навчання в Німеччині, подорожі, гостювання в Женеві у своєї посестри, художниці Зої Лісовської-Нижанківської). За німецькими й австрійськими віруваннями, саме Перхта разом із Воданом і фрау Голле (*Frau Holle* – «пані Метелиця») очолює в небі Дикі Лови в супроводі душ умерлих (нехрещених), оскільки втілює злу природу. *Holle*, *Holda* – снігова богиня, вона може сприяти людям, її край – різдвяний [21, с. 266–270], тобто образ її амбівалентний, як і взагалі в архетипів. Перхту пов'язують і з богинею підземного царства Гель. Є версія, що Перхта й фрау Голле – одне божество, зимова богиня; можливо, тут наявна пізніша контамінація. Аналогічне божество є в чехів, словаків, словенців. Зараз це ряджений персонаж на Масницю. Із Перхтою пов'язано багато традицій, вірувань, заборон (зокрема, прясти в піст; у цьому богиня схожа на слов'янську П'ятницю, або на святу Параскеву). Вона покровителька прядильниць [21, с. 273] (аналогічно змальовується дружина Одіна чи Вотана Фрігт, яка їде по небу та пряде хмарини), тобто сакрального жіночого вміння – адже, як і в слов'ян, найгіршою

характеристикою нареченої в німців була «непряля-неткаля». Вислів «коли Берта пряла» [17, с. 158] за змістом аналогічний українському «за царя Гороха (Опенька)» чи англійському «коли Адам орав, а Єва пряла». Атрибути Перхти-Берти – голка й нитка [21, с. 273], що може означати сакральну путь і підказку (аналогічно – клубок у казках; нитка Аріадни тощо). Перхта може покарати, а може й нагородити за добру справу й послух (як у казці братів Грімм про фрау Голле; подібні сюжети є в українських та інших казках, наприклад, у бразильських, корейських тощо). Тому це й різдвяна богиня. Нагадує вона й андерсенівську Снігову Королеву. Якщо припустити, що перекладений вірш спочатку мав на увазі Перхту, то варто згадати руна (старший, але не молодший футарк) з її іменем (руна Перт чи Перто, звук «п»). Можливо, спочатку під настільною грою в поемі малися на увазі саме руни (кістки чи дерев'яні), на яких ворожили. Отже, образ цієї богині надзвичайно давній, багатоплановий і цікавий. Більше ніде руна з іменем Перхти не згадується, а тому перекладена поема – це унікальне джерело [1, с. 2–3]. Риси, які об'єднують святу Едігну й цю богиню, – сакральність (вплив на світовий лад), жіночність, слава та, можливо, самотність. До того ж Едігна була не просто святою, а саме «своєю», «рідною» (як і Перхта – «своїм», «рідним» божеством), сучасною тодішньому населенню: народ міг спостерігати святу, яка мешкала в дереві. Це сприяло народженню легенд й зміцненню слави святої, а також наївній контамінації її образу з язичницькими духами та божествами. Перхта-Берта була прародителькою людей (і являлася в образі Білої Дами тому, хто вмирав [17, с. 158]), Едігна стала праматір'ю нації, причому християнської.

**Висновки з проведеного дослідження.** Німецька основа освіти у В. Вовк була не екзотикою (що відрізняє це від сприйняття власне латиноамериканськими письменниками), а підґрунтям і навіть «субстратом» для поєднання з українськими, бразильськими й іншими мотивами. Звідси не переказування міфу чи літературного твору (наприклад, «Пісні про Нібелунгів», знаної В. Вовк в оригіналі), а універсалізація й водночас модернізація відомих образів: Брунгільди, Крیمгільди та ін. Жінка постає як праматір, месниця, войовниця, але для винайдення такої інтерпретації треба розшифровувати тексти В. Вовк, побудовані на першоджерелах, одне з яких – міф. Робота має перспективу продовження, зокрема, у порівнянні скандинавського контексту в ліриці В. Вовк і Хаймеса Фрейре.

## ЛІТЕРАТУРА:

1. Англосаксонська рунічна поема, доповнена словником / З англосаксонської мови формою оригіналу переклала О. Смольницька. – Автор. комп. набір. – 2013. – 27 с. (З неопублікованого архіву О. Смольницької).
2. Астаф'єв О. Передмова / О. Астаф'єв // Поети «Нью-Йоркської групи». Антологія / Упоряд. текстів О. Астаф'єва, А. Дністрового; Передм. О. Астаф'єва. – Харків : Веста : Вид-во «Ранок», 2003. – С. 31–39.
3. Беовульф / Із англосаксонської розміром оригіналу переклала Олена О'Лір ; наукові редактори К. Шрей і О. Фешовець. – Львів : Астролябія, 2012. – 208 с.
4. Вיקернес В. Речи Варга II / В. Вיקернес. – Саратов : Научная книга, 2006. – 228 с.
5. Вовк В. Жіночі маски – Wira Wowk. Kobiesce maski / В. Вовк; пер. з укр. мови Т. Карабович. – Люблін, 2014. – 148 с.
6. Вовк В. Поезії / В. Вовк. – К. : Родовід, 2000. – 422 с.
7. Ісландська рунічна поема (бл. XV ст.) / Переклад зі староісландської, передмова й коментарі О. Смольницької. – Автор. комп. набір. – 2012. – 9 с. (З неопублікованого архіву О. Смольницької).
8. Маковский М. Этимологический словарь современного немецкого языка. Слово в зеркале культуры / М. Маковский. – М. : Азбуковник, 2004. – 630 с.
9. Мифы народов мира. Энциклопедия: в 2-х тт. / Гл. ред. Токарев С. – 2-е изд. – М. : Советская энциклопедия, 1991. – Т. 1 – 671 с., Т. 2 – 719 с.
10. Младшая Эдда [Издание подготовили О. Смирницкая и М. Стеблин-Каменский; Репринтное воспроизведение издания 1920 г.]. – СПб. : Наука, 2006. – 140 с.
11. Новикова М. Міфи та місія / М. Новикова. – К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2005. – 432 с.
12. Смольницька О. Неоміфологізм у творчості Віри Вовк і Хорхе Каррери Андраде / О. Смольницька // Міфологія і фольклор. – 2015. – № 3–4 (19). – С. 98–107.
13. Смольницька О. Проблема асиміляції архетипів (на матеріалі оповідань Віри Вовк «Родина» й «Ангел» зі збірки «Святий гай») / О. Смольницька // Література. Фольклор. Проблеми поетики: збірник наукових праць. Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Вип. 33. – Ч. 2. – К. : Твім інтер, 2009. – С. 680–692.
14. Смольницька О. Проблема відтворення архетипних реалій вибраних англійських і шотландських балад у сучасному українському перекладознавстві (на прикладі автоперекладів) / О. Смольницька // Актуальні проблеми філології та перекладознавства : зб. наук. праць / ред. кол.: Ю. Бойко, О. Ємець, Л. Бєлєхова та ін. – Вип. 11. – Хмельницький : ХНУ, 2016. – С. 107–113.
15. Смольницька О. Сучасна мрія: фінальна сцена «Пісні про Нібелунґів» / О. Смольницька / Німецькою переклала Л. Крюкова. – Автор. комп. набір. – 2012. – 2 с. (З неопублікованого архіву О. Смольницької).
16. Смольницька О. Формування творчого методу української мистецької еміграції в Латинській Америці / О. Смольницька // Теоретична й дидактична філологія : збірник наукових праць. – Серія «Філологія». – Вип. 24. – Переяслав-Хмельницький : «ФОП Домбровська Я.М.», 2016. – С. 81–94.
17. Торп Б. Нордическая мифология / Б. Торп ; пер. с англ. Е. Лазарева, А. Помогайбо, Ю. Соколова. – М. : Вече, 2008. – 560 с.
18. Торрес-Риосеко А. Большая латиноамериканская литература / А. Торрес-Риосеко. – М. : Прогресс, 1972. – 320 с.
19. Edigna von Puch [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [https://de.wikipedia.org/wiki/Edigna\\_von\\_Puch](https://de.wikipedia.org/wiki/Edigna_von_Puch).
20. Eliade M. The Sacred and the Profane: The Nature of Religion / M. Eliade. – Houghton Mifflin Harcourt, 1959. – 256 p.
21. Teutonic mythology / by Jacob Grimm / Translated from the fourth edition with notes and appendix by James Steven Stallybrass. – Vol. 1. – London : George Bell and Sons, York Street, Covent Garden, 1882. – 438 p.



УДК 811.161.1'37

## ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКИЕ ЕДИНИЦЫ КАК НЕОТЪЕМЛЕМЫЙ КОМПОНЕНТ ЗАГОЛОВКА НАУЧНОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ

**Суворова С.А., к. филол. н.,**  
преподаватель английского языка

*Приднепровская государственная академия строительства и архитектуры*

**Шашкина Н.И., к. филол. н., доцент,**  
заведующий кафедрой иностранных языков

*Приднепровская государственная академия строительства и архитектуры*

**Соколова Е.В., к. филос. н., доцент,**  
преподаватель английского языка

*Приднепровская государственная академия строительства и архитектуры*

Статья посвящена исследованию заголовков научных работ, а также терминов, которые можно считать ключевой группой лингвистических единиц на уровне лексики.

**Ключевые слова:** термины, статья, лексика, текст, лингвистические единицы, контекст.

Стаття присвячена дослідженню заголовків наукових робіт, а також термінів, які можна вважати ключовою групою лінгвістичних одиниць на рівні лексики.

**Ключові слова:** терміни, стаття, лексика, текст, лінгвістичні одиниці, контекст.

### Suvorova S.A., Shashkina N.I., Sokolova K.V. TERMINOLOGICAL UNITS AS AN INTEGRAL PART OF THE TITLE OF SCIENTIFIC WORK

The article is devoted to the analysis titles of scientific papers, as well as terms that can be considered a key group of linguistic units at the level of vocabulary.

**Key words:** terms, article, vocabulary, text linguistic units, context.

**Постановка проблемы.** Системные отношения в лексике рассматриваются на разных уровнях с точки зрения парадигматики и синтагматики. Среди рассмотренных ранее черт научного стиля, присутствующих в заголовках, в числе других аспектов необходимо уделить внимание использованию терминологии.

Терминология – это совокупность терминов определенной отрасли знания или производства, а также учение об образовании, составе, функционировании терминов. Термин – это слово в особой функции, вербализующее лингвистические понятия и явления, осуществляющее связь между специальной и общеупотребительной лексикой.

**Анализ последних исследований и публикаций.** Классические и новейшие концепции и идеи в области общего и отраслевого терминоведения, терминологической функциональной дериватологии, теории термина, когнитивистики, теории языка рассматриваются в работах Л.Ю. Буяновой, Н.В. Васильевой, М.Н. Володиной, Б.Н. Головина, С.В. Гринева, В.П. Даниленко, С.Г. Казариной и других лингвистов.

Л.Ю. Буянова в своей монографии отмечает, что сегодня релевантна вариативная модель (схема) стратификации языка науки, в которой конститuentами выступают следующие субконтинуумы:

- 1) научно-технический;
- 2) естественнонаучный;
- 3) информационно-технологический (компьютерный);
- 4) медицинский (в единстве теоретического и практического, прикладного аспектов);
- 5) гуманитарный;
- 6) масс-медийный (язык СМИ и СМК);
- 7) социально-экономический;
- 8) лингвистический (языкознания).

Многие лингвисты приходят к выводу, что главным отличием термина от других лексических единиц является именно его способность выражать, эксплицировать специально-профессиональное, научное или техническое понятие, так как именно связь термина с понятием определенной области знания делает его особой лексической единицей (Л.Ю. Буянова, Б.Н. Головин, Р.Ю. Кобрин и другие лингвисты).

В лингвистических трудах по проблемам терминологии лексема «термин» толкуется следующим образом:

1) термин – это специальное слово, культуривированная единица (А.А. Реформатский, П. Флоренский);

2) термин – слово, обозначающее специальное понятие (Б.Н. Головин, Р.Ю. Кобрин, Л.М. Алексеев, Л.В. Уткина, А.И. Власенков, Л.М. Рыбченкова);

3) термин – это слово, соотносимое с понятием определенной области знания (И.С. Квитко, Я.А. Климовицкий, М.Г. Павлова);

4) термин – это слово, требующее построения дефиниции (Т.Л. Канделаки);

5) термин – номинирующая единица науки (Н.И. Кондаков, Л.В. Ивина);

6) термин – это единица Логоса, вербальный оператор и экспликатор когнитивной сферы (Л.Ю. Буянова).

Термин, по мнению М.В. Володиной, являет собой особую когнитивно-информационную структуру, в которой аккумулируется выраженное в конкретной языковой форме профессионально-научное знание, зафиксированное в концептуальном представлении носителей конкретного языка и введенное в их языковое сознание. Считается, что четкой функциональной границы между терминами и общеупотребительной лексикой не существует, так как с формированием и развитием научных областей постоянно происходят процессы превращения терминов в общеупотребительные слова при одновременном использовании бытовой лексики для формирования новой терминологии (Н.Т. Благова, Б.Н. Головин, С.В. Гринев, Р.Ю. Кобрин и другие лингвисты).

**Постановка задания.** Цель статьи – исследовать терминологические единицы как неотъемлемые компоненты заголовка научного произведения.

**Изложение основного материала исследования.** До 70-х годов XX века проблема статуса понятия «термин» являлась предметом дискуссии терминоведов и была вызвана, с одной стороны, стремлением противопоставить термины общеупотребительной лексике и вывести их за пределы языка, а с другой – идентифицировать их с общеупотребительной лексикой. Позднее эта проблема несколько утратила свою остроту, т. к. к этому времени у терминоведов установилось понимание термина как слова или словосочетания, связанного с понятием,

принадлежащим какой-либо области знаний или деятельности.

Современная терминология является гибкой и живо реагирующей на изменения в теоретической и практической отрасли современной науки и техники, её интернациональный состав соответствует международному характеру той отрасли знания, которую она обслуживает. Терминология отражает концептуальный аппарат различных научных традиций, научных направлений и школ, а также языковых теорий отдельных авторов; она существует как «система систем».

Одним из важных требований к термину является требование однозначности. В частности, когда речь идет о научном заглавии, важно, чтобы каждое слово, используемое в заголовке научной статьи, имело одно и только одно значение, и высказывание в целом интерпретировалось одним и только одним способом.

Слово «термин» происходит от латинского «terminus» – имя бога-покровителя границ и межевых знаков. Считается, что каждый термин имеет определение (от слова «предел»). В отличие от слова естественного языка, термин должен быть однозначным. Недопустимо, чтобы один и тот же термин одной и той же науки описывал в разных случаях разные объекты. Термин должен иметь точно определенную область значений, то есть должно существовать строго определенное множество объектов, описываемых этим термином.

Рассмотрим следующий заголовок: «*Онкотическое давление и его действие в механике сплошных сред*». Узкоспециальным термином здесь является слово «онкотическое». Онкотическое давление – это часть осмотического давления, создаваемая присутствием в жидкости высокомолекулярных соединений, в первую очередь – белков. Осмотическое давление – это давление, которое необходимо приложить со стороны более концентрированного раствора, чтобы остановить осмос.

Рассмотрим еще один пример: «*Резонансное явление в системах типа «реакция – диффузия – осмос»*». В заголовке данной статьи используется термин «резонанс» – явление резкого возрастания амплитуды вынужденных колебаний, которое наступает при приближении частоты внешнего воздействия к некоторым значениям (резонансным частотам), определяемым свойствами системы. Термин «диффузия» – это процесс переноса материи или энергии из области с



высокой концентрацией в область с низкой концентрацией. Термин «осмос» – это направленное движение молекул растворителя из области с менее концентрированным раствором в область с более концентрированным раствором. Очевидно, чтобы понять, что такое онкотическое давление, необходимо знать не только первое определение, но и два последующих. Определение должно даваться только через термины. Недопустимо использование в нем понятий естественного языка, потому что они могут быть размыты и вносят неясность в определение.

К особенностям термина лингвистический энциклопедический словарь относит:

- системность;
- наличие дефиниции;
- тенденцию к моносемичности в пределах своего терминологического поля;
- отсутствие экспрессии;
- стилистическую нейтральность.

Технические термины, или, как еще их принято называть, конкретные термины, имеют значения, «характерные для какой-либо одной отрасли знаний, характеризуются простой смысловой структурой, отсутствием общеупотребляемых значений и синонимов, специализацией словообразовательных моделей для слов определенной семантики, а также отсутствием заимствованных интернациональных терминов». Как показывают наши наблюдения, именно этот вид терминов преобладает в научных заголовках (*Моделирование условий стабильности Fe-Ni металла на ликвидусе хондритовых расплавов*).

Анализ словарных дефиниций научных и технических терминов показывает, что многозначность первых объясняется дифференциацией научных понятий, сразу не закрепленных в особых языковых единицах. К техническим же терминам можно предъявить такие требования, как однозначность и точность.

Известно, что наряду с терминами существуют и другие специальные лексические единицы, которые имеют не только ряд общих признаков с терминами, но и отличия от них. Важной проблемой является отличие и вычленение терминов из ряда специальных лексических единиц. Разновидностью таких единиц являются прототермины, термины-иды, предтермины, квазитермины, псевдотермины, профессионализмы, профессиональные жаргонизмы, номенклатурные обозначения, которые были выделены и описаны такими учеными, как Г.О. Винокур,

Н.П. Кузьмин, Л.И. Скворцов, Н.М. Гладкая, В.М. Лейчик, А.Д. Хаютин. С целью выявления отличий термина от специальных лексем С.В. Гринев выстроил схематическую систему основных требований к термину, главными из которых являются непротиворечивость семантики, однозначность, полнота, соответствие нормам языка, лексическая и формальная краткость, деривационная способность, систематичность, общепринятость, употребительность, интернациональность, современность, благозвучность. Перечисленные требования широко используются как при упорядочении, так и при выделении основных типов терминов. Тем не менее, С.В. Гринев отмечает, что возможны также большие или меньшие отклонения от этих требований в некоторых терминологиях или у отдельных терминов, поскольку термин – это не искусственный знак, а слово или словосочетание в особой функции выражения специального понятия; в терминологиях происходят те же лексико-семантические процессы, что и в лексике общелитературного языка. Эти лексико-семантические процессы – полисемия, омонимия, синонимия, антонимия, гипонимия и гиперонимия – протекают в терминологиях несколько отлично от общелитературного языка и несут в себе сложности, речь о которых пойдет далее.

Рассмотрим лексическое наполнение ряда научных заголовков. Нами была сделана выборка из ста текстов разной тематической направленности (технических, медицинских, биологических и др.). Для определения терминологического характера лексики нами были использованы пометы, представленные в «Большом толковом словаре современного русского языка» под редакцией С.А. Кузнецова. Были получены следующие результаты:

- нейтральная, или межстилевая лексика составила около 50% лексического наполнения исследованных нами заголовков;
- около 35% составили узкоспециальные термины (мы определяли их в зависимости от наличия в словаре конкретно-научных помет («мед.», «геол.» и т. п.);
- приблизительно 15% составила общетерминологическая лексика, снабженная пометами «книжн.», «научн.», «спец.» или «техн.».

В том случае, если в словаре нет пометы, но слово явно тяготеет к терминологической сфере, мы проверили его отнесенность к тому или иному стилю по словарю технических терминов.



Так, например, в заголовке «Грейфер с несмыкаемыми челюстями» нейтральными являются слова «с» и «несмыкаемый», хотя по контексту последнее слово приобретает терминологическое значение; слово «челюсть» имеет одно из значений, снабженных пометой «спец.»; слово «грейфер» имеет узкоспециализированную отнесенность.

Рассмотрим следующий пример:

«Механизмы длительной персистенции вируса простого герпеса в организме хозяина».

Нейтральными здесь являются слова *механизм*, *длительный*, *простой*, *в*, *организм* (55%), слова *персистенция*, *герпес* (33%) являются узкоспециальными, слово *вирус* можно отнести к общетерминологическим образованиям (11%). Отметим, что в сочетаниях *длительная персистенция* и *простой герпес* подчеркнутые слова также приобретают статус термина.

#### Выводы из проведенного исследования.

Таким образом, для заголовков научных работ термины можно считать ключевой группой лингвистических единиц на уровне лексики, тогда как на уровне синтаксиса такой единицей можно считать субстантивную конструкцию.

#### ЛИТЕРАТУРА:

1. Ахундов М.Д. Преемственность исследовательских программ в развитии физики / М.Д. Ахундов, С.В. Илларионов // Вопросы философии. – 1986. – № 6. – С. 56–65.
2. Барашенков В.С. Физика элементарных частиц: некоторые итоги и тенденции дальнейшего развития / В.С. Барашенков, М.Г. Мещеряков // Вопросы философии. – 1968. – № 2. – С. 38–45.
3. Благова Н.Т. К вопросу о семантических изменениях терминологической лексики / Н.Т. Благова // Вопросы семантики: межвуз. сб. науч. тр. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1976. – Вып. 2 – С. 46–53.
4. Бисаринова Р.Ж. Алгоритм регулирования технологических параметров котла в нечеткой среде / Р.Ж. Бисаринова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://www.rosteplo.ru/Tech\\_stat/stat\\_shablon.php?id=384](http://www.rosteplo.ru/Tech_stat/stat_shablon.php?id=384).
5. Буянова Л.Ю. Терминологическая деривация: философское осмысление / Л.Ю. Буянова // Текст. Интертекст. Перевод : [коллект. моногр.] / под ред. В.В. Зеленской. – Краснодар : Кубанский гос. ун-т, 2004. – С. 12–42.
6. Волкова Э.В. Биологические системы и среда / Э.В. Волкова // Вопросы философии. – 1974. – № 7. – С. 82–89.
7. Фомин И.С. Все о геологии и образовании алмазных месторождений / И.С. Фомин // Труды II Всесоюзного совещания по геологии алмазных месторождений [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http://geo.web.ru/db/section\\_page.html?ext\\_sec=190600000](http://geo.web.ru/db/section_page.html?ext_sec=190600000).
8. Головин Б.Н. Введение в языкознание : [учеб. пособ. для студ. филол. спец. педвузов] / Б.Н. Головин. – 5-е изд. – М. : Высш. школа, 2005. – 231 с.
9. Гринев С.В. Терминологические заимствования: краткий обзор современного состояния вопроса / С.В. Гринев // Лотте Д.С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов. – М. : Наука, 1982. – С. 8–17.
10. Кобозева И.М. Лингвистическая семантика / И.М. Кобозева. – М. : Эдиториал УРСС, 2000. – 352 с.
11. Кузнецова Т.Е. Методика работы над заглавием текста в средней школе : дисс. ... на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.02 / Т.Е. Кузнецова. – М., 1999. – 167 с.
12. Ли Люцинь. Структура, семантика и прагматика заглавий художественных произведений : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01 – русский язык / Ли Люцинь. – М., 2004. – 185 с.
13. Языкознание: большой энцикл. словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. – 2-е изд. – М. : Большая рос. энциклопедия, 1998. – 685 с.



УДК 811.14'06'373

## ОЦІННІСТЬ У ГРЕЦЬКІЙ ГАЗЕТНІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ РЕЦЕНЗІЇ

Тищенко О.О., к. філол. н.,  
асистент кафедри загального мовознавства,  
класичної філології та неоелліністики

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

У статті вивчено роль оцінності в грецькій газетній літературній рецензії. Розглянуто погляди науковців на питання оцінності в медійних рецензіях. Досліджено ступінь оцінності в композиційних елементах грецької газетної літературної рецензії.

**Ключові слова:** оцінність, газетна рецензія, літературна рецензія, оцінка, комунікативний.

В статье изучена роль оценочности в греческой газетной литературной рецензии. Рассмотрены взгляды ученых по вопросу оценочности в медийных рецензиях. Исследована степень оценочности в композиционных элементах греческой газетной литературной рецензии.

**Ключевые слова:** оценочность, газетная рецензия, литературная рецензия, оценка, коммуникативный.

### Tyschenko O.O. EVALUATIVITY IN GREEK NEWSPAPER LITERARY REVIEW

The article deals with the role of evaluativity in Greek newspaper literary review. The views of scientists on the issue of evaluativity in the media reviews are outlined. The degree of evaluativity in the compositional elements of Greek newspaper literary reviews is researched.

**Key words:** evaluativity, newspaper review, literary review, evaluation, communicative.

**Постановка проблеми.** Останнім часом вивчення жанрових особливостей медійної рецензії постійно перебуває в полі зору мовознавців. Оцінність як одна з основних її ознак вимагає ретельного дослідження, проте такі праці фактично відсутні в елліністиці.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Дослідження ролі оцінки в медійних рецензіях висвітлені в працях С.В. Петренко [1], О.О. Якименко [2], І.П. Левчук [3], О.О. Сальникової [4], О.А. Брони [5] тощо.

**Постановка завдання.** Метою дослідження є розгляд і вивчення оцінки в композиційних елементах грецької газетної літературної рецензії.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Вивчаючи особливості медійних рецензій, дослідники завжди приділяють значну увагу питанню оцінності, оскільки вона є по суті основою будь-якої рецензії. С.В. Петренко називає оцінність однією з основних ознак літературної критики та літературно-критичних жанрів медійного дискурсу. Дослідниця зазначає, що оцінка – «логічний висновок про твір, визначення його сильних і слабких сторін; вона охоплює такі аспекти: загальну оцінку твору (позитивну чи негативну), оцінку окремих його аспектів, оцінку у статтях інших критиків» [1, с. 259].

І.П. Левчук стверджує, що «сама оцінка формує ціннісні орієнтири читача, допомагає йому зорієнтуватися в безперервному

потоці інформації, вибрати потрібну книгу». Дослідниця зауважує, що «рецензент не лише викладає інформацію, але й акцентує увагу читача на позитивних і негативних елементах, намагається переконати в незаперечності викладених положень або ж довести іншу думку в полеміці з автором аналізованої книги. А тому, дотримуючись канонів функціонального підстилю науково-публіцистичної прози, жанр рецензії має виразну тенденцію до активного використання емоційно-експресивних компонентів для оцінки праці вченого» [3].

О.А. Брона зазначає, що характер прагматичного впливу на реципієнта, тобто читача, передбачає формування позитивного чи негативного ставлення до рецензованого твору, яке реалізується через його оцінювання [5].

Місце оцінності в літературній рецензії ґрунтовно досліджене в праці О.О. Сальникової. Оскільки спостереження дослідниці є істотними для нашої праці, вважаємо за необхідне розглянути їх детальніше. О.О. Сальникова підкреслює, що рецензія має яскраво виражену оцінність, тому дослідниця відносить її до оцінних жанрів. Завданням рецензента вона називає всебічний розгляд окремого твору. Аналіз художнього твору, що лежить в основі рецензії, є способом аргументації автором своєї суб'єктивної думки. Особливістю цього жанру є прагнення до об'єктивності оцінки. Аналізуючи засоби вираження оцінки в літературній рецензії, О.О. Сальникова визначає

предмет оцінки – художнє явище, представлене літературним твором (або іншим творчим явищем залежно від виду мистецтва). Підставою оцінки вона називає уявлення суб'єкта про те, яким має бути об'єкт, і порівняння цього уявлення з тим, яким він є. Підставою оцінки є та позиція або докази, які схиляють суб'єкта до схвалення, осуду або вираження байдужості. Підставою оцінки в мистецтві найчастіше є естетичний смак, суб'єктивні відчуття. У такому разі, зауважує дослідниця, оцінка не може бути об'єктивною. Але завдання рецензента саме й полягає в тому, щоб аргументувати свою оцінку, знайти такі підстави, які дозволили б говорити про об'єктивність його суджень. Науковець наголошує на тому, що оцінність, на відміну від емоційності й експресивності, насамперед пов'язана з мисленням. Оцінність (як мовна категорія) – це вираження в мовленні емоційного ставлення, викликаного сформованою думкою про предмет висловлювання. Таким чином, оцінка твору, яку дає журналіст-критик у рецензії, будучи емоційною, не може сама по собі бути об'єктивною. Для того, щоб оцінка все ж стала максимально об'єктивною, її необхідно аргументувати [4].

О.О. Якименко відзначає в мас-медійних літературних рецензіях переважання позитивних оцінок над негативними [2, с. 217]. Такого ж погляду дотримуються й інші науковці: «Простежуючи співвідношення позитивного й негативного в системі оцінювання, варто зауважити, що позитивна оцінка має значно вищий коефіцієнт частотності, і це пояснюється різними чинниками (нерідко рецензії мають замовний характер!)» [3].

Справді, серед проаналізованого матеріалу ми не виявили жодної цілком негативної рецензії. Переважна більшість проаналізованих рецензій мала позитивну оцінку, і лише одна містила як позитивну, так і негативну оцінку.

І.П. Левчук у своєму дослідженні рецензійного дискурсу вивчає ступінь оцінності в кожному з композиційних елементів рецензії. Так, дослідниця стверджує, що заголовок не містить безпосередньої оцінки публікації, а отже, не є власне оцінним етапом. Проте, орієнтуючи на конкретну наукову проблему, заголовки рецензії певною мірою все ж визначає спрямованість та інтенсивність уваги читача. Мовознавець звертає увагу на те, що бібліографічний опис також не містить безпосередньої оцінки твору, проте він «формує відповідний рівень оцінних очікувань реципієнта й разом із заголовком є попереднім етапом оцінки публі-

кації». Особливістю вступної частини рецензії є перехід у ній від етапу попередньої оцінки до етапу безпосередньої оцінки публікації. Основну частину рецензії дослідниця називає найбільш інформаційною ділянкою оцінного тексту, тут рецензент подає аргументований аналіз публікації, доводить та ілюструє свої положення. Висновки містять узагальнену оцінку, яка відображає оцінну спрямованість усього тексту рецензії (позитивну чи негативну) [3].

Розглянемо ступінь вираження оцінки твору рецензентом у кожному з композиційних елементів на матеріалі літературних рецензій грецької газети *Η Καθημερινή*. У грецькій газетній літературній рецензії заголовок іноді може виражати безпосередню загальну оцінку рецензованого твору, наприклад: «*Σοφή αποτίμηση της βυζαντινής Αθήνας, τώρα στην αγγλική γλώσσα*» (*Η Καθημερινή*, 03.01.2017 р.). Словосполучення *σοφή αποτίμηση* (мудра оцінка) містить одразу й характеристику, і оцінку рецензованого твору. Характеристику виражено іменником *αποτίμηση*, а позитивну оцінку – оцінним прикметником *σοφή*. Цікавим також є заголовок «*Ένα παραμυθένιο μάθημα*» («Казковий урок») (*Η Καθημερινή*, 30.12.2016 р.), що в прямому значенні характеризує працю (книгу «*Φιλοσοφικά παραμύθια*» (Філософські казки)), а в переносному значенні дає їй однозначно позитивну оцінку, проте ця позитивна оцінка стає зрозумілою тільки під час читання основної частини рецензії.

Вступна частина зазвичай містить загальну оцінку рецензованого твору. Наприклад, у вищезгаданій рецензії «*Σοφή αποτίμηση της βυζαντινής Αθήνας, τώρα στην αγγλική γλώσσα*» (*Η Καθημερινή*, 03.01.2017 р.) позитивну оцінку виражено із самого початку: «*Ένα από τα θετικά της νέας χρονιάς όσον αφορά την επιστημονική γνώση για την ιστορία της Αθήνας είναι η κυκλοφορία στην αγγλική γλώσσα της κλασικής, πλέον, μελέτης του Χαράλαμπου Μπούρα για τη βυζαντινή Αθήνα*». Окрім того, у вступній частині оцінний прикметник *αξέχαστος* виражає чітке позитивне ставлення й до автора твору: «*ήταν ένα από τα τελευταία μεγάλης πνοής επιστημονικά έργα του αξέχαστου καθηγητή*». Таким чином, позиція рецензента є одразу зрозумілою як безпосередньо із заголовку, так і зі вступної частини рецензії. Так само позитивне ставлення до автора твору висловлене у вступній частині рецензії «*Ο Ιπποκράτης ως αφήγημα για ειδικούς και άλλους*» (*Η Καθημερινή*, 29.01.2017 р.) завдяки вжи-



ванню оцінного прикметника *αξιόλογος*: «*μετάφραση και ερμηνεία τους από έναν αξιόλογο επιστήμονα και πανεπιστημιακό δάσκαλο*».

У грецькій газетній літературній рецензії аналіз твору міститься в основній частині, у ній стає очевидною оцінка твору рецензентом. У рецензії «*Ο Λασκαράτος της λαϊκής σοφίας*» (Н Καθημερινή, 26.02.2017 р.) зустрічаємо: «*Γι' αυτή ακριβώς την ανάδειξη η έκδοση πρέπει να κριθεί, οπωσδήποτε, αξιόλογη προσθετική συμβολή στην πνευματική ταυτότητα του Κεφαλονίτη στοχαστή. Και ακόμη, τεκμηριώνει, με ασφαλέστερη πληρότητα... Οι εκδότες της συλλογής ευστόχως επιμένουν...*».

Яскравим прикладом вираження позитивної оцінки в основній частині є вищезгадана рецензія «*Ένα παραμυθένιο μάθημα*» (Н Καθημερινή, 30.12.2016 р.). Вступна частина рецензії є доволі абстрактною, вона не містить експліцитної оцінки твору. Імплицитна оцінка тут також може стати очевидною лише після ознайомлення з основною частиною. Однак основна частина містить чимало мовних засобів вираження позитивної експліцитної оцінки (оцінних прикметників, дієслів): «*...ξεφυλλίζοντας τις προάλλες ένα ξεχωριστό βιβλίο... Μέσα στις σελίδες του, τις όμορφες, τις μεγάλες, με υπέροχη, παραμυθένια εικονογράφηση, ανθίζουν τρεις ιστορίες... Συνοδεύεται, μάλιστα, και από σύντομο γλωσσάρι όρων με απλά παραδείγματα...*». Крім того, позитивну оцінку виражено також і на смисловому рівні: неодноразово підкреслено, що книга призначена як для дітей, так і для дорослих: «*Παραμύθια για παιδιά, που 'ναι ταυτόχρονα πυξίδο-ιστορίες για μεγάλους!, Έτσι, δίνεται το «έναυσμα για συζήτηση με τους μεγαλύτερους (γονείς και εκπαιδευτικούς)».* До того ж автор рецензії згадує премію, яку отримала книга.

В основній частині завдяки вживанню оцінних прикметників і прислівників рецензенти також виражають власне ставлення до авторів творів. Так, у рецензії «*Σοφή αποτίμηση της βυζαντινής Αθήνας, τώρα στην αγγλική γλώσσα*» (Н Καθημερινή, 03.01.2017 р.) маємо: «*Ο Χαράλαμπος Μπούρας όχι μόνο παρουσιάζει εξονυχιστικά και με θαυμαστή τεκμηρίωση...*» або в рецензії «*Ο Ιπποκράτης ως αφήγημα για ειδικούς και άλλους*» (Н Καθημερινή, 29.01.2017 р.): «*Ο κ. Λυπουρλής εδώ και χρόνια είχε διαπιστώσει με την έμπειρη ματιά του... έπειτα από μια μακρόχρονη έρευνα και προσεκτική προσέγγιση – πάνω από τριάντα χρόνια – να παραδώσει στο αναγνωστικό κοινό τον καρπό των κόπων του. Κι εδώ η συμβολή του κ. Λυπουρλή είναι πολύτιμη για την έρευνα*».

Висновки грецьких газетних літературних рецензій завжди містять узагаль-

нену оцінку, яка є експліцитною. Наприклад, рецензія «*Σοφή αποτίμηση της βυζαντινής Αθήνας, τώρα στην αγγλική γλώσσα*» (Н Καθημερινή, 03.01.2017 р.) завершується такими висновками: «*Ο Χαράλαμπος Μπούρας, μέσα από τη δική του ανάγκη ανασύστασης της θεώρησης αναστήλωσης των μνημείων μας, παρέδωσε μια σοφή, κατασταλαγμένη, ψύχραιμη και υπεύθυνη αποτίμηση της βυζαντινής Αθήνας*». Таким чином, завдяки використанню оцінних прикметників стає зрозумілою однозначно позитивна оцінка рецензованого твору.

У рецензії «*Ένα παραμυθένιο μάθημα*» (Н Καθημερινή, 30.12.2016 р.) маємо такі висновки: «*Σε εκείνους τους «άλλους», λοιπόν, σε όλους μας που θέλουμε αλλά τυχαίνει να μην ξέρουμε ή να μη βρίσκουμε τον τρόπο, περισσότερο από χρήσιμο είναι τούτο το βιβλίο: Στις «άγριες» και θλιμμένες μέρες, το παιδί να προσεγγίσουμε ξανά. Και εκείνο που πάντα υπάρχει μέσα μας, αλλά και τ' άλλα, τα παιδιά μας, είτε σαν γονείς, είτε σαν δάσκαλοι, να μάθουμε μαζί τους αρχές και αξίες που μόνο αυτές σαν εγγύηση για ένα καλύτερο Αύριο μπορούν να λειτουργήσουν*». Увесь текст висновків виражає позитивну оцінку рецензента. Крім того, словосполучення «*περισσότερο από χρήσιμο*» робить очевидною позицію й оцінку рецензента щодо книги.

У висновках рецензії «*Ο Λασκαράτος της λαϊκής σοφίας*» (Н Καθημερινή, 26.02.2017 р.) зазначається, для кого саме буде корисною ця книга: «*Η έκδοση της συλλογής τραγουδιών του Ανδρέα Λασκαράτου θα μείνει χρήσιμη και περαιτέρω αξιοποιήσιμη από τους ερευνητές της Νεοελληνικής Φιλολογίας*». Отже, стає очевидним, що автор рецензії вважає цю книгу корисною, тому оцінює її позитивно. Крім того, далі він зазначає: «*Τώρα έχουμε στα χέρια μας ένα ακόμη έργο του Ανδρέα Λασκαράτου, που δεν είναι πρωτότυπο, αλλά συνιστά τεκμήριο συμβολής του Κεφαλονίτη λογίου στη σπουδή της ελληνικής λαϊκής σοφίας*». Отже, рецензент дає загальну позитивну оцінку рецензованому твору.

Цікавою для дослідження виявилася рецензія «*Η «όγδοη ιστορία» του Χάρι Πότερ*» (Н Καθημερινή, 26.12.2016 р.), оскільки серед проаналізованих текстів лише вона містила неоднозначну оцінку. Заголовок цієї рецензії не дає оцінки твору. У вступній частині йдеться про популярність історії Гаррі Поттера загалом, про очікування восьмої частини книги: «*ήρθε η πολυπόθητη «όγδοη ιστορία*». Вступна частина не містить оцінки рецензованої книги, вона лише створює атмосферу довкола неї.

Далі автор рецензії подає стислий переказ сюжету книги: «*Η ιστορία ξεκινάει στο σημείο*

που είχαν τελειώσει τα βιβλία. Δεκαεννέα χρόνια μετά τη μεγάλη «Μάχη του Χόγκουαρτς» ο Χάρι Πότερ είναι παντρεμένος με τρία παιδιά και ο μικρός γιος του, Αλμπους... Γρήγορα η προσοχή της ιστορίας στρέφεται στον Αλμπους...».

Однак оцінку твору рецензент починає давати лише потім: «*Το συγκεκριμένο θέμα έχει απασχολήσει τη Ρόουλινγκ και στο τρίτο βιβλίο της σειράς, αλλά εδώ γίνεται με πρόχειρο και βιαστικό τρόπο*». Очевидним стає неоднозначне ставлення рецензента до твору. Більше того, ця позиція підтверджується таким текстом: «*Επιστρέφουμε σε σημαντικές στιγμές που έχουν λάβει χώρα σε παλαιότερα βιβλία της σειράς, και –ποντάροντας στη συγκίνηση και τη νοσταλγία– συναντούμε ξανά παλιούς, αγαπημένους χαρακτήρες, χωρίς όμως να κερδίζει κάτι ουσιαστικό η πλοκή από αυτές τις συναντήσεις*». Оцінка рецензента починає набувати негативного забарвлення. У цьому читачі переконуються, читаючи далі: «*Ενώ ο сαραντάρης Χάρι Πότερ είναι αρκετά πιστευτός χαρακτήρας, οι δύο φίλοι του –Ρон και Ερμιόνη– παρουσιάζονται σαν καρικατούρες των ηρώων που είχαμε συναντήσει στα βιβλία της σειράς*».

У висновках стає зрозумілим, що оцінка рецензента не є однозначно негативною, оскільки він вказує як на переваги, так і на недоліки твору: «*Παρότι και αυτό το βιβλίο διαβάζεται απνευστί, με κυρίαρχες θεματικές και διακυβεύματα όμοια με αυτά των προηγούμενων βιβλίων, καθώς και την ίδια αγωνία που προσφέρει κάθε περιπέτεια του Χάρι Πότερ, είναι διάχυτη η αίσθηση ότι κάτι λείπει*». Из останнього речення («*Ενώ υπάρχουν οι ανατροπές που θα κάνουν τον αναγνώστη να γυρίσει πιο έντονα τη σελίδα, δεν συναντάμε τη μαεστρία της Ρόουλινγκ στην αφήγηση και στο προσεκτικό χτίσιμο της πλοκής και του χαρακτήρα των ηρώων της*») стає очевидно, що автор рецензії вважає всю серію книг про Гаррі Поттера гідною уваги читачів, дає їй високу оцінку. Проте в оцінці останньої книги відчувається певний сум рецензента з приводу того, що вона не виправдовує очікувань. Однак його оцінка не є цілком негативною, оскільки рецензент не забуває вказати на позитивні характеристики книги.

**Висновки з проведеного дослідження.** Отже, оцінність є однією з основних характеристик грецької газетної літературної рецензії. Найсуттєвішою є її роль в основній частині її висновках, проте нерідко оцінка присутня в кожному з композиційних елементів рецензії, починаючи із заголовка. Найчастіше експліцитними засобами вираження оцінки є оцінні прикметники та прислівники.

## ЛІТЕРАТУРА:

1. Петренко С.В. Аксиологічні особливості літературно-критичних жанрів медійного дискурсу (на матеріалі англійської мови) / С.В. Петренко // Мова і культура. – 2013. – Вип. 16, т. 2. – С. 259–263 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik\\_2013\\_16\\_2\\_46](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2013_16_2_46).
2. Якименко О.О. Мовні особливості літературних рецензій у сучасних українських ЗМІ / О.О. Якименко // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2012. – № 1021. Сер.: Філологія. – Вип. 66. – С. 214–220 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/8256>.
3. Левчук І.П. Комунікативні ознаки рецензійного дискурсу / І.П. Левчук // Studia Ukrainica Posnaniensia / Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu ; redaktor naukowy Tetyana Kosmeda. – Zeszyt I. – Poznań, 2013. – S. 99–107 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/902>.
4. Смелкова З.С. Риторические основы журналистики. Работа над жанрами газеты : [учебное пособие] / З.С. Смелкова, Л.В. Ассуирова, М.Р. Савова, О.А. Сальникова. – М. : ФЛИНТА : Наука, 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://evartist.narod.ru/text3/88.htm#%D0%B7\\_01](http://evartist.narod.ru/text3/88.htm#%D0%B7_01).
5. Брона О.А. Різновиди літературно-критичних статей та особливості їхньої горизонтальної й вертикальної побудови (на основі інтернет-видань) / О.А. Брона // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2006. – Вип. 30. – С. 211–216.
6. Корнева Н.А. Рецензія в сучасному науковому дискурсі: семантико-композиційний та комунікативно-прагматичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 / Н.А. Корнева ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2010. – 21 с.
7. Ляшенко Т.С. Типологічні риси та структурно-композиційні особливості різновидів мистецтвознавчої рецензії / Т.С. Ляшенко // Вісник Львівського університету. Серія «Іноземні мови». Вип. 9. – Львів, 2001. – С. 112–120.
8. Ляшенко Т.С. Структурно-композиційні, лінгвостилістичні та прагматичні особливості тексту мистецтвознавчої рецензії (на матеріалі німецьких газет) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.04 / Т.С. Ляшенко ; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2004. – 24 с.
9. Монич Л.М. Рецензія як специфічний жанр на сторінках літературно-художніх журналів / Л.М. Монич // Наукові записки Інституту журналістики. – 2013. – Т. 53. – С. 87–90 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizh\\_2013\\_53\\_17](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizh_2013_53_17).
10. Η Καθημερινή [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.kathimerini.gr>.
11. Λεξικό της κοινής νεοελληνικής [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη]. – Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 1998. – 1532 σ.
12. Λεξικό για το σχολείο και το γραφείο [Μπαμπινιώτης Γ.]. – Αθήνα : Κέντρο Λεξικολογίας, 2004. – 1263 σ.
13. Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας [Μπαμπινιώτης Γ.]. – [Β' έκδ. εμπλουτισμένη]. – Αθήνα : Κέντρο Λεξικολογίας, 2002. – 2032 σ.



УДК 811.161.1'42

## ВИДЫ ЯЗЫКОВОЙ ИГРЫ В СОВРЕМЕННЫХ РЕКЛАМНЫХ ТЕКСТАХ

**Фильчук Т.Ф.**, к. филол. н., доцент,  
доцент кафедры русского языка

*Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина*

**Манец А.М.**, студент

*Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина*

В статье рассматривается категория языковой игры. Определяются виды языковой игры, описываются приемы создания языковой игры в современных рекламных текстах на разных языковых уровнях (фонетическом, графическом, словообразовательном, морфологическом, лексическом и семантическом). Анализируется игра с прецедентными феноменами, выявляются особенности использования языковой игры в современных рекламных текстах.

**Ключевые слова:** языковая игра, виды языковой игры, рекламный текст, лингвистические приемы языковой игры.

У статті розглядається категорія мовної гри. Визначаються види мовної гри, описуються прийоми створення мовної гри в сучасних рекламних текстах на різних мовних рівнях (фонетичному, графічному, словотвірному, морфологічному, лексичному та семантичному). Аналізується гра з прецедентними феноменами, виявляються особливості використання мовної гри в сучасних рекламних текстах.

**Ключові слова:** мовна гра, види мовної гри, рекламний текст, лінгвістичні прийоми мовної гри.

### **Filchuk T.F., Manets A.M. TYPES OF THE LANGUAGE GAME IN MODERN ADVERTISING TEXTS**

The article deals with the category of the language game. Types of language game are determined, author describes modes of creating of the language game in modern advertising texts at different linguistic levels (phonetic, graphic, word-formative, morphological, lexical and semantic). Analyzes the game with precedent phenomena, exposes peculiarities of using of the language game in modern advertising texts.

**Key words:** language game, types of language games, advertising text, linguistic modes of language games.

**Постановка проблемы.** Языковая игра является одним из основных принципов современной мыслительной системы, для которой характерен взгляд на текст как особое саморазвивающееся явление, в котором реализуется множественность смыслов.

Современные исследования языковой игры направлены на выявление ее структурных и стилистических особенностей в различных функциональных контекстах, в том числе и в рекламе (см. работы Е. Земской, Ю. Апресяна, Н. Арутюновой, В. Санникова, Т. Гридиной, С. Ильясовой, Л. Амири, Б. Нормана, Е. Кургановой, А. Баранова и других ученых).

Реклама – это особый вид массовой коммуникации, который представляет собой процесс запланированного воздействия на потребителя, использующий особые стратегии для реализации основных целей – привлечения внимания реципиента и побуждения его к действию.

Рекламный текст является апеллятивным текстом, репрезентирующим информацию о товаре или услуге, убеждающим потребителя в достоверности этой информации и необходимости сделать выбор в пользу реклами-

руемого товара либо услуги. Именно этим объясняется выбор языковых средств, используемых в рекламе.

**Постановка задания.** При всем многообразии подходов к изучению рекламных текстов функции языковой игры как средства достижения манипулятивного воздействия на сознание потребителя остаются недостаточно описанными и требуют отдельного изучения. Это и определяет актуальность рассматриваемой темы.

Объектом исследования являются современные рекламные тексты.

**Цель статьи** состоит в выявлении и описании видов языковой игры в современных рекламных текстах.

Для ее достижения необходимо выполнить такие задачи:

- описать приемы создания языковой игры в современных рекламных текстах на разных языковых уровнях;
- определить особенности использования языковой игры в современных рекламных текстах.

Исследование проведено на материале текстов русскоязычной коммерческой рекламы,

которая представлена в периодических изданиях, рекламных листовках, буклетах, объявлениях, телевизионных рекламных роликах, баннерах в компьютерной сети Интернет, надписях на упаковках товара.

**Изложение основного материала исследования.** Важной особенностью постмодернистского мировидения является игровое начало, которое, по мнению Й. Хейзинга, выступает основным организующим принципом культуры как таковой.

Французский философ-постструктуралист и семиотик Р. Барт так интерпретирует категорию игры: «Слово «игра» здесь следует понимать во всей его многозначности. Играет сам текст <...> и читатель тоже играет. Причем двояко: он играет в текст (как в игру), ищет такую форму практики, в которой бы он воспроизводился, но чтобы практика эта не свелась к пассивному внутреннему мимезису (а сопротивление подобной операции как раз и составляет существо текста)» [1, с. 421]. Игра предстает как особая стратегия, связывающая автора, текст и читателя. Через категорию игры происходит функционирование связей бытия. Игра становится «образом подвижных взаимодействий, устанавливающих и преобразующих связи элементов бытия» [8, с. 27]. Игровая оболочка реальности перестает восприниматься как нечто сомнительное. В культуре, искусстве, литературе, публицистике, рекламе преобладает развлекательность. Игра – это не просто вторичное выражение и изображение чего-то несуществующего, а самостоятельная действительность и реальность, в пространстве которой рождаются, изменяются события, факты, человек и сама жизнь. Развлекать и увлекать «игрушечным» миром, создаваемым целенаправленно, – вот главная примета современности.

Игра в постмодернистском мире – это творчество иллюзий, предполагающее свободу [6, с. 36]. Цели такой игры (сознательные или бессознательные) могут быть серьезными и значительными, но означает она приоритет условного над действительным, вымышленного над истинным. Постмодернизм доказывает, что сама реальность – это всего лишь комбинация различных языков и языковых игр, сплетение интертекстов.

Языковая игра, сущность которой заключается в игре с формами речи и языка и в свободном эстетическом отношении к этим формам, становится самодостаточной парадигмой. Различные виды языковой игры

используются для создания текста, для его смыслопроизводства.

Рассмотренный выше философский принцип игры представлен в рекламном дискурсе современности.

В современных коммерческих рекламных текстах используются различные виды языковой игры: графическая, фонетическая, лексическая, словообразовательная, морфологическая, семантическая, интертекстуальная.

Распространенным приемом привлечения внимания и воздействия рекламного текста на реципиента является графическая игра, которая реализуется с помощью таких средств:

1) графического заимствования – представления иноязычного слова без перевода и графической адаптации, например: «*Прилетит вдруг волшебник in a blue helicopter*» (Benedict – школа иностранных языков); «*Baton – инструмент дирижёра*» (сеть лингвистических центров «Талисман»);

2) совмещения элементов кириллической графики, которая создает фон, и латинской, или графогибридизации (термин введен Т. Поповой), например: «*Устал вЮВывать за копейки? У нас достойная оплата труда!*» (объявление на столбе). В данном слогане используется слово-вкладыш (слово-матрешка) «вЮВывать», в котором определенная часть, выделенная латиницей, функционирует как самостоятельная единица;

3) графической контаминации – совмещения в слове двух разных единиц на основе их структурного, функционального или ассоциативного сближения, основанная на псевдомотивации, то есть разрушении устойчивых, привычных связей между словами и создании новых, неожиданных. Например, в слогане «*Салон «Я согласна» создаст Ваш ФАТАльный образ*» (свадебный салон «Я согласна») в лексеме *фатальный*, которая означает «загадочно-непонятный» [2], графически выделен сегмент, образующий лексему *фата* – «закрывающее голову и верхнюю часть тела лёгкое женское покрывало из кисеи, шёлка, тюля кружев (обычно служащее свадебным головным убором невесты)» [2]. В этом рекламном тексте сочетание псевдомотивации с капитализацией приводит к созданию графического окказионализма, который непосредственно связан также со смыслом рекламного текста и самим рекламируемым продуктом;

4) экскламации (от англ. exclamation – восклицание) – использования восклицатель-



ного знака для разбиения предложения на отдельные синтаксемы, обладающие прагматической значимостью, например: «*Очень! ватные палочки*», «*Очень! овсяные хлопья*» (продукция компании «Очень!»). В этом рекламном тексте восклицательный знак является основным средством привлечения внимания и употребляется не как собственно пунктуационный знак, а как смысловозначительный ориентир, маркер экспрессивной интонации;

5) полипунктуализации (от лат. *punctum* – точка, *polu* – много) – использования точки для разделения узуального слова на две и более лексемы для создания окказиональной единицы, например: «*А.Л. Коголь круглосуточное собрание сочинений*». В данном рекламном тексте графическое расчленение лексемы *алкоголь* на части с помощью определенного пунктуационного знака способствует возникновению новых слов – инициалов и фамилии, которая ассоциируется с фамилией писателя-классика Н. Гоголя (*Коголь* – *Гоголь*). Извлекаемый дополнительный смысл, который вносит графически расчлененное слово, имеет отношение к рекламируемому товару, внимание к которому усиливается за счет оригинальности, даже парадоксальности текста.

На фонетическом уровне создатели рекламных текстов используют такие приемы:

1) оноματοпеею, или звукоподражание, например: «*Покормить на лету? Бафф, и готово!*» (быстро «Мясной Бафф»). В данном рекламном тексте лексема «*Бафф*», являющаяся частью названия рекламируемого бренда, по звучанию подобна слову «*пафф*», или «*паф*», обозначающему звук выстрела, для которого характерна быстрота, моментальность действия [3];

2) звуковые повторы. Например, в рекламном тексте «*Скушай шо-то у Ашота*» повторение гласных звуков «*а*», «*о*» и согласного «*ш*» способствует созданию особого ритмического рисунка, который придает высказыванию максимально выразительное звучание;

3) паронимическую аттракцию – намеренное семантическое сближение слов, имеющих звуковое сходство, например: «*Меняешь обоих? Начни с обоев*» (салон обоев «Вернисаж»). В данном слогане два разных по значению слова (*оба* – «тот и другой из названных или известных предметов» и *обои* – «широкие полосы бумаги (в старину также ткани) для оклейки (обивки) стен в жилых помещениях»

[2]), но частично совпадающие по звучанию, воспринимаются как одно;

4) намеренное искажение орфографии. Например, рекламный текст «*Пей ПИВо – живи приПИВаючи!*» основан на двух видах языковой игры – фонетической и графической. Намеренная ошибка в корне слова «*припеваючи*» (замена безударного *e* на *и*) в сочетании с графическим выделением буквосочетания «*ПИВ*» концентрирует внимание реципиента на рекламируемом напитке.

В нестандартной подаче рекламного материала важную роль играет словообразовательная игра, которая проявляется в таких явлениях:

1) создании новых (окказиональных) слов. Например, в рекламном тексте «*Суши – просто японуться!*» (ресторанно-гостиничный комплекс «Гостиный двор») присутствует окказионализм – суффиксально-постфиксальный глагол *японуться*, мотивированный именем существительным *Япония*, который синонимичен лексеме *рехнуться* и стилистически маркирован. В слогане «*Оттархунимся?*» (реклама напитка «Тархун») окказиональный глагол «*оттархунимся*», мотивированный собственным именем существительным «*Тархун*» (название популярного напитка из одноименной пряной травы), имеет значение «приятно провести время, отдохнуть» и относится к лексике ограниченного употребления – жаргонной;

2) использовании так называемого фокус-покус приёма, или приема рифмованного эха, который заключается в том, что какое-либо слово повторяется с изменением начального звука или группы звуков. В результате получается своеобразный «рифмованный прицеп, как бы отзвучие к базовому слову» [7, с. 168]. Например, в слогане «*Мёд «Шмели-сумели» отобран у лучших пчёл!*» наряду с фокус-покус приемом используется «отпредложенческое» словообразование (термин В. Санникова): собственное имя существительное «*Шмели-сумели*» представляет собой окказионализм, моделью которого является простое нераспространенное предложение, в котором *шмели* – субъект, выраженный именем существительным в именительном падеже множественного числа, а *сумели* – предикат, выраженный спрягаемой формой глагола прошедшего времени.

При создании рекламных текстов игровой потенциал морфологии русского языка используется менее активно, чем графический, словообразовательный, лексический.



Это обусловлено рядом причин, главной из которых является то, что для понимания такой игры реципиент должен обладать определенными языковыми знаниями, чтобы заметить и оценить намеренное искажение и нарушение языковых норм и правил.

Морфологическая игра в рекламных текстах реализуется такими способами:

1) путем расчленения словоформы, например:

*Хохо*

*тушка*

(говядина тушеная). Лексическое значение слова *хохотушка* – «та, кто любит смеяться, хохотать» [9]. В данном слогане лексема *хохотушка* членится на междометие *хо-хо*, которое обозначает «громкий отрывистый звук, издаваемый при громком смехе, хохоте» [2], и имя существительное *тушка* – небольшое «освежёванное и выпотрошенное тело убитого животного» [2], что приводит к нарушению непроницаемости словоформы. Графическая рубрикация – написание каждой части словоформы отдельной строкой – выделяет основополагающее слово в рекламе – «*тушка*», указывая на происхождение консервов;

2) путем расширения парадигмы слова, то есть образованием грамматической категории, которая ему не свойственна. Например, в рекламном тексте «*МДК – не найдете кожанее, чем у нас*» (магазин изделий из кожи) образован компаратив от относительного прилагательного *кожаный*. Употребляя недопустимую форму сравнительной степени имени прилагательного, автор акцентирует внимание реципиента на том смысле, который хочет передать;

3) путем обыгрывания семантики морфологических форм и категорий. Например, в рекламных текстах «*Ступаем по жизни легко*» (мастерская ортопедической обуви), «*Вырастим капусту вместе*» (Национальный банк ТРАСТ) намеренно употребляются формы первого лица множественного числа глаголов *ступать* и *вырастить*, что способствует созданию у реципиента ощущения задействованности, сопричастности, личного участия в рекламируемой компании.

В рекламных текстах языковая игра на лексическом уровне реализуется разнообразными способами и приемами: обыгрывается многозначность языковой единицы, ее синонимия, омонимия, антонимия и так далее. Например, в слогане «*ЗАЩИТИЛ ДОКТОРСКУЮ*» (реклама мясокомбината)

неоднозначность текста создается посредством обыгрывания омонимичных языковых единиц: *докторская* – (разг. от «докторская диссертация») – нарицательное имя существительное, которое имеет значение «научная квалификационная работа, подлежащая публичной защите, на соискание степени доктора наук» [3], и «*Докторская*» – имя собственное, название сорта вареной колбасы, разработанной и популярной в СССР. В рекламном тексте «*Клуб «Запой!» – приходи и пой! У нас – скидки на коктейли!*» (ночной клуб-караоке) обыгрываются омоформы *запой* – имя существительное единственного числа, мужского рода, именительного падежа, которое обозначает «повторяющееся время от времени пьянство вследствие болезненного влечения к спиртным напиткам; период беспрерывного пьянства» [2] и *запой* – форма повелительного наклонения глагола *запеть*, который имеет значение «начать петь» [2]. Использование омонимичных лексических единиц – названия рекламируемого товара или услуги и конкретного слова – является распространенным приемом языковой манипуляции и материалом для создания каламбуров.

На игре с омонимами построена также реклама «*Будь мужчиной! Смени пол! а также обои и двери!*» (магазин «Агора» – двери, стены, пол). В тексте использованы омонимы *пол* «нижний настил в помещении, по которому ходят» [2] и *пол* «совокупность признаков, связанных с деторождением, различающих мужчин и женщин» [2], употребление которых способствует созданию эффекта «обманутого ожидания», когда «вместо ожидаемых единиц появляются неожиданные, противоположные по смыслу» [4, с. 243].

В рекламном тексте «*Не детская защита для детских зубов*» (Европейский центр детской стоматологии) обыгрывается многозначность лексемы *детский*, которая имеет несколько значений («свойственный ребенку, такой, как у ребенка» и «не свойственный взрослому; наивный, незрелый» [2]); употребление отрицательной частицы *не* способствует созданию антонима *не детский*, обозначающего «серьезный», который положительно характеризует рекламируемую услугу.

В рекламном тексте «*Райский Ад*» соединяются противоположные по смыслу слова *райский* («Рай – по религиозным представлениям: место вечного блаженства, куда попадают души праведников в будущей, после их смерти



тела, жизни» [2]) и *ad* («по религиозным верованиям: место, куда попадают души умерших грешников, обреченных на вечные муки» [2]) с целью получить новый неожиданный смысловой эффект, новое значение.

В рекламном тексте «*Реанимация балконов*» (Ремонт и застекление балконов) представлена игра на семантическом уровне. В данном слогане при описании неодушевленного предмета используется лексема, которая обычно употребляется при описании человека: *реанимация* «совокупность мероприятий по оживлению человека, находящегося в предсмертном состоянии, или по восстановлению деятельности жизненно важных органов человека» [2] и *балкон* «выступающая из стены здания площадка с перилами, сообщающаяся с внутренним помещением» [2].

Особое место в современной рекламе занимает языковая игра с прецедентными феноменами. Прецедентный феномен, по определению Г. Немец и Н. Скрипниковой, – это текст, который «используется в значении определенного языкового клише» [5, с. 76]. Как правило, прецедентный феномен носит общеизвестный характер и должен быть опознаваем большинством реципиентов, чтобы соответствовать целям создания того или иного нового текста, базирующегося на данном тексте-источнике.

Рассмотрим слоганы, основанные на игре с прецедентными феноменами:

1) рекламные тексты, в которых использованы названия, герои, события из художественной литературы, поэзии, фильмов. Например, слоган «*Ешь. Учись. Люби*» представляет собой трансформированный прецедентный текст (название известного фильма режиссера Р. Мёрфи «Ешь. Молись. Люби» по одноименному роману Э. Гилберт);

2) реклама, основанная на библейских, мифологических, фольклорных текстах. Например, в рекламном тексте «*ЕСЛИ ТЕБЯ УДАРИЛИ ПО ЛЕВОЙ ЩЕКЕ, ПОДСТАВЬ ПРАВУЮ руку предплечьем наружу, левым кулаком со всей силы – в солнечное сплетение, потом правым локтём в челюсть. Дальше – по ситуации*» (школа «Ниндзюцу») использована аллюзия в сочетании с прямым цитированием. Первая часть текста представляет собой трансформированную цитату из Евангелие от Матфея (гл. 5, ст. 39), где сказано: «А Я говорю вам: не противься злему. Но кто ударит тебя в правую щеку твою, обрати к нему и другую»; вторая часть («<...> руку предплечьем наружу, левым кулаком со всей

силы – в солнечное сплетение, потом правым локтём в челюсть. Дальше – по ситуации») является прямой цитатой из инструкции по элементарным способам самозащиты, что соответствует специализации школы «Ниндзюцу». В данном слогане игра с двумя прецедентными высказываниями совмещается с графической игрой: первая, «евангельская», часть текста написана более крупным шрифтом, а вторая, «инструкционная», – более мелким. Такой синтез способствует созданию эффекта «обманутого ожидания», который позволяет по-новому интерпретировать прецедентное высказывание;

3) рекламные тексты, в которых использованы интертекстуальные вставки из музыкальных произведений, живописи. Например, рекламный текст «*Возвращение блудного бургера*» (МакДональдс) основан на трансформированном прецедентном тексте – знаменитой притче о блудном сыне Иисуса Христа (гл. 15, ст. 11–32 Евангелия от Луки), а также названии картины Рембрандта «Возвращение блудного сына». В этом слогане вместо лексем *сын* используется слово *бургер*, которое соответствует рекламируемому продукту;

4) рекламные тексты, в которых используются фразеологические обороты, устойчивые и крылатые выражения. Например, в слогане «*Купи ноутбук – получи в ухо! При покупке ноутбука – наушники в подарок*» (магазин техники «Максимус») употребляется устойчивый оборот «*получить в ухо, получить по уху*», имеющий значение «(разг.) подвергнуться физическому наказанию» [2]. В данном рекламном тексте происходит нарушение предсказуемости – вместо ожидаемых языковых единиц появляются другие, противоположные им по смыслу. Трансформированное прецедентное высказывание использовано также в рекламном проспекте стоматологического кабинета: «*Любовь побеждает всё, кроме зубной боли. Зубную боль побеждает АСТРОМЕДСЕРВИС!*» Источником данного слогана является латинское крылатое выражение «*Amor omnia vincit*» – «Все побеждает любовь» [10];

5) рекламные тексты, источником которых являются другие слоганы. Например, в рекламном тексте «*Утро начинается не с кофе*» (магазин «Мир сантехники») в качестве прецедентного текста выступает слоган «*Утро начинается с Nescafe*».

Как представляется, введение в рекламный текст прецедентного феномена способствует порождению новых смыслов, увеличению

текстовых значений, которые происходят не за счет объема информации, а в результате игровых соотношений между разными структурами текста.

Анализ рассмотренных рекламных текстов показал, что языковая игра реализуется на всех языковых уровнях: фонетическом, графическом, лексическом, семантическом, словообразовательном, морфологическом и интертекстуальном.

В рекламных текстах языковая игра чаще всего проявляется на графическом, словообразовательном, лексическом и интертекстуальном уровнях, реже – на морфологическом уровне.

**Выводы.** В процессе анализа рекламных текстов были описаны такие приемы, используемые в языковой игре, как графическое заимствование, графогибридизация, графическая контаминация, экскламация, полипунктуализация, звукоподражание, звуковые повторы, паронимическая аттракция, создание новых слов, рифмованное эхо, расчленение словоформы, расширение парадигмы, обыгрывание многозначности слова, омонимия и другие, посредством которых создаются новые смыслы, новые ассоциативные поля и связи. Языковая игра усиливает воздействие рекламного текста на потребителя, вовлекает реципиентов в игровой диалог, стимулируя новые интерпретации, новые ассоциативные ряды и логические цепочки, делает рекламные тексты яркими и запоминающимися.

#### ЛИТЕРАТУРА:

1. Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика / Р. Барт. – пер. с фр. – М. : Прогресс, 1989. – 616 с.
2. Большой толковый словарь русского языка / под ред. С. Кузнецова. – 1-е изд. – СПб. : Норинт, 1998. – 1539 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.gramota.ru/slovari/dic/>.
3. Ефремова Т. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный : в 2 т. / Т. Ефремова. – М. : Русский язык, 2000. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.efremova.info/>.
4. Ильясова С. Языковая игра в коммуникативном пространстве СМИ и рекламы / С. Ильясова, Л. Амири. – М. : Флинта, 2009. – 296 с.
5. Немец Г. Прецедентный текст и языковая игра как аспекты современной речевой практики / Г. Немец, Н. Скрипникова // Альманах. – Вып. 7–8(42–43). – Воронеж, 2003. – С. 75–83.
6. Розин В. Природа и генезис игры (опыт методологического изучения) / В. Розин // Вопросы философии. – 1999. – № 6. – С. 26–36.
7. Санников В. Русский язык в зеркале языковой игры / В. Санников. – М. : Языки славянской культуры, 2002. – 552 с.
8. Скоропанова И. Русская постмодернистская литература : [учеб. пособие] / И. Скоропанова. – 3-е изд. – М. : Флинта ; Наука, 2001. – 608 с.
9. Словарь русского языка : в 4 т. / под ред. А. Евгеньевой. – 4-е изд., стереотип. – М. : Русский язык ; Полиграфресурсы, 1999. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://feb-web.ru/feb/mas/mas-abc/01/ma102810.htm>.
10. Энциклопедический словарь крылатых слов и выражений / авт.-сост. В. Серов. – М. : Локид-пресс, 2005. – 880 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.bibliotekar.ru/encSlov/>.



УДК 378-045.45:81'27

## БІЛІНГВАЛЬНЕ НАВЧАННЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ КОНЦЕПЦІЙ ОСВІТИ

**Хребтова В.В., к. пед. н., доцент,**  
доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування  
*Запорізький національний університет*

У статті характеризується сутність білінгвального навчання, аналізується стан названої проблеми в сучасній педагогіці, визначаються нові тенденції до подальшого розвитку білінгвального навчання.

**Ключові слова:** білінгвальне навчання, іноземна мова, методики викладання іноземних мов, концепція розвитку освіти, міжкультурні зв'язки.

В статье характеризуется сущность билингвального обучения, анализируется состояние исследуемой проблемы в современной педагогике, определяются новые тенденции в дальнейшем развитии билингвального обучения.

**Ключевые слова:** билингвальное обучение, иностранный язык, методики преподавания иностранных языков, концепция развития образования, межкультурные связи.

### **Khrebtova V.V. BILINGUAL TEACHING IN THE CONTEXT OF MODERN INTEGRAL CONCEPTS OF EDUCATION**

The essence of bilingual teaching is characterized, the position of the investigated issue in the modern pedagogics is analyzed and the new tendencies of the subsequent development of bilingual teaching are substantiated in the article.

**Key words:** bilingual education, foreign language, methods of teaching foreign languages, concept of development of the education, intercultural relations.

**Постановка проблеми.** Характерною особливістю ХХІ століття є інтенсивне зростання глобальної взаємозалежності, що виразно простежується в поширенні мережі технологічної й політичної культури, екологічних та економічних зв'язків, які поєднали різноманітні культури, цивілізації й релігії. Саме зараз відчутна нагальна потреба в освічених, творчих та активних особистостях, здатних до самовдосконалення, взаєморозуміння та взаємодії з носіями різних мов і культур на благо людства.

У концепції викладання іноземних мов в Україні підтримується право на створення умов для вивчення іноземних мов у різному обсязі в дошкільних, середніх і вищих навчальних закладах. Історично склалось так, що багато сімей в Україні є двомовними й багатомовними. Таку ситуацію варто розцінювати як позитивну, оскільки вона створює готовність до засвоєння мов [3, с. 3].

Суспільство, яке відкриває свої кордони, потребує фахівців зі знанням іноземних мов на досить високому рівні. Тому одне із завдань школи в ХХІ столітті – підготувати тих, хто навчається, до багатомовлення.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Сучасні науковці О.С. Зацепіна, О.В. Ситнікова, Н.К. Скляренко, І.Г. Тараненко, Л.Я. Хоменко та інші розробляють різні аспекти окресленої проблеми. Існує дуже

багато концепцій стосовно переваг і недоліків білінгвального навчання в країнах Європи, проте єдину концепцію досі не обґрунтовано.

**Постановка завдання.** Мета статті – охарактеризувати сутність білінгвального навчання, проаналізувати стан розробленої проблеми в сучасній дидактиці, простежити, як історично формується думка щодо специфіки зародження й розвитку білінгвального навчання, а також теоретично обґрунтувати нові тенденції щодо подальшого розвитку білінгвального навчання.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Щоб нормально адаптуватись до сучасної ситуації, коли Європа стає багатонаціональним, мультикультурним і багатомовним цілим, представники суспільства на всіх його рівнях повинні зрозуміти, як важливо знати різні мови, оскільки вивчення мов – це засіб виховання толерантності, здатності до співпраці, досягнення розуміння між народами, поваги до особистості незалежно від її расової, національної, релігійної й політичної приналежності.

Білінгвальне навчання є однією з можливостей найбільш ефективного реформування викладання іноземних мов у школі та перебуває останнім часом у центрі уваги дослідників. У ХХ столітті білінгвальне навчання розглядається як дуже перспективний напрям. Успіх гарантується, якщо збільшити

кількість білінгвальних шкіл і класів. Багато вчених виступають за введення білінгвального навчання іноземних мов та вважають, що воно може бути введене в будь-якій школі для учнів з 11 років. У двомовних гімназіях країн Східної Європи з їх багатим досвідом білінгвальне навчання є прикладом реформування системи навчання іноземних мов у західноєвропейських країнах.

Практика введення білінгвальної системи викладання іноземних мов набуває широкого поширення. І. Кріст наводить дані для землі Північний Рейн-Вестфалія: у 1972–1982 рр. там було 8 гімназій із двомовним викладанням (1 – з англійською, 7 – з французькою мовами), а в 1982–1990 рр. їх кількість зросла до 33 (з них 14 німецько-французьких, 14 німецько-англійських, 2 німецько-російські, 1 німецько-італійська, 1 німецько-іспанська та 1 німецько-голландська). Ці цифри свідчать про досить високий рівень ефективності білінгвального навчання.

Що стосується країн Східної Європи, то, наприклад, у Болгарії вже з 1960-х рр. існують двомовні школи, у яких відбувається інтенсивне навчання іноземних мов. З кінця 1980-х рр. такі школи пережили бум в Угорщині, Чехії та Словаччині. Білінгвізм тут виявив себе в таких сполученнях: національна мова (далі – НМ) + німецька, НМ + англійська, НМ + французька, НМ + італійська, НМ + іспанська, НМ + російська [5, с. 65].

У 1990-х рр. в Україні в деяких гімназіях, ліцеях, спеціалізованих школах також стало розповсюджуватись одночасне вивчення декількох іноземних мов. Тому досвід організації навчального процесу з вивчення декількох іноземних мов у країнах Європи є дуже корисним і для вчителів українських шкіл.

Під терміном «білінгвізм», або «двомовність», зазвичай розуміють володіння й застосування більш ніж однієї мови, при цьому рівень володіння тією чи іншою мовою може бути досить різним. Індивідуальний білінгвізм є феноменом, який виявляє себе насамперед там, де існують мовні меншості. При цьому вживається також термін «природна двомовність», щоб розрізнити двомовність, набуту в мовному середовищі, та двомовність, набуту в процесі засвоєння іноземних мов.

Під білінгвальним навчанням розуміють таку організацію навчання, коли стає можливим використання більш ніж однієї мови як мови викладання. Друга мова, таким чином,

є не лише об'єктом вивчення, а й засобом спілкування, мовою викладання. Найрадикальнішою моделлю білінгвального навчання є мономовне навчання другої мови із самого початку навчання в школі. Це модель «early total immersion», яку застосовують у Канаді англомовні жителі під час вивчення французької мови як мови меншої частини населення.

Із середини 1960-х рр. у місті Сен-Ламбер (Канада) мешканці франкомовної Канади проводять експеримент, відстоюючи культурну й мовну автономію, що дає їм можливість захистити мову, яку вони правдиво вважають під загрозою, оскільки англійська мова тоді була єдиною офіційною мовою Канади, а також тому, що це мова могутнього південного сусіда – Сполучених Штатів Америки, економічний вплив яких був дуже великим. У цих умовах деякі англомовні громадяни вирішили, що їхні діти повинні вивчати французьку мову та стати по-справжньому двомовними. Неможливо було добитись цього лише за декілька годин навчання французької мови, тому вони вирішили, що їхні діти мають навчатись повністю французькою мовою з першого дня їх перебування в школі. Очевидно, що це мало на меті продемонструвати шляхи об'єднання суспільства, яке було розподілене за мовними питаннями.

Експеримент у Сен-Ламбері мав надзвичайно великий зовнішній відгук, що базувався на двох головних фактах. Ті, хто брав участь в експерименті, досягли високого рівня компетентності в двох мовах. Крім того, учасники експерименту добились рівних чи більш високих результатів у навчанні, ніж одномовні англомовні однолітки, що підтверджувало доводи, зроблені декілька років тому самим Ламбером про перевагу двомовних особистостей над одномовними. Водночас успіх експерименту в Сен-Ламбері поширив думку, що імерсія – найкращий метод глибокого вивчення другої мови та справжньої двомовності. Ці імерсійні моделі – моделі занурення в мову – істотно вплинули на шляхи реформ у методиці навчання іноземних мов [8, с. 114].

Як друга модель прискороеного навчання іноземних мов велике поширення в Східній і Західній Європі набула модель рецептивного засвоєння іноземних мов, де кожен з учасників комунікації говорить (пише) своєю рідною мовою, проте розуміє свого партнера, який також говорить (пише) рідною мовою. Засвоєння іноземної мови за цією моделлю



потребує значно менше часу, ніж для активного її засвоєння.

Така форма комунікації з успіхом використовується в багатьох регіонах Європи: у скандинавських країнах, Словаччині – Польщі, Білорусі (Україні) – Польщі тощо. Таким же чином можна вивчити не лише споріднені мови, а й мови однієї групи: німецьку – англійську, французьку – іспанську тощо. Важливим при цьому є навіть не спорідненість, як показують дослідження під час навчання іноземних мов дорослих, а досвід у засвоєнні хоча б однієї іноземної мови. Розроблення моделі рецептивного засвоєння іноземних мов дає змогу досягти багатомовлення у відносно короткий строк. Тому раннє навчання іноземної мови, у якому Східна Європа вже має великий досвід, має бути використане не для подовження термінів навчання однієї мови, а для надання можливості вивчення другої й третьої іноземних мов. За даними психологів, після чотирьох років вивчення однієї іноземної мови настає втомленість і зникає інтерес до неї. Отже, якщо вивчення однієї іноземної мови в нас розпочинається з 1 класу, то вивчення другої може розпочинатись із 5 класу, а третьої – у 10 класі.

При цьому 3–7-літні діти найкраще відразу засвоюють фонетичну систему нової для них мови, 8–9-літні – морфологічну, а більш дорослі учні – лексичну й синтаксичну системи. Дорослі ж мають значну перевагу порівняно з дітьми будь-якого віку в засвоєнні морфолого-синтаксичної системи мови та відчувають труднощі в засвоєнні її фонетичної системи.

У західній методиці сьогодні дуже чітко розрізняють поняття «іноземна мова» (мова, яку вивчають за межами країни цієї мови) та «друга мова» (мова, яку вивчають у країні цієї мови). Надані факти можуть містити безперечний інтерес для розроблення методик навчання дітей різного віку та дорослих, у тому числі другої іноземної мови [2, с. 18].

У наш час дані фізіології й психології даю змогу зробити досить аргументований висновок про те, що володіння другою мовою – це не звичайне накопичення мовного матеріалу в результаті підбору лексичних одиниць, ситуації та засвоєння граматичних форм і структур. Це перебудова мовленнєвих механізмів людини для взаємодії, а потім паралельного використання двох мовних систем, що на перших етапах засвоєння мови вимагає формування навичок «переключення» з мови на мову, а на пізніших – нейтралізацію однієї

системи для створення більш сприятливих умов функціонування другої системи. Саме тому під час навчання іноземної мови створення механізму білінгвізму необхідно вважати першочерговим завданням методики. Його сутність полягає в збудженні знакових, денотативних (семасіологічних) або ситуаційних зв'язків лексичних одиниць в умовах необхідності чи можливості вибору між двома мовними системами [6, с. 14].

Іноземна мова є не об'єктом вивчення, а засобом отримання знань, а тому виникає подвійний ефект: таким шляхом набуваються одночасно нові знання та мовленнєві навички. Така концепція в історії викладання іноземних мов не нова. Так званий «розмовний метод» у викладанні іноземних мов у XVII – XVIII століттях являв собою, зокрема, предметне навчання. При цьому сфера використання такого методу простягається від програми максимум (повне занурення в мову) до послідовного використання іноземної мови як робочої в невеликих групах під час навчання окремих предметів (наприклад, історії, географії, біології) або одного певного предмета. Варто зауважити, що білінгвальне навчання, або ж двомовна предметна освіта, відрізняється від чистого методу імерсії тим, що в білінгвальному навчанні рідній мові відводиться важлива роль. Двомовне предметне навчання – це двомовне викладання одного предмета (наприклад, історії). Обидві мови (іноземна й рідна) використовуються у викладанні як допоміжні мови навчання. Стосовно вибору предметів для білінгвального викладання єдиного рішення немає [4, с. 67].

Під білінгвальною освітою розуміють таку систему освіти, коли навчання проводиться двома мовами, з яких одна (найчастіше, проте не завжди) – перша мова учнів [8, с. 34]. У цьому разі відбувається не лише засвоєння певної іноземної мови, а й акультурація особистості, тобто присвоєння нової для неї культури. Фахівці з викладання російської мови як іноземної Є.М. Верещагін і В.Г. Костомаров зробили вагомий внесок у розвиток теорії лінгвокраїнознавства, відкривши нове поняття «аккультурація» – процес засвоєння особистістю елементів нової культури.

Вивчення іноземної мови ще більше має бути пов'язане з вивченням культури цієї країни та розглядатись як процес соціальної інтеграції особистості в іншу культуру, як процес міжкультурного виховання мешканця об'єднаної Європи. Однією з форм реалізації цієї концепції є школа, де викладання ведеться

за методом часткової імерсії (двомовлення): частина предметів (переважно гуманітарні) викладаються другою мовою, яка, на відміну від одномовної школи, є як мовою навчання, так і мовою комунікації. Такі двомовні школи існували в СРСР у 1960-х рр. та існують нині в низці країн Європи (Франції, Німеччині, Бельгії, Швейцарії тощо). Європейська білінгвальна школа створюється й у нас. Метою цього створення є інтеграція школи в європейську систему освіти, проведення спільних із відповідною країною досліджень щодо розроблення оптимальних моделей європейської школи XXI століття, перевірка експерименту та впровадження цієї моделі в білінгвальні школи Європи [1, с. 70].

Сьогодні в країнах Європи проводиться робота щодо розповсюдження програми «Загальноєвропейський мовний портфель». Уперше ця програма з'явилась у листопаді 1991 р. в м. Рюшлікон (Швейцарія) на Міжурядовому симпозиумі, де розглядалися питання розроблення загальноєвропейських компетенцій володіння мовою. «Загальноєвропейський мовний портфель» – це уніфіковані вимоги до оцінки рівня мовного розвитку. Мовний портфель являє собою особистий документ, який дає змогу людині продемонструвати її мовну компетентність у різних мовах і контактах з іншими культурами, а також керує нею в напрямі вивчення інших мов.

Рада Європи, будучи занепокоєною станом вивчення іноземних та місцевих мов, проводить спеціальну політику, метою якої є привертання громадської уваги до лінгвістичного спадку Європи, забезпечення доступності її культур і мов як джерела збагачення культурного спадку інших народів; заохочення європейців до вивчення декількох іноземних мов, у тому числі малорозповсюджених; підтримка прагнення вивчати іноземні мови впродовж усього життя, пояснення цього процесу як засобу розвитку особистості та розширення можливостей адаптуватись до змін економічної, соціальної й культурної ситуації в суспільстві. Рада Європи прийняла також Європейську хартію для регіональних мов та мов меншин, мета якої – підтримка й збереження цих мов як життєво важливої частини багатого культурного спадку.

З метою забезпечення якісної підготовки викладачів і вдосконалення методики викладання мов Рада Європи додала ще один напрям до своєї діяльності, утворивши Європейський центр сучасних мов у м. Граці (Австрія).

Центр займається розповсюдженням методик викладання та вивчення мов, а також проводить зустрічі фахівців у галузі викладання мов, підготовки викладачів, авторів підручників [7, с. 10].

Як головну мету в галузі навчання іноземних мов громадян майбутньої Європи Рада Європи пропонує багатомовлення – володіння кожним мешканцем Європи щонайменше двома іноземними мовами, причому однією з них активно. Що стосується розповсюдження іноземних мов у Європі, то поряд з англійською як *lingua franca* (міжнародна мова), що є обов'язковою для вивчення в усіх європейських школах як перша іноземна мова, найчастіше вивчають мови розвинених в економічному плані країн: насамперед німецьку, а потім французьку та італійську. Саме ці мови визначають сьогодні мовну політику країн як Західної, так і Східної Європи. Тому можна простежити ієрархію іноземних мов, які найбільше вивчаються та визначають мовну політику європейських країн на нове тисячоліття: англійська – німецька – французька – іспанська (італійська – португальська).

Сьогодні дуже актуально говорити про посткомунікативну фазу розвитку в методиці навчання іноземних мов, для якої характерна когнітивна (пізнавальна) орієнтація. Як мета навчання висувається при цьому не стільки комунікативна, скільки соціальна. Це міжкультурна компетенція, яка, безперечно, включає в себе також комунікативну. Дослідження, проведені в Німеччині, свідчать про те, що для роботи у 80% європейських фірм необхідні знання щонайменше двох іноземних мов, насамперед англійської, а в 45% фірм – знання щонайменше трьох мов [2, с. 17].

**Висновки з проведеного дослідження.** Якісні зміни в характері міжнародних зв'язків нашої держави та їх розширення, інтернаціоналізація всіх сфер суспільного життя роблять володіння іноземною мовою нагальною потребою практичної й інтелектуальної діяльності людини. Іноземна мова стає чинником соціально-економічного, науково-технічного та загальнокультурного прогресу суспільства, вагомим засобом міжнародної інтеграції. Розпочаті на початку XXI століття дискусії стосовно переваг і недоліків двомовності особистості та білінгвального навчання ще не завершені. Виникає багато питань щодо особливостей методики білінгвального навчання іноземних мов у навчальних закладах. Саме із цим ми пов'язуємо перспективи подальшого дослідження окресленої проблеми.

**ЛІТЕРАТУРА:**

1. Бердичевский А.Л. Европейская двуязычная школа как средство воспитания жителей Европы XXI века / А.Л. Бердичевский // Иностранные языки в школе. – 1994. – № 3. – С. 69–71.
2. Бердичевский А.Л. Языковая политика и методика преподавания иностранных языков в странах Европы / А.Л. Бердичевский // Иностранные языки в школе. – 2002. – № 5. – С. 16–22.
3. Бех П.О. Концепція викладання іноземних мов в Україні / П.О. Бех, Л.В. Биркун // Іноземні мови. – 1996. – № 2. – С. 3–20.
4. Гринюк Т.А. З досвіду білінгвального навчання іноземних мов у країнах Європи / Т.А. Гринюк, Н.А. Серета, Є.С. Спіцин // Іноземні мови. – 1998. – № 1. – С. 66–70.
5. Де Циллия Р. Что значит билингвальный? Формы и модели двуязычного обучения / Р. Де Циллия // Иностранные языки в школе. – 1995. – № 6. – С. 65–71.
6. Миньяр-Белоручев Р.К. Механизмы билингвизма и проблема родного языка при обучении иностранному / Р.К. Миньяр-Белоручев // Иностранные языки в школе. – 1991. – № 5. – С. 14–16.
7. Протасова Е.Ю. Европейская языковая политика / Е.Ю. Протасова // Иностранные языки в школе. – 2004. – № 1. – С. 8–14.
8. Сигуан М. Образование и двуязычие / М. Сигуан, У.Ф. Макки. – пер. с фр. – М. : Педагогика, 1990. – 184 с.



## НОТАТКИ

Наукове періодичне видання

**НАУКОВИЙ ВІСНИК  
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

**Серія ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО  
ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ**

**Випуск 2**

Коректура • *А.В. Щербак*

Комп'ютерна верстка • *Н.С. Кузнєцова*

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.  
Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 15,11  
Замов. № 05/17. Наклад 100 прим.

Видавничий дім «Гельветика»  
E-mail: [mailbox@helvetica.com.ua](mailto:mailbox@helvetica.com.ua)  
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи  
ДК № 4392 від 20.08.2012 р.